

TARTU
ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

AASTARAAMAT

'97

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

AASTARAAMAT

1997

Tartu 1998

Osakondadest laekunud materjalide põhjal
kokku pannud ja toimetanud

Rein Saukas

Tõlkinud

Marika Liivamägi

Tekstitöötlus:

Ilme Reintam

Kaane kujundus:

Maarika Tang

Kirjastuskolleegium:

Malle Ermel, Sergei Issakov, Maare Kümnik,
Peeter Olesk, Mare Rand, Rein Saukas,
Urve Tõnnov

Aastaraamatu väljaandmist on toetanud Eesti Vabariigi Kultuuriministeerium

© Tartu Ülikool

Tartu Ülikooli Raamatukogu
Struve 1, EE2400 Tartu
ISBN 9985-874-06-4
ISSN 1406-0892

AS Võru Täht Trükikoda
Oja 1, EE 2710 Võru

SISUKORD

Saateks	6
<i>A a s t a a r u a n n e</i>	
Aastaaruanne 1997	7
I. Üldist	7
II. Töötajad	7
III. Komplekteerimine	8
IV. Kataloogitöö	9
V. Bibliograafiatöö	11
VI. Töö kogudega	12
VII. Lugejateenindus	14
VIII. Lugejakoolitus	16
IX. Teadustöö	16
X. Kirjastustegevus	18
XI. Koostöö Eesti raamatukogudega	18
XII. Rahvusvaheline koostöö	20
XIII. Raamatukogu nõukogud, toimkonnad, kolleegiumid	21
XIV. Töötajate enesetäiendamine	23
XV. Ametiühing	25
XVI. Olmest ja suurematest remontidest	25
Lisad	
I. Kogud (ISO 2789 järgi)	27
II. Kogud (eksemplaride arvestuses)	28
III. Komplekteerimine 1993.–1997. a. (eksemplaride arvestuses)	29
IV. Komplekteerimisallikad 1997. a. (ISO 2789 järgi)	30
V. Komplekteerimine (arvandmeid)	30
VI. Raamatuostusummade kasutamine 1995.–1997. a.	31
VII. Arvutiandmebaasid (31.12.1997)	32
VIII. Raamatukogu teatmestu täiendamine	35
IX. Perioodika kataloogimine 1994.–1997. a.	36
X. Bibliograafiakartoteegid (31.12.1997)	36
XI. Raamatukogus loodud andmebaasid (31.12.1997)	37
XII. Lugejaskonna struktuur (31.12.1997)	38
XIII. Lugejateenindus (arvandmeid)	38
XIV. Laenutused (raamatukogutöötaja vahendusel)	40
XV. Restaureerimine ja konserveerimine (arvandmeid)	40

XVI.	Raamatukogu varade tutvustamine (arvandmeid)	41
XVII.	Näitused	41
XVIII.	Lugejaüritusi raamatukogus	44
XIX.	Väljaanded	45
XX.	Tartu Ülikooli Raamatukogu ajalugu 1802–2002. <i>Kava ülevaateteose koostamiseks</i>	47
XXI.	Artiklid, bibliograafianimestikud, sõnumid	50
XXII.	Elektroonilised publikatsioonid	58
XXIII.	Ettekanded	59
XXIV.	Loengud ja loengukursused	62
XXV.	Konverentsid, seminarid, ettekandepäevad	63
XXVI.	Väliskomandeeringud ja -sõidud	65
XXVII.	Väliskomandeeringute aruandeid	68
XXVIII.	Struktuur ja töötajad (01.01.1997 – 31.12.1997)	72
XXIX.	Ametikohad osakonniti (31.12.1997)	76
XXX.	Raamatukoguhoidjad staaži järgi (31.12.1997)	77
XXXI.	Raamatukoguhoidjad vanuse järgi (31.12.1997)	77
XXXII.	Kõrgharidusega töötajad erialade järgi (31.12.1997)	78
XXXIII.	Teaduskraadi omavad töötajad (31.12.1997)	78
XXXIV.	Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu liikmed (31.12.1997)	79
XXXV.	Kroonikat	79
	Tartu Ülikooli Raamatukogu põhikiri	83
	Tartu Ülikooli Raamatukogu arengukava 1998–2002	87

F o t o d

P e r s o n a l i a

Niina Kargina 50	101
Marju Kolk 50	101
Rein Saukas 50	102
Tiiu Aav 60	103
Asta Kuha 50	104
Leida Noorma 60	104
Jelena Raid 50	105
Mare Pikk 50	105
Aino Mägi 15.12.1933–19.04.1997	107
Tiiu Vahtra 08.05.1938–02.11.1997	108

<i>A n n e t u s t e r e g i s t e r</i>	
Liber daticus Bibliothecae Universitatis Tartuensis 1997	109
Käsitajade ja haruldaste raamatute osakonnas registreeritud annetused	127
Raamatukogule annetatud andmebaasid	129
Muid toetusi	129
Annetuste registri isikunimede loend	130
<i>U r i m u s i</i>	
K. Kõsa. Säilikute seisund Tartu Ülikooli Raamatukogus	133
K. Noodla. Udo Ivask Tartu Ülikooli Raamatukogus	162
M. Ermel. Kui hästi me tunneme oma raamatukogu ajalugu	174
S. Leminen. Tartu Ülikooli Raamatukogu fotokogu	178
K. Schmidt. Saksa 17. saj. trükis Tartu Ülikooli Raamatukogus	182
M. Aasmets. Friedrich Puksoo — eesti raamatukogunduse rajajaid	188
T. Reimo. Baltica leide Briti Raamatukogus	197
K. Pedak. Tartu Ülikooli Raamatukogu komplekteerimise põhimõtetest 1920.–1930. aastatel	211
A. Norberg. Raamatukogu ja raamatukoguhoidja innovaatilises protsessis	219
A. Normak. Raamatukoguhoidja kutsenõuetest	224
A. Lepik. Infoprofessionaali koolitus ja rahvusvahelised erialaorganisatsioonid	227
 Avastatud vigu	 234
<i>S u m m a r y</i>	
Foreword	237
Annual Report 1997	237
Research	249

SAATEKS

“Aastad ei ole vennad” võiks öelda allakirjutanu, kui ta läkitab avalikkuse kohtu ette eelmistest tunduvalt kopsakama aastaraamatu vihiku.

Tõepoolest — 1997. aasta andis raamatukogu põhikirja, ülikooli rektoraadis kaua oodatud arengukava (aastateks 1998–2002) ja mulle isiklikult südamelähedase raamatukogu ajaloo kokkupanemise kava, mis kõik nende kaante vahel dokumentidena lugejateni jõuavad.

Mahukas on ka uurimuste-artiklite osa, mille võiks jagada kolme ossa. Esiteks, F. Puksoo päeva ettekanded (püüame kujundada traditsiooni, et need aastaraamatus publitseeritakse); teiseks, seminari “Raamatukogu ja raamatukoguhoidja” ettekandeid. Kolmandas, nn. *varia* osas avaldame K. Konsa magistritöö kokkuvõtte, K. Noodla artikli U. Ivaskist, kelle 75. surmaaastapäeva möödunud aastal raamatukogus tagasihoidlikult meeles peeti. Möödunud aastal raamatukogus päevakorrale tõusnud ajalootemaatikaga peaks hästi haakuma M. Ermeli kirjutis “Kui hästi me tunneme oma raamatukogu ajalugu”, mis annab põgusa ülevaate sel alal seni tehtust ja seab tulevikuülesandeid.

Kõnekas on vast seegi fakt, et artiklite osa autoritest on rohkem kui pooled teistest raamatukogudest.

Esmakordselt on aastaraamatule lisatud ingliskeelne resümee — selle idee pakkus välja Marika Liivamägi.

Rein Saukasel oli eelmise aasta lõpus meeldiv lugeda Eesti Akadeemilise Raamatukogu aastaraamatut — ikkagi kuidagi kindlam tunne, kui samasuguse asjaga tegelejaid teisigi leidub. Aitäh teile!

Tartus, 1. märtsil 1998. a.

Rein Saukas

AASTAARUANNE 1997

I. Üldist

1802. a. asutatud Tartu Ülikooli Raamatukogu tegutseb 1997. a. kinnitatud põhikirja järgselt rahvus- ja riikliku universaalse teadusraamatukoguna. Tartu Ülikooli struktuuris oli ta I prorektori prof. Toivo Maimetsa vastutusalas.

Raamatukogu juhtisid direktor Peeter Olesk, tehnoloogiadirektor Toomas Liivamägi, majandusdirektor Heiki Epner.

Vastavalt teadus- ja arendustegevuse korralduse seaduse (RT I 1997, 30, 471) paragrahvi 5 lõikele 4 registreeris EV haridusminister oma käskkirjaga Tartu Ülikooli Raamatukogu TÜ teadus- ja arendusasutusena.

1997. a. kinnitati Tartu Ülikooli nõukogus raamatukogu põhikiri (14. 02.) ja raamatukogu arengukava aastateks 1998–2002 (19. 12.), mis mõlemad jäävad lähiaastate tegevust määravateks ja suunavateks dokumentideks.

Põhikirja järgi alustasid 1997. a. uuendatud koosseisus tegevust põhiliselt teaduskondade esindajatest moodustatud raamatukogu nõukogu ja raamatukogu töötajatest koosnev metoodikanõukogu raamatukogunduslike küsimuste arutamiseks ja lahendamiseks.

Aruandeaastal elas kogu raamatukogu integreeritud raamatukogusüsteemi INNOPAC juurutamise tähe all — rakendus elektrooniline raamatukaitesüsteem, avariilite kirjandus vahetati suures osas uema vastu välja (edaspidi jääb kogu majja saabuv kirjandus esialgu avariilulitele), arvutisse sisestati lugejate andmed, vaadati üle kojulaenutuse kord jne.

Esimest korda anti välja raamatukogu aastapreemiad, mille said P. Ladva, E. Lambing, E. Loorits, K. Moont, K. Viirsalu.

01. 09. ühendati hoiuosakond ja teaduskirjanduse kojulaenutuse sektor ühtseks hoiuosakonnaks, mille koosseisu loodi peavarahoidja ametikoht.

Veebruaris viidi keemiaraamatukogus läbi inventuur ja H. Kõrs andis varad üle A. Bürklandile.

II. Töötajad

Seisuga 1. jaan. 1997 oli raamatukogus 304,5 ametikohta (349 töötajat), sellest raamatukogunduslikku personali 232,5 ametikohta (263 töötajat), hoonet teenindavat tehnilist personali 16,75 ametikohta (20 töötajat) ja majanduspersonali 55,25 ametikohta (66 töötajat).

Seisuga 31. dets. 1997 oli raamatukogus 293,25 ametikohta (331 töötajat), sellest raamatukogunduslikku personali 223,75 ametikohta (249 töötajat), hoonet teenindavat tehnilist personali 16,75 ametikohta (20 töötajat) ja majanduspersonali 52,75 ametikohta (62 töötajat).

Aasta jooksul koondati 11,25 ametikohta, sh. 8,75 raamatukogunduslikku ametikohta ja majanduspersonali 2,5 ametikohta, aasta algusega võrreldes töötas raamatukogus aasta lõpus 18 inimest vähem.

Raamatukogunduslikust personalist oli ülikooliharidusega 182, rakenduskõrgharidusega 6 ja keskkaridusega 61 töötajat. Raamatukogundusharidusega oli 40 inimest, teaduskraad oli viiel töötajal.

III. Komplekteerimine

Rahalises mõttes oli aasta raamatukogu komplekteerimisele pingeline. 1996. aastaks oli raamatukogule eraldatud komplekteerimiseks 10,8 miljonit krooni, aruandeaastaks aga 3,56 miljoni krooni võrra vähem s.o. 7,24 miljonit krooni. Reaalselt tähendas see mitteperioodilise trükise ostmise piiramist hädavajaliku miinimumi tasemest oluliselt allpool, välisperioodika osas aga u. 1/3 nimetuste tellimiste lõpetamist 1998. aastaks (1997. aastaks telliti 1150 nim., 1998. aastaks aga ainult 820 nim.). Annetuste osa on, võrreldes eelmise aastaga, taas oluliselt vähenenud — 1996. a. 6949 raamatut, 1997. a. aga ainult 4492 raamatut. Samal ajal on läbi töötamata veel suur hulk varasematel aastatel annetustena raamatukokku saabunud trükiseid. Vahetuse osa komplekteerimisallikate seas on olnud viimastel aastatel stabiilne, muutusi vahetuspunktide hulgas (u. 520) ja struktuuris ei ole.

26. 02. hakkas kehtima Eesti trükise sundeksemplari seadus, mille järgi raamatukogu hakkas saama igast trükisest kaks tasuta eksemplari. Paraku ei tähendanud seaduse jõustumine, et Eestis ilmunud trükis oleks raamatukogusse jõudnud ilma tõrgeteta.

Ülikooli füüsika-keemiateaduskond tellis keemiaraamatukokku TEMPUS-programmi rahadega uut õppe- ja teaduskirjandust, sealhulgas 10-köitelise "Encyclopedia of Analytical Sciences", annetuseks saadi ajakiri "Chemical Reviews" (1967–1989).

1) Trükiste järelkomplekteerimine

Järelkomplekteerimisel pöörati tähelepanu eelkõige eestikeelse ja *Estica*-kirjanduse kogudes olevate lünkade täitmisele. Komplekteerimisrahadeks oli ette nähtud 150 000 kr., tegelikult kulutati 110 687 kr. ja 95 s., ühe trükise hind kõikus 3500 kroonist 5 kroonini ja keskmiseks ostuhinnaks oli 44 kr. ja 10 s. Raamatuid osteti antikvariaatidest ("Gildi Antiik" Tartus ja AS "Gramma" Tallinnas), 4-lt AS "Gramma" ja ühelt TÜ raamatukaupluse oksjonilt ning 14 eraisikult. Väärtuslikematest ostudest tuleks nimetada "Eesti Postimehe ehk Näddalalehe" 1865. a. tervikkomplekti, "Perno Postimehe ehk Näddalilehe" aastakäike (1862, 1863), J. F. Recke, K. E. v. Napiersky "Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrtenlexikon" (Mitau, 1827–1832), P. Kangro koostatud "Mälestusi ja jutustusi Sakala partisaanidest Vabadussõjas 1918–1920" (Tallinn, 1939) jne. Septembris alustati andmebaasi "Järelkomplekteeritud eestikeelne ja *Estica* trükis aastani 1944" loomist.

2) Käsikirjad

Raamatukokku võeti vastu kuue isiku arhiivimaterjalid — I. Rebane, E. Aunap, V. Bezzubov, H. Liidema, F. Lepp (peamiselt dokumendid), S. Issakov (peamiselt teadustööde käsikirjad). Täiendusi saadi H. Ligi, J. Lotmani, V. Sinaiski, O.-M. Klaasseni ja V. Masingu materjalidele ning W. Krause ja U. Ivaski isikufondidesse.

3) Fotod, kunst

Fotokogusse lisandusid pildid üritustest ja sündmustest raamatukogus ning TÜ õppejõududest (J. Aul, V. Pärtelpoeg, A. Tuulse jt.). Kunstikogu täienduseks oli kaks kultuurkapitalide toetusel raamatukogu interjööri kaunistamiseks ostetud tööd — P. Salmini gobelään “Lend” ja E. Arraku õlimaal P. Nurmekunnast. Eksliibrise kogusse lisandusid annetusena perekond Annuki, Harald Peebu, O. Looritsa jt. eksliibrised ning graafikakogusse väliseesti kunstniku O. Paju puulõiked 1996. a.

4) Helisalvestised

Auviseid osteti valdavalt kas väljaandja- või vahendusfirmadelt, selleks rajati otse- sidemed mitme välismaise muusikaväljaandjaga. Kauplustest osteti ainult eesti muusika- salvestisi. Jõustunud sundeksemplari seaduse järgi hakkas raamatukogu saama ka auvistest ühe eksemplari, kuid nagu trükistegi puhul ei jõua needki ilma meeldetuletuseta raamatu- kokku. Muusikaraamatutele tõi täiendust vahetus USA Kongressi Raamatukoguga. Soome Muusikakogude Ühendus saatis jätkuvalt ajakirja “Intervalli” ja muusikabibliograafilisi väljaandeid.

IV. Kataloogitöö

Kaart- ja elektronkataloogi koostamine jätkusid sellelgi aastal paralleelselt. Elektron- kataloogis INGRID kataloogitakse ladina tähestikus raamatuid, mis on ilmunud alates 1990. aastast. Aruandeaastal kataloogiti arvuti abil 60% saabuvast kirjandusest (1996. a. 51%). Esimesi samme astuti ülikooli raamatuvara koondkataloogi praktilise loomise teel — INGRID-isse sisestati u. 1000 kunstikabineti raamatu ja perioodikaväljaande kirjet, mitme õppetooli töötajaid nõustati kataloogi loomise küsimustes, seda arutati raamatukogu nõukogus. Raamatukogu kataloogimisosakonnast peaks välja kasvama meetoodiline keskus ülikooli raamatuvara koondkataloogi loomisel.

Aasta algul moodustati 4-liikmeline töögrupp, kuhu kuuluvad S. Nilbe, H. Laanes, M. Onga, T. Tarkpea, kes jätkas raamatukogu vaba märksõnastamise käigus kujunenud tesauruse süstemaatilist korrastamist. Aasta lõpuks oli tesaurus 14 328 märksõna.

Seoses viivitustega INNOPAC-i juurutamisel ei saanud rekataloogimisosakond alustada vanema kirjanduse elektronkataloogi loomist, kuna puudus vastav tarkvara.

1997. a. täienesid raamatukogu kataloogid ja kartoteegid järgmiselt:

- 1) Raamatutele ja erilaadsetele materjalidele (dissertatsioonid, autoreferaadid, auhinna- tööd, separaadid, geograafilised kaardid) koostati 11 805 kirjet (1996. a. 14 260), neist arvutil 6623 (1996. a. 6820).
- 2) Geograafilisi kaarte kataloogiti 246; 1300 venekeelse topograafilise kaardi kohta koostati eestikeelne lühikirje, nende täiskirje sisestatakse INNOPAC-i.
- 3) Retrokataloogiti 484 raamatut.
- 4) Tähestik- ja kohakataloogidesse liideti u. 50 000 (1996. a. 62 000) kaarti.
- 5) Liigitati 20 030 nim. (1996. a. 21 070) raamatuid ja jätkväljaandeid, sellest elektron- kataloogi 12 626 ehk 63% (1996. a. 11 770 ehk 56%). Märksõnastati 19 128 teavikut (1996. a. 21 024), sellest 16 626 elektronkataloogi.
- 6) Süstemaatilistesse kataloogidesse liideti u. 37 825 (1996. a. 38 000) kaarti.
- 7) Märksõnakataloogidesse liideti 7993 (1996. a. 11 700) kaarti.
- 8) Kataloogidest eemaldati u. 9000 kustutatud raamatute kaarti (1996. a. 9500).
- 9) Süstemaatilist kataloogi redigeeriti 41 400 (1996. a. 74 000) kaardi ulatuses (rubriigid *ettevõttekorraldus, religioon, geograafia, keeleteadus*), süstemaatilist kataloogi täiendati 287 rubriigiga, aineloodit 520 uue märksõnaga. Katalooge redigeeriti ka füüsika- ja humanitaarraamatukogus.
- 10) Perioodikaväljaannete kataloogimise kohta vt. lisa IX.
- 11) 1950-ndatel aastatel vanema võõrkeelse raamatu kataloogist eraldatud 3500 kataloogi- sedelit usuteadusliku ja filosoofilise kirjanduse kohta võrreldi hoidlas olevate trükis- tega, fond ja kataloog viidi vastavusse.
- 12) *Estica* alfabeetiline ja märksõnakataloog täienes uudiskirjanduse jooksva läbitöötamise käigus u. 400 uue nimetusega.
- 13) Valmis 5 käsikirjafondi nimistut — A. Uustal (f. 120), J. Reinet (f. 94), E. Aunap (f. 131), H. Liidema (f. 130) ja TÜR-i arhiivi (f. 4, nim. 3) 1994. a. jaotus. Nimistu valmimiseni on kartoteegi kaudu avatud A. Valmeti ulatuslik isikufond (f. 123).
- 14) KHO kaart- ja sedelkataloogid (alfabeetilised ja süstemaatilised) täienesid u. 4500 kirje võrra, sealhulgas
  - köitenäidiste kartoteeki täiendati 17 köite kirjeldusega, rariteetide kogust registreeriti 22 gooti ja 529 renessanssköidet;
  - jätkus Lääne-Euroopa 16. saj. I poole trükiste kirjeldamine (53 nim., 38 kd.), saksa 17. saj. dissertatsioonide kataloogimine (80 nim.), kataloogiti KHO-sse saabunud uued rariteetid;
  - jätkus F. L. Schardiuse autograafide kogu saksakeelsete autograafide kirjeldamine (551), kirjeldati käsikirjaarhiivide täiendused;
  - rajati kartoteek *Estica*-kogus raamatuillustratsioonina leiduvast baltisaksa 19. saj. originaalgraafikast, kataloogiti kunstikogu tulmed (46 nim) ja fotokogu tulmed (260 nim).

V. Bibliograafiatöö

Bibliograafiatöös oli 1997. a. käsil viis teemat, mille kohta koostatakse kartoteeke või andmebaase. Töö lõpp-produktiks on aga suures osas bibliograafiaväljaanded.

- 1) **Tartu Ülikool. Ajalugu. Õppejõudude, teenistujate ja kasvandike biobibliograafia (1632–1710, 1802–1997→)** (täitjad M. Kümnik (juh.), A. Laumets, I. Grünfeldt, M. Suurväli, S. Tammoja, A. Kõre).

Raamatukogusse aasta jooksul saabuvad trükised töötati läbi *de visu*, aga bibliografeeriti ka varem ilmunud (432 nim.). Välismaal ilmunud TÜ õppejõudude töid saabub raamatukokku endiselt vähe. Informatsiooni nende kohta saadakse ülikooli aruandlusest ja viimasel ajal üha rohkem allasutuste publitseeritud aastaülevaadetest ning magistri- ja doktoritöodes esitatud kirjandusloeteludest. Kaarte arvutiväljatrükkidena TÜ-s kaitstud väitekirjade kohta saadakse aruandeaastast alates otse kataloogijatel. Eesti ajakirjanduse bibliograferimine on muutunud keerulisemaks, nimetusi ilmub palju ja nende väljaselgitamine, mis võiksid sisaldada ülikooliga seotud materjale, on keeruline. Mitme lehe (“Sõnumileht”, “Sirp”, “Eesti Kirik”, “Õpetajate Leht” jt.) bibliograferimine katkes töötaja lahkumise tõttu. Üldse bibliografeeriti 9374 nim. ja dubleeriti 3220 kaarti, kartoteeki liideti 13 807 kaarti. Kartoteegi ajaloo-osa jaoks märksõnastati 1981 kaarti, mis koondkartoteegi asemel liideti siiski aastakartoteekidesse, lootuses millalgi koostada järjekordne väljaanne “Tartu ülikool kirjasõnas”. Materjal aastate 1987, 1990 ja 1992 kohta on sisestatud ka arvutiandmebaasi. Aruandeaastal oli töös väga mitmes järgus üheksa TÜ bibliograafia-aastaraamatut, millest trükivalgust ei näinud kahjuks üksi.

- 2) **Teaduste ajalugu Eestis (1956–1997→)** — kartoteek täienes 73 nim. võrra.
- 3) **Eesti ajaloo bibliograafia 1918–1944** (täitjad K. Taal (juh.), E. Lindström, H. Solba, M. Laane).

Jätkati eestikeelse kirjanduse (raamatud, “Õpetajate Leht”, “Üliõpilasleht”, bibliograafiad “Nõukogude Eesti trükisõna Suure Isamaasõja aastail” ja E. Annuse “Eesti raamatute üldnimestik 1940–1942”) ja “Revalsche Zeitung” bibliograferimist ning välismaa ajalugu käsitleva perioodika väljaselgitamist. Komanderingul Riiga bibliografeeriti Läti Rahvusraamatukogus ja Balti Raamatukogus 187 nim. Kokku bibliografeeriti 3415 nim., süstematiseeriti 3495 nim. ja kartoteeki liideti 4494 kaarti. Teemale oli teist aastat antud Eesti Teadusfondi uurimistoetus, millega kaeti komanderingukulud ja palgati lisatööjõudu.

- 4) **URBIS, URBED. Rahvusvahelised andmebaasid, soome-ugri keeleteadus 1988–1992, 1993–1997→** (Vene aladel ilmunu). **ARTAL. Soome-ugri rahvaste kooliõpikud ja ajaleheartikleid 1996–1997→** (täitja M. Onga).

Andmebaasi sisestati 1192 kirjet ja märksõnastati 962 nim.

Regulaarselt ja meeldivalt jätkus koostöö idapoolsete soome-ugri keskustega. Neid suhteid aitas tihendada ka maikuus Iževskis toimunud konverents. Meiepoolse passiivsuse

tõttu on nõrgenenud kontaktid koostööpartneritega Soomes ja Ungaris. Vajalikud andmed URBIS-e jaoks laekuvad tavaliselt paberil, viimasel ajal ka elektroonilisel kujul (Karjalast, Udmurtiast). Töötati URBIS-e märksõnastiku vene-inglise, eesti-inglise ja inglise-eesti versiooniga.

5) Raamatukogunduse uudiskirjandus

Raamatukokku saabuva uudiskirjanduse põhjal koostatav bibliograafiline andmebaas (567 nim.) on nüüd kättesaadav ka raamatukogu koduleheküljel.

Raamatukogu teatmearhiivi lisati kokku 3194 kaarti, neist 2603 annoteeritud kaarti ("National Geographic" — 56, "Maailma maad" — 268, "Kes on kes" — 136 nimetust jne.). Teatmearhiivi kahte enamkasutatavat nimestikku — "Rahvakombed tähtpäevade puhul", "Rahvameditsiin" — hakati sisestama ka arvutisse, et teha see kättesaadavaks arvutivõrgu kaudu. Aasta lõpus võis teatmearhiivis kirjandust leida 312 teemal. Jätkati 1996. a. alustatud temaatiliste mappide ("Eesti Vabariigi välisesindused. Välisriikide Eesti esindused", "'Estonia" katastroof", "Kuninglikud pered" jne.) täiendamist, mis lugejate seas on muutunud väga populaarseks. Oktoobrikuus lõpetati venekeelsete ajalehtede analüütiline bibliografeerimine kaitsepoliitika küsimustes ja vastavate infobülletäänide koostamine kaitseministeeriumile, kuna ministeerium projekti rahadega ei toetanud. Üheksa kuu jooksul jõuti bibliografeerida 1140 nimetust. Jätkati 1996. a. alustatud *Estonica* bibliografeerimist TÜR-i tellitud Venemaal, Lätis ja Leedus ilmuvatest venekeelsetest lehtedest (1041 kaarti), selles vallas üritati alustada koostööd Eesti Rahvusraamatukoguga andmebaasi ja trükiväljaande koostamiseks, kuid konkreetsete lepete ja tegeliku tööni veel ei jõutud.

Bibliograafid koostasid nii suuliste kui ka kirjalike päringute alusel 18 (963 nim.) teemanimestikku, näit. "IME-st rahareformini", "Eestlased Itaaliast", "A Study of Baltic Nationalism Since 1939", "B. Spinoza teosed ja tema kohta leiduv kirjandus TÜR-is", "J. Grotowski kohta leiduv eestikeelne kirjandus", "Nikolai Maim. Välismaal ilmunud tööd", "Professor Peeter Järveld. Biobibliograafia 1978–1996" (232 nim.), "Paul Mielberg (18.3.1881–16.4.1942). TÜ arhitekt ja ehituskunsti õpetaja" jne.

VI. Töö kogudega

Seisuga 31.12.1997 oli raamatukogus 3 751 206 a.-ü. trükiseid ja erilaadseid materjale.

Hoidlates jätkus tavapärase töö — vastavalt kogude kasvule paigutati neid ümber, kontrolliti järjestust, suunati lagununud raamatuid köitekotta ja restaureerimisele-konserveerimisele, kontrolliti ülikooli õppetoolidest ja laboritest tagastatud kirjanduse dubletsust, jooksvalt ja retrospektiivselt märgistati eestikeelsete trükiste arhiiveksemplare.

Mittevajalike ja aegunud trükiste kustutamine oli intensiivne nagu viimastel aastatel — 35 515 arvestusüksust, sellest näiteks õppekirjanduse kogus 27 146 eksemplari, millest 12 738 eks. olid mittevajalikud või liigsed dubletid, 10 644 — sisult aegunud, 2298 — katkised, 1466 — kadunud.

Erilise tähelepanu all oli 1997. a. eestikeelne ja Eestis ilmunud trükis. Vastavalt 26. veebruaril jõustunud sundeksemplari seadusele saab ülikooli raamatukogu kaks sundeksemplari. Üks sundeksemplar läheb nn. mittelaenutatavasse rahvustrükise kogusse. Need trükised otsustati märgistada tähisega ARH ja paigutada ümbristes vastavasse kogusse.

Kaardikogu uuema osa jaoks eraldati ruum 279 teatmekirjanduse lugemissaali kõrval, kuhu muretseti uus kaardikapp ja seinale metallisörestik suuremõõtmeliste kaardirullide paigutamiseks. Vanad kaardid jäävad edasi hoidlasse C-2.

1997. a. toetas Eesti Teadusfond kahte projekti, mille kaasabil sai süvendatult tegelda kogude korrastamise ja vastavate andmebaaside loomisega.

1) Andmebaas “Baltisaksa kunst Tartus” (1997–1998, täitjad I. Kukk ja E. Preem Tartu Kunstimuseumist) hõlmab nii TÜR-i, Tartu Kunstimuseumi, Eesti Rahva Muuseumi kui ka teised Tartu väiksemad kogud. Ülikooli raamatukogu 1000-lehelisest kogust töötati läbi u. 600, st. koostati teose pass. Andmebaasi hakatakse looma PRO CITE-is ja see peab ühilduma kunstikogu üldise andmebaasiga.

2) “Prof. J. Lotmani isikuarhiivi teaduslik-tehniline läbitöötamine ja vastava andmebaasi loomine Tartu Ülikooli Raamatukogus” (1997–2000, täitjad M. Rand, T. Šahhovskaja ja granti alusel teadur T. Kuzovkina). Raamatukogusse komplekteeriti J. Lotmani viimaste aastate käsikirjad ja kirjavahetust, lisatööjõudu kasutades puhastati hügienistide poolt ⅔ senilaekunud materjalidest, need sorteeriti ja süstematiseeriti, sealhulgas peamine osa kirjavahetusest (u. 50 000 kirja u. 5000 saatjalt), alustati J. Lotmani viimaste aastate dikteeritud tööde käsikirjade dešifreerimist ja arvutitöötlust.

Käsikirjalistest materjalidest korraldati H. Liidemaa (f. 130), E. Aunapi (f. 131) ja A. Valmeti (f. 123) isikuarhiiv, korraldamise lõppjärgus on H. Moosbergi (f. 85) ja V. Hiie (f. 92) isikuarhiiv, alustati raamatukogu 1995. a. arhiivimaterjalide (f. 4, nim. 3) korrastamist. Kümnet varem läbitöötatud arhiivi täiendati 37 säilikuga.

Jätkus fotokogusse saabuvate ja varem kogutud fotode määramine, inventeerimine, tehti kindlaks isikuarhiivides säilitatavate fotode üldarv (14 913), mis edaspidi statistikas arvestatakse fotode hulka.

Humanitaarraamatukogus korrastati hoidlat, tehti avakogude inventuur. Füüsikaraamatukogus tehti mitmeid ümberpaigutusi, avakogust viidi hoidlasse vähekasutatud väljaandeid. Majandusraamatukogus moodustati osast õppekirjandusest nn. arhiivkogu, millest kunagi koju ei laenutata ja mis tagab alati kohalkasutamise võimaluse.

Temperatuuri ja õhuniiskust mõõdeti raamatukogu 26 punktis 1–2 korda nädalas. Alates 22. maist sisestatakse need andmed arvutisse. Hoidlate ja lugemissaalide kliima püsib aasta jooksul küllaltki stabiilsena, ainult juulis tõusis temperatuur lubamatult kõrgele KHO hoidlas (+26°) ja lugemissaalides (+28°), õhuniiskus oli kuni 80%. Augustis-septembris olukord stabiliseerus.

Läbisadav vihmavesi kahjustas septembris õppekirjanduse kogus üle 1000 avariili raamatu, mis tõi hügieenisektorile tublisti lisatööd. Aasta jooksul puhastati ja desinfitseeriti laekunud isikuarhiivid ja õiguskeskuse raamatuid.

VII. Lugejateenindus

31. dets. 1997. a. oli raamatukogus registreeritud 22 487 lugejat (vt. ka lisa XII), andmed nende kohta sisestati arvutisse lugejate andmebaasiks. Uuenev lugejateenindus nõudis uute kasutamise eeskirjade väljatöötamist, mis kinnitati metoodikanõukogus.

Esmakordselt Struve t. 1 maja ajaloos oli raamatukogu suvel pikemat aega (5. juulist 10. augustini) lugejatele suletud avariiohtlikus seisundis torustiku remondi ning avakogude ettevalmistamise tõttu turvasüsteemi rakendamiseks. Töötajail, kes polnud seotud otseste tööülesannetega, soovitati sel ajal võtta korraline puhkus. Õppekirjanduse lugemissaalis oli töö katuse remondi ja lae läbitilkumisest tingitud elektri väljalülitamise tõttu häiritud kuni oktoobri alguseni.

Lugejateenindus töötas INNOPAC-i rakendamiseks valmistudes. Seoses elektroonilise raamatukaitse süsteemi rakendamisega läksid teadus- ja õppekirjanduse lugemissaal üle põhimõtteliselt uuele töökorraldusele nii sisuliselt kui ka vormiliselt — senised poolkinnised kogud muudeti avakogudeks. Lugemissaalidest viidi vanemat kirjandust hoidlatesse, uemat kirjandust toodi hoidlatest avariilule. Seega avakogud esialgu ei suurenenud, küll aga uuenesid. Lugemissaalide trükistele paigaldati turvaelemendid (õppekogus 16 000 trükisele). Edaspidi paigutatakse turvaelemendid trükistesse juba nende esmasel registreerimisel komplekteerimisosakonnas. Lugejate poolt kasutatud raamatute jaoks on saalidesse seatud omaette lauad, raamatukogutöötaja ülesanne on sinna pandud raamatud riiulitele õigesse kohta asetada. Raamatukoguhoidja osa lugemissaali laenutuses vähenes, seda enam tõusis tema roll avariilule korrastamisel, mida saab teha sel ajal, kui majas on vähem lugejaid. Teenindajad saavad nüüd rohkem tegelda kogudega ja konsulteerida lugejaid. Kui varem said lugejad tellida hoidlast kirjandust kõigisse kolme teaduskirjanduse saali, siis suvest alates ainult 1. ja 3. saali, 2. saali kaudu toimub nüüd kojulaenus. Seni kasutusel olnud öölaenu asemele (õhtul laenutatud raamat tagastati järgmiseks hommikuks kella kümneks) hakati kasutama INNOPAC-is rakendatavat 24-tunni laenutust, seda kasutati üsna aktiivselt — detsembris eksamisesiooni ajal oli õppekirjanduse lugemissaalis üle 2300 laenutuse. Uuendusena hakati õpikuid sügissemestriks laenutama 20. augustil (varem 1. sept.). Seoses mitme töötaja lahkumisega hoiuosakonnast pikenes kirjanduse väljatoomise aeg hoidlast lugejatele kuni kahe tunnini.

Multimeedia klassi ja eurodokumetsiooni keskuse avamine uutes ruumides 19. dets. 1996. a. tõi kaasa raamatukogu infoteeninduse plahvatusliku kasvu — 1996. a. 3100 külastajat, 1997. a. 21 000 külastajat. (Multimeedia klassist lähemalt vt. Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 1996, lk. 16 ja Ü. Musta artiklit “Ühe projekti lugu” ajakirjas “Raamatukogu” 1997, nr. 3, lk. 17.) 19. dets. 1997. a. avati kasutajatele raamatukogu **elektrooniline infoteenistus**, mis annab lugejate päringutele teatmekogudes leiduvate materjalide põhjal kiireid lühivastuseid järgmistes valdkondades: trükise leidumus meie kogudes, mingi fakti või viidete täpsustamine, küsimused Tartu Ülikooli ja tema kasvandike kohta. Esmaspäevast reedeni püütakse päringutele vastata 24 tunni jooksul.

Bibliograafia osakondade poolt anti lugejatele 4199 suulist teadist, mille hulgas oli bibliograafiateadiseid 2530, teema- — 589, leidumus- — 579, metoodika- — 274 ja fakti- — 227. Bibliograafiateadistest oli suurem osa seotud Tartu Ülikooli ja tema kasvandike temaatikaga, samuti teoste ja artiklite pealkirjade, autorite nimede, ilmumisaastate jne.

otsimise ja täpsustamisega. Teemapäringud seostuvad tavaliselt referaatide jm. tööde kirjutamisega, näit. eutanaasia, neegrite näomaalingud, Egiptuse kirurgia ajalugu jne. KHO töötajate poolt anti vastused u. 1200 suulisele päringule. Lugejate suulistele päringutele vastatakse raamatukogus kokku 16 teeninduspunktis, lisaks olgu nimetatud veel näit. kataloogikonsultant, lugemissaalid jne. Kataloogikonsultandi töö on endiselt nõutav ja mahukas. Lugejad küsivad sagedamini kirjandust just kindlal teemal, gümnaasiumiõpilased näiteks otsivad materjali referaatide kirjutamiseks.

Kirjalikke teadiseid anti 566. Kirju tuli nii tavalise kui ka elektronpostiga, rohkem Saksamaalt, Eestist, Ameerika Ühendriikidest, aga ka Hollandist, Kreekast, Lätist jne. Päringute temaatika oli väga lai, näit. G. C. Loewenwolde-Northoffi suguvõsa genealoogia, J. G. v. Loewenwolde raamatukogu saatus, prof. F. Bidderi säilinud käsikirjad ja dokumendid TÜR-is, arstiteaduskonda, rektorite valimist, venestamispoliitikat puudutav materjal "Neue Dörptsche Zeitungis" (1885–1914). Viimatinimetatu on näiteks väga mahukas. Mõnel teemal tekkis pikem kirjavahetus. Teadlaste ja kirjanike kirjabublikatsioonide koostajad Saksamaal jm. huvituvad enamasti siin raamatukogus leiduvatest materjalidest. Kirjalikele päringutele vastamiseks koostati 5 bibliograafianimestikku, valmistati 2391 kserokoopiat, 545 kaadrit mikrofilmi ja negatiivi, 253 fotokoopiat.

Humanitaarraamatukogus hakati septembrikuust alates kirjandust koju laenutama ka sotsiaalteaduskonna üliõpilastele. Koduleheküljel reklaamiti raamatute laenutähtaja pikendamise võimalust elektronposti teel, mida lugejad pisitasa on hakanudki kasutama. **Füüsikaraamatukogus** oli kõigi aegade suurim külastatavus — ligi 10 000 (lugejaid 716); õpikute vähesuse tõttu pidid lugejad end registreerima järjekorda ka lühiajaliseks kasutamiseks.

Fonoteegi kasutajad said enda käsutusse kaks uut CD-mängijat ja kolm paari kõrvalklappe, kuid need ei täiendanud raamatukogu kuulamistehnikat, vaid vahetasid välja kuulamiseks kõlbmatud aparaadid. Seoses Eesti Muusikaakadeemia Tartu filiaali loomisega sõlmiti leping, mille alusel filiaali üliõpilased saavad meie raamatukogus oma õppekavas olevaid teosed kuulata.

Oktoobris lõpetati **raamatumuuseumis** senise haruldase raamatu püsinäituse eksponeerimine, mis oli täielikus vastuolus nende säilitamise vajaduse ja nõudega. Edaspidi on näitused raamatumuuseumis ulatuslikumad, aga harvemad ja mitte üksnes rariteetide väljapanekud.

Sisseastujaid teenindas selgi aastal humanitaarraamatukogu, vajaminev õppekirjandus deponeeriti peakogust ja Tartu Kunstigümnaasiumist. Muutunud sisseastumise kord tegi teenindamise varasemate aastatega võrreldes lihtsamaks.

Raamatukogudevahelise laenutuse osakaal lugejateeninduses on viimasel viiel aastal kasvanud (1993 — 1031, 1994 — 2200, 1995 — 3186, 1996 — 5011, 1997 — 5656 tellimust). Suurenenud on ka RVL-i kasutajate arv (1994 — 190, 1995 — 270, 1996 — 353, 1997 — 367 lugejat). Tellimuste täitmise protsent on u. 90, mis vastab rahvusvahelistele standarditele.

Käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna varasid kasutas 775 lugejat-uurijat (9000 laenutust, 2300 külastust), kellest 65% olid TÜ üliõpilased, õppejõud, teadurid ja teenistujad. Materjale kasutati mitmesugustel teadus- ja kultuuriloolistel, isiku- ja kirjandusloolistel ning ajaloo teemadel, näit. Toolamaa, Albu, Kunda jt. mõisad, Löwenwolde, Rennenkampfi, Leesmendi suguvõsa, Tartu muusikaelu, Eesti antropoloogia ajalugu, Peipsi kalastus.

VIII. Lugejakoolitus

Ühe- kuni pooleteisetunnised raamatukoguõppused esmakursuslastele, kus tutvustati raamatukogu ajalugu, filiaale, kasutamise korda, laenutuseeskirju, katalooge, demonstreeriti elektronkataloogi, toimusid 2.–12. septembrini. Lektoriteks oli 19 raamatukogutöötajat, osavõtjate arv küündis 346-ni. Enam oli osavõtjaid filosoofia- ja sotsiaalteaduskonnast, esmakordselt ka TÜ Türi ja Pärnu Kolledžist, vastavalt 30 ja 90 osalejat, kaks rühma (30 üliõpilast) oli põllumajandusülikoolist. Välisüliõpilastele tehti õppused inglise või soome keeles.

Kataloogijad tutvustasid uutele lugejatele elektronkataloogi INGRID kasutamise võimalusi. Raamatukogus kättesaadavate andmebaaside kohta on info- ja eurodokumentatsiooni osakonna töötajad pidanud loenguid majandus-, sotsiaal- ja filosoofiateaduskonna üliõpilastele (loend vt. lisa XXIV).

IX. Teadustöö

1997. a. oli käsil 6 teemade ringi.

1) Raamatukogu teeninduskorralduse toimivus (juh. U. Tõnnov).

Balti-Rootsi koostööprojekti raames käivitunud teema oli raamatukogus aktuaalne kolmandat aastat. Uuring TÜR-is toimus 1995. a. märtsis, EAR-is ja ERR-is 1996. a. Aruandeaasta kujunes üsna oluliseks uuringutulemuste avaldamise ja võrdlemise aastaks. TÜR-i uuringutulemused publitseeriti kogumikus "Tartu Ülikooli Raamatukogu töid. X". Osa võeti EAR-i vastavateemalisest seminarist ja ERR-is korraldatud rahvusvahelisest konverentsist "Towards Quality: Research Library Performance Measurement", kus TÜR-i uuringutulemusi tutvustasid ettekannetega K. Miil, U. Tõnnov, Ü. Must. Konverentsi teesid avaldati inglise keeles.

Pärast 1995. a. lugejaküsitlust on kõige rohkem aidanud lugejateenindust parandada elektronkataloog INGRID, mille kasutatavust ja efektiivsust ning lugejate eelistusi otsivõimaluste valikul uuriti kahel korral — koguti ja süstematiseeriti kasutusandmeid (E. Taevere), analüüsiti otsieelistusi, mida tutvustati nii oma raamatukogus kui ka Rahvusraamatukogus toimunud konverentsil (S. Nilbe, U. Tõnnov).

2) Tartu Ülikooli Raamatukogu ja kogude ajalugu 19.–20. sajandil (juh. M. Ermel).

Kirjastuskolleegiumis arutati läbi ja kinnitati projekt "Tartu Ülikooli Raamatukogu ajalugu 1802–2002", mis on aluseks järgnevate aastate uurimistööle selles valdkonnas ja mis peab pädima u. 300-leheküljelise monograafiaga, põhikoostajateks M. Ermel, H. Tankler. Alustati kaasaaitamist endise direktori Laine Peebu mälestuste jäädvustamisele helilindil, põhimõtteliselt võib sellestki tulla omaette publikatsioon.

Raamatukogu ajaloo teemaga olid seotud H. Tankler, M. Rand, I. Kukk, E. Jaanson, S. Lembinen, K. Schmidt, K. Pedak, T. Täpsi, L. Dubjeva, K. Tammur, N. Vorobjova, L. Punga, kel valmisid ettekanded, artiklid või oli käsil nende ettevalmistamine (vt. lisa XXI, XXIII).

3) **Tartu Ülikooli ajalugu 19. sajandil ja 20. sajandi I poolel** (täitja H. Tankler).

H. Tankler oli pikemaajalistel komanderingutel Saksamaal, uurides TÜ teadlaste side-
meid ja koostööd teiste maade kõrgkoolidega, ta esines rahvusvahelisel teadusajaloo
kongressil Belgias Liège'is. H. Tankleri juhendamisel koostatakse aastatel 1802–1918 Tartu
Ülikoolis töötanud õppejõudude-täppisteadlaste tööde bibliograafilist andmebaasi, mida
finantseeritakse Eesti Teadusfondi grantina.

4) **Eesti-, Liivi- ja Kuramaa haritlaskonna kujunemine ja akadeemilised sidemed
17.–18. sajandil** (täitja A. Tering).

A. Tering jätkas uurimisreisidel andmete kogumist ja kontrollimist (isikuandmed,
õpingud, töö, publikatsioonid, allikabibliograafia) “Balti üliõpilaste matrikli 1561–1800”
jaoks. Matriklis on seniseks registreeritud u. 6000 üliõpilast, neist u. 1300 kohta on
vormistatud ja sisestatud arvutisse teatmeteose lühiartikkel. Projekti toetab *Volkswagen-
Stiftung*.

5) **Tartu ülikooli trükikoja toodang aastail 1632–1710** (täitjad E. Jaanson, M. Rand).

E. Jaanson korraldas kogusse kümne puudunud trükise koopiad, jätkati arvutikirjete
redigeerimist *de visu*, bibliograafia- ja originaali leidumusandmete lisamist, nimeregistri
täiendamist funktsiooniandmetega ja redigeerimist.

6) **Eesti mõistatused (eesti rahvaluule teadusliku suurpublikatsiooni *Monumenta
Estoniae antiquae IV* seeria koostamine)** (juh. prof. A. Krikmann, ühisprojekt Eesti
Keele Instituudiga).

Raamatukogust osaleb väljaande ettevalmistustöös R. Saukas, kes kontrollis tekstide
autentsust mõistatuste kartoteegis (u. 2000 teksti), täiendas autentsuse kontrollkartoteeki
424 kaardiga, märkis kartoteegis redaktsioonitähised ja tsiteeritavad tekstid (41 karto-
teegikasti, märksõnad ‘lumi’–‘püss’), kollatsioneeris tekste ja otsis murdesõnade tähendusi
(23 kasti, märksõnad ‘lumi’–‘pada’).

Töötati välja tüübiartikli struktuur ja tehniline mall, alustati andmebaasi sisestamist
arvutisse, mis saab aluseks koostatavale paberväljaandele.

Raamatukogus **toimus 5 seminari, konverentsi, ettekandepäeva**, kus kuulati kokku
50 ettekannet nii oma kui ka teiste raamatukogude töötajatelt. Enamiku ettekannete kohta
avaldati raamatukogu paljunduses teesid, mida võis lugeda ka raamatukogu koduleheküljelt
[http://www.utlib.ee.](http://www.utlib.ee), osa ettekandeid ilmub hiljem või on tänaseks ilmunud raamatukogu
aastaraamatus, ajakirjas “Raamatukogu” või mujal. Konverentsid, seminarid on olnud
osavõturohked — kuni 170 inimest 25 asutusest — ja kolleegide hulgas prestiižsed.

X. Kirjastustegevus

1997. aastast kannavad raamatukogu väljaanded oma ISBN-i numbrit (ISBN 9985–874), mis tähendab, et Tartu Ülikooli Raamatukogu on registreeritud omaette kirjastusena. 1. jaanuarist on raamatukogu Eesti Kirjastajate Liidu liige, mille ühisstendil Leipzigi, Turu ja Frankfurdi raamatumessil olid eksponeeritud ka meie raamatukogu viimaste aastate väljaanded.

Aasta jooksul ilmus 5 raamatut kogumahuga 42 trükipoognat, mitmesuguseid reklaamväljaandeid 21 nimetust, neist enamik raamatukogu oma paljunduses (loend vt. lisa XIX).

1997. aastal ilmunud väljaanded ja ka 1995. a. aastaraamat on kättesaadavad elektroonilisel kujul raamatukogu koduleheküljel <http://www.utlib.ee>.

XI. Koostöö Eesti raamatukogudega

Raamatukogu komplekteerijatel olid regulaarsed vahetussuhted kõigi Eesti suuremate raamatukogudega, järjekindel oli infovahetus ERR-i väljaandes “Uued Eesti raamatud” registreeritud trükiste andmete täpsustamiseks.

Pidevalt saadetakse materjali Eesti raamatukogude koondkataloogidele, mille koostamise põhiline keskus on Rahvusraamatukogu, kuhu saadeti 20 kirjet *Estonica*-materjalide kohta, 399 uut kirjet “Välisperioodika koondkataloogile 1996–1998”, täpsustades aastate 1993–1995 osas 2917 nimetust. Jätkati arvutikirjete (raamatud ilm. alates 1992. a.) edastamist välisraamatute koondkataloogile, andmete saatmist uute nootide ja auviste kohta väljaandesse “Uut muusikakogudes” ning raamatukogunduse uudiskirjanduse andmebaasi täiendamist.

Eesti Akadeemilisest Raamatukogust pakuti välja mõte ühitada meie kartoteek “Teaduste ajalugu Eestis (1956–1997→) neil koostatava “Eesti konverentside...” andmestikuga ühtseks andmebaasiks. Koostöös EAR-i bibliograafia osakonnaga tehti TÜ Kääriku spordibaasi 50. aastapäeva näituse jaoks nimestik “Käärikul toimunud kongressid, konverentsid, nõupidamised ja mitmesugused muud üritused aastatel 1964–1997” (116 nim.).

1997. a. tõusis päevakorrale raamatukogude koostöö Eesti rahvusbibliograafia järgmiste köidete koostamisel. Mitmel nõupidamisel arutati formuleerus aasta lõpuks põhimõtteliseks otsuseks, et ülikooli raamatukogu töötajad hakkavad lepingute alusel tegema leidumuse kontrolli (*de visu*), konkreetselt köitele “Eestikeelne perioodika 1766–1940” hakkavad kaastööd tegema K. Taal, L. Kõiv, M. Törn, R. Somson.

Lõpule jõudis eestikeelsete ajalehtede (1918–1940) mikrofilmimise ühisprojekt, milles osalesid ERR, EAR ja TÜR ning mida finantseeris Helsingi Ülikooli Raamatukogu. Avatud Eesti Fond on otsustanud toetada uut mikrofilmimise ühisprojekti, millega luuakse paberandjatel oleva rahvuskultuurilise väärtusega materjali tagatisfond. Projekti on kaasatud seitse asutust: ERR, EAR, TÜR, Eesti Kirjandusmuuseum, Tallinna Linnaarhiiv, Eesti Ajaarhiiv, Eesti Riigiarhiiv.

RVL-i teel on raamatukogu saanud trükiseid Eesti Rahvusraamatukogust, Eesti Akadeemilisest Raamatukogust, Eesti Meditsiiniraamatukogust.

Restauraatorid andsid nõu ja praktilist abi mitmele Eesti muuseumile ja raamatukogule.

Ühiste probleemide lahendamiseks on Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu (ERÜ) ja Kultuuriministeeriumi juurde moodustatud töörühmad, milles osalevad ka TÜ Raamatukogu töötajad:

- 1) **Kogude töörühm** — TÜR-ist Ü. Treikelder.
- 2) **Liigitamise ja märksõnastamise töörühm** — TÜR-ist H. Laanes, S. Nilbe, T. Tarkpea. Arutati märksõnastamise metoodikat, UDK vormimäärajate ühtlustamist, UDK välja struktuuri USMARC vormingus.
- 3) **Sundeksemplari seaduse ettevalmistamise töörühm** — TÜR-ist K. Viirsalu.
- 4) **Vanaraamatu töörühm** — TÜR-ist M. Rand, K. Tammur, V. Hiir, K. Kaugver. Korraldati seminar “Usuteaduslik ja kirikukirjandus”, tutvuti INNOPAC-iga, esitati ettepanekud vanatrükiste otsitunnuste ja indeksite osas.
- 5) **Hoiutoimkond** — TÜR-ist R. Sonn, K. Laur.
- 6) **Bibliograafiakomisjon** — TÜR-ist M. Kümnik, A. Laumets. Kahel koosolekul arutati artiklite bibliograferimist, andmebaasiga ARTIKKEL seonduvat, raamatukogude koostööd artiklite andmebaasi koostamisel.
- 7) **Terminoloogiatoimkond** — TÜR-ist M. Onga. Arutati olukorda raamatukogusõnastiku koostamisel, otsustati enam mitte välja anda teemavihikuid, vaid asuda üld sõnastiku koostamisele. TÜR esitas oma seisukohad arutatavates küsimustes kirjalikult.
- 8) **ERÜ raamatukogutöötajate täiendkoolituse toimkond, Kultuuriministeeriumi raamatukoguhoidjate koolitusnõukogu** — TÜR-ist M. Ermel. Arutati teadusraamatukogude töötajate kutsenõudeid.
- 9) **ERÜ analüütilise kirje töörühm** — TÜR-ist M. Kümnik, A. Laumets. Arutati kirjetega seonduvat ja kirje soovitude avaldamist raamatuna.
- 10) **Ajakirja “Raamatukogu” toimetuse kolleegium** — TÜR-ist U. Tõnnov.
- 11) **Eesti raamatukogude, muuseumide ja arhiivide vaheline koordineeriv töögrupp “Eesti foto”** — TÜR-ist S. Lembinen.
- 12) **Eesti Muusikakogude Ühingu (EMKÜ) muusika märksõnastiku koostamise töörühm** — TÜR-ist A. Kartul.
- 13) **Elektrooniliste teavikute sundeksemplari loovutamise korra töörühm Kultuuriministeeriumi juures** — TÜR-ist Ü. Must.
- 14) **Eesti Hoiuraamatukogu nõukogu** — TÜR-ist K. Jentson.

H. Tankler osaleb “Eesti teadlaste biograafilise leksikoni” toimetuskolleegiumi, “Eesti apteekide ajaloo” kolleegiumi ja TÜ Ajaloomuuseumi nõukogu töös.

Seoses INNOPAC-ile üleminekul moodustas ELNET Konsortsium neli töörühma, mis alustavad tööd 1998. a.:

- 1) **Kirje töörühm** — TÜR-ist E. Loorits, K. Moont.
- 2) **Normandmete töörühm** — TÜR-ist E. Loorits, K. Moont.
- 3) **Retrokataloogimise töörühm** — TÜR-ist K. Kaugver, L. Külv.
- 4) **Liigitamise ja märksõnastamise töörühm** — TÜR-ist H. Laanes, S. Nilbe.

XII. Rahvusvaheline koostöö

Publikatsioonide vahetamine raamatukogude, teadusasutuste, organisatsioonide ja üksikisikutega välismaal on olnud stabiilne — aktiivseid vahetuspartnereid on u. 520. Komplekteerijatel on olnud tihedad sidemed Euroopas tuntud kirjastustega “Springer”, “Karger”. Toimused mitme Euroopa suure kirjastuse näitused, kus väljapandu osteti soodus-hinnaga raamatukogule.

RVL-i põhilised partnerraamatukogud on ülikooliraamatukogud Rootsis (Stockholm, Linköping, Umeå, Lund, Uppsala, Göteborg), Soomes (Helsingi, Turu, Jyväskylä, Joensuu, Kuopio), Taanis (Odense, Århus) ja Saksamaal (Berliin, München).

Raamatukogu restauraatoritel on sidemed (infomaterjalide saamine, kirjavahetus) Amsterdamis asuva *European Commission on Preservation and Access*’iga, Soome Kirjan-duse Seltsile ja Jyväskylä Ülikooli Raamatukogule antakse restaureerimisalast konsultat-siooni ja tehakse praktilisi töid.

Raamatukogu osaleb kahes rahvusvahelises kootööprojektiis:

1) **“Handbuch des personalen Gelegenheitsschrifttums in europäischen Bibliotheken und Archiven”.**

Rahvusvaheline koostööleping 16.–18. sajandi saksakeelsete juhutrukiste registreeri-miseks, kirjeldamiseks ja mikrofilmimiseks sõlmiti Osnabrücki Ülikooli ja Olmsi kirjastu-sega eelmisel aastal (vt Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 1996, lk. 58–61). Aruandeaastal töötas Ü. Mölder projekti raames läbi *Estica*-kataloogi ja 100 karpi vanema võõrkeelse kirjanduse kataloogist ja sisestas andmebaasi 1756 kirjet. 18.–23.08. ja 28.10.–7.11. töötas raamatukogus Martin Klöcker Osnabrücki Ülikoolist.

2) **URBIS, URBED. Rahvusvahelised andmebaasid, soome-ugri keeleteadus 1988–1992, 1993–1997→ (Vene aladel ilmunu). ARTAL. Soome-ugri rahvaste kooli-õpikud ja ajaleheartikleid 1996–1997→.**

Koostöö Soome Kodumaiste Keelte Uurimiskeskuse, Ungari TA Keeleteaduse Insti-tuudi ja Hamburgi Ülikooliga (SLV) (lähemalt vt. V,4).

M. Rand ja H. Tankler esitasid viimased osad artiklist meie ajalooliste kogude kohta käsiraamatu “Handbuch der historischen Buchbestände” Baltikumi ja Põhjamaade köitesse.

Raamatukogu töötajad on esinenud välismaal ettekannetega, välismaistes väljaannetes on ilmunud uurimusi ja artikleid, teadurid A. Tering ja H. Tankler on olnud pikaajalistel komandeeringutel Saksamaal ja Hollandis, et koguda materjali pooleliolevate uurimis-teemade tarbeks. IFLA aastakongressil Kopenhaagenis käisid T. Liivamägi ja Ü. Must.

Raamatukogu on järgmiste rahvusvaheliste organisatsioonide liige:

- Euroopa Teadusraamatukogude Ühendus (LIBER),
- Läänemere maade raamatukogude ühendus *Bibliotheca Baltica*,
- Euroopa Meditsiiniraamatukogude Assotsiatsioon (EAHIL),
- Rahvusvaheline Muusikaraamatukogude Assotsiatsioon (IAML),
- Euroopa Informatsiooni Assotsiatsioon (EIA) ja selle Balti- ja Põhjamaade haru.

XIII. Raamatukogu nõukogud, toimkonnad, kolleegiumid

1) Raamatukogu nõukogu

Koosseis kinnitati rektori käskkirjaga nr. 173 RE 28. oktoobrist 1997 järgmiselt: raamatukogu direktor P. Olesk, usuteaduskonna professor K. Kasemaa, õigusteaduskonna lektor V. Olle, arstiteaduskonna professor J. Harro, filosoofiateaduskonna dotsent V. Parve, bioloogia-geograafiateaduskonna lektor L. Ainsaar, füüsika-keemiateaduskonna dotsent U. Mäeorg, kehakultuuriteaduskonna vanemmetoodik M. Kivistik, matemaatikateaduskonna dotsent M. Abel, majandusteaduskonna professor M. Sörg, sotsiaalteaduskonna dotsent A. Pulver, sotsiaalteaduskonna üliõpilane U. Arold, õigusteaduskonna üliõpilane K. Laurits, raamatukogu hoiuosakonna juhataja K. Jentson, raamatukogu teadusosakonna peatoimetaja R. Saukas. Praktiliselt osales üliõpilasesinduse ettepanekul nõukogu töös U. Aroldi asemel filosoofiateaduskonna üliõpilane F. Puss.

Nõukogu pidas kolm koosolekut (29.10., 26.11., 10.12.), kus kinnitati nõukogu kodukord, P. Olesk tutvustas raamatukogu hetkeseisu ja arengukavaga seotud küsimusi, raamatukogu 1998. a. eelarve projekti, arutati arengukava ja projekti "Tartu Ülikooli raamatuvara".

2) Raamatukogu metoodikanõukogu

Põhikirja järgi kuuluvad nõukogusse ametikoha järgi direktor, asedirektorid ja personalijuht, ülejäänud liikmed valitakse 3 aastaks struktuuriüksuste juhtide ja peaspetsialistide koosolekul nende endi hulgast.

Koosseis: H. Epner, M. Ermel, M. Ilus, K. Kaugver, M. Kümnik, T. Liivamägi, E. Loorits, M. Meltsas (vastavalt asjaomaste isikute vahelisele kokkuleppele ja direktori nõusolekule asendas ta valimiskogu poolt valitud Ü. Musta), P. Olesk (esimees), M. Rand, U. Tõnnov, R. Saukas, Ü. Treikelder. Nõukogu koosolekuid protokollis T. Kuusik.

Metoodikanõukogu pidas 9 koosolekut (28.04., 12.05., 26.05., 16.06., 30.09., 13.10., 26.11., 10.12., 11.12.).

Arutati lugejateeninduse ja hoiuosakonnaga seotud probleematikat INNOPAC-i rakendamisel (lugejatüübid, laenutähtajad ja viivised), vananenud õppekirjanduse suuremal hulgal ja kiiresti kustutamist; sundeksemplari seaduse rakendamist; ruumide ümberjagamist; raamatukogu kasutamise eeskirju (hakkasid kehtima 1. novembrist); konfidentsiaalset või ametkondlikuks kasutamiseks mõeldud informatsiooni sisaldavate trükiste töötlemise, säilitamise ja kasutamise korda; raamatukogu arengukava (3 korda).

Olulisemad otsused:

- INNOPAC-i rakendamisel jaotatakse lugejad viide gruppi: raamatukogu oma töötajad, kellele ei arvutata viivist; õppetoolide referendid, kellele on õigus laenutada suuremat hulka trükiseid pikemaks ajaks; kojulaenutuse õigusega lugejad; kojulaenutuse õigusega lugejad; piiratud kojulaenutusõigusega lugejad, näit. ülikooli sisseastujad;

- INNOPAC-i rakendamisel on laenusviisid ja -tähtjad järgmised: 24 tunni laenus; laenus lugemissaalist (1 nädal + pikendamine kaks korda ühe nädala kaupa); laenus hoidlast (1 kuu + pikendamine kaks korda — kaheks nädalaks ja veel kolmeks nädalaks); laenus õppekogust (2 kuud + kaks korda kahe kuu kaupa);
- viiviste arvutamisel jäävad riigipühad jm. puhkepäevad sisse;
- suunata täiendavale arutelule *on the fly* kataloogimine;
- seoses sundeksemplari seaduse rakendamisega mitte luua eraldi arhiivkogu ja suunata sundeksemplarid neisse kogudesse, kuhu need keele või tüübi järgi peaksid kuuluma; üks sundeksemplar peaks olema mittelaenutatav ja teine nn. A-eksemplar peaks olema ainult lugemissaalis kasutatav;
- mitte moodustada eraldi töörühma õppekirjanduse kustutamiseks;
- lükata edasi otsustamine ruumide ümberjagamise asjus, et oodata ära, millised muutused tingib INNOPAC-i rakendamine ja uue laenuskeemi väljatöötamine;
- lugejaks võivad saada kõik soovijad alates 16. eluaastast;
- trükiseid ja muid teavikuid laenutatakse koju TÜ ja EMPÜ üliõpilastele ja töötajatele ning Tartu teadusasutuste töötajatele (varem kõigile Tartus elavatele lugejapileti omanikele);
- kinnitati konfidentsiaalse trükise definitsioon ja selle töötlemise kord;
- kuni konfidentsiaalse trükise kasutamise kord välja töötatakse, neid väljaandja soovi kohaselt ei laenutata ega kasutata näituseeksponaadina.

3) Hoiutoimkond

Koosseis: K. Ainz, V. Hiir, M. Ilus, K. Jalas, K. Jentson (esimees), V. Klement, M. Rand, V. Selge.

Arutati KHO ning vana raamatu osakonna arvukate tulmete puhastamise, desinfitseerimise ja konserveerimistööde korraldamist nii, et need ei jääks pikemaks ajaks lugejateenindusest kõrvale; arhiiv- ja sundeksemplari säilitamist; põhikogude hooldamise ja konserveerimise ning vastavate tarvikute hankimise hädavajadust.

4) Andmebaaside toimkond (kuni 07. 02. kataloogitoimkond)

Koosseis: M. Ermel, K. Kaugver, L. Külv, M. Kümnik, H. Laanes, E. Loorits (esimees), S. Nilbe, U. Otsus, R. Somson, E. Taevere, Ü. Treikelder.

Toimkonna koosolekul arutati üleminekut täielikule arvutikataloogimisele ja kirje probleeme. Olulisemad otsused:

- uute andmebaaside loomise küsimustes peavad osakonnad pöörduma esialgu andmebaaside toimkonna poole;
- enne ülikooli raamatuvarede koondkataloogi loomisele asumist koostada ülikooli raamatukoguvõrgu põhikiri;
- lubada kunstikabinetil katseliselt alustada kirjanduse kataloogimist elektronkataloogi INGRID;
- teha selgeks kogude re- ja retrokataloogimise järjekord.

5) Bibliograafia- ja infotöö toimkond

Koosseis: M. Kümnik, A. Laumets (esimees), M. Meltsas, L. Teedema. Rahvusbibliograafia-alastest aruteludest võtsid osa ka P. Olesk, U. Tõnnov, U. Otsus, R. Michelson, E. Loorits.

Toimkonna koosolekul arutati põhiliselt rahvusbibliograafia koostamisega seotud probleeme (trükiväljaanded, arvutiandmebaasid, retrospektiivne rahvusbibliograafia) ja meie raamatukogu osalemist selles töös (vt. ka XI. Koostöö Eesti raamatukogudega).

6) Kaardikogu toimkond

Koosseis: K. Jentson, V. Klement, A. Lentsius (esimees), E. Loorits, M. Rand, L. Teedema.

10. 04. koosolekul arutati kaardikogu ruumi küsimust. Leiti, et uued kaardid on sobivaim paigutada ruumi 279 teatmekirjanduse lugemissaali kõrval.

7) Kirjastuskolleegium

Koosseis: M. Ermel, S. Issakov, M. Kümnik, P. Olesk (esimees), M. Rand, R. Saukas, U. Tõnnov.

Toimus 4 koosolekut, kus arutati 3 käsikirja: “Raamat — aeg — restaureerimine. VIII”, “Tartu Ülikooli Raamatukogu töid. X” ja “Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 1996” ja projekti “Tartu Ülikooli Raamatukogu ajalugu 1802–2002”, mis ka 29. 10. kinnitati ja saab aluseks vastava monograafia koostamisel. Arutluse all olnud väljaanded ilmusid aruandeaasta jooksul.

XIV. Töötajate enesetäiendamine

Jaan Lehtaru kaitses magistritööd “Paberi struktuuri muutuste uurimine oksüdeerijate ja redutseerijate toimel paberi pleegitamise protsessis” (juhendajad T. Ilomets, prof. A. Tuulmets, oponent G. Raidaru), talle omistati *magister scientiarum*’i kraad orgaanilise keemia alal (05. 09.).

TPÜ infoteaduste osakonna juures asus doktorantuuris õppima Ü. Must. Magistrantuuris õpivad: TPÜ-s raamatukogundust L. Dubjeva, M. Ermel, S. Nilbe; TÜ-s ajalugu O. Teder, kellel valmis aasta lõpuks magistritöö “Põhijooni vene bütsantinistikast ja Tartu ülikooli roll selles XIX–XX saj. algul (kuni 1918. aastani)” (juhendaja prof. J. Kivimäe) ja eesti keelt K. Pai.

Tartu Ülikooli ajaloo osakonna lõpetas K. Pedak (diplomitöö raamatukogu komplekteerimispoliitikast 1920.–1930. aastatel, vt. käesoleva aastaraamatu artiklite osa) ja eesti filoloogia osakonna K. Pai; Kerstin Kask tegi läbi usuteaduskonna lõpetamisele järgnenud katseaasta.

Viljandi Kultuurikolledži raamatukogunduse eriala lõpetasid L. Brikker, P. Zettur, E. Tulmin, H. Vaidla, T. Vähk.

Tartu Ülikoolis õpivad E.-A. Org, S. Toomla ja K. Puusepp eesti filoloogiat, A. Didrik semiootikat, Tartu Teoloogia Akadeemias M. Fedin, Tartu Lennukolledžis E. Vernik.

Viljandi Kultuurikolledžis õpivad raamatukogundust M. Karolin, S. Pärsimägi.

Raamatukogusiseses erialases täienduskoolituses oli esikohal INNOPAC-i rakendamisega seotud temaatika. Seoses INNOPAC-ile üleminekuga ja USMARC formaadi kasutuselevõtuga toimus mitu koolitusüritust, esialgu õppisid nn. koolitajad, kes hiljem oma teadmisi osakondades edasi andsid. USMARC-i algõpetust andsid lektorid Soomest, USA-st ja Rahvusraamatukogust.

Raamatukogus korraldati mitu pikemat koolituskursust:

- 1) "Teadusinformatsiooni elektroonilised allikad" teatmebibliograafia osakonna ja teaduskirjanduse lugemissaali töötajale, 16 tundi, 20 osavõtjat, lektorid Ü. Must, R. Tammeorg;
- 2) "Dokumentide säilitamine raamatukogus ja arhiivis" kogude hooldajatele, hügieeni- ja restaureerimisosakonna töötajatele, 10 tundi, lektor K. Konsa Eesti Postimuuseumist;
- 3) "Lugemusuuringud raamatuteaduse osana", 4 tundi, lektor TPÜ magistrant E. Pöder;
- 4) "USMARC" kataloogijatele, bibliograafidele, 5 tundi, 80 osavõtjat, lektorid Ü. Soosalu, J. Andresoo, A. Gergeleziu Rahvusraamatukogust.

Esimest korda taasiseseisvunud Eesti tingimustes said raamatukogu töötajad suuremate gruppidenä olla õppe- ja enesetäiendamisreisidel välismaal:

- 1) 17 töötajat oli 4.–6. 03. õppereisil Stockholmis, et tutvuda Kuningliku Raamatukogu ja ülikooli raamatukogu elektroonilise töötlemis- ja laenutussüsteemiga;
- 2) neli töötajat külastasid 17.–21. 06. Münchenis museoloogia ja muuseumitehnika messi ja seminari "MUTEC 97";
- 3) ERÜ poolt korraldatud Praha ekskursioonist osavõtjad külastasid Tšehhi Rahvusraamatukogu.

Üksikud raamatukogutöötajad osalesid rahvusvahelistes suvekoolides "Libraries and Internet" Budapestis, "Muutunud suunad hollandi 17. saj. kunsti uurimiseks" Amsterdumis, "Kogude säilitamise organiseerimine" Marburgis, seminaridel "Nuclear Information Management" Vilniuses, "Keskaegsete käsikirjade restaureerimine ja konserveerimine" Moskvast jne.

Osa võeti ka teaduslike keskraamatukogude suveseminarist "Integreeritud raamatukogude süsteem INNOPAC ja teadusraamatukogude koostöö" Lahemaal Ojaäärsel, ERÜ vanaraamatu töörühma korraldatud seminarist "Usuteaduslik ja kirikukirjandus", arvuti-programmide alastest kursustest TÜ arvutuskeskuses ja arvutiteaduse instituudis.

Restauraatorid koostasid kaks koolitusosalast projekti: 1) "Konservaator pabermaterjalide ja köidete erialal" — koolitusprojekt TÜ Raamatukogu restaureerimisosakonnas ja 2) "Pädevusnõuded konservaatorite atesteerimiseks pabermaterjalide ja köidete alal", viimane esitati Haridusministeeriumi koolitusnõukogule. Restauraatorid võtsid osa oma eriala kursustest Eesti Ajalooarhiivis, EAR-is ja ERR-is.

Rohkesti oli osavõtjaid inglise ja soome keele ning mitmesugustest arvuti kasutamise algkursustest raamatukogus.

Aasta jooksul raamatukokku jõudnud erialast uudiskirjandust tutvustati osakonnajuhatajate koosolekul, vastavad nimekirjad olid töötajatele kättesaadavad ka kodulehekülje vahendusel.

XV. Ametiühing

Liikmeid 153, eelmisel aastal 140.

Büroo koosseis kuni 07. 05: M. Poljakov (esimees, palgaküsimused), L. Dubjeva (usaldusisik), A. Rämmer (töökaitse), M. Konson (lastetöö), K. Taal ja S. Lillemets (kultuur, puhkused), U. Otsus.

Büroo koosseis pärast aruande-valimiskoosolekut 07. 05: M. Konson (usaldusisik, palgaküsimused), T. Kuusik (lastetöö), A. Rämmer (töökaitse), H. Luik ja L. Teedema (kultuuri-töö), K. Uri (sekretär, asetäitja), M. Onga.

Büroo koosolekuid oli 13.

Põhiprobleemiks oli töö- ja palgatingimuste parandamine:

- osavõtt kultuuri- ja haridustöötajate hoiatusstreigist 27. 11.,
- palgaga seotud taotlused esitati Riigikogule ja Valitsusele, Haridusministeeriumile, Kultuuriministeeriumile, TALO-le, Tartu Ülikoolile,
- koostöö Tartu ametiühingute koostöökoguga,
- ametiühingutöö tutvustamine ajakirjanduses (M. Poljakovilt 15 artiklit),
- kohtumine prorektor prof. T. Maimetsa ja personalijuht L. Muruga.

Üritused, ettevõtmised:

- tegutses laste mängu- ja lauluring, naisvõimlemisrühm,
- näitering S. Madissoni juhtimisel esitas Jean-Baptiste Poquelin'i (Molière'i) komöödia "Õpetatud naised",
- töötajate jõulupidu.

XVI. Olmest ja suurematest remontidest

- 1) Raamatukokku paigaldati elektrooniline raamatukaitsesüsteem (Tartu linnavalitsus eraldas ostmiseks 455 000 kr.);
- 2) terves ulatuses parandati peamaja katus, mida remondimehed küll päris vettpidavaks ei saanud;
- 3) samaaegselt paigaldati katusele uued kuplid, mis lasevad paremini valgust läbi ja millest osa on seestpoolt õhutamiseks avatavad;
- 4) parandati avariohtlikuks muutunud veetorustikku;
- 5) raamatumuuseumi (näitusesaali) näituste turvalisuse tarbeks paigaldati sinna seinaksponaatide elektroonilise kaitse süsteem (rektori fondist eraldati 15 000 kr.);
- 6) humanitaarraamatukogusse paigaldati signalisatsioon, parandati hoidla põrandat, saadi uus stend, näitusevitriin ja garderoobinumbrid.

LISAD

I. Kogud (ISO 2789 järgi)

	01.01.1997	Komplek- teerimine	Kustutamine	31.12.1997
Raamatud (eks.)	2 667 991	27 646	32 849	2 662 788
Jadaväljaanded	582 651	11 657	416	593 892
s.h. ajakirjad (ak.)	165 818	3 751	416	169 153
ajalehed (ak.)	3 916	1 185	–	5 101
jätkväljaanded (eks.)	412 917	6 721	–	419 638
Kaardiväljaanded	3 121	1 950	–	5 071
Noodiväljaanded	3 194	61	–	3 255
Graafikateavikud	47 334	306	–	47 640
s.h. kunstikogu	14 309	46	–	14 355
fotokogu	18 112	260	–	18 372
fotod	14 913	–	–	14 913
käsikirjakogus				
Käsikirjad	27 347	839	–	28 186
Pisitrükised jm.	56 711	2	–	56 713
Audiaalteavikud	12 562	1 206	–	13 768
Elektroonilised teavikud	5 405	183	24	5 564
s.h. kompaktplaadid	952	158	24	1 086
disketid	4 453	25	–	4 478
Mikrovormid	10 425	12	–	10 437
s.h. mikrokaardid	7 310	12	–	7 322
mikrofilmid	3 115	–	–	3 115
	3 416 741	43 862	33 289	3 427 314
Varukogu	288 788	4 000	283	292 505
Vahetuskoogu	27 824	5 506	1 943	31 387
Kokku:	3 719 440 (ehk 62 709 laudimeetrit)	53 368	35 515	3 751 206 (ehk 63 215 laudimeetrit)

II. Kogud (eksemplaride arvestuses)

	01.01.1997	Komplek- teerimine	Kustuta- mine	31.12.1997
Kasutuskogud				
Raamatud	2 445 516	27 646	32 849	2 440 313
Jadaväljaanded (eks.)	2 102 780	39 753	2 174	2 140 359
s.h. ajalehed (ak.)	3 916	1 185	–	5 101
Kaardiväljaanded	3 121	1 950	–	5 071
Noodiväljaanded	3 194	61	–	3 255
Erilaadid (käsikirjad jne.)	43 612	2	–	43 614
Auvised	12 562	1 206	–	13 768
Elektroonilised teavikud	2	25	–	27
Pisitrukised	56 711	2	–	56 713
Kokku:	4 667 498	70 645	35 023	4 703 120
sellest:				
õppekogu	381 274	7 116	21 956	366 434
erialakogud	126 714	2 297	3 895	125 116
väitekirjad	501 631	2 036	–	503 667
mikrovormid:				
a) mikrokaardid	66 356	12	–	66 368
b) mikrofilmid	8 710	–	–	8 710
Vahetuskogu	27 824	5 506	1 943	31 387
Reserv-vahetuskogu	288 788	4 000	283	292 505
Õppetoolide kogud	224 387	–	361	224 026
Kokku:	5 208 497	80 151	37 610	5 251 038

III. Komplekteerimine 1993.–1997. a. (eksemplaride arvestuses)

	1993	1994	1995	1996	1997
Kasutuskogud					
Raamatud	35 300	31 756	31 656	30 645	27 646
Jadaväljaanded (eks.)	122 072	31 419	34 281	33 187	39 753
s.h. ajalehed (ak.)	730	202	580	491	1 185
Kaardiväljaanded	67	36	70	541	1 950
Noodiväljaanded	82	56	35	43	61
Erilaadid (käsikirjad jne.)	1 513	1 351	–	23	2
Auvised	350	773	906	1 410	1 206
Elektroonilised teavikud	–	–	–	2	25
Pisitrükised	–	467	–	–	2
Kokku:	160 412	65 858	66 948	65 851	70 645
sellest					
õppekogu	5 772	7 775	6 683	7 190	7 116
erialakogud	6 122	5 215	2 360	2 918	2 297
väitekirjad	1 337	3 733	2 066	1 602	2 036
mikrovormid					
a) mikrokaardid	1 028	674	363	–	12
b) mikrofilmid	–	149	–	–	–
Vahetuskogu	3 442	3 806	4 848	4 246	5 506
Reserv-vahetuskogu	11 610	5 436	3 244	3 628	4 000
Õppetoolide kogud	–	–	–	–	–
Kokku:	175 464	75 100	75 040	73 725	80 151

IV. Komplekteerimisallikad 1997. a. (ISO 2789 järgi)

Teavikud	Ostud	Vahetus	Annetus	Sundeks.	Muu	Kokku
Raamatud	15 190	1 884	4 492	4 126	1 954	27 646
Jadaväljaanded kokku	4 005	2 726	1 751	2 785	390	11 657
Kaardiväljaanded	1 558	–	20	152	220	1 950
Noodiväljaanded	6	–	25	30	–	61
Graafikateavikud	23	–	283	–	–	306
Käsikirjad	–	–	839	–	–	839
Pisitrukised jm.	–	–	2	–	–	2
Audiaalteavikud	1 104	21	81	–	–	1 206
Elektroonilised teavikud	35	–	148	–	–	183
Mikrovormid	–	–	12	–	–	12
Kokku:	21 921	4 631	7 653	7 093	2 564	43 862

V. Komplekteerimine (arvandmeid)

Raamatud, nim.	11 890
Eestikeelsed raamatud, nim.	2 573
Perioodikaväljaandeid kokku, nim.	7 570
Ajakirjad, nim.	3 350
Ajalehed, nim.	451
Jätkväljaanded, nim.	3 769
Uued perioodikaväljaanded, nim.	688
Eestis ilmunud perioodikaväljaanded, nim.	1 157
Eestikeelsed ajalehed, nim.	325
s.h. päeva- ja nädalalehed	73
väikelehed (harvem kui kord nädalas)	245
väliseesti ajalehed	7

Vanema kirjanduse järelkomplekteerimine, eks.	3 804
s.h. reservkogust	188
arvele võtmata kirjandusest	330
TÜ õppetoolidest ja erialakogudest	24
annetused	753
ostud	2 509
CD	884
eesti muusika	108
etniline muusika	216
klassikaline ja tänapäeva muusika	285
ooper, muusikal	31
pop-, rock- ja džässmuusika	244
Heliplaadid	–
Helikassetid	156
Raamatute keskmine eksemplaarsus	2,3
Eesti raamatu keskmine eksemplaarsus	5,8
Trükise keskmine hind, kr.	125,10

VI. Raamatuostusummade kasutamine 1995.–1997. a.

	1995	1996	1997
Eestis ilmuv perioodika	143,67	183,8	213,5
välisperioodika	6 660,0	7 331,8	3 745,3
s.h. vene teadusperioodika	205,51	173,3	157,4
ostud raamatukauplustelt	2 163,6	2 217,3	2 385,2
s.h. Eesti trükis			589,8
ostud TÜ kirjastuselt	92,75	133,7	194,4
järelkomplekteerimine oksjonitelt, antikvariaatidest, eraisikutelt	81,64	184,0	110,7
elektroonilised teavikud		571,0	314,1
helisalvestised	88,45	235,4	153,4
muud (voldikud, toll, RVL jne.)	–	–	123,4
Kokku (tuh. kr.)	9 000,0	10 857,0	7 240,0

VII. Arvutiandmebaasid (31. 12. 1997)

1. *ABI/INFORM Accounting and Tax 1990–1994*
2. *ABI/INFORM Research edition 1989–1995*
3. *ASSIA PLUS- Applied Social Science Index and Abstracts 1987–1997*
Uued andmed saabuvad jooksvalt.
4. *Biological Abstracts on CD 1994–1997*
5. *CD-Biblio 1996–1997 **
6. *CD-LIBRIS: Svensk litteratur 1986–1994*
7. *CD-LIBRIS: The Swedish Union Catalogue of Foreign Literature 1980–1993 on CD-ROM*
8. *CDMARC BIBLIOGRAPHIC*
USA kongressi raamatukogu kataloog, uued andmed saabuvad jooksvalt.
9. *CD-React (InfoChem Reaction Database)*
Andmed pärinevad 1000-st rahvusvahelisest ajakirjast ja patentidest ajavahemikul 1975–1988. Andmebaasi on koostanud ZIC (Berliin) ja VINITI (Moskva).
10. *Chemical Abstracts on CD 1996–1997*
11. *CIJE on Disc. Current Index to Journals in Education, ERIC Thesaurus, ERIC Digests 1969–1995*
Referaatidega varustatud informatsioon umbes 750-s pedagoogika-alases ajakirjas ja jätkväljaandes ilmunud artiklite kohta.
12. *Computer Select 1992–1995*
Arvutid, riistvara, tarkvara.
13. *CORDIS **
14. *CORE MATERIALS ON LEGAL ETHICS **
15. *Current Contents CD-ROM Version*
  - *Clinical Medicine*
  - *Life Sciences*
  - *Agriculture, Biology & Environmental Sciences*
  - *Engineering, Computing & Technology*
  - *Physical, Chemical & Earth Sciences*
  - *Social & Behavioral Sciences*Uued andmed saabuvad iga nädal.
16. *Distance Education Database 1996–1997*
17. *EMOR (Sotsioloogilised küsitlused. Turu-uuringud. Pereuuringud)*
Rahvusraamatukogus koostatud bibliograafiline andmebaas Eesti perioodikas avaldatud vastavasisulistest artiklitest.

18. **ERIC 1982–1997. Current Index to Journals in Education (CIJE), Resources in Education (RIE) (Silverplatter)**
19. **EUROCAT**
Andmeid neljast Euroopa Liidu andmebaasist: *Catel, Celex, SCAD ja Abel.*
20. **European Parliament Profiles (updated 11.10.1995)**
Euroopa Parlamendi teatmik.
21. **Exceptional Child Education Resources ***
22. **Fennica**
Soome rahvusbibliograafia 1967. aastast alates, uued andmed saabuval jooksvalt.
23. **GEOBASE (Geo Abstracts Database) 1990–1996**
Geograafia, ökoloogia, maateadus, okeanograafia, geoloogia.
24. **Health Planning and Administration 1982–aug.1991**
25. **Helecon Enterprise 1996, vol. 2**
Andmed 1995. rahandusaasta kohta Soome juhtivates ettevõtetes, börsiinfo.
26. **Helecon International 1980–1997**
Euroopa majandus.
27. **INSPEC 1993–1996**
Füüsika, elektroonika, arvutiteadus, infotehnoloogia.
28. **International ERIC. DIALOG OnDisc 1976–1997**
Kolm rahvusvahelist haridusalast andmebaasi: *Australian Education Index (AEI), British Education Index (BEI), Canadian Education Index (CEI).*
29. **International Nuclear Information System 1976–1997**
30. **JUSTIS CELEX CD-ROM 1996–1997**
Euroopa Liidu õigusala täistekstidega varustatud andmebaas.
31. **Justis European References CD-ROM ***
32. **Languages of the World ***
33. **Library of the Future**
950 ajaloolist, kultuurialast, kirjanduslikku täisteksti.
34. **Life Science Collection 1989–1991**
35. **LITTERA**
Rahvusraamatukogus koostatud bibliograafiline andmebaas ilukirjandusest ja kirjandusteadusest Eesti perioodikas.
36. **MAJPOL95, MAJPOL96, MAJPOL97**
Rahvusraamatukogus koostatud bibliograafiline andmebaas Eesti perioodikas avaldatud majandus- ja poliitika-alastest artiklitest.
37. **Medline Professional 1989–1997**
Uued andmed saabuval jooksvalt.
38. **Must, A. Eesti ajalooline onomastika: Perekonna nimed 19. sajandil**
39. **Nursing and Allied Health 1983– sept.1991**

40. *Official Journal of the European Communities* *
41. *Periodical Abstract Research (PROQUEST) 1986–1997*
Sotsiaal- ja humanitaarteadusliku suunitlusega interdistsiplinaarne andmebaas sisaldab 350 ajakirja täistekstid, uued andmed saabuvad jooksvalt.
42. *PRESSDOK. HUNDOK* *
43. *PsycLit* *
44. *PSYNDEXplus with TestFinder (Literature & Audiovisual Media; Tests) 1977–1996*
Saksamaal, Šveitsis ja Austrias välja antud saksakeelse psühholoogiaalase kirjanduse referaadid.
45. *Rahi, A. 1949. a. küüditamine. Eesti. Tartu linn ja maakond*
46. *Russian Books in Print PLUS 1994*
Bibliograafiline informatsioon raamatute kohta, mis on ilmunud endises NSVLiidus ja Venemaal ajavahemikus 1989. aasta oktoobrist kuni 1993. aasta märtsini. Andmed raamatute kohta, mis on võetud kirjastusplaani aastani 1997.
47. *Social Sciences Citation Index with Abstracts* *
48. *SOPHIA. European Databases in the Humanities*
- *Philis*, Philosophisches Institut, Düsseldorf
  - *Österreichische Historische Bibliographie*
  - *Sophia*, Helsinki
  - *ATLA*, American Theological Library, Evanston, Illinois
  - *Ungarische Bibliographie für Volkskunde*, Volkskundliches Museum
  - *Internationale Bibliographie zur Deutschen Klassik*, Stiftung Weimarer Klassik
  - *Referatedienst zur Literaturwissenschaft*, Universität Berlin
  - *Blaise*, British Library, Boston Spa
  - *Sucoline*, South Jutland University Centre, Esbjerg, Danmark
  - *East European and Soviet Studies*, University of London
  - *Semiosis*, University of Vaasa, Finland
49. *Springer in Print 1996–1997* *
50. *The Asian Classics*
Täistekstandmebaas, 25 000 lk. Idamaade kirjandusklassikat.
51. *The Frankfurt CD-ROM* *
52. *The Wall Street Journal Europe. Business Quick FACTS*
53. *VARIA96, VARIA97*
Rahvusraamatukogus koostatud bibliograafiline andmebaas (ajalugu, sport, religioon, arstiteadus, arvutid jm.).
54. *Welt der CD-ROMs = World of CD-ROMs* *
55. *VLB Aktuell: Verzeichnis Lieferbarer Bücher = German Books in Print 1991*
Saksamaa raamatukaubanduse kataloog.

56. *ÕIGUS95, ÕIGUS96, ÕIGUS97*

Rahvusraamatukogu koostatud bibliograafiline andmebaas Eesti perioodikas avaldatud õiguslastest artiklitest.

* 1997. a. saabunud uued nimetused.

VIII. Raamatukogu teatmestu täiendamine

Uute väljaannete kataloogimine

raamatud, nim.	11 384
perioodika, nr.	38 566
uued ajakirjad, nim.	537
uued ajalehed, nim.	8
uued jätkväljaanded, nim.	592
noodid, nim.	16
helisalvestised, nim.	1 065

Enne 1945. a. ilm. väljaannete kataloogimine

raamatud, nim.	5 128
perioodika, nr.	11 674

Liigitamine

raamatud, nim.	16 871
ajakirjad ja jätkväljaanded, nim.	4 159
noodid, nim.	16
helisalvestised, nim.	1 065

Märksõnastamine, nim. 19 208

Bibliografeerimine, nim.	16 751
bibliograafilise materjali märksõnastamine, nim.	8 598
annoteerimine, nim.	2 603

Rariteetide teaduslik kirjeldamine

trükised, nim.	339
käsitirjad, s.	1 390
kunstiteosed, nim.	46
fotod, s.	163

IX. Perioodika kataloogimine 1994.–1997. a.

	1994	1995	1996	1997
Kataloogimine				
uued nimetused	1 378	1 179	1 106	1 137
– ajakirjad	714	515	750	537
– eestikeelsed			281	269
– jätkväljaanded	664	633	342	592
– eestikeelsed			41	90
– ajalehed		31	12	8
eksemplarid (nr.)	39 138	35 850	35 058	38 566
– ajakirjad	31 402	25 583	29 845	32 918
– eestikeelsed			9 506	10 832
– jätkväljaanded	6 915	7 004	5 205	5 625
– eestikeelsed			865	1 255
– ajalehed (ak.)		78	8	23
– perioodika enne 1945. a.		+5 073 nr. 3 263	2 224	2 127
Rekataloogimine (nr.)	315	1 048	300	278
Individuaalkirjete koostamine	3 105	3 382	+ 26 nim. 2 715	2 924
Perioodika andmebaas "Serial"	7 139	7 957		
Perioodika andmebaas INGRID			3 697	5 912

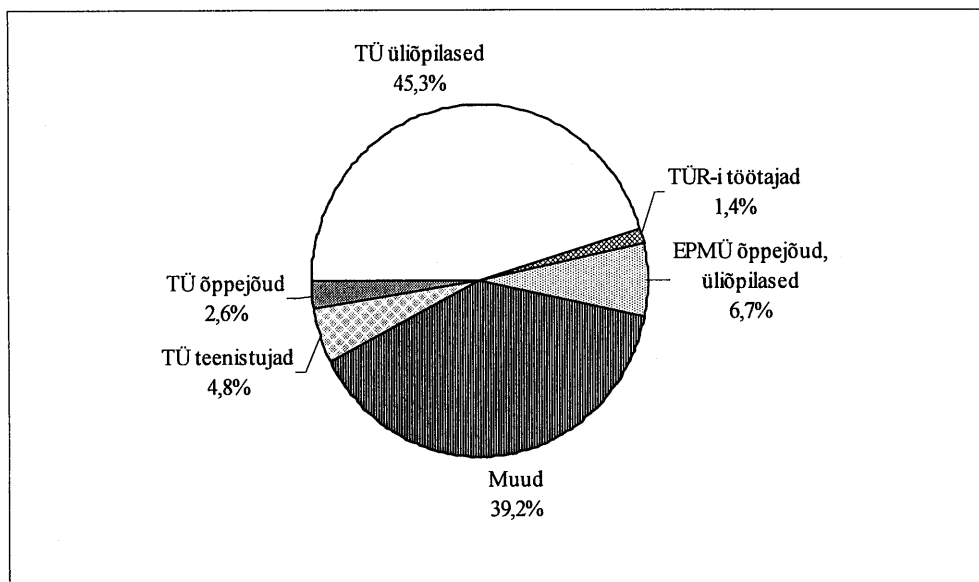
X. Bibliograafiakartoteegid (31.12.1997)

Kartoteek	Bibliografeeritud aasta jooksul (nim.)	Kartoteegi seis 31.12.1997 (kaarti)
Tartu Ülikool	9 374	369 815
Teaduste ajalugu Eestis	73	3 688
Eesti ajalugu (1918–1944)	3 415	18 649
Kokku:	12 862	392 152

XI. Raamatukogus loodud andmebaasid (31.12.1997)

Jrk.	Osakond	Andmebaasi nimi	Kirjete arv
1.	Komplekteerimine	Raamatute inventeerimine	107 902
2.	Komplekteerimine	Tellimine (raamatukogule tellitud välis- perioodika)	2 770
3.	Komplekteerimine	Välis-Eesti (raamatukokku saabunud väliseesti kirjanduse tööandmebaas)	2 700
4.	Komplekteerimine	<i>Estica</i> desideraadid	235
5.	Komplekteerimine	Eesti raamat	7 400
6.	Komplekteerimine	Eesti perioodika	10 946
7.	Komplekteerimine	Komplekteerimisrahade arvestus	753
8.	Komplekteerimine	Vahetuspunktid	693
9.	Katoloogimine	Elektronkataloog INGRID (raamatud)	38 126
10.	Katoloogimine	INGRID-i märksõnastik	14 328
11.	Perioodika	Elektronkataloog INGRID (perioodika)	5 912
12.	Rekatoloogimine	Die deutschen Personalschriften	1 756
13.	Vana raamat	Järelkomplekteeritud eestikeelne ja <i>Estica</i> trükis aastani 1944	430
14.	Teadusbibliograafia	URBIS (1988–1992)	1 850
15.	Teadusbibliograafia	URBED (1993 →)	760
16.	Teadusbibliograafia	ARTAL	346
17.	Teadusbibliograafia	TRÜ. 1987. a. ilmunud tööde bibliograafia	3 070
18.	Teadusbibliograafia	TÜ. 1990. a. ilmunud tööde bibliograafia	2 772
19.	Teadusbibliograafia	TÜ. 1992. a. ilmunud tööde bibliograafia	2 841
20.	Teadusbibliograafia	Eesti ajaloo bibliograafia 1918–1944	14 391
21.	Teadusbibliograafia	Tartu Ülikoolis raamatukogundust ja bibliograafiat õppinud (1927–1988)	–
22.	Infoosakond	Väliseesti kirjandus ja kirjandusteadus	800
23.	Infoosakond	Eesti teadus CCOD-es kajastatud välja- annetes	1 383
24.	Fonoteek	Rahvamuusika heliplaadid	360
25.	Teadusosakond	Raamatukogunduse uudiskirjandus	567
26.	KHO	TÜ trükikoja toodang 1632–1710	1 380
27.	KHO	Lääne-Euroopa vanagraafika TÜR-is	1 200
28.	Hoiuosakond	Lugejate arvestus	22 487
29.	HRO	Temperatuuri ja õhuniiskuse näidud	–
		Kokku:	248 158

XII. Lugejaskonna struktuur (31.12.1997)

XIII. Lugejateenindus (arvandmeid)

Lugejate arv	22 487
Külastuste arv	798 700
Laenutused, eks.	740 784
lugemissaali	496 627
koju	244 157
Kirjalikud teadised, arv	566
teema-	75
bibliograafia-	369
fakti-	36
leidumus-	80
metoodika-	6

RVL abonementraamatukogud, arv	56
Eestis	24
välismaal	32
RVL-ga saadetud kirjandus	
tellimused Eestist	436
tellimused välismaalt	66
tellimused edast. teistele rmtk-dele Eestis	20
tellimused edast. teistele rmtk-dele välismaal	3
tagasi saadetud tellimused (Eestist)	179
tagasi saadetud tellimused (välismaalt)	27
Eestisse saadetud originaalid	126
välismaale saadetud originaalid	9
Eestisse saadetud koopiad	111
välismaale saadetud koopiad	27
RVL-ga saadud kirjandus	
tellitud Eesti raamatukogudelt	200
tellitud välismaa raamatukogudelt	5 446
Eestist saadud originaalid	62
välismaalt saadud originaalid	540
Eestist saadud koopiad	117
välismaalt saadud koopiad	4 266
Bibliograafianimestike koostamine, arv	20
bibliokirjed, arv	965
Otsingud andmebaasides	
kasutajate arv	21 480
arvuti kasutamise aeg, tund	28 380
päringud	4 292
päringud e-posti teel	140

XIV. Laenutused (raamatukogutöötaja vahendusel)

	Lugemissaali	Koju	Kokku
Hoiuosakond	–	158 200	158 200
Teaduskirjanduse lugemissaalid	350 000	–	350 000
Õppekirjanduse osakond	48 000	33 500	81 500
Fonoteek	12 000	1 500	13 500
Teatmebibliograafia osakond	647	–	647
KHO	9 000	–	9 000
Humanitaarraamatukogu	37 000	22 000	59 000
Füüsikaraamatukogu	10 265	3 457	13 722
Keemiaraamatukogu	7 600	3 500	11 100
Majandusraamatukogu	20 815	22 000	42 815
Kokku:	496 627	244 157	740 784

XV. Restaureerimine ja konserveerimine (arvandmeid)

Trükiste hügieeniline töötlemine	
tolmu eemald. koos kuivdesinf., eks.	68 590
hallitusnakkusega trükiste desinf., eks.	16 125
trükiste, käsikirjade jne. leht-leheline desinf., leht	9 866
Pärgamentkõidete puhast. ja pehmendamine, eks.	1
Trükiste köitmine, eks.	2 979
Mappide, karpide, ümbriste valmistamine, eks.	1 077
Paspartuude valmistamine, eks.	402
Konserveerimine/ restaureerimine	
käsikirjad, leht	611
trükised, leht	25 007
raamatugraafika, leht	15
originaalgraafika, leht	123

koloreeritud kaardid ja joonistused, leht	103
geograafilised kaardid, atlased jne.	243
fotod, eks.	7
poolnahkköited, eks.	57
täisnahkköited, eks.	9
pärgamentköited, eks.	–
Konserveerimine	
köited, eks.	456
CD	29

XVI. Raamatukogu varade tutvustamine (arvandmeid)

Uudiskirjanduse näitused, arv	101
eksponaadid, arv	13 986
Teema- ja tähtpäevanäitused, arv	56
eksponaatide arv	4 566
Kunstinäitused, arv	36
Lugejaüritused, arv	57
osavõtjad, arv	5 095
Ekskursioonid raamatukogus, grupp	76
osavõtjad, arv	966
Raamatukoguõppused, tund	76

XVII. Näitused

1) Raamatukogus koostatud näitused

1. Aasta jooksul saabunud kirjandust “Kargerilt” (koost. **I. Smuškina**, **K. Uri**, avasid “Kargerit” direktor T. Karger, P. Olesk)
2. *Akademica* (koost. **V. Seiler**)
3. Astrid Lindgren 90 (koost. **A. Onoper**, **M. Pikk**, avas rootsi keele lektor L. Ask)
4. Dürer ja saksa renessanss (koost. **I. Kukk**, **K. Tammur**; Tallinnas, Pärnus, Valgas, Tõrvas)
5. Eesti entomoloogia trükised 1777–1997 (koost. **T. Matsulevitš**, K. Voolma EPMÜ-st, avas dots. M. Martin)
6. Eesti Kirjameeste Selts 125 (koost. **K. Taal**, avas P. Olesk)

7. Erialakirjandus eesti keele, kirjanduse ja kultuuri alalt (koost. **M. Törn**)
8. Fred Kudu 80 (koost. **T. Matsulevitš**)
9. Geograafilisi kaarte Tartu Ülikooli Raamatukogu kogudest (koost. **A. Lentsius**; Jõgeval, Võrus)
10. Huno Rätsep 70 (koost. **A. Otsa**, **S. Toomla**, avas prof. H. Õim; humanitaarraamatukogus)
11. *In memoriam* Pent Nurmekund (koost. **T. Matsulevitš**, M. Kark orientalistika keskusest, avas P. Olesk)
12. Innovaatika'97 (V teadus-, haridus- ja uuendusmess) (avasid rektor prof. P. Tulviste, EV majandusminister J. Leimann; Tartu näituste hallis)
13. Johannes Lepiksaar, Eesti väljapaistvaim zooloog 90 (koost. **T. Matsulevitš**, avas T. Liivamägi, tutvustas prof. V. Masing)
14. 200 aastat metsanduslikku kirjandust Eestis (koost. **T. Matsulevitš**)
15. Karl ja Gerhard von Kügelgen (koost. **I. Kukk**; raamatumuuseumis)
16. Keemia-alased monograafiad (koost. **I. Smuškina**)
17. Maarjamaa 35 (koost. **M. Ermel**, avas P. Olesk)
18. Me õppisime Tartu Ülikoolis bibliograafiat 1927–1988 (koost. I. Loosme, H. Käsper, **L. Trikkant**)
19. 450 aastat leedu raamatut (koost. **N. Vorobjova**, A. Brazioniene Vilniuse Ülikooli Raamatukogust, avasid Leedu Vabariigi suursaadik Eestis R. Tonkunas, rektor prof. P. Tulviste, P. Olesk; raamatumuuseumis)
20. Philipp Melanchton 500 (koost. **K. Schmidt**, avasid prof. A. Lill, külalisprofessor W. Drechsler; raamatumuuseumis)
21. Prof. Armin Tuulse 1907–1997 (koost. **T. Matsulevitš**, avas K. Alttoa)
22. Prof. Juhan Aul 100 (koost. **T. Matsulevitš**, K. Kalling TÜ Ajaloomuuseumist; TÜ Ajaloomuuseumis)
23. Prof. Juri Lotman 75 (koost. **M. Ostrovskaja**, avas prof. L. Kisseljova)
24. Prof. Raimund Hagelberg 70 (koost. **I. Smuškina**)
25. Põhja-Tartumaad ja Põhja-Viljandimaad käsitlev vanem trükis Tartu Ülikooli Raamatukogu kogudes (koost. **L. Teedema**; kodu-uurijate päeval Põltsamaal 19. 03.)
26. Raamat karjub appi! (koost. **K. Jalas**, **V. Selge**, avas. P. Olesk)
27. *Rara musica* (koost. **M. Rand**, **E. Jaanson**; raamatumuuseumis)
28. *Regia Academia Dorpatensis* (koost. **E. Jaanson**, avas rektor prof. P. Tulviste; raamatumuuseumis)
29. Restaatori töölaualt 1997 (koost. raamatukogu restaureerijad **V. Klementi** juhtimisel, avas P. Olesk; raamatumuuseumis)
30. Rudolf Rimmel 60 (koost. **I. Grünfeldt**, avas T. Matsulevitš)
31. Tartu Ülikooli Kääriku spordibaasis toimunud seminaride ja konverentside materjalid (koost. **I. Smuškina**; Käärikul)
32. 1917. aasta Eestimaal mälestustes (koost. **K. Taal**)
33. Trükikunsti algusaegadest (koost. **S. Madisson**, S. Paris Tartu Linnamuuseumist, avas V. Haamer; humanitaarraamatukogus)
34. Uus saksakeelne kirjandus (2 näitust; koost. komplekteerijad humanitaarraamatukogus)

35. Uusi raamatuid Euroopa kirjastustelt TÜ Raamatukogule (koost. **T. Kolk**, **I. Smuškina**, avasid kirjastuse “Springer” tegevdirektor P. Helferich, P. Olesk)
36. William Faulkner 100 (koost. **A. Onoper**, **M. Pikk**, avas H. Varblane)
37. Ülikooli kirik läbi aegade (koost. **Kerstin Kask**, **S. Madisson**, avasid H. Palamets, S. Tamul)

2) Külalishävitused

1. Aja Sõnad / Zeit Worte (Saksamaa ajalugu 1930–1990) (koost. Saksamaal, avas Saksamaa Liitvabariigi Suursaatkonna kultuuri- ja pressiaatašee A. Priss)
2. Andres Liivamägi maalid
3. Anneli Kaasiku akvarellid
4. Augustinas Savickase, Raimondas Savickase (Leedu) maalid (avasid Leedu Vabariigi konsul H. Kobeckaitė, Tartu linnaape R. Mugur, P. Olesk)
5. Eesti Moodsa Kunsti Muuseumi aastanäitus (Mari Kerge, Elin Sütiste, Marko Mäetamm, Ilmar Kruusamäe, Eeva Adamssoo, Sven Kivisildnik, Reiu Tüür, Peeter Allik, Albert Gulk)
6. Eesti sõdur (fotod)
7. Eestlased Kanadas fotodel (40 posterit)
8. ESTO-d läbi aegade (koost. Eesti Postimuuseumi töötajad, avas P. Olesk)
9. Helle Vahersalu maalid “Pärast värvi”
10. Ida Lencsesi (Ungari) gobeläänid ja graafika
11. Jane Liivi maalid
12. Kaasaegne iisraeli kunst (avasid Iisraeli saatkonna I sekretär ja konsul E. Katzir-Kaslasy, prorektor prof. T. Maimets)
13. Kalli Kalde fotod “Vaikuse valgus”
14. Konrad Mäe Ateljee kevadnäitus
15. Korp! Fraternitas Estica 90 (koost. korporatsioon)
16. Lavakujunduse maketid ja kostüümikavandid R. Wagneri ooperile “Valküürid”
17. Linda Visbergi “Lapiteki näitus”
18. Madis Kõivu maalid (avas P. Olesk; *Dionysia* festivali raames)
19. Madis Mats Kuninga maalid
20. Martin Lutheri kuju kunstis 1520–1983 (vahendas Saksa Kultuuri Instituut)
21. Meiu Münt’i maalid
22. Mõisarenessanss Eestis
23. Mälestusi Niemenlauftast — Hugo Simbergi fotosid (koost. Soome Riigi Kunstimuuseumi kujutava kunsti keskarhiivis)
24. Peeter Alliku maalid “XX sajandi saladusi”
25. Peeter Viktori guašid
26. Pilvi Blankin-Salmini gobeläänid “Peatuv puudutus”
27. R-KUNST RÜHMITUS (Anne Kokkov, Riho Ütt Rakverest)
28. Sihtasutus Fenno-Ugria 70 (1927–1997) (koost. sihtasutise töötajad)
29. Soome * Kirjanikke * Naisi (vahendas Soome Instituut)

30. Soome Instituut Eestis (koost. Soome Instituudi töötajad)
31. Tampere (stendinäitus)
32. Sulev Tailo akvarellid
33. Tartu Kultuuriülikooli õpilaste looduspastellid
34. Tartu Kultuuriülikooli õpilaste nahkehistöö ja kirjakunst
35. Tartu Ülikooli Kääriku spordibaas 50 (koost. spordikeskuse töötajad, avas rektor prof. P. Tulviste)
36. Tiina Viirelaidi maalid "33 fragmenti mustas kastis"
37. Toomas Trapido fotod "Karula. Aprill. 1996"
38. Tõnis Saarde loodusfotod Eesti põhjarannikust "Lumi ja jää"
39. TÜ maaliosakonna tudengite maalinäitus "Kolmas graatsia"
40. Valik J. von Uexküllil Keskuse korraldatud III noorte loodusfoto konkursi fotosid
41. Wiimane näitus Pärnu (Piret Palusoo, Kadri Alesmaa, Willu Plink, Reiu Tüür, Jaak Visnap, Janno Bergmann, Anu Raag, Kristi Viilukas) (avas P. Olesk; *Dionysia* festivali raames)
42. ÜS Raimla 75 (koost. üliõpilane F. Puss)
43. Общество Русских Студентов (koost. N. Sindetskaja slaavi filoloogia õppetoolist)

XVIII. Lugejäiritusi raamatukogus

1. Soomerootsi meedialiteraadi Erik Bagerstami raamatu "Ajakirjandusvabadus demokraatlikus ühiskonnas" esitlus (14. 02.)
2. Prof. Ülo Lepiku raamatu "Kaos ja kord" esitlus (07. 10.)
3. Okupatsioonide Repressiivpoliitika Uurimise Riikliku Komisjoni 11. publikatsiooni, Enn Sarve "Õiguse vastu ei saa ükski. Eesti taotlused ja rahvusvaheline õigus" esitlus.
4. Tartu Kultuuriülikooli spirituaalikoori kevadkontsert (26. 03.)
5. Väike jõulukontsert (15. 12.)
6. "Targad-teadjad Tartumaal enne ja nüüd" (folklorist Mare Kõiva ja rahvalaulukoor "Tarbatu") (04. 04.)
7. Luuleteatri "Varius" etendusena kammerooper rootsi luuletaja Gustaf Frödingi elust "Legend graalist" (9. 04.)
8. Muusikalis-sõnaline etendus Kalev Kudu lavastuses Edvard Munchi piltide ja tekstide põhjal "Kella ja süngi vahel" (10. 04.)
9. TÜ Raamatukogu tutvustava videofilmi "Hortus secretorum in Bibliotheca Universitatis Tartuensis" demonstratsioon (22. 09.)
10. Välisriikide kultuuriesinduste teabepäev VARIA '97 (9. 04.)
11. Kirjastuse "Springer" tegevdirektori Peter Helferich'i loeng "Springer-Verlag" ja elektroonilised ajakirjad" (15. 05.)
12. Euroopa Liidu Innovatsiooniinfo Keskuse Eestis seminar "Kuidas raputada Euroopa Liidu rahapuud?" (11. 12.)
13. TA Emakeele Seltsi, Eesti Piibli Seltsi ja TÜ korraldatud võru-setu evangeeliumi päev
14. AIDS'i tugikeskuse infopäev (19. 12.)

15. Kirjastuse "Varrak" raamatumüük (19. 05., 24. 09., 20. 11., 03. 12.)
16. Kirjastuse "Kunst" raamatumüük (05. 06., 28. 11.)
17. Kirjastuse "Olion" raamatumüük (05. 12.)
18. Kaartide, atlase müük (23. 10.)
- 19–57. Näituste avamised (vt. lisa XVII. Näitused)

XIX. Väljaanded

1) Teadustööd, bibliograafiad, kataloogid

1. **Professor Juhan Aul** : Kirjanduse nimestik 1919–1997 = Professor Juhan Aul : Literaturverzeichnis 1919–1997 / Koost. **S. Mikelsaar**, täiend. **S. Tammoja**, J. Kasmel. 2. tr. Tartu, 1997. 80 lk. : ill. — 345 nim. — ISBN 9985–874–04–8
2. **Raamat — aeg — restaureerimine** : Artiklite kogumik = Book — Time — Restoration : Collection of articles / Koost. **V. Klement**. Tartu, 1997. Vihik 8. 132 lk. — ISBN 9985–874–03–X
3. **Saksa litograafia inkunaablid** = Inkunabeln der deutschen Lithographie : Kataloog / Koost. **T. Nurk**. Tartu, 1997. 115 lk. : ill. — ISBN 9985–874–00–5
4. **Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 1996** / Koost. **R. Saukas**. Tartu, 1997. 132 lk. : ill. — ISBN 9985–874–01–3
5. **Tartu Ülikooli Raamatukogu töid** = Publications of Tartu University Library / Koost. **U. Tõnnov**. Tartu, 1997. Vihik 10. 211 lk. — ISBN 9985–874–02–1

2) Reklaamväljaanded

1. Andmebaasid TÜ Raamatukogus. Sotsiaalteadused: [Reklaamvoldik / Koost. **M. Meltsas**. Tartu, 1997.] — Paljundatud TÜR-is, 50 eks.
2. Andmebaasid TÜ Raamatukogus. Psühholoogia. Sotsioloogia. Eripedagoogika: [Reklaamvoldik / Koost. **M. Meltsas**. Tartu, 1997.] — Paljundatud TÜR-is, 50 eks.
3. Dürer ja saksa renessanss : [Näituse voldik / Koost. **I. Kukk**, **K. Tammur**. Tartu, 1997.] — Paljundatud TÜR-is.
4. Eesti : [Kaart 1:1 000 000. Tagaküljel : Tartu Ülikooli Raamatukogu, ajaloost, raamatukogu haruldusi, sariväljaanded, filiaalid. Daatumeid eesti raamatu ja ajakirjanduse ajaloost. Daatumeid eesti raamatukogunduse ja kirjastustegevuse ajaloost / Koost. **P. Pärnoja**, **R. Saukas**, toim. **R. Saukas**. Tartu, 1997.] — 10 000 eks.
5. Eesti ja Euroopa Liit : eestikeelsed haigid Internetist, 4. mai 1997. a. : [Reklaamleht / Koost. **Ü. Must**. Tartu, 1997.] — Paljundatud TÜR-is, 50 eks.
6. Eurodokumentatsiooni Keskus : [Reklaamvoldik / Koost. **Ü. Must**. Tartu, 1997.] — Paljundatud TÜR-is, 50 eks.

7. „Eurodokumentatsiooni Keskuse kollektiooni juht : [Reklaamvoldik / Koost. **Ü. Must.** Tartu, 1997. 6 lk.] — Paljundatud TÜR-is, 50 eks.
8. Euroopa Liidu alase dokumentatsiooniga tegelevad keskused Eestis : [Reklaamvoldik / Koost. **Ü. Must.** Tartu, 1997. 4 lk.] — Paljundatud TÜR-is, 50 eks.
9. Friedrich Puksoo päev, 23. jaanuar. Ettekanded 1991–1996 : [Reklaamvoldik / Koost. **R. Saukas.** Tartu, 1997. 4 lk.] — Trükitud TÜK-i trükikojas, 200 eks.
10. Friedrich Puksoo preemia laureaadid 1990–1996 : [Reklaamvoldik / Koost. **R. Saukas.** Tartu, 1997. 4 lk.] — Trükitud TÜK-i trükikojas, 200 eks.
11. MAARJAMAA 35 aastat : [Näituse materjale. 1) **Olesk, P.** Mees nagu raamatud. 2) **Ermel, M.** Vello Salo kirjastatud ja tema kaastööl ilmunud väljaanded. Tartu, 1997. 8 lk.] — Paljundatud TÜR-is.
12. Tartu University Library : [Reklaamvoldik. Tartu, 1997.] — Trükitud Tõravere Trükikojas, 1000 eks.
13. Tartu Ülikool bibliograafias : [Teadusbibliograafia osakonna reklaamleht. Tartu, 1997. 1 l.] — Paljundatud TÜR-is.
14. Tartu Ülikool bibliograafias : Personaalnimestikke : [Teadusbibliograafia osakonna reklaamleht. Tartu, 1997. 2 lk.] — Paljundatud TÜR-is.
15. Tartu Ülikool bibliograafias : Väitekirjad : [Teadusbibliograafia osakonna reklaamleht 10. 03. 97. Tartu, 1997. 1 l.] — Paljundatud TÜR-is.
16. Tartu Ülikooli Raamatukogu : [Reklaamvoldik. Tartu, 1997.] — Trükitud Tõravere Trükikojas, 1000 eks.
17. Tartu Ülikooli Raamatukogu bibliograafilisi andmestikke : [Teadusbibliograafia osakonna reklaamleht 10. 03. 97. Tartu, 1997. 1 l.] — Paljundatud TÜR-is.
18. Tartu Ülikooli Raamatukogu infoosakond ja eurodokumentatsiooni keskus : [Reklaamvoldik / Koost. **Ü. Must.** Tartu, 1997.] — Paljundatud TÜR-is.
19. Tartu Ülikooli Raamatukogu : Õppekirjanduse osakond : [Reklaamvoldik / Koost. **M. Vanamb.** Tartu, 1997.] — Paljundatud TÜR-is.
20. Teie küsite — meie vastame! : [Teatme- ja teadusbibliograafia osakonna reklaamleht 10. 03. 97. Tartu, 1997.] — Paljundatud TÜR-is.
21. Библиографические базы данных библиотеки Тартуского университета: [Teadusbibliograafia osakonna reklaamleht 10. 03. 97. Tartu, 1997.] — Paljundatud TÜR-is.

*

Hortus Secretorum in Bibliotheca Tartuensis : [Õppe- ja reklaamiotstarbeline värviline videofilm TÜR-i ajaloost, varadest ja tänapäevast / Idee ja teostus **I. Smuškina**, **K. Kaugver**, operaator **P. Vesik**, kunstnik **M. Tang**. 12 min.]

XX. Tartu Ülikooli Raamatukogu ajalugu 1802–2002

Kava ülevaateteose koostamiseks, kinnitatud kirjastuskolleegiumi koosolekul 29.10.

Käsitluse lähtekohad ja eesmärgid — vaadelda raamatukogu osa/kohta Tartu Ülikooli õppe- ja teadustöö baasina, Baltimaade kultuuri- ja teadusloos; raamatukogu arengut Euroopa ja Nõukogude Liidu (NL) raamatukogunduse arengu taustal, anda rikkalikult faktilist materjali meie kogude, raamatukogus töötanud isikute jne. kohta.

Historiograafia ja allikmaterjalid.

Rootsiaegse ülikooli raamatukogu 1632–1710

Tsaariaeg 1800–1917

1) 1800–1865

Asutamine ja tegevus kuni K. Morgensterni ametisseasumiseni.

Ülikooli 1803. a. statuut ja raamatukogu. K. Morgenstern. Kogude komplekteerimise põhimõtted, allikad, vahendid, olulisemad ostud ja annetused. Kontaktid õppejõududega. Raamatukogu ja tsensuurikomitee. Kogude korraldamine (paigutus jm.), kataloogid. Raamatukogu kasutamine (eeskirjad, lugejad, kasutatavus). Töökorraldus ja töötajad. Hoone ja sisustus. Ülikool ja raamatukogu (st. raamatukogu probleemid ülikooli valitsuses, nõukogus, kuratooriumis). Ülikooli instituutide raamatukogud. Raamatukogu teiste Venemaa ja Euroopa (eriti Saksamaa) ülikooliraamatukogude jt. kõrval ja taustal. Raamatukogu kaasaegsete mälestustes ja kirjavahetuses.

2) 1865–1890

Ülikooli 1865. a. põhikiri ja raamatukogu ning teised raamatukogu tegevust reguleerivad dokumendid (põhimäärus, kasutamiseeskirjad), raamatukogu juhtimine. Raamatukogu materiaalne baas (ruumid jne.). Kogude täiendamine (ülikooli vajadused — raamatukogu võimalused, allikad, vahendid; olulisemad ostud, annetused), süstemaatilise kataloogi loomine. Töökorraldus (muudatused ja uuendused eelnevaga võrreldes) ja töötajad, nende teaduslikud huvid. Ruumikitsikus raamatukogus, uue hoone kava. Raamatukogu Venemaa, Euroopa ülikooliraamatukogude kõrval ja taustal. Ülikool ja raamatukogu. Ülikooli allasutuste raamatukogud. Raamatukogu kaasaegsete mälestustes, kirjavahetuses, ajakirjanduses.

3) Venestamisperioodist kuni 1917

Venestuspoliitika ülikoolis ja raamatukogus. Ülikooli vajadused ja raamatukogu võimalused (komplekteerimispõhimõtted, allikad, vahendid, suuremad ostud ning annetused), uute erikataloogide loomine. Raamatukogu kasutamine. Töökorraldus (muudatused ja uuendused varasemaga võrreldes; raamatukogu uue põhimääruse väljatöötamine) ja töötajad, nende teaduslik tegevus. Uue hoone kava. Ülikooli allasutuste raamatukogud. Raamatukogu Venemaa ja Euroopa ülikooliraamatukogude kõrval ja taustal.

Raamatukogu I maailmasõja keerises, kogude evakueerimine Venemaale.

Eesti Vabariigi ajal 1918–1940

Raamatukogu *Landesuniversiteedi* (märts–november/detsember 1918) ja Eesti Tööraha Kommuuni (detsember 1918–jaanuar 1919) päevil.

Ettevalmistused ülikooli taasavamiseks ja raamatukogu. Rahvusülikooli raamatukogu kujundamine ja kasv. Tartu rahuleping ning raamatukogu tagasitoomine Venemaalt. Juhtimine, töökorraldus ja töötajad (F. Puksoo jt.), nende teaduslikud huvid. Kogude struktuuri ümberkujundamine, kataloogisüsteemi moderniseerimine. Kogude täiendamine (vajadused, võimalused, allikad, vahendid; olulisemad ostud ja annetused). Eesti trükise sundeksemplar ning "Eesti raamatute üldnimestiku" koostamine. Raamatukogu kasutamine/kasutatavus. Ümberehitused raamatukoguhoones. Ülikooli allasutuste raamatukogud. Bibliograafia õpetamine ülikoolis. Koostöö Eesti teadusraamatukogudega, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu. Rahvusvaheline koostöö. Raamatukogu Euroopa ülikooliraamatukogude kõrval ja taustal. Raamatukogu ajakirjanduses, kasutajate ning töötajate mälestustes. Baltisaksa seltside jm. asutuste ning baltisakslaste raamatukogude saatuses ja TÜ raamatukogu täiendamine.

Okupatsiooniaeg 1940–1991

1) Esimene nõukogude okupatsiooniaasta 1940–1941

Nõukogude poliitika raamatukogude suhtes (teaduslike seltside jm. asutuste laiali saatmisest ja nende raamatukogude saatuses). Raamatukogu ja nõukogude kõrghariduspoliitika. Nõukogude tsensuur ja raamatukogu. Muutused komplekteerimisallikates, töökorralduses, lugejateeninduses. Töökorraldus ja töötajad.

2) Saksa okupatsiooni ajal 1941–1944

Okupatsioonivõimude haridus- ja kultuuripoliitika ning raamatukogu(d), tsensuur ja raamatukogu. Kirjandusmuuseumi liitmine raamatukoguga. Kogude täiendamine ja lugejate teenindamine sõjapäevil. Raamatukogu varad ja töötajad sõjakeerises. Raamatukogu varade päästmine Saksamaale viimise eest ja varjendamine.

3) 1945–1958

Kogude tagasitoomine varjapaikadest. Likvideeritud asutuste ja organisatsioonide, sõjakeerises ning nõukogude võimu repressiivpoliitika tagajärjel peremeheta jäänud raamatuvara koondamine. Raamatukogu tegevuse korraldamise algus NL-i kõrgkooliraamatukogude malli järgi. Raamatukogu ja tsensuur, erihoiuosakonna loomine. Muutused raamatukogu personalis. Raamatukogu töö 1949. a. kontrollkomisjonide hinnangutes ja edasine tegevus komisjonide soovitude põhjal. Kogude uus struktuur, uued kataloogid. Õpperaamatukogu rajamine. Kogude täiendamine (allikad, vahendid, dünaamika).

Raamatukogu kasutamine. Bibliograafiatöö. Raamatukogu varade tutvustamine. Töötajad. TÜ raamatukoguvõrk. Koostöö kujunemine NL-i kõrgkooliraamatukogudega. Raamatukogunduse õpetamine ülikoolis. Teadusraamatukogu nimetuse saamine 1958. a.

4) 1958–1981/82

Teadusraamatukogu nimetusega kaasnenud muutused raamatukogu struktuuris ja töökorralduses; uued töösuunad. Töötajad. Kogude täiendamine (allikad, vahendid, dünaamika). Kataloogitöö. Lugejateenindus. Bibliograafia- ja infotöö. Töö kogudega. Raamatukogusisene meetodiline töö. Teaduslik uurimistöö, uurimistulemuste publitseerimine (seminarid, konverentsid, publikatsioonid). TÜ raamatukoguvõrk. Tegevus ENSV kõrgkoolide ja keskeriõppeasutuste metoodikakeskusena. Koostöö Eesti ja NL-i teadusraamatukogudega. Rahvusvaheline koostöö. Võitlus uue hõone eest, ettevalmistused töö alustamiseks uues hoones.

5) 1982–1991

Kolimine uude hoonesse, uuendused ja muudatused töökorralduses, uute osakondade loomine, töötajate arvu kasv. Raamatukogu kasutamise kasv. Raamatukogu muutumine kultuurikeskuseks.

Raamatukogu Eesti, NL-i ja välismaa raamatukogude kõrval ja taustal. Raamatukogu komputriseerimise kavad ja võimalused. Perestroika ja ideoloogilise surve lõdvenemine. Erihoiukirjanduse vabaks laskmine. Sidemete loomine Välis-Eesti organisatsioonidega ja nende abi raamatukogule. Sidemete lõdvenemine NL-i raamatukogundusega. TÜ uus põhikiri ja muutused raamatukogu juhtimises.

Taasiseseisvunud Eesti Vabariigis 1991–2002

Sidemete ja uute koostöösuhete kujunemine Lääne-Euroopa ja USA raamatukogudega. Rahvusvahelised abiprogrammid kogude täiendamiseks, töötajate koolituseks, töökorralduse moderniseerimiseks avatud ühiskonna vajadustest lähtudes. Kogude täiendamine (vajadused, võimalused, allikad, dünaamika). Raamatukogu komputriseerimine (informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnika infoteeninduses, INGRID, INNOPAC). Muutused raamatukogu struktuuris, töökorralduses, töötajad. Raamatukogu staatus Tartu Ülikooli seaduse, raamatukogu uue põhikirja jt. õigusaktide põhjal. Raamatukogu materiaalne olukord, taotlused raamatukogu eelarveliseks iseseisvumiseks. Koostöö Eesti raamatukogudega, rahvusvaheline koostöö. Teaduslik uurimistöö, uurimistulemuste avalikustamine (konverentsid, seminarid, publikatsioonid). TÜ allasutuste raamatukogud. Tulevikukavast.

Illustreerivat materjali graafikute, diagrammide, fotode, dokumendikoopiate jne. kujul.

Registrid.

Isiku- ja asutuse nimede register.

Kohanimedede register.

Märksõnaregister.

Kroonika (olulisimad daatumid raamatukogu ajaloost).

Resümee inglise, saksa ja vene keeles.

Maht ca 300 lk.

Käsikiri valmib 2001. a., teos ilmub juunis 2002.

Teose koostajad on Malle Ermel ja Hain Tankler.

Kava koostamisel on kasutatud K. Noodla materjale.

XXI. Artiklid, bibliograafianimestikud, sõnumid

1. **Dubjeva, L.** Kataloogid — konsultant — lugejad // Tartu Ülikooli Raamatukogu töid. Tartu, 1997. Vihik 10. Lk. 77–88. — Bibl. 15 nim. — Summary: Catalogues — consultant — users.
2. **Dubjeva, L.** Tartu Ülikooli Ajaloo-keeleteaduskonna üliõpilasraamatukogu aastail 1899–1919 // Kleio. 1997. Nr. 4. Lk. 23–26. — Bibl. jooneal. viidetes.
3. **Ermel, M.** Personalijuhtimisest : [Kogemused TÜ raamatukogust] // Raamatukogu. 1997. Nr. 3. Lk. 10–11. — Bibl. 3 nim. — Summary : Personnel management, lk. 46.
4. **Ermel, M.** Raamatukogud infoajastul // Tartu Ülikooli Raamatukogu töid. Tartu, 1997. Vihik 10. Lk. 113–128. — Bibl. 18 nim. — Summary: Libraries in the information era.
5. **Hansson, E.** Heinrich Stahli “Leyen Spiegel’i” haruldane eksemplar : TÜ Ri haruldasi raamatuid // Raamatukogu. 1997. Nr. 4. Lk. 27–29 : ill. (Raamatulugu.) — Bibl. 12 nim. — Summary: Heinrich Stahl’s rare copy of “Leyen Spiegel”, lk. 46.
6. **Ilus, M.** Materjalide kättesaadavus ja lugejate rahulolu // Tartu Ülikooli Raamatukogu töid. Tartu, 1997. Vihik 10. Lk. 89–94. — Summary: The Accessibility of library materials and user satisfaction.
7. **Jaanson, E.-L.** Millal trükiti Eestimaal esimene raamat? : TÜ Ri haruldasi raamatuid // Raamatukogu. 1997. Nr. 5. Lk. 27–30 : ill. (Raamatulugu.) — Bibl. jooneal. märkustes. — Summary: When was the first book printed in Estonia?, lk. 47.
8. **Jääger, R.** Algekoolis algab eluvõitlus // Postimees. 1997. 27. veebr., nr. 47. Lk. 15.
9. **Jääger, R.** Jelena Jedomskihh: Paljud vene haritlased on töötud : [Nõustamiskeskuse psühholoogi tähelepanekuid] // Postimees. 1997. 30. jaan., nr. 24. Lk. 2.
10. **Jääger, R.** Kas lasteaed on haridus- või sotsiaalasutus? // Postimees. 1997. 31. mai, nr. 124. Lk. 18.
11. **Jääger, R.** Koolid osalevad hambahaiguste ennetamise programmis // Postimees. 1997. 1. veebr., nr. 26. Lk. 9.
12. **Jääger, R.** Kutsehaiged vajavad uut töökaitseseadust // Postimees. 1997. 14. aug., nr. 185. Lk. 18.
13. **Jääger, R.** Lapsevanemad saavad koolitust : [Haridusosak. projekt “Lapsevanem kui kooli partner”] // Postimees. 1997. 29. sept., nr. 218. Lk. 4.
14. **Jääger, R.** Lepitus on kohtuotsusest tõhusam // Postimees. 1997. 7. juuni, nr. 130. Lk. 15.
15. **Jääger, R.** Punase Risti abist oli kasu // Postimees. 1997. 4. sept., nr. 203. Lk. 16.
16. **Jääger, R.** Sisseastumiseksam kohustuslikku algkooli? Katsed ei näita lapse õpivalmidust // Postimees. 1997. 24. apr., nr. 93. Lk. 16.
17. **Kask, K.** Raamatukogude infosüsteemide kaitsest // Raamatukogu. 1997. Nr. 6. Lk. 13–14 : ill. (Digitaalraamatukogu.) — Bibl. 4 nim.

18. **Kivistik, L.** Jälle Tartus... : [TÜ-s raamatukogundust ja bibliograafiat õppinute seminarkokkutulekust 25.–26.09.97] // *Universitas Tartuensis*. 1997. 31. okt., nr. 37. Lk. 2, 4.
19. **Klement, V.** Restaureerimisosakonna uurimisproblemaatika TÜ Raamatukogus. Lisa 1: Tartu Ülikooli Raamatukogu restaureerimisosakonna töötajate trükis ilmunud tööd 1967–1996. Lisa 2: Asutused, kus Tartu Ülikooli Raamatukogu restaureerimisosakonna töötajad on käinud stažeerimas, ja asutused, kust Tartu Ülikooli Raamatukogu restaureerimisosakonnas on käidud stažeerimas // Raamat — aeg — restaureerimine. Tartu, 1997. Vihik 8. Lk. 11–48. — Summary: Subjects of research at Tartu University Library Restoration Department.
20. **Klement, V.** Saateks = Foreword // Raamat — aeg — restaureerimine. Tartu, 1997. Vihik 8. Lk. 7–10.
21. **Klement, V.** Teavikute säilitusprobleemid muutunud ajas : [TÜR-i seminar 23. 04. 97] // Raamatukogu. 1997. Nr. 4. Lk. 37–38 : ill. (Konverentsid & seminarid.)
22. **Kukk, I.** Albrecht Dürerile pühendatud näitus : [“Dürer ja saksa renessanss” — Tartu Ülikooli Raamatukogu kultuurivaramut tutvustav rändnäitus Tallinnas Mustpeade Majas 28.01.97] // Kultuurileht. 1997. 31. jaan., nr. 5. Lk. 4.
23. **Kukk, I.** Karl Morgensterns Kunstsammlung und ihr späteres Schicksal // *Homburger Gespräche : Studien zur Kunstgeschichte in Estland und Lettland*. Kiel, 1997. H. 15. S. 105–114.
24. **Kümnik, M.** Tartu Ülikool bibliograafias // Tartu Ülikooli Raamatukogu töid. Tartu, 1997. Vihik 10. Lk. 144–168. — Summary: Tartu University in bibliographies.
25. **Kümnik, M., Lepik [! Leppik], T.** Et kirikukell heliseks... : [Viljandi Pauluse koguduse naiskoorist dirigent S. Toominga 85. sünniaastapäeva puhul] // *Eesti Kirik*. 1997. 19. märts, nr. 11. Lk. 6 : ill.
26. **Kümnik, M., Noodla, K.** Ülikoolis tuleks taas õpetada raamatukogundust // Tartu Postimees. 1997. 15. okt., nr. 40. Lk. 6. — Ei ole nende autorite artikkel, vaid toimetuse kompilatsioon esitatud artiklist. — Vastukaja: **Kümnik, M.** Kes on autor? // Tartu Postimees. 1997. 22. okt., nr. 41. Lk. 4. (Kirjade tuba.)
27. **Laidla, S.** Teatrihuviline kajab vastu // Postimees. 1997. 13. aug., nr. 184. Lk. 8. (Kiri toimetajale.)
28. **[Laumets, A.]** Maare Kümnik 60 // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 1996. Tartu, 1997. Lk. 83 : ill.
29. **Lehtaru, J.** Paber — foto eluea lühendaja või pikendaja // *Photo-grapho*. Tartu, 1997. Nr. 1. Lk. 10–11.
30. **Lehtaru, J.** 19. sajandi graafilise lehe restaureerimine // *Renovatum*. Tallinn, 1997. Nr. 10. Lk. 28–30.
31. **Lehtaru, J., Ilomets, T.** Ligniini sisaldavate paberite pleegitamine stabiliseeritud vesinikperoksiidiga // Raamat — aeg — restaureerimine. Tartu, 1997. Vihik 8. Lk. 80–94 : ill. — Bibl. 12 nim. — Summary: Bleaching of lignin-containing papers by stabilized hydrogen peroxide.

32. **Lehtaru, J.**, Ilomets, T. Use of chelating agent Edta with sodium thiosulphate and sodium borohydride in bleaching treatment // *Restaurator*. 1997. Vol. 18. N. 4. P. 191–200. — Bibl. 10 ref.
33. **Lehtaru, J.**, Ilomets, T. Edta kasutamine tselluloosi pleegitamise ja stabiliseerimise protsessis = Use of Edta in bleaching and stabilization of cellulose // XVIII Eesti keemiapäevad : Teaduskonverentsi ettekannete referaadid = 18th Estonian Chemistry Days : Abstracts of Scientific Conference. Tallinn, 1997. P. 68.
34. **Lembinen, S., Tankler, H.** The collection of photographs at Tartu University Library // *Museum of Tartu University History. Annual 1996*. Tartu, 1997. P. 60–63. — Bibl. in footnotes. — Missing portraits of Tartu University lecturers (1802–1918), p. 90–91.
35. **Loorits, E., Dubjeva, L.** Teatmeteeningus Tartu Ülikooli Raamatukogus // Tartu Ülikooli Raamatukogu töid. Tartu, 1997. Vihik 10. Lk. 61–76. — Bibl. 7 nim. — Summary: Reference services at Tartu University Library.
36. **Mateo, R.** Pantvangidraama näitas muutusi Peruus // *Postimees*. 1997. 8. mai, nr. 104. Lk. 14.
37. **Matsulevitš, T.** Raamatukogu kui lugeja töökeskkond // Tartu Ülikooli Raamatukogu töid. Tartu, 1997. Vihik 10. Lk. 106–112. — Summary: Library as the user's work environment.
38. **Meltsas, M.** Kaasaegse infotehnoloogia rakendamise seotud psühholoogilised probleemid // Tartu Ülikooli Raamatukogu töid. Tartu, 1997. Vihik 10. Lk. 135–143. — Bibl. 8 nim. — Summary: Some psychological problems connected with the application of modern information.
39. **Must, Ü.** Baltic authors in the main databases // *Bibliotekos metraštis 1995 / Vilniaus universitetas*. Vilnius, 1997. P. 115–120. — Reziümé: Baltijos šalių autoriai — pagrindinėse duomenų bazėse.
40. **Must, Ü.** Eesti ajalooteadus 1990. aastatel : Stsientomeetriline analüüs // *Kleio*. 1997. Nr. 4. Lk. 3–11 : tab. — Bibl. jooneal. viidetes.
41. **Must, Ü.** Electronic information services in Tartu University Library // Информационное обеспечение науки. Новые технологии : [Материалы 6-го и 7-го научных семинаров "Современные технологии в информационно-библиотечном обеспечении научных исследований".] Москва, 1997. С. 47–48.
42. **Must, Ü.** Euroopa Liidu dokumentatsioon Eestis // *Õigus Teada: Eesti Õiguskeskuse Infoleht*. 1997. Nr. 5. Lk. 4–5.
43. **Must, Ü.** Tagasiside kasutajalt kui tähtsaim stiimul infoteenistuse arendamisel // Tartu Ülikooli Raamatukogu töid. Tartu, 1997. Vihik 10. Lk. 95–105. — Bibl. 5 nim. — Summary: Feedback from the users as the most important impetus in developing information services.
44. **Must, Ü.** The value of library information services : how to use it? // *Towards Quality : Research Library Performance Measurement : Abstracts, International Conference 12–13 June, 1997*. Tallinn, 1997. P. 10–12 : tab. — Bibl. 2 ref.

45. **Must, Ü.** Ühe projekti lugu : [Multimeedia klass Tartu Ülikooli Raamatukogus] // Raamatukogu. 1997. Nr. 3. Lk. 17. (Juhtimisest.)
46. **Nauta, T., Ermel, M., Laanes, H.** Libraries in Estonia : the effects of the Soviet occupation // Library History. 1997. Vol. 13. P. 57–66.
47. **Nilbe, S.** Digitaalraamatukogu mõistest // Raamatukogu. 1997. Nr. 6. Lk. 6–7. (Digitaalraamatukogu.) —Bibl. 6 nim. jooneal. märkustes.
48. **Nilbe, S.** Katalogavimas Estijoje : esama padėtis ir ateities perspektyvos = Cataloguing : current state and future perspectives in Estonia // Baltijos šalių mokslinis praktinis katalogavimo seminaras, 1977 rugsėjo 8–12 : Pranešimų tezės / Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka = Baltical Practical Scientific Seminar on Cataloguing, September 8–12, 1997 : Abstracts / Martynas Mažvydas National Library of Lithuania. Vilnius, 1997. P. 9–12. — Tekst leedu ja inglise keeles.
49. **Nilbe, S.** Märksõnastamine Tartu Ülikooli Raamatukogus // Raamatukogu. 1997. Nr. 2. Lk. 38–39. (Päevakorral.)
50. **Nilbe, S.** Thesaurus for subject searching and indexing as part of an integrated library system // International Conference on Library Automation in Central and Eastern Europe : Conference Proceedings, Budapest 10–13 April 1996. Luxembourg, 1997. P. 157–159.
51. **Nilbe, S.** Universaalse kümnendliigituse (UDK) rahvusvahelisest levikust // Tartu Ülikooli Raamatukogu töid. Tartu, 1997. Vihik 10. Lk. 169–183. — Bibl. 41 nim. — Summary: The worldwide use of the Universal Decimal Classification.
52. **Noodla, K., Kümnik, M.** Raamatulembus ja Tartu võlu : [Tartu Ülikoolis raamatukogunduse ja bibliograafia õpetamise 70. aastapäeva ja selle eriala vilistlaste kokkutuleku puhul] // Viruskundra : Võrumaa Teataja kultuurilisa. 1997. Nr 12. Lk. 4 : ill.
53. **Olesk, P.** Aias kirjanduse keskel : [August Mälgu mõistmiseks] // Vinkel, A. August Mälk. 2., par. ja täiend. tr. [Tartu], 1997. Lk. 7–8.
54. **Olesk, P.** Daam ja väarikus : [Mõtisklus] // Pere ja Kodu. 1997. Juuni. Lk. 51.
55. **Olesk, P.** Igatsus põhjalikkuse järele : [Pöördumine Jaan Undi poole tema 50. sünnipäeva puhul] // Postimees. 1997. 7. nov., nr. 264. Lk. 15.
56. **Olesk, P.** Iseseisvuse õigus : [Rets.: Sarv, E. Õiguse vastu ei saa ükski. Tartu, 1997] // Postimees. 1997. 16. det., nr. 303. Lk. 17.
57. **Olesk, P.** Kaitsevägi töötagu 24 tundi ööpäevas : [Koostöö puudumine kaitseministeeriumi ja kaitsejõudude peastaabi vahel ning selle mõju riigikaitsele probleemidele] // Kaitse Kodu. 1997. Nr. 4/5. Lk. 7.
58. **Olesk, P.** Kena mõtlemapanev raamat : [Rets.: Peegel, J. Kuld on jäänud jälgedesse. Regivärsi keelest ja poeetikast. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 1997] // Postimees. 1997. 03. juuli, nr. 149. Lk. 17.
59. **Olesk, P.** Kes kaitseb, kui kõik müravad? : [Läbirääkimistest kaitseväge juhataja J. Kerdi ja kaitseminister A. Ööveli vahel] // Eesti Päevaleht. 1997. 13. okt., nr. 237. Lk. 2.

60. **Olesk, P.** Kestev raamatukogu // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 1996. Tartu, 1997. Lk. 6.
61. **Olesk, P.** Kolumatslus ja poliitika : [Eesti] // Postimees. 1997. 29. sept., nr. 226. Lk. 9.
62. **Olesk, P.** Kord Kaitseliidus eeldab kontrolli // Eesti Päevaleht. 1997. 29. dets., nr. 311. Lk. 2. (Arvamus.)
63. **Olesk, P.** Laine Peebu sünnipäevaks // Raamatukogu. 1997. Nr. 3. Lk. 45: ill. (Õnnitleme.)
64. **Olesk, P.** Miks me kardame teisitimõtlemit? : [Kodanikuühiskonnast] // Postimees. 1997. 16. dets., nr. 303. Lk. 9.
65. Millist riiki me tahame? : [Eesti arengust] // Eesti Päevaleht. 1997. 27. sept., nr. 221. Lk. 2. — Allk.: Jaak Aaviksoo, Toomas Hendrik Ilves, Jüri Luik, Ilmar Mändmets, Mart Nutt, **Peeter Olesk**, Andres Tarand.
66. **Olesk, P.** Mõeldes Rein Saukasest : [TÜR-i peatoimetaja 50. sünnipäevaks] // *Universitas Tartuensis*. 1997. 23. mai, nr. 20. Lk. 2.
67. **Olesk, P.** Otto Tallinn. 6. IX 1914–16. V 1995 : [Tartu Maarja koguduse õpetaja] // Eesti Kirjanduse Seltsi aastaraamat 1995/1996. Tartu, 1997. Kd. 26. Lk. 154–155.
68. **Olesk, P.** Poliitika tuleb kaitsevääst lahus hoida : [Vastutusest ja süüst Eesti riigikaitsele julgeoleku struktuurides] // Eesti Päevaleht. 1997. 3. okt., nr. 227. Lk. 2.
69. **Olesk, P.** Raskesti kasvatatav Eesti : [Haridusküsimustest] // Postimees. 1997. 22. dets., nr. 309. Lk. 9.
70. **Olesk, P.** Sotsiaalpoliitika keskmel olgu inimene // Eesti Päevaleht. 1997. 18. nov., nr. 273. Lk. 2. (Arvamus.)
71. **Olesk, P.** Sõida tasa ... õiges eesti keeles // Extra : Postimehe laupäevaleht. 1997. 15. märts, nr. 12. Lk. 3.
72. **Olesk, P.** Sõnadelt tegudele : [Haritlaste töötasudest] // Eesti Päevaleht. 1997. 8. dets., nr. 294. Lk. 4.
73. **Olesk, P.** Tulevik meie ees : [Eessõna] // Eesti Kirjanduse Seltsi aastaraamat 1995/1996. Tartu, 1997. Kd. 26. Lk. 3–5.
74. **Olesk, P.** Venemaa ja Eesti varad : [Jutuajamisest Venemaa uue suursaadikuga Eestis A. Gluhhoviga Voroneži viidud TÜ varadest] // Postimees. 1997. 19. nov., nr. 276. Lk. 9.
75. **Onga, M.** URBIS — koostöö ja juhtimiskogemus // Raamatukogu. 1997. Nr. 3. Lk. 16. (Juhtimisest.)
76. **Poljakov, M.** Ametiühinglased õpivad : [Tööseadusandluse, suhtlemise jt. kursustest] // *Universitas Tartuensis*. 1997. 11. apr., nr. 14. Lk. 2.
77. **Poljakov, M.** Ametiühingud täpsustavad streigiplaane // Postimees. 1997. 17. nov., nr. 274. Lk. 6.
78. **Poljakov, M.** Haritlased püüavad end ise aidata : [Tartu Haritlaste Liidu tutvustus, tegevussuundadest] // Tartu Postimees. 1997. 22. jaan., nr. 3. Lk. 10.

79. **Poljakov, M.** Kyra Robert. 25.07.1916–8.07.1997 : [Kultuuriloolane ja raamatu-teadlane] // Postimees. 1997. 16. juuli, nr. 160. Lk. 21. (*In memoriam.*) — Allk.: Tartu Ülikooli Raamatukogu.
80. **Poljakov, M.** Lapsevanemad koonduvad : [Lastevanemate kongressi ettevalmistava foorumi koosolek. Lühiteade] // Tartu Postimees. 1997. 4. juuni, nr. 22. Lk. 6.
81. **Poljakov, M.** Oleme palga poolest vaeslapsed. Tartu Ülikooli Raamatukogu ametiühingust // Rahva Leht. 1997. 21. aug., nr. 14. Lk. 3.
82. **Poljakov, M.** Raamatukogu taas pirukast ilma : [Palgaprobleemid] // Tartu Postimees. 1997. 30. apr., nr. 17. Lk. 5.
83. **Poljakov, M.** Sangaris elatakse töö tähe all // Rahva Leht. 1997. 21. aug., nr. 14. Lk. 2.
84. **Poljakov, M.** Soome sild algab Tartust // Rahva Leht. 1997. 21. aug., nr. 14. Lk. 2.
85. **[Poljakov, M.]** Stockholmis raamatukogundust uurimas // Postimees. 1997. 10. märts, nr. 56. Lk. 6. — Allk.: Uudistetoimetis.
86. **Poljakov, M.** Tarkus tuleb tasapisi // Rahva Leht. 1997. 18. dets., nr. 22. Lk. 6.
87. **Poljakov, M.** Tartu ametiühingud hõimuveljede huvikeskmes // Rahva Leht. 1997. 16. okt., nr. 18. Lk. 4.
88. **Poljakov, M.** Tartu ametiühingud laiendavad tegevust // Tartu Postimees. 1997. 20. aug., nr. 32. Lk. 7.
89. **Poljakov, M.** Tartu ametiühingud õpivad teiste vigadest // Tartu Postimees. 1997. 5. nov., nr. 43. Lk. 2.
90. **Poljakov, M.** Tartu ametiühingutegelased soomlastel külas // Tartu Postimees. 1997. 18. juuni, nr. 24. Lk. 5.
91. **Poljakov, M.** Tartu noored ametiühinglased käisid Tamperes // Rahva Leht. 1997. 20. nov., nr. 20. Lk. 5.
92. Tööandjate ja töövõtjate ühised probleemid : Intervjuu Tarmeko direktori Olev Niguliga / Küsitlesid ja üles kirjut. **M. Poljakov** ja M. Timmermann // Rahva Leht. 1997. 18. dets., nr. 22. Lk. 5.
93. **Poots, L.** [Entsüklopeedia artiklid] // Eesti Entsüklopeedia. Tallinn, 1997. Kd. 9.
94. **Poots, L.** Kelle staap? // Postimees. 1997. 27. veebr., nr. 47. Lk. 8. (Kiri toimetajale.)
95. **Rand, M.** Isaac Newtoni *Principia* 1726 — ühe raamatu lugu // Raamatukogu. 1997. Nr. 6. Lk. 32–33 : ill. (Raamatulugu.) — Bibl. 6 nim. — Summary: Isaak Newton's *Philosophie naturalis principia mathematica* 1726 — a story of a book, lk. 47.
96. **Rand, M.** Tartuer/Dorpat'er Herderiana in den Sammlungen Karl Morgensterns (1770–1852) // Johann Gottfried Herder und die deutschsprachige Literatur seiner Zeit in der baltischen Region : Beiträge der I. Rigaer Fachtagung zur deutschsprachigen Literatur im Baltikum 14. bis 17. September 1994. Riga, 1997. S. 150–165. — Bibl. in den Fussnoten.

97. **Saari, A.** Teadusajakirjade elektroonilised versioonid raamatukogus // *Universitas Tartuensis*. 1997. 21. nov., nr. 40. Lk. 4.
98. **Smuškina, I.** Pent Nurmekunna mälestusnäitus [raamatukogus] // *Universitas Tartuensis*. 1997. 31. jaan., nr. 4. Lk. 4.
99. **Smuškina, I.** Raamatukogus keemiamonograafiad : [näitus 3.–9.02.97 uudiskirjanduse ruumis] // *Universitas Tartuensis*. 1997. 31. jaan., nr. 4. Lk. 4.
100. **Šahhovskaja, T.** Raamatud põlevad, kuid ei hävi: TÜ Ri haruldasi raamatuid // Raamatukogu. 1997. Nr. 3. Lk. 30–31 : ill. (Raamatulugu.) — Bibl. 3 nim. — Summary: Books can be burnt, but they cannot be destroyed, lk. 46.
101. **Tammeorg, R.** Euroopa ettevõtete aastaaruanded ülikooli raamatukogus : Uut majandushuvilistele // *Universitas Tartuensis*. 1997. 17. jaan., nr. 2. Lk. 4.
102. **[Tammeorg, R.]** Mis on avalik Interneti-poliitika? // *Postimees*. 1997. 21. aug., nr. 191. Lk. 22.
103. **Tammur, K.** “Dürer ja saksa renessanss” : [TÜR-i rändnäituse avamisest Tallinnas Mustpeade Majas] // *Universitas Tartuensis*. 1997. 24. jaan., nr. 3. Lk. 1: ill.
104. **Tankler, H.** Erakogud Tartu Ülikooli Raamatukogu komplekteerimisallikana 19. sajandil // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 1996. Tartu, 1997. Lk. 115–132. — Bibl. jooneal. märkustes.
105. **Tankler, H.** Science on the borderline of two cultures : The case of Tartu/Dorpat University // XXth International Congress of History of Science : Book of Abstracts. Liège (Belgium), 1997. P. 529.
106. **Tensing, T., Konsa, K.** Geograafiliste kaartide füüsilise seisundi hindamine Tartu Ülikooli Raamatukogus // Raamat — aeg — restaureerimine. Tartu, 1997. Vihik 8. Lk. 108–118 : ill. — Summary: Deterioration survey of geographical map collection at Tartu University Library.
107. **Tering, A.** Höhere Bildung der akademischen Lehrkräfte in den baltischen Provinzen Schwedens // Europa in der frühen Neuzeit. Weimar; Köln; Wien, 1997. S. 383–409.
108. **Treikelder, Ü.** Prantsuse keele ja filoloogia alane kirjandus TÜ Raamatukogus // Prantsuse keele ainteraamat. Tallinn, 1997. Lk. 15–20.
109. **Trikkant, L., Kümnik, M.** Kaks tugevat tamme : [Toimetuskollegiumi ja nõukogu liikmed R. Kleis, L. Tiik] // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 1996. Tartu, 1997. Lk. 89–90 : portr.
110. **Tõnnov, U.** Elektrooniline kirjastamine ja raamatukogud // Raamatukogu. 1997. Nr. 6. Lk. 9–12 : ill. (Digitaalraamatukogu.) — Bibl. 13 nim.
111. **Tõnnov, U.** Lugeja probleemid on raamatukogu probleemid // Tartu Ülikooli Raamatukogu töid. Tartu, 1997. Vihik 10. Lk. 39–60. — Bibl. 10 nim. — Summary: The Problems of the user are the problems of the library.
112. **Tõnnov, U.** The problems of the user are the problems of the library // Towards Quality: Research Library Performance Measurement : Abstracts of International Conference 12–13 June, 1997. Tallinn, 1997. P. 18–21.

113. **Tõnnov, U.** Saateks = Foreword // Tartu Ülikooli Raamatukogu töid. Tartu, 1997. Vihik 10. Lk. 7–10.
114. Vanatrükised ja haruldased raamatud XV–XIX sajandist : Bibliograafiad ja trüki-kataloogid Eesti raamatukogudes / Koost. R. Hiie, N. Vorobjova, T. Reimo, L. Petina, T. Šahhovskaja; Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu vanaraamatu toimkond. Tallinn, 1997. 95 lk.
115. **Vene, I.** Esimene ajakirjanik : [Euroopa ajakirjanduse sünd ja itaalia kirjanik-publitsist Pietro Aretinot (1492–1556)] // Postimees. 1997. 4. jaan., nr. 2. Lk. 14.
116. **Vene, I.** Kahevõrra külaline : [Rets.: Ristikivi, K. Viimane vabadus. Tartu : Ilmamaa, 1996] // Postimees. 1997. 8. mai., nr. 104. Lk. 23.
117. **Vene, I.** Milleks puistata lendlehti // Kultuurimaa. 1997. 30. juuli, nr. 29. Lk. 5. (Essee.)
118. **Vene, I.** Mina ja meie // Kultuurimaa. 1997. 1. okt., nr. 38. Lk. 5. (Essee.)
119. **Vene, I.** Vahemere tuuled Hüperboreas : [Esseed]. Tartu : Ilmamaa, 1997. 400 lk. (Eesti mõttelugu; 16.)
120. **Veromann, M.** Lasteaed Päkapikk taassünni ootel : [Maja halvast olukorrast, remondist jt. probleemidest] // Postimees. 1997. 8. mai, nr. 104. Lk. 16.
121. **Veromann, M.** Noorte loodusfotokonkurss : [Tulemustest. Väike näitus ülikooli raamatukogus] // Tartu Postimees. 1997. 12. nov., nr. 44. Lk. 8.
122. **Veromann, M.** Pipinäitus : [A. Lindgreni 90. sünnipäevale pühendatud näitus ülikooli raamatukogus] // Tartu Postimees. 1997. 10. det., nr. 48. Lk. 8.
123. **Veromann, M.** Raamat pole pannialus ega vannikaaslane : [Kaks temaatilist näitust ülikooli raamatukogus: “Raamat karjub appi” ja “Restaauraatori töölaualt ‘97”] // Tartu Postimees. 1997. 26. nov., nr. 46. Lk. 8.
124. **Veromann, M.** Sibylle — müüt ja tegelikkus : [Loodusravimite pood Tartus] // Tartu Postimees. 1997. 12. nov., nr. 44. Lk. 7.
125. **Veromann, M.** Vallatud lapsed ja õpetajad : [Õpilaste karistamisest] // Postimees. 1997. 23. apr., nr. 92. Lk. 8. (Kiri toimetajale.)
126. **Veromann, M.** Ära löö last ükskõiksusega : [Hättasattunutest, hoolimatusest] // Postimees. 1997. 13. märts, nr. 59. Lk. 17.
127. **Vorobjova, N.** Etienne Dolet, renessansi märter : TÜRI haruldasi raamatuid // Raamatukogu. 1997. Nr. 1. Lk. 25–26 : ill. (Raamatulugu.) — Summary in English, lk. 43.
128. Мегабайт И. [=Эйнасто О.] Свадьба в Интернете // Русская газета. 1997. 17 июня, № 64. С. 6.
129. Павлова О. [=Эйнасто О.] Африканские слоны и Пресняков // Эстония. 1997. 24 мая, № 97. С. 4.
130. Павлова О. [=Эйнасто О.] *Bibliotheca Universitatis Tartuensis* — 195 // Русская газета. 1997. 21 июня, № 66. С. 2.
131. Павлова О. [=Эйнасто О.] Веселый логотип // Эстония. 1997. 11 октября, № 194. С. 1.

132. Павлова О. [=Эйнасто О.] В университетской библиотеке отбивали чечетку // Русская газета. 1997. 15 апреля, № 33. С. 5.
133. Павлова О. [=Эйнасто О.] В Яанову ночь ищите суженых и клады // Русская газета. 1997. 21 июня, № 66. С. 6.
134. Павлова О. [=Эйнасто О.] За чем тартусцы ходят в почные магазины // Вести. 1997. 10 апреля, № 126. С. 3.
135. Павлова О. [=Эйнасто О.] Каким было ваше первое знакомство с НБ ТУ? // Русская газета. 1997. 21 июня, № 66. С. 2.
136. Павлова О. [=Эйнасто О.] Качество жизни по-тартуски // Вести. 1997. 19 апреля, № 134. С. 2.
137. Павлова О. [=Эйнасто О.] Латышский хлеб на выставке «Предпочти эстонское» // Эстония. 1997. 29 октября, № 207. С. 2.
138. Павлова О. [=Эйнасто О.] Масленица-объедуха, деньгам приберуха // Русская газета. 1997. 27 февраля, № 22. С. 3.
139. Павлова О. [=Эйнасто О.] «Москвич-убийца» найден под Тарту // Эстония. 1997. 10 ноября, № 215. С. 4.
140. Павлова О. [=Эйнасто О.] Пресняков утешал поклонниц Леонтьева // Русская газета. 1997. 22 мая, № 54. С. 2.
141. Павлова О. [=Эйнасто О.] Тартусцы шутя побили мировой рекорд // Эстония. 1997. 7 июня, № 107. С. 5.
142. Павлова О. [=Эйнасто О.] Цветы жизни под крышей приюта // Русская газета. 1997. 31 мая, № 58. С. 2.
143. Павлова О. [=Эйнасто О.] Эта коварная инфлюэнца // Русская газета. 1997. 20 февраля, № 19. С. 3.
144. Перова О. [=Эйнасто О.] Чего боятся наши дети // Русская газета. 1997. 31 мая, № 58. С. 1.
145. Эйнасто О. Искусство быть читателем. Неэффективное чтение — дурная привычка. Избавьтесь от нее // Русская газета. 1997. 4 марта, № 24. С. 5.
146. Эйнасто О. У библиотеки летом много работы // Русская газета. 1997. 19 июля, № 70. С. 2.
147. Эйнасто О. Эксперименты на дорогах // Русская газета. 1997. 26 июля, № 71. С. 2.

XXII. Elektroonilised publikatsioonid

1. Andmebaasid Tartu Ülikooli Raamatukogus / [Koost. M. Meltsas, Ü. Must]. — <http://www.utlib.ee/ee/cdkogum.html>
2. Eurodokumentatsiooni keskus / [Koost. Ü. Must]. — <http://www.utlib.ee/ee/EURO/>
3. European Documentation Centre / [Koost. Ü. Must]. — <http://www.utlib.ee/en/euro/>
4. Multimeedia väljaanded Tartu Ülikooli Raamatukogus / [Koost. Ü. Must]. — <http://www.utlib.ee/ee/multi.html>

5. **Nilbe, S.** Raamatukogu elektronkataloog 1 : Arengulugu ja olemus // Infofoorum. Veebruar 1997. Nr. 2. — <http://www.tpu.ee/~i-foorum/>
6. **Noodla, K., Kümnik, M.** Vilistlaspäevadest Tartus [25.-26.09.97]. — <http://www.utlib.ee> [nov. – dets.]
7. Raamatukogu võrguarvutitega internetist kättesaadavad elektroonilised ajakirjad / [Koost. **A. Saari**]. — <http://www.utlib.ee/ee/ajakirjad.html>

XXIII. Ettekanded

1. **Dubjeva, L.** Kataloogisüsteemi arengujooni Tartu Ülikooli Raamatukogus — TÜR-i XVII teaduskonverentsil “Meie kogud. Eilsest tulevikku” 23.–24. 09.
2. **Ermel, M.** Meist endist — TÜR-i seminaril “Raamatukogu ja raamatukoguhoidja” 28. 11.
3. **Hansson, E.** Heinrich Stahli kakskeelsed vaimulikud käsiraamatud — TÜR-i XVII teaduskonverentsil “Meie kogud. Eilsest tulevikku” 23.–24. 09.
4. **Jaanson, E.-L.** Millal trükiti Eestimaal esimene raamat? — TÜR-i XVII teaduskonverentsil “Meie kogud. Eilsest tulevikku” 23.–24. 09.
5. **Jalas, K., Konsa, K.** Keskkond ja raamatute säilivus raamatukogus — TÜR-i XVII teaduskonverentsil “Meie kogud. Eilsest tulevikku” 23.–24. 09.
6. **Kask, K.** Digitaalraamatukogu turvaprobleemid — TÜR-i seminaril “Digitaalne raamatukogu” 16. 04.
7. **Klement, V.** Probleemide kuhjumine kultuurivarade kaitsel — TÜR-i seminaril “Teavikute säilitusprobleemid muutunud ajas” 23. 04.
8. **Kümnik, M.** Kes me, vilistlased, oleme...? Ülevaade TÜ-s raamatukogundust ja bibliograafiat õppinutest küsitluslehtede alusel — TÜ raamatukogunduse ja bibliograafia eriala vilistlaste seminar-kokkutulekul Tartus 25. 09.
9. **Lehtaru, J.** Naatriumboorhüdrüidi toime paberile valgendamise protsessis — TÜR-i seminaril “Teavikute säilitusprobleemid muutunud ajas” 23. 04.
10. **Lembinen, S.** Tartu Ülikooli Raamatukogu fotokogu — F. Puksoo päeval 23. 01.
11. **Liivamägi, T.** Arvuti tulek raamatukogusse — TÜR-i XVII teaduskonverentsil “Meie kogud. Eilsest tulevikku” 23.–24. 09.
12. **Luštšik, M.** Demands for information and traditional ILL — Sudakis rahvusvahelisel konverentsil “Krimm ‘97” 06.–15. 06.
13. **Madisson, S.** Tartu Ülikooli humanitaarraamatukogu — TÜR-i XVII teaduskonverentsil “Meie kogud. Eilsest tulevikku” 23.–24. 09.
14. **Meltsas, M.** Erialased referaatandmebaasid ja tsiteerimisindeks “Social Sciences Citation Index” erialateabe allikana — Lohusalus TEMPUS S-JEP 09623-95 suvekoolis ““Special Educational Needs-oriented Initial Teacher Training in Estonia” and Danish-Estonian project “Inclusion of Disabled Students in Mainstream Schools”” 27. 06.

15. **Meltsas, M.** Virtuaalne infopunkt digitaalses raamatukogus — TÜR-i seminaril “Digitaalne raamatukogu” 16. 04.
16. **Michelson, R.** *Estica/Baltica* kontseptsioonist — TÜR-i XVII teaduskonverentsil “Meie kogud. Eilsest tulevikku” 23.–24. 09.
17. **Must, Ü.** CD-ROM-ide kasutamise kogemusi ja tulevikusuundi Eesti raamatukogudes — Tallinnas rahvusvahelisel seminaril “Edu — teevii” 8. 03.
18. **Must, Ü.** Eesti ajalookirjandus käesoleval kümnendil. Kleio 20 — “Kleio” 20. numbri ilmumist tähistanud nn. ajalootunnis Tartus 26. 09.
19. **Must, Ü.** Electronic information services in Tartu University Library — Moskvas rahvusvahelisel seminaril “Современные технологии в информационно-библиотечном обеспечении научных исследований” 15.–20. 09.
20. **Must, Ü.** Elektroonilised raamatukogud ja intellektuaalse omandi kaitse — Ojaäärsel teaduslike keskraamatukogude suveseminaril “Integreeritud raamatukogusüsteem INNOPAC ja teadusraamatukogude koostöö” 18. 08.
21. **Must, Ü.** Etikett ja internet — TÜR-i seminaril “Digitaalne raamatukogu” 16. 04.
22. **Must, Ü.** Eurodokumentatsioonist — TÜR-i XVII teaduskonverentsil “Meie kogud. Eilsest tulevikku” 23.–24. 09.
23. **Must, Ü.** The Value of library information services : how to use it? — Tallinnas rahvusvahelisel konverentsil “Towards Quality : Research Library Performance Measurement” 12.–13. 06.
24. **Nilbe, S.** Autoriteetfailide hooldamine INNOPAC-süsteemis — Ojaäärsel teaduslike keskraamatukogude suveseminaril “Integreeritud raamatukogusüsteem INNOPAC ja teadusraamatukogude koostöö” 18. 08.
25. **Nilbe, S.** Cataloguing : Current state and future perspectives in Estonia — Vilniuses Leedu Rahvusraamatukogus rahvusvahelisel seminaril “Baltic Practical Scientific Seminar on Cataloguing” 08. 09.
26. **Nilbe, S.** Digitaalraamatukogu mõistest — TÜR-i seminaril “Digitaalne raamatukogu” 16. 04.
27. **Nilbe, S.** Elektronkataloogilgi on oma ajalugu: INGRID-ist INNOPAC-ini — TÜR-i XVII teaduskonverentsil “Meie kogud. Eilsest tulevikku” 23.–24. 09.
28. **Olesk, P.** Eesti Kirjanduse Seltsi mõttest — Eesti Kirjanduse Seltsi 90. sünnipäeva tähistamisel 19. 09.
29. **Olesk, P.** *Estica* — mis see praegu on ja kuidas seda Tartus õpetada — F. Puksoo päeval 23. 01.
30. **Olesk, P.** Kumb tuleb tagasi — autor või tekst? — Eesti Kirjandusmuuseumis 41. Kreutzwaldi päevadel 22. 12.
31. **Olesk, P.** Rahvusraamatukogu printsiip Tartus — TÜR-i XVII teaduskonverentsil “Meie kogud. Eilsest tulevikku” 23.–24. 09.
32. **Olesk, P.** Virtuaalne kirjandus — TÜR-is 16. 12.
33. **Onga, M.** URBIS-projekt ja infovahetuslane koostöö — rahvusvahelisel konverentsil “Создание библиотечно-информационной сети финно-угорских национальных библиотек” Iževskis 15.–23. 03.

34. **Pedak, K.** Tartu Ülikooli Raamatukogu komplekteerimise põhimõtetest 1920.–1930. aastatel — F. Puksoo päeval 23. 01.
35. **Poots, L.** Tähelepanekuid töökorraldusest Lundi ja Stockholmi ülikooliraamatukogudes — TÜR-i kataloogimis- ja perioodikaosakonna töötajatele 05. 06.
36. **Rand, M., Jaanson, E.-L.** Muusikaharuldusi käsikirjas ja trükis — TÜR-i XVII teaduskonverentsil “Meie kogud. Eilsest tulevikku” 23.–24. 09.
37. **Reitalu, O.** *html* eile, täna, homme — TÜR-i seminaril “Digitaalne raamatukogu” 16. 04.
38. **Saari, A.** Nuclear information retrieving possibilities at the Library of the University of Tartu — Vilniuses seminaril “Nuclear Information Management” 1.–13. 09.
39. **Saari, A.** Raamatukokku tellitud ajakirjade elektroonilised versioonid — TÜR-i seminaril “Digitaalne raamatukogu” 16. 04.
40. **Sade, T.** Kogude arvestuse keerdkäigud — TÜR-i XVII teaduskonverentsil “Meie kogud. Eilsest tulevikku” 23.–24. 09.
41. **Schmidt, K.** Saksa 17. sajandi trükis Tartu Ülikooli Raamatukogus — F. Puksoo päeval 23. 01.
42. **Taal, K.** “Eesti ajaloo bibliograafia 1918–1944” abiks kodu-uurijaile ja ajaloo õpetajaile — kodu-uurijate päeval Põltsamaal 19. 03.
43. **Taal, K.** Ülevaade “Eesti ajaloo bibliograafia 1918–1944” koostamisest — “Kleio” 20. numbri ilmumist tähistanud nn. ajalootunnis Tartus 26. 09.
44. **Teedema, L., Taal, K.** Tartu Ülikooli Raamatukogu ja kodu-uurimine — kodu-uurijate päeval Põltsamaal 19. 03.
45. **Taevere, E.** Andmebaas arvuti-inimese poolt nähtuna — TÜR-i seminaril “Digitaalne raamatukogu” 16. 04.
46. **Tammeorg, R.** Elektroonilised majandusinformatsiooni allikad Tartu Ülikooli Raamatukogus — TÜ majandusteaduskonna infopäeval 02. 10.
47. **Tammur, K.** 15.–16. saj. Lääne-Euroopa raamatu köite kujundusest — TÜR-i XVII teaduskonverentsil “Meie kogud. Eilsest tulevikku” 23.–24. 09.
48. **Tankler, H.** Heinrich Moritz Willkomm — Tartus konverentsil “200 aastat metsanduslikku kirjandust Eestis” 04. 04.
49. **Tankler, H.** Science on the borderline of two cultures : The case of Tartu/Dorpat University — Belgias Liège’is XX rahvusvahelisel teadusajaloo kongressil 20.–26. 07.
50. **Treikelder, Ü.** Komplekteerimine — uued suunad — TÜR-i XVII teaduskonverentsil “Meie kogud. Eilsest tulevikku” 23.–24. 09.
51. **Tõnnov, U.** Elektrooniline kirjastamine ja raamatukogud — TÜR-i seminaril “Digitaalne raamatukogu” 16. 04.
52. **Tõnnov, U.** The Problems of the user are the problems of the library — Tallinnas rahvusvahelisel konverentsil “Towards Quality: Research Library Performance Measurement” 12.–13. 06.
53. **Viirsalu, K.** Ajutisest määrupest seaduseks. Mis muutus? — ERR-i konverentsil “Eesti trükis” 29. 10.
54. **Viirsalu, K.** Eesti trükise esindatus Tartu Ülikooli Raamatukogus — TÜR-i XVII teaduskonverentsil “Meie kogud. Eilsest tulevikku” 23.–24. 09.

XXIV. Loengud ja loengukursused

1. **Meltsas, M.** Erialateabe otsing andmebaasidest — avalikkussuhete ja teabekorralduse eriala üliõpilastele, 2 tundi, 10 kuulajat.
2. **Meltsas, M.** Erialateabe otsing haridusalastest andmebaasidest — pedagoogika osakonna magistrantidele, 4 tundi, 12 kuulajat.
3. **Meltsas, M.** Haridusalased andmebaasid — pedagoogika osakonna üliõpilastele, 14 tundi, 48 kuulajat.
4. **Meltsas, M.** Infootsing elektroonilistest andmebaasidest — ajakirjanduse osakonna üliõpilastele, 2 tundi, 14 kuulajat.
5. **Meltsas, M.** Sotsiaalteadustealased andmebaasid — sotsiaalteaduskonna magistrantidele, 4 tundi, 9 inimest; sotsiaaltöö osakonna üliõpilastele 2 korda à 2 tundi, 24 kuulajat.
6. **Meltsas, M.** Sotsioloogiaalased elektroonilised infoallikad — sotsioloogia osakonna üliõpilastele, 2 korda à 4 tundi, 22 kuulajat.
7. **Meltsas, M.** Teadusinformatsiooni allikad — psühholoogia osakonna üliõpilastele, 40 tundi, 28 kuulajat.
8. **Must Ü.** Ajaloolane elektrooniline informatsioon — ajaloo õpetajatele, 2 tundi, 10 kuulajat.
9. **Must, Ü.** Ajaloo andmebaasid — ajaloo osakonna magistrantidele, 10 tundi, 15 kuulajat.
10. **Must, Ü.** Euroopa Liidu dokumentatsioon — majandusteaduskonna välismajanduse osakonna üliõpilastele, 4 tundi, 93 kuulajat.
11. **Must, Ü.** Teadusinformatsiooni allikad — 40 tundi, 9 kuulajat.
12. **Olesk, P.** Sissejuhatus kirjandusteadusesse — ajakirjandusosakonna üliõpilastele, 32 tundi.
13. **Tammeorg, R.** Arvutiandmebaaside klassi võimalused majandusinfo leidmiseks — majandusteaduskonna õppejõududele, 2,5 tundi, 7 kuulajat.
14. **Tammeorg, R.** Elektroonilise majandusinformatsiooni allikad — välismajanduse õppetooli üliõpilastele, 3 korda à 2 tundi, 37 kuulajat.
15. **Tammeorg, R.** Majandusstatistilised andmed TÜ raamatukogus ja internetis — majandusteaduskonna rahvamajanduse instituudi ökonomeetria loengu raames teise kursuse üliõpilastele, 2 korda à 3 tundi, 36 kuulajat.
16. **Tammeorg, R., Must, Ü.** Haridusalane informatsioon elektroonilisel kujul TÜ Raamatukogus — Tartu linna haridusjuhtidele, 1,5 tundi, 20 kuulajat.

XXV. Konverentsid, seminarid, ettekandepäevad

1) F. Puksoo päev 23. jaanuaril 1997. a.

- Aasmets, M. Friedrich Puksoo — Eesti raamatukogunduse rajajaid
Pedak, K. Tartu Ülikooli Raamatukogu komplekteerimise põhimõtetest 1920.–1930. aastatel
Schmidt, K. Saksa 17. sajandi trükis Tartu Ülikooli Raamatukogus
 Reimo, T. *Baltica* leide Briti Raamatukogus
Olesk, P. *Estica* — mis see praegu on ja kuidas seda Tartus õpetada
Lemminen, S. Tartu Ülikooli Raamatukogu fotokogu

2) Seminar “Digitaalne raamatukogu” 16. aprillil 1997. a.

- Nilbe, S.** Digitaalraamatukogu mõistest
 Järs, J. Kas arvuti on kirjaoskaja
Taevere, E. Andmebaas arvuti-inimese poolt nähtuna
Tõnnov, U. Elektrooniline kirjastamine ja raamatukogud
Saari, A. Raamatukokku tellitud ajakirjade elektroonilised versioonid
 Viher, M. Elektrooniline info kogude täiendamiseks
 Tang, E. Uute tehnoloogiate kasutamine kaardiraamatukogus
Meltsas, M. Virtuaalne infopunkt digitaalses raamatukogus
Reitalu, O. *html* eile, täna, homme
 Konsa, K. Säilitamine digitaalses raamatukogus
Kask, K. Digitaalraamatukogu turvaprobleemid
Must, Ü. Etikett ja internet

3) Seminar “Teavikute säilitusprobleemid muutunud ajas” 23. aprillil 1997. a.

- Klement, V.** Probleemide kuhjumine kultuurivarade kaitsel
 Tiidus, M. Kultuuriga või kultuurita Euroopasse
 Siiner, M. Säilitusprobleemide võimalikest lahendusviisidest Eesti Rahvusraamatukogus
 Allikas, E. Silikageeli kasutamine raamatuhoidlas
Lehtaru, J. Naatriumboorhüdriidi toime paberile valgendamise protsessis
 Konsa, K. Elektrooniliste infokandjate säilitamine
 Maksing, P. Fotomaterjalide säilitamine ja nende hoiustamisel kasutatavad materjalid
 Alter, S., Pajupuu, M. Ants Laikmaa pastellide restaureerimine ja vormistamine
 Raichmann, L. Kahjurputukad muuseumis ja kuidas nendega toime tulla

4) Tartu Ülikooli Raamatukogu XVII teaduskonverents “Meie kogud. Eilsest tulevikku”

23.–24. septembril 1997. a.

- Lepajõe, M. Keskaegsed pärgamentkäsikirjad
Tammur, K. 15.–16. saj. Lääne-Euroopa raamatu köite kujundusest
Jaanson, E.-L. Millal trükiti Eestimaal esimene raamat?
Hansson, E. Heinrich Stahli kakskeelsed vaimulikud käsiraamatud
Rand, M., Jaanson, E.-L. Muusikaharuldusi käsikirjas ja trükis
Michelson, R. *Estica/Baltica* kontseptsioonist
Madisson, S. Tartu Ülikooli humanitaarraamatukogu
Jalas, K., Konsa, K. Keskkond ja raamatute säilivus raamatukogus
Olesk, P. Rahvusraamatukogu printsiip Tartus
Treikelder, Ü. Komplekteerimine — uued suunad
Metsar, S. Tänapäev Rahvusraamatukogu rahvusbibliograafia keskuses
Viirsalu, K. Eesti trükise esindatus Tartu Ülikooli Raamatukogus
Sade, T. Kogude arvestuse keerdkäigud
Dubjeva, L. Kataloogisüsteemi arengujooni Tartu Ülikooli Raamatukogus
Nilbe, S. Elektronkataloogilgi on oma ajalugu: INGRID-ist INNOPAC-ini
Must, Ü. Eurodokumentatsioonist
Liivamägi, T. Arvuti tulek raamatukogusse
Konsa, K. Raamat — infokandja ja museaal

5) Tartu Ülikooli vilistlaste, raamatukogundust ja bibliograafiat õppinute seminar-kokkutulek

25.–26. sept. 1997. a.

- Kaur, E., Kümnik, M.** Kes me, vilistlased, oleme...? Ülevaade lõpetanuist küsitluslehtede alusel
Peep, L. Raamat, raamatukogu ja raha
Noodla, K. Raamatukoguhoidjast läbi aegade

6) Seminar “Raamatukogu ja raamatukoguhoidja”

28. nov. 1997. a.

- Ermel, M.** Meist endist
Norberg, A. Raamatukogu — raamatukoguhoidja — lugeja
Normak, A. Raamatukoguhoidjate kutsenõuetest
Lepik, A. Infoprofessionaali koostis ja rahvusvahelised erialaorganisatsioonid
Krusealle, J. Kuidas valmistada töötajaid ette muutusteks ja muutusi läbi viia (loeng)

XXVI. Väliskomandeeringud ja -sõidud

- Ilus, M.** 15.–17. 05. Leedus Birštonases II Põhja- ja Baltimaade raamatukoguhoidjate nõupidamisel.
- Jaanson, E.** 09.–14. 02. uurimistööl Helsingi raamatukogudes Tartu Ülikooli 17. sajandi trükiste leidmiseks, bibliograafiliste andmete täiendamiseks.
- Jentson, K.** 17.–21. 06. Münchenis museoloogia ja muuseumitehnika messil ja seminaril "MUTEC '97".
- Jääger, R.** 04.–06. 03. õppereisil Stockholmis, et tutvuda raamatukogude elektroonilise töötlemis- ja laenutussüsteemiga.
- Kargina, N.** 04.–06. 03. õppereisil Stockholmis, et tutvuda raamatukogude elektroonilise töötlemis- ja laenutussüsteemiga.
- Kaugver, K.** 15.–17. 05. Leedus Birštonases II Põhja- ja Baltimaade raamatukoguhoidjate nõupidamisel.
- Kronberg, M.** 04.–06. 03. õppereisil Stockholmis, et tutvuda raamatukogude elektroonilise töötlemis- ja laenutussüsteemiga.
- Kukk, I.** 22.–27. 05. Riia muuseumides töötamas baltisaksa kunstikogudega;
17.–21. 06. Münchenis museoloogia ja muuseumitehnika messil ja seminaril "MUTEC '97";
10.–22. 08. Amsterdamis suveülikoolis "Muutunud suunad hollandi 17. saj. kunsti uurimiseks".
- Lambing, E.** 04.–06. 03. õppereisil Stockholmis, et tutvuda raamatukogude elektroonilise töötlemis- ja laenutussüsteemiga.
- Laur, K.** 17.–21. 06. Münchenis museoloogia ja muuseumitehnika messil ja seminaril "MUTEC '97";
19.–21. 03. Moskvast seminaril "Keskaegsete käsikirjade restaureerimine ja konserveerimine".
- Liivamägi, T.** 30. 08.–06. 09. Kopenhaagenis IFLA aastakongressil;
16.–20. 10. Varssavis Andrew W. Melloni Fondi korraldatud raamatukogude automatiseerimise alasel konverentsil;
06.–11. 11. Leedus seminaril "University Management".
- Luštšik, M.** 04.–06. 03. õppereisil Stockholmis, et tutvuda raamatukogude elektroonilise töötlemis- ja laenutussüsteemiga;
15.–17. 05. Leedus Birštonases II Põhja- ja Baltimaade raamatukoguhoidjate nõupidamisel;
06.–15. 06. Sudakis rahvusvahelisel konverentsil "Krimm '97".
- Madisson, S.** 04.–06. 03. õppereisil Stockholmis, et tutvuda raamatukogude elektroonilise töötlemis- ja laenutussüsteemiga.

- Matsulevič, T.** 04.–06. 03. õppereisil Stockholmis, et tutvuda raamatukogude elektroonilise töötlemis- ja laenutussüsteemiga.
- Meltsas, M.** 01.–09. 04. õppereisil Jyväskylä ülikoolis ja raamatukogus.
- Must, Ü.** 04.–06. 03. õppereisil Stockholmis, et tutvuda raamatukogude elektroonilise töötlemis- ja laenutussüsteemiga;
25.–30. 07. õppereisil Cardiffi Ülikooli eurodokumentatsiooni keskusel;
30. 08.–06. 09. Kopenhaagenis IFLA aastakongressil;
15.–20. 09. Moskvast rahvusvahelisel seminaril "Современные технологии в информационно-библиотечном обеспечении научных исследований".
- Nilbe, S.** 08. 09. Vilniuses Leedu Rahvusraamatukogus rahvusvahelisel seminaril "Baltic Practical Scientific Seminar on Cataloguing".
- Nõlvak, K.** 04.–06. 03. õppereisil Stockholmis, et tutvuda raamatukogude elektroonilise töötlemis- ja laenutussüsteemiga.
- Olesk, P.** 17.–26. 03. Leipzigi rahvusvahelisel raamatumessil ja NATO konverentsil.
07.–12. 06. Stuttgardis prof. H. G. v. Schneringi raamatukogu üleandmisel.
- Onga, M.** 15.–23. 05. Iževskis rahvusvahelisel konverentsil "Создание библиотечно-информационной сети финно-угорских национальных библиотек".
- Pai, K.** 20.–26. 04. Turus IFUSCO konverentsil.
- Pedak, K.** 04.–06. 03. õppereisil Stockholmis, et tutvuda raamatukogude elektroonilise töötlemis- ja laenutussüsteemiga.
- Poljakov, M.** 04.–06. 03. õppereisil Stockholmis, et tutvuda raamatukogude elektroonilise töötlemis- ja laenutussüsteemiga;
05.–07. 06. Helsingis ametiühingute seminaril;
22.–24. 10. Tampere ametiühingute seminaril.
- Poots, L.** 19.–27. 05. õppereisil Lundi ja Stockholmi Ülikooli Raamatukogus.
- Rand, M.** 09.–14. 02. uurimistööl Helsingi raamatukogudes Tartu Ülikooli 17. sajandi trükiste leidmiseks, bibliograafiliste andmete täiendamiseks;
18.–22. 08. Marburgis arhiivikoolis suvekursusel "Kogude säilitamise organiseerimine".
- Rikand, M.** 04.–06. 03. õppereisil Stockholmis, et tutvuda raamatukogude elektroonilise töötlemis- ja laenutussüsteemiga.
- Saari, A.** 1.–13. 09. Vilniuses rahvusvahelisel seminaril ja õppekursusel "Nuclear Information Management".
- Sarap, E.** 17.–21. 06. Münchenis museoloogia ja muuseumitehnika messil ja seminaril "MUTEC '97".
- Schasmin, E.** 04.–06. 03. õppereisil Stockholmis, et tutvuda raamatukogude elektroonilise töötlemis- ja laenutussüsteemiga.

- Smuškina, I.** 17.–24. 03. Leipzgis rahvusvahelisel raamatumessil ja Berliinis kirjastuses “Springer”.
- Šavrak, L.** 04.–06. 03. õppereisil Stockholmis, et tutvuda raamatukogude elektroonilise töötlemis- ja laenutussüsteemiga.
- Taal, K.** 16.–23. 09. Riias Läti Rahvusraamatukogus ja Balti Raamatukogus “Eesti ajaloo bibliograafia 1918–1944” jaoks materjali välja selgitamas ja bibliografeerimas.
- Taevere, E.** 04.–06. 03. õppereisil Stockholmis, et tutvuda raamatukogude elektroonilise töötlemis- ja laenutussüsteemiga.
- Tammeorg, R.** 14.–25. 07. Budapestis Kesk-Euroopa Ülikooli suvekooli programmis “Libraries and Internet”.
- Tankler, H.** 13.–22. 01. uurimistööl Uppsala raamatukogudes;
26.–27. 03. Helsingis tutvumas digitaliseerimisprojektiga “MUISTP” ja arendamas koostööd selles valdkonnas;
mai–juuni uurimistööl Saksamaa raamatukogudes ja arhiivides;
12.–13. 05. Poolas Lublinis konverentsil “Poolakad Eestis”;
26. 06. Helsingis koordineerimas uurimisprojekti “Tartu ülikool ja eri riigid”;
20.–26. 07. Belgias Liège’is XX rahvusvahelisel teadusajaloo kongressil;
27. 08–10. 09. uurimistööl Müncheni ja Göttingeni raamatukogudes ja arhiivides;
06.–27. 10. uurimistööl Wolfenbüttelis *Herzog-August Bibliothek*’is;
07.–22. 12. uurimistööl Wolfenbüttelis *Herzog-August Bibliothek*’is.
- Teedema, L.** 04.–06. 03. õppereisil Stockholmis, et tutvuda Kuningliku Raamatukogu ja ülikooli raamatukogu elektroonilise töötlemis- ja laenutussüsteemiga.
- Tering, A.** 16. 02–14. 03. *Volkswagen-Stiftung*’i stipendiumiga uurimistööl Weimaris Herzogin-Anna-Amalia Raamatukogus;
08. 06.–04. 07. *Volkswagen-Stiftung*’i stipendiumiga uurimistööl Leideni, Leeuwardeni, Haagi, Amsterdami arhiivides ja raamatukogudes;
05.–31.10. *Volkswagen-Stiftung*’i stipendiumiga uurimistööl Jena ning Halle arhiivides ja raamatukogudes;
16.11.–13.12. *Volkswagen-Stiftung*’i stipendiumiga uurimistööl Dresdeni ja Berliini arhiivides ja raamatukogudes.
- Tolli, T.** 19.–31. 01. õppereisil Lundi Ülikooli Raamatukogus.
- Uri, K.** 15.–20. 10. Frankfurdi raamatumessil.

XXVII. Väliskomandeeringute aruandeid

1) Mare Onga aruanne Iževskis toimunud rahvusvahelisest konverentsist “Создание библиотечно-информационной сети финно-угорских национальных библиотек”

Küllap vastukaaluks varasematele aegadele tunnukse meil viimasel viiel aastal oldavat harjunud mõttega, et midagi huvitavat ja positiivset toimub ikka põhiliselt meist läänes või halvemal juhul põhjas. Mis on idas, kuidas seal elavad ja millega tegelevad meie idapoolsed hõimlased, sellega ollakse kursis märksa vähem. “Fenno-Ugria” korraldab Eestis küll hõimupäevade üritusi, kuid kui palju teatakse sisuliselt kasvõi näit. teadusasutustest või (teadus)raamatukogudest tänapäeva Venemaa tingimustes? Paraku elab valdav osa soome-ugri rahvastest just teisel pool meie idapiiri.

Olen püüdnud teist aastat järjest rikkuda meie nüüd juba traditsioonilisi reisitavasid ja külastanud mõnda Venemaa soome-ugri raamatukogudes (ja teaduskeskustes) korraldatud konverentsi, seminari või lihtsalt tutvumisüritust koostööprojekti URBIS raames.

20.–21. mail 1997. a. toimus Udmurtia pealinnas Iževskis Udmurdi Rahvusraamatukogu korraldatud rahvusvaheline konverents soome-ugri rahvusraamatukogude infosüsteemi loomisest. Töökeelteks olid vene ja inglise, praktikas kasutati põhiliselt vene keelt. Kokkuvõttes oli see konverents tõsine katse alustada Venemaa soome-ugri suuremaid raamatukogusid hõlmava infovõrgu loomist perspektiiviga luua edaspidi tihedam ühendus ka teiste soome-ugri maadega (Soome, Ungari, Eesti). Paraku tundub probleeme esialgu olevat tohtu palju — kasvõi näit. erinevate kirjasüsteemide (tehniliselt: erinevad diakriitilised märgid, erinevad kooditabelid jne.) tõttu. Olulisel kohal on siiski ka rahaküsimus. Rõõmsalt üllatas asjaolu, et kõigil kohalviibijail oli rääkida midagi oma raamatukogus automatiiseerimise alal tehtust — silmas pidades mitte ainult hetkeolukorda, vaid mõeldes võimalikult ka perspektiividele.

Reeglina oli igast Venemaa soome-ugri raamatukogust kohal kaks inimest, üks neist direktiooni esindaja ja teine automatiseerimisallüksuse juhataja. Lisaks oli kutsutud külalisi Soomest, Ungarist, Eestist, Moskvast ja Peterburist. Marimaalt oli kohal ainult direktori asetäitja ja Karjalast ainult arvuti-inimene. Soomest ja Ungarist saadeti seekord ainult ettekanded, samuti talitas Eesti Rahvusraamatukogu. Peterburist Venemaa Rahvusraamatukogust oli kohal väsimatu Endže Sagidova, kes tõi kaasa oma suure töö — kuni 1917. aastani soome-ugri keeltes (täpsemalt: karjala, komi, handi, mansi, mari, mordva, saami, udmurdi keeles) välja antud trükiste koondkataloogi algversiooni.*

Esimesel päeval olid programmis teoreetilised ja üldisemat laadi, infosüsteemide ja edastusprobleemidega seotud ettekanded. Väga huvitav, asjalik ja sisutihe oli siin Galina Kislovskaja, Venemaa Välismaise Kirjanduse Raamatukogu asedirektori ettekanne, mis käsitles rahvuslike andmebaaside loomist, infovahetust ja probleeme erinevate kirjutussüsteemide kasutamisel. Teisel päeval olid ette nähtud konkreetsemat laadi ettekanded, kus

---

* Praegu võime rääkida E. Sagidova tööst paraku vaid minevikus, sest 8. detsembril 1997. a. Endže Karimovna suri.

raamatukogude esindajad andsid ülevaate automatiseerimisalasest seisust oma raamatukogus. Lähiajaloolises plaanis oli samasugune ülevaade antud ka Eesti Rahvusraamatukogu ja Helsingi Ülikooli Raamatukogu ettekannetes. Komi ja Udmurdi Rahvusraamatukogus kasutatakse elektronkataloogi puhul kohapeal väljatöötatud süsteemi. Udmurdi Rahvusraamatukogu süsteemi me ka nägime — tundus, et mõttesuund sarnanes üllataval kombel meie INGRID-ile. Udmurtide plaan luua ise oma tesaurus (mis on ka täiesti loomulik, isegi hädavajalik rahvuslike andmebaaside puhul) kutsus Moskva esindajais esile ootamatult ägeda vastuseisu. Ettekannetele järgnes ümarlauanõupidamine, millel külalised esinesid peamiselt vaateleja rollis.

Mida mina seal tegin? Rääkisin URBIS-projektist. Seekord põhiliselt selle nurga alt, milliste (tehniliste) probleemidega võib kokku puutuda andmebaasi loomisel ja elektronposti kasutamisel erinevate kirjasüsteemide puhul, kasutades erinevaid kooditabeleid, millised raskused kipuvad meil olema vene tähestiku, kirillitsa kasutamisel, andmebaasi ekspordil ühest programmist, ühest süsteemist teise jne. Hästi kukkus välja see, et mu ettekanne oli mingis mõttes nagu sissejuhataks (eespoolmainitud) G. Kislovskaja ettekandedele ja haakus ka ERR-i ettekandega teisel päeval, mille kohapeal tehtud tõlget (inglise keelest vene keelde) veidi redigeerisin ja mille konverentsil ette lugesin.

Pikemalt ja põhjalikumalt ettekannetest siin ehk rääkima ei hakkaks. Üldmulje konverentsil kuuldust-nähtust jäi, et probleemid on üsna sarnased meie probleemidele ja vaatamata sellele, et raamatukogude tehniline seis on küllaltki erinev, üsna samal tasemelgi. Nagu öeldud, on kõigil midagi ära tehtud ja püüeldakse ühtlustamise suunas. Muidugi eksisteerib reegel, et mingi uue süsteemi sisseviimisel on alati lihtsam neil, kes alustavad algusest, ja keerulisem ning probleemiderohkem olukord neil, kellel juba midagi olemas (elektronkataloog, oma raamatukogusisene registreerimis- ja teenindussüsteem jne.), sest ümber- ja ületegemine nõuab lisakulutusi ajas ja töös. Majanduslikult tundub kõigi meie idapoolsete hõimlaste olukord üsna nõrk. Nii mõnigi kord kehtib aga seaduspära, et raha on lihtsam saada suurtele projektidele kui tavaliseks igapäevaseks tööks. Metropol on Moskva ja see annab endast märku praktilise süsteemi käivitamises nii rahaliselt kui soovituslikust küljest. Teadupoolest sõltub aga esimene pool teisest üpris tugevasti. Lahkarvamusi esines sellelgi nõupidamisel (näit. kahtlesid Moskva külalised mõne kohaliku andmebaasi või diakriitiliste märkide vajalikkuses tehnilistel põhjustel jne.). Näib ilmnevat tendents kuulata ära soovitusel ja arvestada nendega niipalju kui võimalik ning tegutseda ise vaikselt plaanitud suunas edasi.

Mis kasu meie sellest konverentsist saime? Konkreetset — see puudutab meie ühisprojekti lääne- ja idapoolsete soome-ugri keskustega, s.o. projekti URBIS — ja üldist, kuivõrd iga kontakt, iga uus informatsioon avardab maailmapilti. Eeldatavasti laienevad tulevikus meie suhted ka idapoolsete soome-ugrilastega ja siin on teave toimuvast väga oluline.

Muidu oli Udmurdimaal südamlilik ja samas väga asjalikult tõine õhkkond. Vastuvõtjate sõbralikkus, Iževski meeldiv looduslik asend (hiigeltünnad või mäekesed, kokku öeldavasti 7; hulk rohelist; 14 km pikkune, eemalt väga maaliline, kuid lähemalt prügisevõitu “tiik” all orus jne.) vähendasid miinimumini ilmastiku tõredad vingerpussid (eriti “kerge-meelsete” Läänemere-äärsete paikkondade esindajate aadressil) — me kõik kujutlesime, et

sõidame mitte ainult ida, vaid ka lõuna poole. Meie kohalejõudmise auks asendus +22° pluss neljaga ja õitsvatele toomingatele lisandus paaril päeval tõeline lumi.

Vaatamata sellele, et reisisin Iževskisse ja tagasi rongi asemel lennukiga, oli mul seal mõningate liiklusiseärasuste tõttu võimalik viibida terve nädal — mis teha, kui lennuk lendab Peterburist Iževskisse vaid kahel päeval nädalas. Kasutasin seda aega nii tööks Udmurdi Rahvusraamatukogus (materjali kogumiseks, täpsustamiseks jne.) kui ka tutvumiseks linnaga ja kultuurilisteks meelelahutusteks (muuseumid, teater, helilooja Kopõssova austamisõhtu). Meeleolukaid hetki oli ühine väljasõit Votkinskisse Tšaikovskite mõisa, pidulik õhtusöök ja muud toredat. Kaasaegse kunsti muuseumis hämmastas laste kunstinaütus (mitte ainult joonistused) — näiteks 2-aastase noorkunstniku tööd, mille fantaasia ja väljendusrikkus lausa vapustasid. Saime teada, et muuseumi juures tegutseb mitu kunstiringi — nähtavasti on tegu tõepoolest väga heade ja tarkade juhendajatega. Et lastele, laste fantaasia, loomingulisuse ja huvide arendamisele pööratakse Udmurtia pealinnas tõesti suurt tähelepanu, nägime ka viimasel päeval lasteraamatukogu külastades.

Oli huvitav, tore ja kasulik sõit, vaatamata paarile pisisekeldusele, mis seda reisi tegelikult hoopis ilmestasid.

2) Eha Lambingu ja Merike Poljakovi aruanne õppereisist Stockholmi raamatukogudesse

5. märtsil käis 17 meie töötajat tutvumas Stockholmi raamatukogudega, nende töökorralduse ja, eelkõige, lugejateenindusega. Üks rühm — R. Jääger, N. Kargina, M. Kronberg, T. Kuusik, E. Lambing, K. Nõlvak, M. Poljakov, M. Rikand, E. Schasmin, L. Šavrak ja E. Taevere — külastas Kuninglikku Raamatukogu ja ülikooli raamatukogu, teine rühm — M. Luštšik, S. Madisson, T. Matsulevitš, Ü. Must, K. Pedak ja L. Teedema — parlamendi (*Rigsdag*'i) ja ülikooli raamatukogu.

Stockholmi Kuninglik Raamatukogu on Rootsi rahvusraamatukogu ja teaduslik uurimisasutus ühteaegu. Suurt tähelepanu pööratakse rootsikeelsete trükiste kogumisele ja säilitamisele. Lugejaskonna moodustavad põhiliselt uurijad-ühiskonnateadlased ja vanemate kursuste üliõpilased. Raamatukogus on umbes kaks miljonit köidet ja seal töötab üle 250 inimese, lugejakohti lugemissaalides on 150. Rootsikeelset trükist koju ei laenutata, võõrkeelseid üksnes eriloal. Raamatud asuvad hoidlates ja seetõttu pole nad ka elektroonilise kaitse all, pealegi on vanadele raamatutele seda raske paigaldada. Raamatukogus on palju ka Eesti- ja Liivimaad puudutavaid materjale. Meile näidati muu seas *Academia Gustaviana* raamatukogu templiga raamatuid ja laenužurnaali.

1970. aastal võeti raamatukogus kasutusele elektronkataloog, praeguseks sisaldab see umbes kaks miljonit kirjet. Paralleelselt jätkatakse ka kaartkataloogide tegemist. Raamatukogus hakkasid silma ja tekitasid kadedust sujuvalt liikuvad hea mahutavusega riiulkärud. Ka võimaldasid nende põrandaga tasapindsed liftid kärudega sinna mugavalt siseneda (lift mahutas korraga 13 inimest).

Stockholmi Ülikooli Raamatukogu on asutatud 20. saj. alguses ja seal on üle 2 300 000 köite, millest umbes 800 000 köidet asub haruraamatukogudes. Väga suur on avafondide osatähtsus. Raamatutest on lihtne teha koopiaid. Koju mittelaenutatavad raamatud on tähis-

tatud spetsiaalsete valgete või oranžide raamatumärgistega. Koju laenutatakse raamatuid reeglina 30 päevaks, õpikuid, mis on eelkõige esimese kursuse tudengile vajaminev kirjandus, aga ainult 7 päevaks. Kui raamat jäetakse õigeaegselt tagastamata, siis tuleb tasuda viivist 5 kr. iga üle aja olnud eksemplari eest päevas. Laenutamisega tegeleb kolm inimest ja teises punktis raamatute vastuvõtmisega samuti kolm töötajat. Enamik töötajaist on tööl kella viie-kuueni. Õhtuks jääb informaator-konsultant ning mõned üliõpilastest abilised. Elektronkataloogile, mis praeguseks sisaldab u. 700 000 kirjet, mindi üle 1983.–1985. a. ja kaartkataloogi tegemist sellest ajast enam ei jätkata. Elektronkataloogida pole jõutud veel kõiki raamatuid.

Lugemissaali töötaja valib, liigitab ja kataloogib oma fondi algusest lõpuni. Ka neil esineb raamatute kadumist, kuid inventuuri pole jõutud töötajate vähesuse tõttu aastaid teha. Lugemissaalides on lugejate kasutuses arvukalt arvuteid, CD-ROM-id on vabalt kättesaadavad, kuid ka nendel ei suuda kõik lugejad ise vajalikku informatsiooni leida. Probleeme esineb ka turvavärvatega, mis reageerivad vahel valedele asjadele ja koju laenutatud raamatutele, millel on “signaal” juba maha võetud.

Rootsiski räägiti rahast, mida ei jätku piisava hulga tehnika ostmiseks ega vajaliku arvu töötajate vääriliseks tasustamiseks. Elektroonilise süsteemi sisseviimine tõi kaasa palju kulutusi ja — koondamise (50 inimest).

3) Kulla Jentsoni aruanne sõidust Münchenis toimunud messile “MUTEC ‘97”

Münchenisse sõitsime neljakesi — I. Kukk, K. Laur, E. Sarap ja mina. “MUTEC” on ulatuslik museoloogiale ja kultuurivarade säilitamisele pühendatud mess, mis toimub iga kahe aasta tagant ja kus paralleelselt näitusega on võimalik kuulata erialaseid ettekandeid. Mess tutvustas kaasaegseid hoiu- ja säilitussuundi, uut muuseumide, arhiivide ja raamatukogude tehnikat ning sisustust.

Kuna töötan hoiuosakonnas, siis pakkusid mulle erilist huvi hoidlate sisustuse, valgustuse, kogude säilitamiseks vajalikku mikrokliimat tagavate seadmete, kõikvõimalike kütte- ja kattematerjalide ning mappide, karpide väljapanekud. Paljude firmade poolt oli eksponeeritud erinevat hoidlasisustust. Lähtunud oli põhimõttest, et raamatukogu ei pea lihtsalt funktsioneerima, vaid pakkuma ka silmailu, olema lugejatele mugav, kuid samas kaasaegne. Eksponeeritud oli rohkesti universaalseid, konstruktsioonidest kokkupandavaid, kergesti teisaldatavaid metallist või puidust õhulisi riiuleid küll ajalehtede-ajakirjade, kaartide, raamatunäituste tarbeks; kappe, võreseinu kaartide hoiustamiseks; raamatukärusid jne. Firmad tutvustasid uutest trükisesõbralikest materjalidest valmistatud karpe, mappe, ümbriseid raamatute, ajalehtede, kaartide hoiustamiseks. Huvitav ja kadedakstegev oli väljapanek hoidlavalgustitest, pakuti omapäraseid lahendusi nii üld- kui ka kohtvalgustuse (iga riiuli küljes) tarbeks. Kõige paeluvamad olid firmade ROTHSTEIN, SCHULTZ ja LUHE-WERK väljapanekuid. Nende kataloogi tõi hulganisti kaasa.

4) Ruth Tammeoru aruanne osalemisest Kesk-Euroopa Ülikooli suvekooli programmis “Libraries and Internet”

Suveülikooli programm oli kombineeritud loengutest, seminaridest ja praktikumidest. Kuna internet on oluline infoallikas traditsiooniliste materjalide kõrval, annab tema kasutamine infoteeninduses paremaid võimalusi lugejate infovajaduste rahuldamiseks. Kursusel pöörati tähelepanu nii interneti tehnilisele kui sisulisele küljele. Anti ülevaade interneti kasutamise probleemidest ning neist ülesaamise võimalustest. Räägiti ka sellest, mida pidada oluliseks interneti kasutamise kursuste korraldamisel oma raamatukogus ja anti algteadmisi *html*-keeles kirjutamisest, et raamatukogude infotöötajad oleksid võimelised vajalikke materjale ka ise internetis avaldama.

5) Marika Meltsase aruanne õppereisist Jyväskylä Ülikooli ning Jyväskylä Ülikooli Raamatukokku TEMPUS S-JEP 09623-95 projekti “Hariduslikud erivajadused Eesti õpetajakoolituses” raames

Jyväskylä Ülikooli eripedagoogika osakonnas tutvustati Soome eripedagoogika süsteemi, rõhuasetusega emotsionaal- ja käitumishälvetel. Jyväskylä Ülikooli Raamatukogus, mis on esmajoonel spetsialiseerunud haridus- ja psühholoogialase kirjanduse kogumisele, tutvusin eelkõige infotöö korraldusega, uurisin raamatukogu komplekteerimispõhimõtteid, lugejakoolituse süsteemi ning võimalust tellida raamatukogu rikkalikust kogust koopiaid RVL-i teel. Suurt huvi pakkus projekt “Virtuaalne raamatukogu” ning väga uudse tehnoloogiaga elektrooniline kirjastamine. Raamatukogu direktor Kai Ekholm andis ülevaate raamatukogu arengusuundadest ning raamatukogu eelarve jagunemisest. Kogusin meie lugejatele huvipakkuvat informatsiooni erinevate erialade ajakirjade impaktfaktorite kohta andmebaasist “Journal Citation Reports”.

XXVIII. Struktuur ja töötajad (01.01.1997 – 31.12.1997)

Administratsioon

Peeter Olesk (direktor)

Toomas Liivamägi (tehnoloogiadirektor)

Heiki Epner (majandusdirektor)

Malle Ermel (personalijuht)

Leo Puusepp (peainsener)

Signe Lillemets-Bachmann (sekretär)

Tiina Kuusik (sekretär alates 02.05.)

Elle Zirk (sekretär-masinakirjutaja)

Eve Pentsa (komandant)

Andmetöötuse osakond

Silvia Alev, Kalju Kill Kask, Tiina Kuusik, Eve Kümnik, Anneken Metsoja, Leida Noorma, Oliver Reitalu (kuni 31.08.), Ehtel Taevere

Avalike suhete osakond (kuni 31.01. kultuuriosakond)

Tiina Matsulevitš, Ilona Smuškina (juh.), Mare Säkk, Maarika Tang

Fonoteek

Andres Didrik, Avo Kartul, Piret Luhamaa, Ruta Mutso (juh.), Svea Pärsimägi

Hoiuosakond (01.09. liideti teaduskirjanduse kojulaenus)

Kadri Ainz, Evelin Ala (kuni 01.10), Merike Ennok, Malle Ernits, Maie Hoop, Ester Ilja, Mare Ilus, Kulla Jentson (juh.), Anna Juhanson, Ene Kaart, Merike Karolin, Larissa Kivenko, Kaja Kleimann, Sirje Kliimask (kuni 15.07.), Jüri Latko, Margit Leesik, Kaljo Lepik, Leivo Loik, Eva Luts (kuni 31.08.), Marju Murumets, Maris Mäe (kuni 27.08.), Elen Mägioja (kuni 04.04.), Anu Mänd (kuni 31.08.), Kadri Nelis, Kaie Nõlvak, Tiina Pettai, Mare Pikkal (kuni 28.08.), Piret Pärnoja, Anu Rjabinin, Leno Saarniit, Piret Zettur, Aili Tomingas, Larissa Tšesnokova, Elo Tulmin, Jaan Tulmin, Tiitu Täpsi, Lia Urba, Helju Vaidla

Hügieeni- ja restaureerimisosakond

Maie Austa, Maiga Davõdov, Anneli Jõgi (alates 15.03.), Helle Jõgi (kuni 30.09.), Elve-Viiu Klement (juh.), Maret Konson, Koidu Laur, Jaan Lehtaru, Tiitu Lepasepp, Kaia Lukats (11.08.–16.09.), Ricardo Mateo Durand, Tiia Nurmsalu (kuni 28.02.), Tiia Reisner, Ene Sarap, Reet Sonn, Olev Teder, Tiina Tensing, Sirje Vesi

Kõitkoda

Siiri Bohl, Anželika Jakimova, Elli Jakobson, Anneli Jõgi (kuni 14.03.), Linda Parts, Lõris Põhjala, Valentina Selge (juh.), Veera Sillasoo

Hügieenisektor

Tiiu Fahrutdinova, Kersti Jalas (juh.), Eha Kongo (01.04.–30.11.), Anne Ohno (kuni 28.06.), Reet Olev, Eike Pärn (alates 25.05.), Eve Vernik

Info- ja eurodokumentatsiooni osakond

Tiiu Kind, Marika Meltsas, Ülle Must (juh.), Sigrid Prank, Alla Saari, Ruth Tammeorg

Kataloogimisosakond

Liina Espenberg, Tiina Kaldvee, Piret Keero, Marju Kolk, Svetlana Kuul, Lilia Külv, Heljo-Mall Laas, Piret Ladva, Ülle Laidna, Anne Lentsius, Elsa Loorits (juh.), Sille Plaksi, Terje Rand, Külli Soobik, Ursula Taela, Mari Tamm, Silja Teder, Annetriin Treier (kuni. 19.05), Häli Turjakas (kuni 05. 05.), Mare Vadi, Tiia Vahtra (kuni 27. 10.)

Liigitamissektor

Ljudmila Dubjeva, Kaja Kruus, Helgi Laanes (juh.), Pille Naggel, Sirje Nilbe, Ivika Pall, Koidula Piir, Linda Poots, Tiina Sammelselg, Anu Suiste, Tiiu Tarkpea, Lea Trikkant, Elo Tõnisoo

Komplekteerimisosakond

Natalja Kapajeva, Asta Kuha, Eda Linnumägi, Jelena Raid, Ülo Treikelder (juh.), Kaarin Viirsalu

AASTAARUANNE

Väliskirjanduse komplekteerimise sektor

Ludmilla Eeber, Natalja Jevtjuhova, Tähe Kolk (juh.), Marika Liivamägi, Kristina Pai, Tiina Tolli, Kertu Uri

Arvestussektor

Mare Kahi, Viive Konsin, Urve Rohtmets, Tiiu Sade (juh.), Tuuli Vähk

Käsitöökirjanduse ja haruldaste raamatute osakond

Aili Bernotas, Elna Hansson, Ene-Lille Jaanson, Inge Kukkk, Tatjana Kuzovkina (01.03.–31.12.), Sulo Lembinen, Leili Punga, Tiiu Pöllumaa, Mare Rand (juh.), Kiira Schmidt, Tatjana Šahhovskaja, Kadri Tammur, Arvo Tering, Niina Vorobjova

Perioodikaosakond

Liivi Kõiv, Ljudmila Makušina, Külli Moont, Marina Ostrovskaja, Udo Otsus (juh.), Tatjana Rõžikova, Algo Rämmer, Riina Somson, Maire Törn

Raamatukogudevaheline laenutus

Maria Luštšik (juh.), Olga Šarova, Tiina Vesterova

Rekataloogimisosakond

Kersti Aasmäe, Allan Espenberg, Katrin Kaugver (juh.), Miralda Koor, Ülle Mölder, Irina Opletajeva, Asta Pintsaar, Kandle-Loide Rekand, Ilmar Vene

Teadusbibliograafiaosakond

Inna Grünfeldt (kuni 01.12.), Anne Kõre, Maare Kümnik (juh.), Marek Laane (01.03.–31.10.), Anne Laumets, Elo Lindström (kuni 22.09.), Mare Onga, Helgi Solba, Malle Suurväli, Kersti Taal, Sirje Tammoja

Estica sektor

Ruth Michelson (juh.)

Teaduskirjanduse lugemissaal

Tiiu Aav, Olga Alova, Merce Antons (kuni 15.03.), Galina Bogdan, Leili Brikker, Olga Einasto, Taimi Hagu, Rita Jääger, Liina Jürimaa, Linda Kivistik, Merike Kronberg, Tiina Kuusik (kuni 02.05.), Eha Lambing, Heli Luik, Merje Mets, Sirje-Mall Nilson, Piret Rattasepp, Marju Rikand, Endla Schasmin (juh.), Ljudmilla Šavrak, Ruth Teder, Marianne Tiik, Häli Turjakas (alates 05.05.), Anne-Ly Vaher, Margit Veromann

Teadusosakond

Ilme Reintam, Rein Saukas, Vilve Seiler, Hain Tankler, Urve Tõnnov (juh.)

Teatmebibliograafia osakond

Ligia Kiin, Laine Kilik (kuni 31.05.), Ulje Natus, Annemaria Onoper, Mare Pikkal (alates 16.01.), Lea Teedema (juh.)

Vana raamatu osakond

Valvi Hiir (juh.), Liivia Nukk

Reserv-vahetusfondi sektor

Marje Burenkov, Siiri Reinola

Õppekirjanduse osakond

Katri Armolik, Sirje Elias, Maie Fedin, Natalja Gordejeva, Leili Hansmann, Eva Ilves, Niina Kargina, Andra Kirna, Agnes Kivi, Siiri Laidla, Merike Poljakov, Kristi Puusepp, Aime Põdersoo, Indrek Sepp, Maret Vanamb (juh.), Tiit Võlli

***

Fotolabor

Andres Joala, Aivar Viinalas

Kopeerimistööd

Kerli Kilp-Pütsepp, Jane Orr (alates 24.03.)

***

Füüsikaraamatukogu

Tiia Boiko, Heljo Virro (juh.)

Humanitaarraamatukogu

Erika Haar, Kerstin Kask, Sirje Madisson (juh.), Ervin-Ahti Org, Annika Otsa, Kersti Pedak, Sirje Toomla (alates 13.01.)

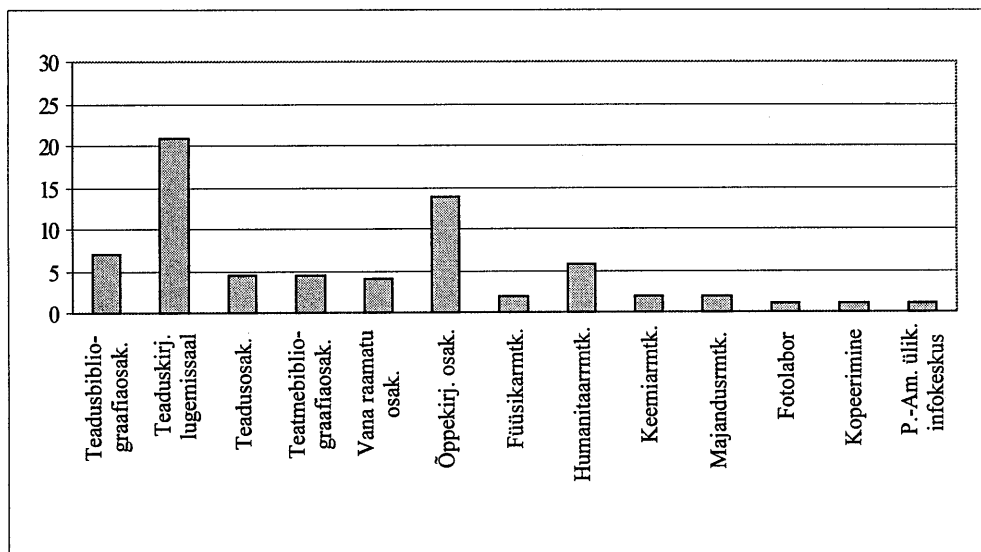
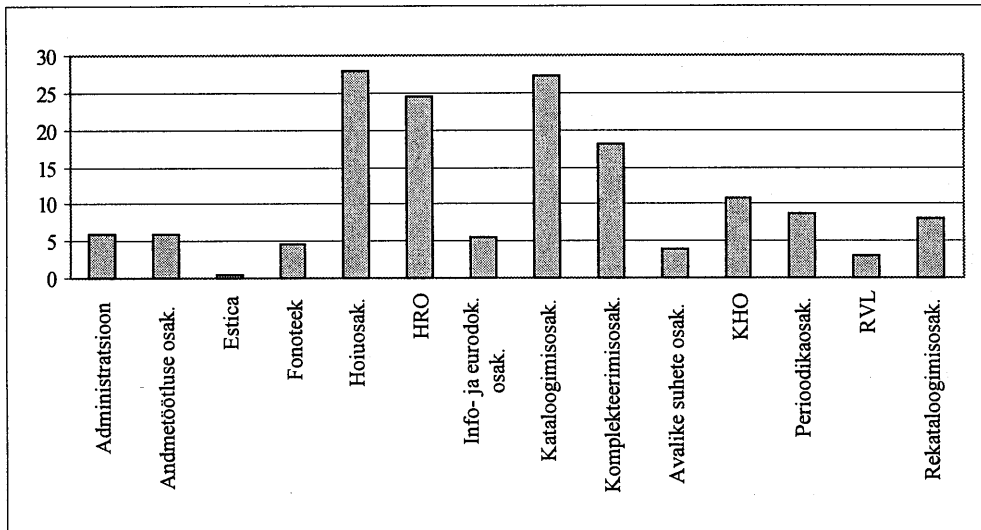
Keemiaraamatukogu

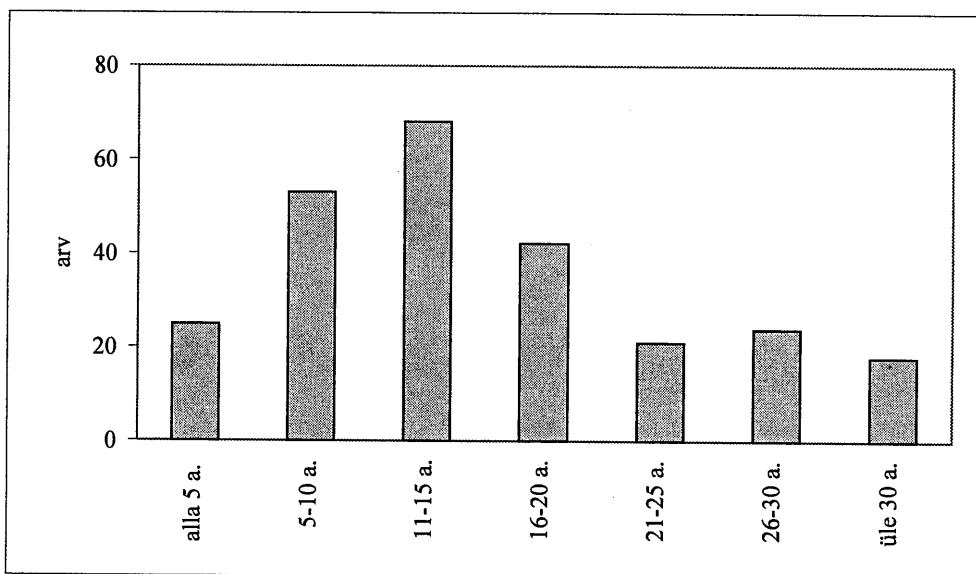
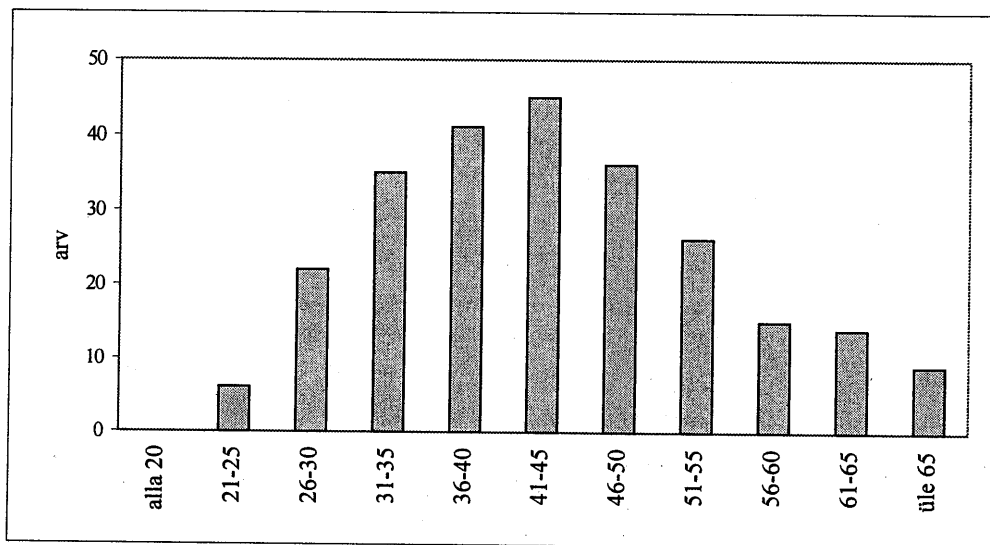
Anne Bürkland (juh.), Helju Kõrs, Marju Salve

Majandusraamatukogu

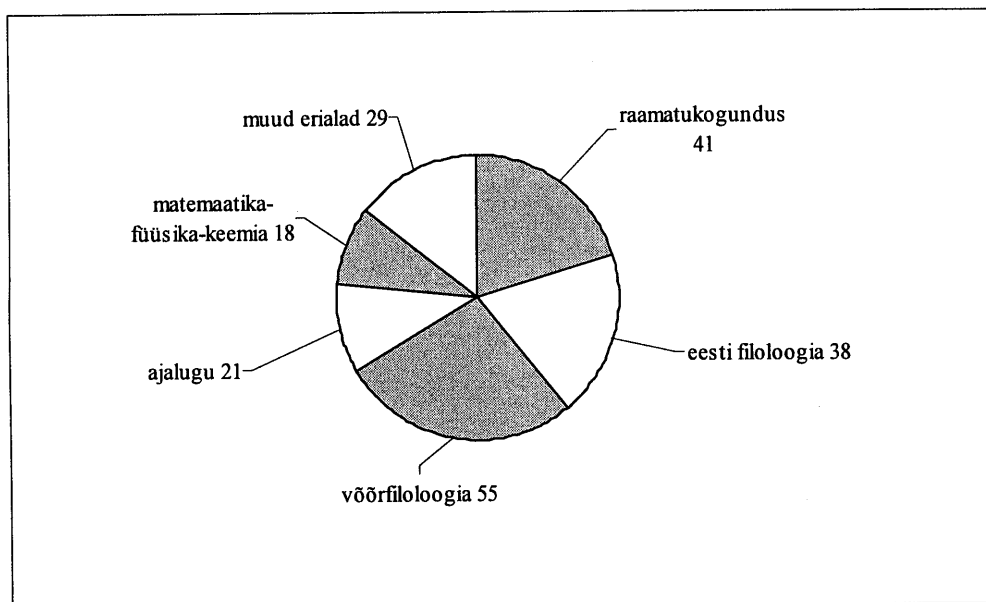
Siiri Luts (juh.), Olli Nukk

XXIX. Ametikohtade osakonniti (31.12.1997)

XXX. Raamatukoguhoidjad staaži järgi (31.12.1997)**XXXI. Raamatukoguhoidjad vanuse järgi (31.12.1997)**

XXXII. Kõrgharidusega töötajad erialade järgi (31.12.1997)

XXXIII. Teaduskraadi omavad töötajad (31.12.1997)

- Jaan Lehtaru** *magister scientiarum orgaanilise keemia alal (optime approbatur), "Paberi struktuuri muutuste uurimine oksüdeerijate ja redutseerijate toimel paberi pleegitamise protsessis", 1997*
- Ruth Michelson** *raamatukogunduse magister, "TÜ Raamatukogu fondide kujunemine 19. saj. teisel poolel ja 20. saj. algul", 1993*
- Ülle Must** *infoteaduse magister, "Universaalse teadusraamatukogu lugeja infoaktiivsus ja seda mõjutavad tegurid", 1995*
- Hain Tankler** *ajalookandidaat, "Tartu ülikooli kasvandike osast loodusteaduste kujunemisel Peterburi Teaduste Akadeemias", 1983*
- Arvo Tering** *ajalookandidaat, "Rahvusvaheliste akadeemiliste sidemete osa Eesti- ja Liivimaa haritlaskonna kujunemisel Rootsi ajal 1630–1710", 1986*

XXXIV. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu liikmed (31.12.1997)

Anne Bürkland, Ljudmila Dubjeva, Malle Ermel, Valvi Hiir, Kulla Jentson, Katrin Kaugver, Maare Kümnik, Helgi Laanes, Anne Lentsius, Toomas Liivamägi, Elsa Loorits, Siiri Luts, Ülle Must, Peeter Olesk, Mare Pikk, Mare Rand, Ilona Smuškina, Lea Teedema, Maret Vanamb, Heljo Virro.

Raamatukogu ühendusse kuuluvad ka siit teisele tööle siirdunud Heili Kase, Varje Kuut, Kärt Miil, Ingrid Saare.

XXXV. Kroonikat

1. jaan. — raamatukogu võeti Eesti Kirjastuste Liidu liikmeks, raamatukogu väljaanded hakkavad kandma oma ISBN-i numbrit 9985–874.
23. jaan. — F. Puksoo päev. F. Puksoo auhinna konkursil tõsteti esile Arvo Teringu koostatud näituse kataloog “Descartes ja tema ideede jõudmine Baltimaale 17. sajandil ja 18. sajandi algul” (Tartu, 1996).
23. jaan. — TÜR-i 1996. a. aastapreemia sai Elsa Loorits töö eest raamatukogu üleminekul kaartkataloogidelt elektronkataloogile.
4. veebr. — Tiiu Põllumaa 65. sünnipäev, rektori käskkiri õnnitluse ja tänuga pikaajalise ja kohusetundliku töö eest.
11. veebr. — rektori vastuvõtt ajaloomuuseumis TÜ väikese medaliga autasustatu-tele (raamatukogust A. Espenberg, V. Kasumets, M. Kümnik).
14. veebr. — TÜ nõukogus kinnitati raamatukogu põhikiri.
18. veebr. — Malle Ermel valiti ERÜ aseesinaiseks.
21. veebr. — raamatumuuseumis avati näitus “Philipp Melanchthon — 500”. Avamisel kõneles ja pidas raamatukogus loengu “Philipp Melanchthon und die wesentlichen Dinge” Melanchthoni järeltulija prof. Wolfgang Drechsler.
25. veebr. — avati Saksamaalt pärit näitused “Aja sõnad” ja “Martin Lutheri kuju kunstis 1520–1983”.
3. märts — Tartu raamatukogude mälumäng O. Lutsu nim. Tartu Linna Keskraamatukogus. Võistkond koosseisus L. Teedema, I. Grünfeldt, M. Kümnik, R. Saukas sai teise koha.
6. märts — ERÜ algorganisatsiooni korraldatud kohtumine Aleksander Pulveriga teemal “Naiste ja meeste psühholoogilised erinevused”.

- 20.–22. märts— teadus- ja haridusmess “Innovaatika ‘97”. Raamatukogu tutvustas messil oma väljaandeid, osakondi, demonstreeriti elektronkataloogi INGRID, andmebaase, kodulehekülge ja videofilmi raamatukogust.
21. märts — seminar “Pedagoogika-, psühholoogia-, defektoloogia-alase informatsiooni kättesaadavusest Eestis” TEMPUS S-JEP 09623-95 projektis “Hariduslikud erivajadused Eesti õpetajakoolituses” osalevate Narva Kõrgkooli, Tartu Õpetajate Seminari ja Tallinna Pedagoogikaülikooli raamatukogu töötajatele.
26. märts — kultuuriülikooli spirituaalikoori kontsert humanitaarraamatukogus.
- 26.–27. märts — infotunnid ülikooli astuda soovijatele TÜ avatud uste päevade raames.
3. apr. — ERÜ ja ELNET Konsortiumi teabepäev “Eesti raamatukogude infosüsteem: olukord ja arenduskavad”.
4. apr. — humanitaarraamatukogus “Targad-teadjad Tartumaal enne ja nüüd” (esinesid folklorist M. Kõiva ja rahvalaulukoor “Tarbatu”).
7. apr. — seminar “STN keemiaalased andmebaasid”.
- 7.–11. apr. — K. Konsa loengukursus “Dokumentide säilitamine raamatukogus ja arhiivis”.
9. apr. — välisriikide kultuuriesinduste teabepäev VARIA ’97.
9. apr. — luuleteatri “Varius” etendus “Legend graalist” (kammerooper rootsi luuletaja Gustaf Frödingi elust).
10. apr. — konverentsisaalis trupilt “Kalev Kudu & Co” muusikalis-visuaalne etendus E. Munchi piltide ja tekstide põhjal “Kella ja sängi vahel”.
16. apr. — seminar “Digitaalne raamatukogu”.
21. apr. — raamatukogu metoodikanõukogu valimine (Ü. Treikelder — 31 häält, E. Loorits — 30, M. Ilus — 22, M. Rand — 20, M. Kümnik — 20, Ü. Must — 19, K. Kaugver — 18, U. Tõnnov — 17, R. Saukas — 14).
23. apr. — seminar “Teavikute säilitusprobleemid muutunud ajas”.
24. apr. — peaminister Mart Siimann külastas raamatukogu.
25. apr. – 1. mai ERÜ korraldatud ekskursioon Tšehhimaale, tutvumine Tšehhi Rahvusraamatukoguga.
28. apr. — raamatukogu metoodikanõukogu esimene koosolek.
29. apr. — eurodokumentatsiooni keskuse tööga tutvus Harri Lindroth Helsingi Rahvusvahelisest Majandusõiguse Instituudist.
7. mai — raamatukogu ametiühingu aruande-valimiskoosolek, uueks usaldusisikuks valiti Maret Konson.
8. mai — kohtumine prorektor prof. Toivo Maimetsaga, päevakorras palgaküsimused.
- 14.–18. mai Stuttgardi meisterkõitja Michel Frölichi kursus täisnahast prantsuse köite restaureerimiseks.

15. mai — kirjastuse “Springer” tegevdirektori Peter Helferich’i loeng ““Springer-Verlag” ja elektroonilised ajakirjad” ning näituse “Uusi raamatuid Euroopa kirjastustelt TÜ Raamatukogule” avamine.
15. mai ERÜ Tartumaa kogu korraldatud ekskursioon Valgamaa Keskraamatukokku.
16. mai Viiu Klementil möödus 20 aastat esimesest tööpäevast hügieeni- ja restaureerimisosakonna juhatajana.
12. juuni — raamatumuuseumis avati näitus “Rara musica”, esines TÜ kunstide osakonna juures tegutsev ansambel “Via sonora”.
13. juuni — Jaan Lehtaru kaitses Tartu Ülikoolis magistritööd “Paberi struktuuri muutuste uurimine oksüdeerijate ja redutseerijate toimetel paberi pleegitamise protsessis” (juhendajad T. Ilomets, prof. A. Tuulmets, oponent G. Raidaru), talle omistati *magister scientiarum*’i kraad orgaanilise keemia alal (05. 09.).
19. juuni — raamatukogu 195. aastapäeva tähistamine (küünalde süütamine endiste kolleegide kalmudel Raadi jt. Tartu linna kalmistutel; P. Oleski ettekanne “Raamatukogu saatus”; H. Kulpa mälestusi Udo Ivaskist; “Saksa litograafia inkunaablite” ja raamatukogu aastaraamatu (1996) esitlemine; aastapreemiade väljakuulutamine (P. Ladva, E. Lambing, K. Moont, K. Viirsalu).
5. juuli – 10. aug. — raamatukogu suletud avariiohtlikus seisundis torustiku remondi tõttu ning avafondi ettevalmistamise tõttu elektroonilise raamatukaitse-süsteemi rakendamiseks.
28. aug. — haridusminister M. Klaassen ja rektor P. Tulviste kirjutasid alla dokumentidele, millega anti raamatukogu kinnistu (Struve 1) riigilt ülikoolile.
- sept. — infotunnid esmakursuslastele.
1. sept. — hoiuosakond ja teaduskirjanduse kojulaenutuse sektor ühendati hoiuosakonnaks; loodi peavarahoidja ametikoht.
22. sept. — videofilmi “Hortus secretorum in Bibliotheca Universitatis Tartuensis” näitamine raamatukogu töötajatele.
- 23.–24. sept. — XVII teaduskonverents “Meie kogud. Eilsest tulevikku”.
- 25.–26. sept. — TÜ raamatukogunduse ja bibliograafia eriala vilistlaste seminar-kokkutulek.
1. okt. — rektori vastuvõtul anti Tiinu Aavale kätte ülikooli väike medal.
5. okt. — Marju Kolgil möödus 30 aastat esimesest tööpäevast raamatukogus.
15. okt. — avati esimese leedukeelse raamatu — Martynas Mažvydase katekismuse — ilmumise 450. aastapäevale pühendatud näitus, koostatud Vilniuse ja Tartu Ülikooli Raamatukogu kogude põhjal.
22. okt. — raamatukogupäevade raames seminar “Multimediaalne raamatukogu”.

22. okt. — teabetund raamatukogu ekskursioonijuhtidele — Mare Rand tutvustas raamatumuuseumi näituste edaspidist korraldust.
29. okt. — direksiooni kohtumine kataloogivate osakondade töötajatega, kõne all töökorralduslikud ja palgaküsimused.
1. nov. — hakkas kehtima uus “Tartu Ülikooli Raamatukogu kasutamise eeskiri”.
4. nov. — Taanist restaureerimisosakonda saabunud vaakumlaua ametlik vastuvõtt.
11. nov.— hankefirma *BELO Restaurierungsgeräte GbM* esindaja G. Lorenz tutvustas restaureerimisseadmete katalooge meie raamatukogu, Eesti Kirjandusmuuseumi, Eesti Rahva Muuseumi, Eesti Ajalooarhiivi ja Eesti Postimuuseumi restaureerijatele.
18. nov. — Phare ISE (*Information Systems in Education*) programmi avakonverents raamatukogu konverentsisaalis.
27. nov. — haritlaskonna üle-eestiline hoiatusstreik.
28. nov. — seminar “Raamatukogu ja raamatukoguhoidja”.
1. dets. — Elsa Looritsal möödus 30 aastat esimesest tööpäevast raamatukogu kataloogimisosakonnas.
11. dets. — Euroopa Liidu Innovatsiooniinfo Keskuse Eestis seminar “Kuidas raputada Euroopa Liidu rahapuud”.
12. dets. — kataloogijatele ja bibliograafidele kursus USMARC-ist, lektoriteks Rahvusraamatukogu töötajad.
15. dets. — humanitaarraamatukogus väike jõulukontsert, esinejateks laululapsed Terje Heido-Rosenbergi juhendamisel.
19. dets. — TÜ nõukogus võeti vastu “Tartu Ülikooli Raamatukogu arengukava 1998–2002”.
19. dets. — raamatukogu elektroonilise infoteenistuse avamine.
29. dets. — Jean-Baptiste Poquelin’i (Molière’i) komöödia “Õpetatud naised” ettekanne raamatukogu näitetrupilt ja töötajate jõulupidu.

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU PÕHIKIRI*

I. Üldsätted

§ 1

Käesolev põhikiri (edaspidi Põhikiri) sätestab Tartu Ülikooli Raamatukogu (edaspidi Raamatukogu) ülesanded ning tema tegevuse rahvus- ja riikliku universaalse teadusraamatukoguna, tema juhtimise, töö korralduse, õigused ja kohustused ning aruandluse ja kontrolli korra.

§ 2

Raamatukogu on ülikooli koosseisus olev asutus, mis tegutseb Tartu Ülikooli seaduse, Tartu Ülikooli põhikirja, oma Põhikirja ja teiste õigusaktide alusel.

Oma tegevuses lähtub Raamatukogu UNESCO, IFLA ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonide soovitudest rahvus- ja ülikooliraamatukogudele.

§ 3

Raamatukogu on teaduslik asutus Tartu Ülikoolile ja tema kaudu kogu ühiskonnale vajaliku informatsiooni kogumiseks, säilitamiseks ja kättesaadavaks tegemiseks.

Tartu Ülikooli Raamatukogu nimetus on inglise keeles Tartu University Library, saksa keeles Universitätsbibliothek Tartu ja vene keeles Библиотека Тартуского университета.

§ 4

Raamatukogul on kirjalpalk, pitsat jm. asjaajamislik atribuutika ning sümboolika.

II. Ülesanded

§ 5

Raamatukogu ülesandeks on:

- 1) teavikute ja inforessursside kogumine, töötlemine, säilitamine ja kättesaadavaks tegemine;
- 2) Eesti rahvustrükise ja Eesti kohta informatsiooni sisaldavate teavikute täieliku kogu loomine, säilitamine ja kättesaadavaks tegemine;
- 3) Tartu Ülikooli raamatuvara korraldamine ja selle koondkataloogi pidamine;

---

* Kinnitatud Tartu Ülikooli nõukogus 14.02.1997.

PÕHIKIRI

- 4) Tartu Ülikooli väljaannete ja õppejõudude ning teadurite teaduspublikatsioonide kogumine, säilitamine, bibliografeerimine ja kättesaadavaks tegemine;
- 5) teadus- ja kultuurilooliste arhivaalide kogumine, säilitamine ja kättesaadavaks tegemine;
- 6) raamatukogu- ja infoteadusalane ning restaureerimis-konserveerimisalane arendus-, teadus- ja täienduskoolituse alane tegevus.

§ 6

Nende ülesannete täitmiseks Raamatukogu:

- 1) korraldab inforessursside ja teavikute ostmist, vahetamist ja tagasitoomist kodumaale;
- 2) korraldab inforessursside ja teavikute kataloogimist;
- 3) korraldab trükiste ja teiste infokandjate laenutust nii Raamatukogu sees kui ka raamatukogude vahel;
- 4) vastutab inforessursside säilimise, konserveerimise ja restaureerimise eest;
- 5) edendab koostööd Eesti ja välismaa raamatukogude, infoasutuste ja organisatsioonidega;
- 6) kinnitab ja teostab ekspertiise;
- 7) teeb ettepanekuid raamatukogundus- ja trükisepoliitika alal ning raamatukogunduse ja informaatikaga seotud valdkondades;
- 8) arendab kirjastustegevust;
- 9) korraldab konverentse ja seminare;
- 10) arendab teaduslikku tööd teavikute, nende säilimise ja süstemaatika ning info korraldamise vallas;
- 11) korraldab raamatukogunduslikku ja raamatuteaduslikku ning info korraldamisega seotud täiendõpet ja metoodilist tööd;
- 12) aitab teaduskondi vastavate õppekavade realiseerimisel ja on vastava koolitustegevuse baasiks;
- 13) hoolitseb trükiste ja teiste infokandjate tutvustamise eest avalikkusele ja raamatukogualaste teadmiste levitamise eest.

III. Struktuur

§ 7

Raamatukogu struktuuri moodustavad osakonnad, sektorid ja filiaalid.

Raamatukogu struktuuri osakondade ja sektorite osas kinnitab direktor, lähtudes põhikirjaliste ülesannete otstarbekamast täitmisest.

Filiaalide loomine ja likvideerimine toimub koostöös ülikooli teaduskondadega. Vastava otsuse kinnitab rektor.

IV. Juhtimine

§ 8

Raamatukogu juhib avaliku konkursi korras viieks aastaks valitud direktor. Raamatukogu direktorilt eeldatakse teaduslikku tööd ja raamatukogunduslikku kogemust. Konkursi tingimused ja valimise korra kinnitab Tartu Ülikooli nõukogu. Raamatukogu direktori valib Tartu Ülikooli nõukogu. Raamatukogu direktoriga sõlmib tähtjalise töölepingu rektor.

§ 9

Raamatukogu direktor korraldab Raamatukogu tööd, esindab Raamatukogu ja vastutab tema töö tulemuslikkuse eest. Raamatukogu direktor on aruandekohustuslik Tartu Ülikooli nõukogu ja rektori ees.

§ 10

Raamatukogu nõukogu on nõuandev ja koordineeriv organ, mis koosneb ülikooli teaduskondade, üliõpilaste ja Raamatukogu esindajatest. Raamatukogu direktor kuulub nõukogusse ametikoha järgi. Nõukogu töö korraldatakse tema kodukorra järgi, mille kinnitab Raamatukogu nõukogu. Raamatukogu nõukogu korralised koosolekud toimuvad kord semestris. Erakorralise koosoleku kokkukutsumise otsustab kas direktori või vähemalt poolte nõukogu liikmete avaldus.

§ 11

Raamatukogu nõukogu:

- 1) kuulab ära Raamatukogu direktori aruande raamatukogu tegevusest ning teeb ettepanekuid töö parandamiseks;
- 2) hindab Raamatukogu ülesannete täitmist;
- 3) arutab läbi Raamatukogu arengusuunad ning abinõud nende elluviimiseks;
- 4) kaitses Raamatukogu huve avalikkuse ees.

§ 12

Raamatukogunduslike küsimuste arutamiseks ja lahendamiseks moodustatakse Raamatukogu metoodikanõukogu. Metoodikanõukogu liikmed valitakse 3 aastaks Raamatukogu struktuuriüksuste juhtide ja peaspetsialistide koosolekul nende hulgast. Raamatukogu direktor, asedirektorid ja personalijuht kuuluvad nõukogusse ametikoha järgi.

§ 13

Raamatukogu töö paremaks korraldamiseks on direktoril õigus moodustada ajutisi ja alalisi töörühmi.

§ 14

Raamatukogu ja avalikkuse suhete paremaks korraldamiseks Raamatukogu varade parema kättesaadavuse huvides on Raamatukogu direktoril õigus kokku kutsuda Raamatukogu vaatlusnõukogu.

Vaatlusnõukogu on 15-liikmeline nõuandev organ, mille koosseisu kinnitab direktori esildisel Raamatukogu nõukogu.

Vaatlusnõukogul on õigus teha ettepanekuid Raamatukogu töö parandamiseks, avaldada oma seisukohti vaidlusküsimustes ning avaldada arvamust trükisõna- ja kultuuripoliitilistes küsimustes.

V. Vara ja selle kasutamine

§ 15

Raamatukogu valdab, käsutab ja kasutab tema kasutuses olevat vara oma põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks Tartu Ülikooli seaduses, Tartu Ülikooli põhikirjas ja Raamatukogu põhikirjas sätestatud ulatuses ja korras.

§ 16

Raamatukogu eelarve on ülikooli eelarve osa, mille kinnitab ülikooli nõukogu.

§ 17

Raamatukogul on õigus osutada tasulisi teenuseid, millest saadavat tulu kasutatakse tema ülesannete täitmiseks vastavalt ülikoolis kehtestatud korrale.

VI. Aruandlus ja kontroll

§ 18

Raamatukogu aruandlus toimub Tartu Ülikooli põhikirjas sätestatud alustel.

Raamatukogu tegevust raamatukogude süsteemis kontrollitakse seadusega sätestatud alusel.

VII. Põhikirja muutmine

§ 19

Põhikirja kinnitab ja teeb selles muudatusi Tartu Ülikooli nõukogu.

Raamatukogu nõukogu võib teha ettepanekuid põhikirja muutmiseks, kui nende poolt on kaks kolmandikku nõukogu liikmetest.

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU ARENGUKAVA 1998–2002*

I. ARENGUKAVA ÜLESANNE

“Tartu Ülikooli Raamatukogu arengukava” 1997. aasta redaktsioonis esitab raamatukogu, samuti ülikooli raamatukogundusstrateegia põhisuunad aastaiaks 1998–2002. Aastal 2002 möödub Tartu Ülikooli Raamatukogu kui järjepideva institutsiooni rajamisest kaks sajandit. Osa suurematest käsilolevatest töödest igapäevase lugejateeninduse kõrval, näiteks rahvusbibliograafia koostamine, jätkub kindlasti ka pärast seda. Ent mitte ainult kohustus võtta ülikooli raamatukogu juubeliks kokku tema sajanditepikkune ajalugu, vaid ka käesoleva aastatuhande lõpul algatatud projektide realiseerimine ja ülikooli, üldse akadeemilise Eesti muutumine sunnivad järgmise aastatuhande alul hindama, kuhu ülikooli raamatukogu on jõudnud ja mida teha edasi.

Arengukavas aastaiaks 1998–2002 kehastub ülikooli raamatukogu (seega kui sild) ühest aastatuhandest teise.

1. Tartu Ülikooli Raamatukogu on universaalne teaduslik keskraamatukogu selle huvides, et Tartu Ülikool ja Eesti teadus ning intellektuaalne ühiskond saaksid kasutada usaldusväärset infobaasi.
2. Vastavalt Tartu Ülikooli seadusele (§ 6) ja sundekseplari seadusele (§ 8–12) kannab Tartu Ülikooli Raamatukogu Eesti rahvusraamatukogu funktsioone e. vastutab koos Eesti Rahvusraamatukogu, Eesti Akadeemilise Raamatukogu ja Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukoguga Eesti rahvustrükise kogumise, säilimise ja süstemaatika eest. Seejuures peab Tartu Ülikooli Raamatukogu hoolitsema eriti *Estica* kogumise ja vanema trükise järelkomplekteerimise, konserveerimise ning restaureerimise eest.
3. Tema arengukava aluseks on Tartu Ülikooli arengukava (1995, täiendused 1997), “Tartu Ülikooli Raamatukogu põhikiri” (1997) ning Tartu Ülikooli seadusest (1995) ja sundekseplari seadusest tulenevad põhimõtted, samuti Eesti raamatukogupoliitika seisukohad ning ülikooli raamatukogu ajalooline kogemus rahvusvahelise raamatukogundusliku koostöö taustal.
4. Arengukava peab silmas ülikooli raamatukogu enesestmõistetavat kuulumist Euroopa ja kogu maailma teadusraamatukogude hulka nii rahvusvahelise raamatukogunduspoliitika kui ka mitmepoolse koostöö kaudu. Ühtlasi on Tartu Ülikooli Raamatukogul täita Eestis sellised rahvusraamatukogu ülesanded, mille lahendamine on riigi kompetentsis. Samas on ülikooli raamatukokku talletatud informatsioon, millest sõltub intellektuaalne areng ka väljaspool ülikooli ja väljaspool Eestit. Vastavalt käsitletakse raamatukogu arengut neljal erineval tasandil:

* Kinnitatud Tartu Ülikooli nõukogus 19.12.1997.

ARENGUKAVA

- a) raamatukogu seotus teadus- ja infopoliitikaga Euroopas ja kogu maailmas;
  - b) raamatukogu asend Eesti teadus- ja infokorralduses;
  - c) raamatukogu ülesanded Tartu Ülikooli jaoks;
  - d) raamatukogu seesmine muutumine oma ülesannete paremaks täitmiseks.
5. Nendel tasanditel eristatakse raamatukogu töös järgmisi valdkondi:
- a) teenindus,
  - b) kogude täiendamine,
  - c) kogude kirjeldamine,
  - d) kogude korrashoid,
  - e) raamatukogu struktuur ja personal,
  - f) koolitus ja uurimistöö.
6. Raamatukogu arengukava näeb ette eesmärkide saavutamise valdkondade ja tasandite sidumise kaudu niiviisi, et raamatukogu suudaks oma kogude, tehnoloogilise integratsiooni ja spetsialistide kaudu tagada Eesti aktiivsuse intellektuaalses maailmas.

II. EESMÄRGID

1. Tartu Ülikooli Raamatukogu loob aastaks 2002 olukorra, kus ülikooli raamatuvara on ühtselt kirjeldatud ning toimib süsteem lisanduva raamatuvara operatiivseks kirjeldamiseks.
  - 1.1. Ülikooli raamatuvarana mõistetakse kõiki trükiseid ja teisi teavikuid, millele laieneb ülikooli intellektuaalse omandi kaitse.
  - 1.2. Tartu Ülikooli Raamatukogu on sellise raamatuvara koondkataloogi pidaja.
  - 1.3. Koondkataloog luuakse ülikooli raamatukogu ja teaduskondade vahel tehtava koostöö käigus.
  - 1.4. Koondkataloog tagab Tartu Ülikooli intellektuaalse omandi alla kuuluvate teavikute leidmise ülikooli sees ja seest ning rajaneb eeldusel, et ülikooli raamatukogu kaudu on tagatud juurdepääs analoogilistele koondkataloogidele Eestis ja mujal maailmas.
2. Ülikooli raamatukogu jõuab sellise infokorralduseni, mis tagab operatiivse juurdepääsu sidus- ja mittesidusandmebaasidele nii raamatukogus kui ülikooli *campus'* tes.
3. Tartu Ülikooli Raamatukogu loob teatmeteenistuse, mis kindlustab päringute laekumise ööpäevaringselt ja nendele vastamise 24 tunni jooksul.
4. Tartu Ülikooli Raamatukogu saavutab Rahvusraamatukoguga võrdse staatuse eeskätt infokorralduse vallas, mille nimel koolitatakse raamatukogu personal välja infootsingu, teavikute uurimise ja andmebaaside loomise alal.
5. Tartu Ülikooli Raamatukogu baasil taastatakse Tartu Ülikoolis raamatukogunduse, bibliograafia ja infoteaduste õpetamine niihästi raamatukogu enda arenguks kui vastava kvalifikatsiooni tõstmiseks Eestis ja mujal kui ka uute spetsialistide ettevalmistamiseks.

Õppetöö seotakse algusest peale uurimistööga eriti valdkondades, millega seni on tegeldud väga vähe — vaimulik kirjandus, kartograafiline trükis, *quasitrükis*, CD-ROM, kirjastuslugu, trükise ja raamatukogu osa teaduse arengus.

III. PÕHIPROBLEEMID

1. Tartu Ülikooli Raamatukogus kasvab sellise lugeja osakaal, kes on kas: a) seotud Tartu Ülikooliga Tartust väljaspool või b) jääb väljapoole Tartu Ülikooli või c) on seotud Eestiga kas ajutiselt või kaudselt. Järelikult Tartu Ülikooli Raamatukogus kasvab rahvusvaheliste infosüsteemide osakaal ning tuleb sätestada nende kasutamine.
2. Trükiste ja teiste teavikute kallinemise tõttu jääb nende eksemplaarsus piiratuks, mille tagajärjel kasvab olemasolevate eksemplaride kasutuskoormus ning kulumus. Ühtaegu kasvab ka selektiivsus teavikute hankimisel, sest ühiskonnale tuleb odavam parem lugejateenindus kui võimalikult paljude teavikute soetamine igasse keskraamatukokku.
3. Teavikute rariiteetsuse kasv suurendab nende kulumist lugejakäibes, mille tõttu kasvavad kulutused restaureerimiseks ja hoiutingimuste parandamiseks. Ühtaegu peab ka kasvama ülikoolivälise lugeja vastutus teavikute säilitamise eest.
4. Universaalsete teaduslike keskraamatukogude suhtes peaks kehtima ühtne Eesti teaduspoliitika, mis kindlustaks selliste kogude vastavuse rahvusliku teaduse tulevikuga sõltumatult sellest, missugune on asjaomase raamatukogu alluvus.
5. Elektroonilise trükise massiline lisandumine sunnib küsima, kuidas arhiveerida teda kõrvuti traditsioonilise trükisega, kuidas kindlustada tema leitavus ja kasutatavus ning kuidas õpetada välja lugeja, kes pöördub eeskätt traditsioonilise trükise poole.
6. Regulaatiivse seadusandluseni trükiste ja teiste teavikute komplekteerimiseks, arhiveerimiseks, analüüsiks ja vahetamiseks tuleb alles jõuda, kusjuures see seadusandlus ei tohi piirduda üksnes teavikutega, vaid peab reguleerima ka nende tegevust, kes teavikute käivet korraldavad.
7. Tartu Ülikoolis kasvab üliõpilaslinnakute ja Tartu-välise filiaalide arv, mistõttu suureneb sellise lugeja osakaal, kes vahetult Tartu Ülikooli Raamatukogus ei viibi.
8. Eesti teaduskorralduses ootab reguleerimist tunnetus- ja arendustegevuse seos andmebaasidega, mida turumajanduse tingimustes ei saa sätestada üksnes põhikirjaliste aktidega. Raamatukogu tegevus ja tema kasutamine peavad olema sätestatud õigusaktidega raamatukogu ja ühiskonna vahel, raamatukogude vahel ja raamatukogu sees.
9. Raamatukogu struktuur peab olema sünkroniseeritav teaduse ja üldise lugejanõudluse kohaselt ilma tagasilöökideta olemasoleva kvalifitseeritud töötajaskonna motivatsioonile.
10. Raamatukogu personal, samuti koondkataloogi tegijaskond peab saama pädeva ettevalmistuse eriti nendes valdkondades, mis tagavad pädeva opereerimise andmebaasides, kiire lugejateeninduse ja meetoodilise innovatsiooni.

11. Raamatukogul tuleb olla aktiivne koostööpartner nii lugejanõudluse rahuldamisel kui ka kogude säilitamisel ja uurimistöös, iseäranis rahvusbibliograafia koostamisel, kus selle realiseerimine saab olla üksnes asutustevaheline ühtne riiklik koondprogramm.

IV. TAKISTUSED

1. Raamatukogundusliku seadusandluse ebamäärasus, mille tõttu puudub selgus, mis on **universaalne teaduslik keskraamatukogu**, missugused on tema õigused ja kes vastutab selliste raamatukogude tasakaalustatud arengu eest. Niisuguse selguse saab luua alles keskraamatukogude seadus või siis raamatukogude raamseadus, mis sätestab keskraamatukogude asendi ning rahvusraamatukogu funktsioonide täitmise eraldi.
2. Tartu Ülikooli Raamatukogu kui hoonekompleksi amortisatsioon ja halduskulud kasvavad pidevalt, kusjuures ülikooli haridus ja teaduskorralduse seadusandlus ei sätesta vajaliku rangusega kulutusi raamatukoguteenusele kui eraldi tegevusele õppe ja teadustöö kõrval.
3. Tartu Ülikooli Raamatukogu muutub ühe ülikooli raamatukogust avatud ühiskonnas rahvusraamatukogu ülesandeid täitvaks infokeskuseks, mille juriidiline seisund on labiilne ja mille teeninduskoormus kogu aeg kasvab.
4. Ühiskonna suhet Tartu Ülikooli Raamatukokku mõjutab pidevalt rahvusliku ühiskonna enda muutumine, kusjuures ühiskonnas puudub kokkulepe selle üle, millisena tahetakse Euroopasse kuuluva Eesti infokorraldust näha.
5. Infoteeninduse mahu kasv rahvuslikus ühiskonnas ei ole vastavuses raamatukogu personali motiveeritusega palga ja karjääri suhtes.

V. LAHENDUSED

1. Tartu Ülikooli Raamatukogu jätkab koostööd teiste Eesti rahvusraamatukogu funktsioone täitvate raamatukogudega. Samuti tehakse koostööd teiste asutustega oma kogude täiendamiseks, Eestis ilmuva ja siin säiliva trükise paremaks töötlemiseks, hoidmiseks ja restaureerimiseks.
  - 1.1. Raamatukogu rakendab Eesti teadusraamatukogude konsortsiumi raames infosüsteemi INNOPAC.
  - 1.2. INNOPAC-i rakendamisel nähakse ette kogu ülikooli raamatuvara järkjärguline kirjeldamine selles süsteemis.
  - 1.3. Vastava koondkataloogi loomiseks vajalik personal koolitatakse välja esmajärjekorras.
  - 1.4. Infosüsteemis INGRID olevad andmed konverteeritakse süsteemi INNOPAC 1998. aasta jooksul.

2. Seoses INNOPAC-i rakendamisega arendatakse 1998. aastal välja raamatukogu lokaalne arvutivõrk.
3. Koos lokaalvõrgu väljaarendamisega luuakse raamatukogu intranet, s.t. korraldatakse raamatukogundusliku ja administratiivse informatsiooni liikumine elektrooniliselt.
4. Raamatukogu arendab välja süsteemi CD-andmebaaside jagamiseks raamatukogus ja ülikooli *campus*'te võrgus.
5. Raamatukogu rakendab kaasaegse turvasüsteemi ja seob selle elektroonilise laenutusega. Need abinõud vähendavad trükiste kadu (1–2 %-ni).
6. Raamatukogu vara säilimine peab olema tagatud kindla, erinevatele objektidele vastava hoiurežiimiga, mis põhineb järjepideval kogude hooldusel ja säilitusrežiimi parameetrite (sh. ka õhu mikrobioloogiline koostis) kontrollil.
7. Teavikute hoiutingimuste parandamiseks ehitatakse välja maa-aluste hoidlate hüdroisolatsioon, vahetatakse torustik ja normaliseeritakse ventilatsioon. Ühtlasi täiendatakse hoidlaid ja lugemissaale uute ja/või spetsiaalsete riulite ning kappidega.
  - 7.1. Lugemissaalide sisustamisel arvestatakse avariulite arvu kasvuga.
  - 7.2. Rajatakse omaette saal kartograafiliste infokandjate kasutamiseks.
  - 7.3. Fotode ja helisalvestiste talletamine korraldatakse vastavates hoidlates.
8. Ajakohastatud hoiurežiimi tingimustes on möödapääsmatu kogu restaureerimisosakonna seadmestu (ka uurimisotstarbelise), väikevahendite, põhi- ja abimaterjalide ning ruumide kaasajastamine, arvesse võttes rahvusvaheliste uurimislaborite soovitusi ja nõudeid.
9. Raamatukogu võtab osa rahvusvahelistest projektidest, mille sisuks on trükise ja teavikute parem talletamine, vahetamine, kättesaadavus ja analüüs.
  - 9.1. Laiendatakse võimalusi Euroopa Liidu ja rahvusvaheliste organisatsioonide tundmaõppimiseks.
  - 9.2. Luuakse juurdepääsuvõimalused regionaalpoliitika ja interregionaalsete valdkondade — Läänemere-äärne, Hansatee, Euroopa, Kagu-Aasia jne. — tundmaõppimiseks. Võimalusel luuakse vastava piirkonna kontsentreeritud inforuum.
10. Rahvusraamatukogu funktsioonides luuakse Tartu Ülikooli regionaalprogrammi raames andmebaaside ja juurdepääsude süsteem info valdamiseks Eesti Vabariigi sees.
11. Raamatukogu jätkab ülikooli õppejõudude ja kasvandike erakogude ning arhiivide talletamist ja töötlemist, vältides seda, et asjaomane materjal läheks kaotsi või säiliks hajusalt.
12. Raamatukogu suurendab tasuliste omateenuste hulka, võimaldades oma territooriumil korraldada koolitust, infovahendust, trükiste müüki ja müües ise infot nendest andmebankadest, mis luuakse raamatukogu töötajate poolt.

13. Raamatukogu jätkab ja laiendab uurimistööd omaenese ajaloo, samuti ülikooli ajaloo ja tegevusega seotud valdkondades. Jätkatakse raamatukoguteoreetilisi uurimistöid.
  - 13.1. Raamatukogu avaldab 2002. aastal koguteose raamatukogu ajaloost 1802–2002 ja seda täiendavad publikatsioonid.
14. Raamatukogu jätkab bibliograafiliste andmebaaside koostamist Tartu Ülikooli, tema õppejõudude ja vilistlaste ning nendega seotud eesti teaduse kohta.
  - 14.1. Selliste andmebaaside koostamine on osa Eesti rahvusbibliograafiast, millele saab Tartu Ülikooli Raamatukogu kaudu lisada ka need osad, mille koostamine ülikooli raamatukogult tellitakse.
15. Tartu Ülikooli Raamatukogu baasil taastatakse alates 1998. aastast raamatuteaduse ja bibliograafia, samuti infoteaduste õpetamine täienduskoolitusena ning avatud ülikooli vormis.
16. Raamatukogu jätkab omatrükiste avaldamist, kindlustades tähtsamate näituste kataloogide, ülikooli bibliograafia, raamatukogu aastaraamatu ning raamatukogu vara ja tegevust tutvustavate väljaannete kättesaadavaks tegemise ka arvutivõrgu kaudu.
17. Raamatukogu kui hoone kapitaalremont viiakse lõpule aastaks 2000.

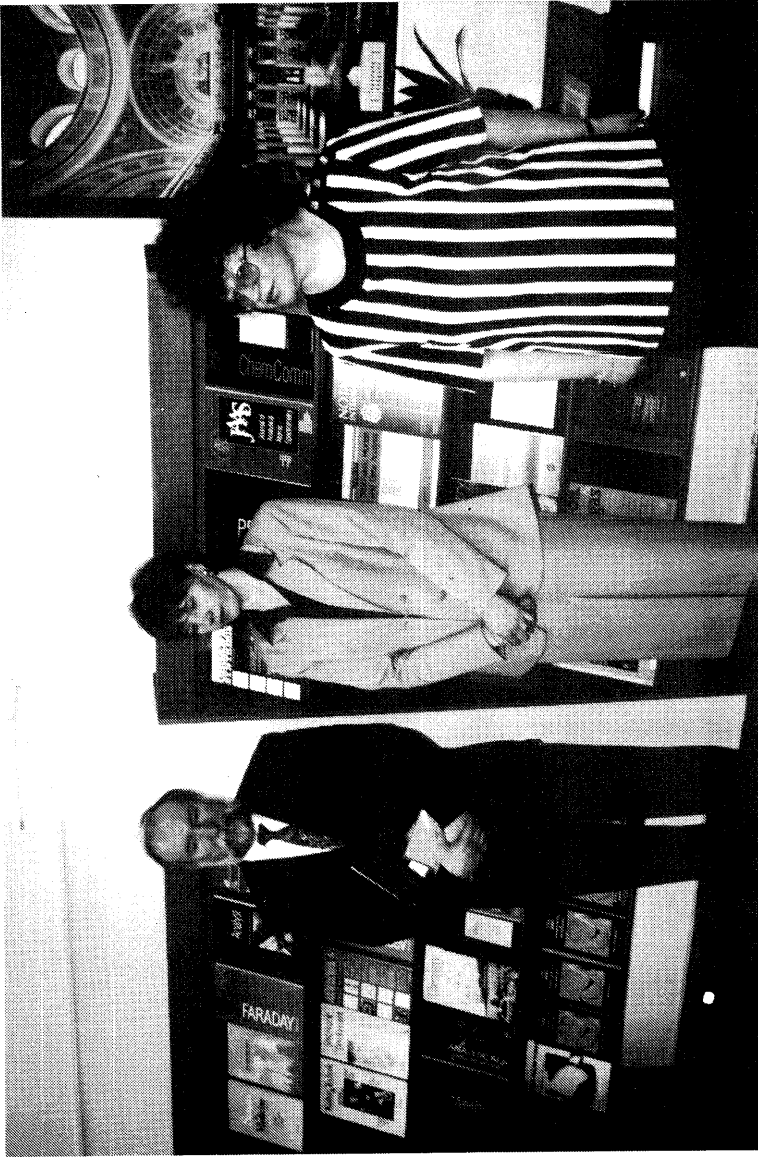
VI. TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU EESTIS, MIS KUULUB EUROOPASSE

1. Avatud ühiskonna tingimustes on Eesti ja Tartu kohaks, kus vahetatakse informatsiooni igal tasandil — isik, institutsioon, rahvus, riik, rahvusvaheline organisatsioon.
  - 1.1. Tartu Ülikooli Raamatukogu kui üks osa avatud Eesti nähtamatust kolledžist peab kindlustama info kättesaadavuse, kaitstuse, säilivuse ja analüüsi.
  - 1.2. Nende kohustuste esimeseks mõõdupuuks on informatsiooniga ümberkäimine vastavalt europrotsessile, mille eesmärgiks on vältida infoääremaade teket Euroopas.
    - 1.2.1. Vastavad ääremaad tekivad, kui ei hoolitseta infokogude täiendamise, korrashoiu ja kättesaadavuse eest.
2. Sedavõrd, kuidas Tartu Ülikool muutub rahvusvaheliseks, peab ülikooli raamatukogu olema avatud teadusühiskonna teenistuses, mis tähendab, et
  - 2.1. tema kogud ja nende hoiutingimused peavad vastama ühiskonna ootustele, kusjuures ühiskond ise peab nende ootuste täitumise eest vastutama ega saa loota, et keegi teine teeb seda tema eest;
  - 2.2. infosüsteemid peavad töötama avatud ühiskonna kasuks, kusjuures raamatukogu-töötaja, kes selle eest vahetult hea seisab, ei ole mitte ühiskonna teener vaid sama-sugune liige nagu kõik teised.

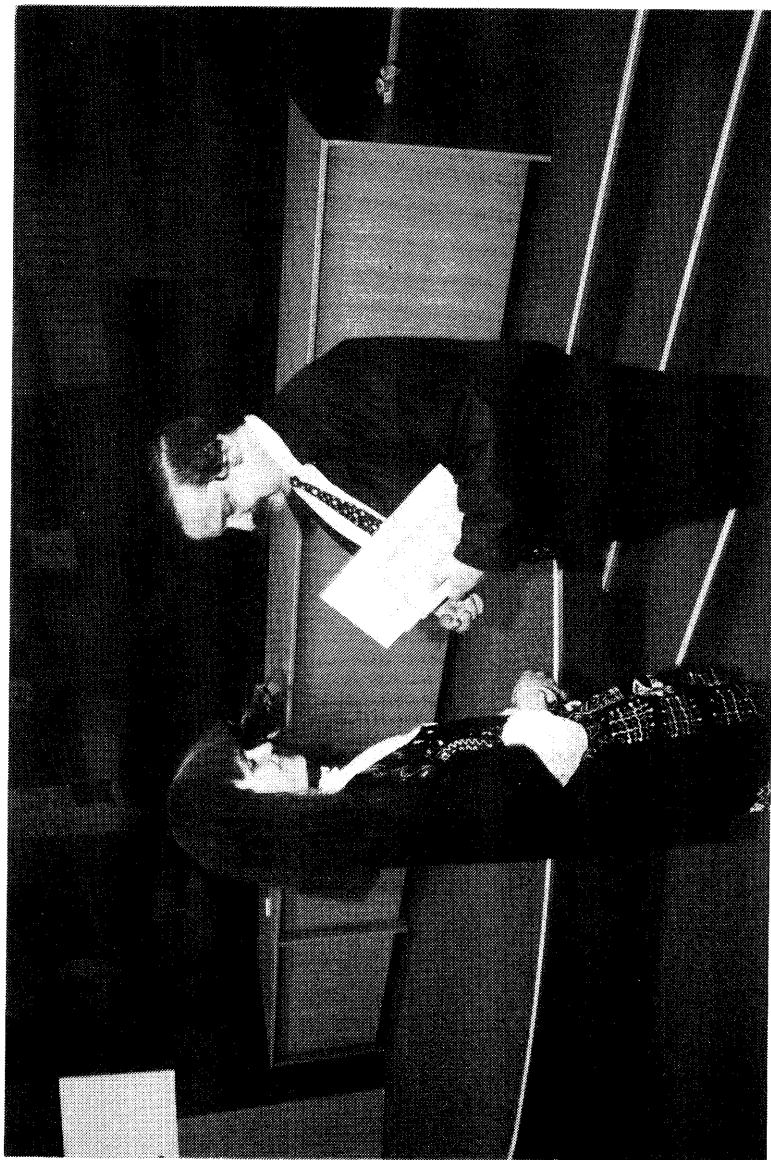

1. Vello Salo näituse "Maarjamaa 35" avamisel 9. mail. Taga vasakult Marika Liivamägi, Urve Tõnnov, Janika Kronberg, Koidu Laur.

Foto: A. Viinalas

2. Kirjastuse "Springer" tegevdirektor Peter Helfferich, Viltve Seiler ja Ilona Smuškina näituse "Uusi raamatuid Euroopa kirjastustelt TU Raamatukogule" avamisel 15. mail. Foto: A. Viinalas

3. Raamatukogu aastapäeva tähistamiselt 19. juunil. Peeter Olesk õnnitleb Piret Ladvat aastapreemia saamise puhul.
Foto: A. Viinalas

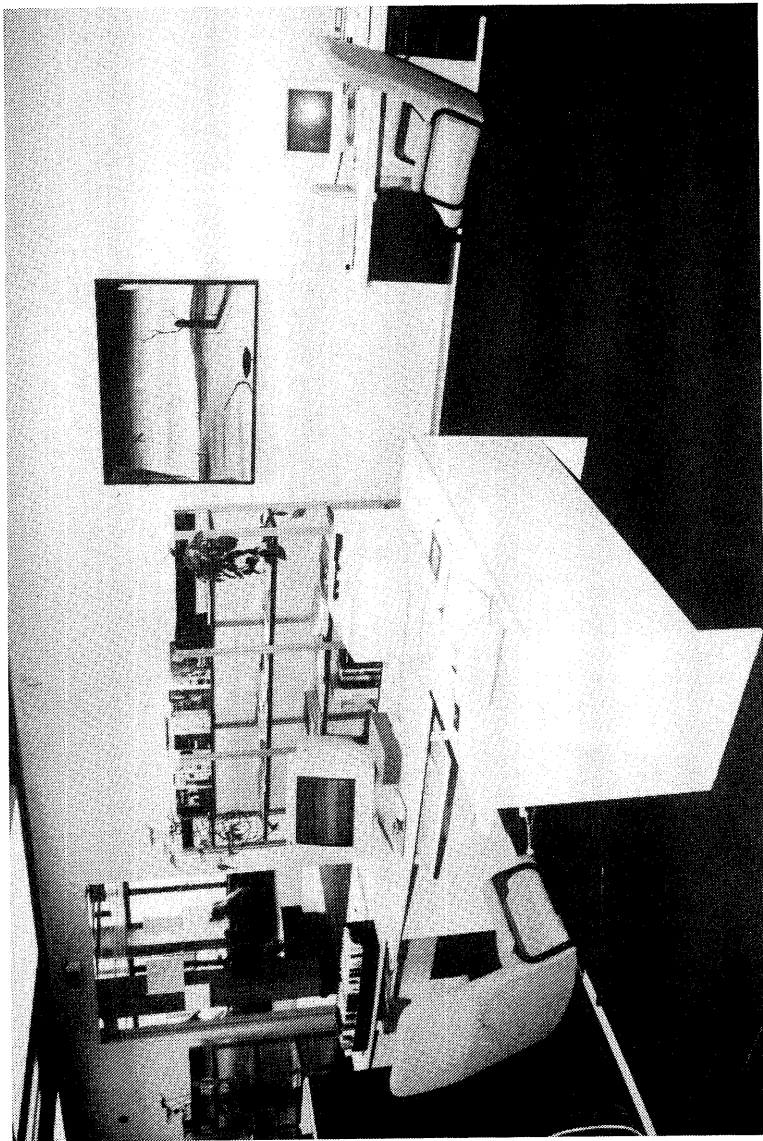

4. Tartu Kultuurülikooli spirituaalikoori kevadkontserdi kuulajaskond humanitaaraamatukogus 26. märtsil.
Foto: M. Breede

5. Näitus "Trükkikunsti algusaegadest" humanitaaraamatukogus.

Foto: A. Viinalas

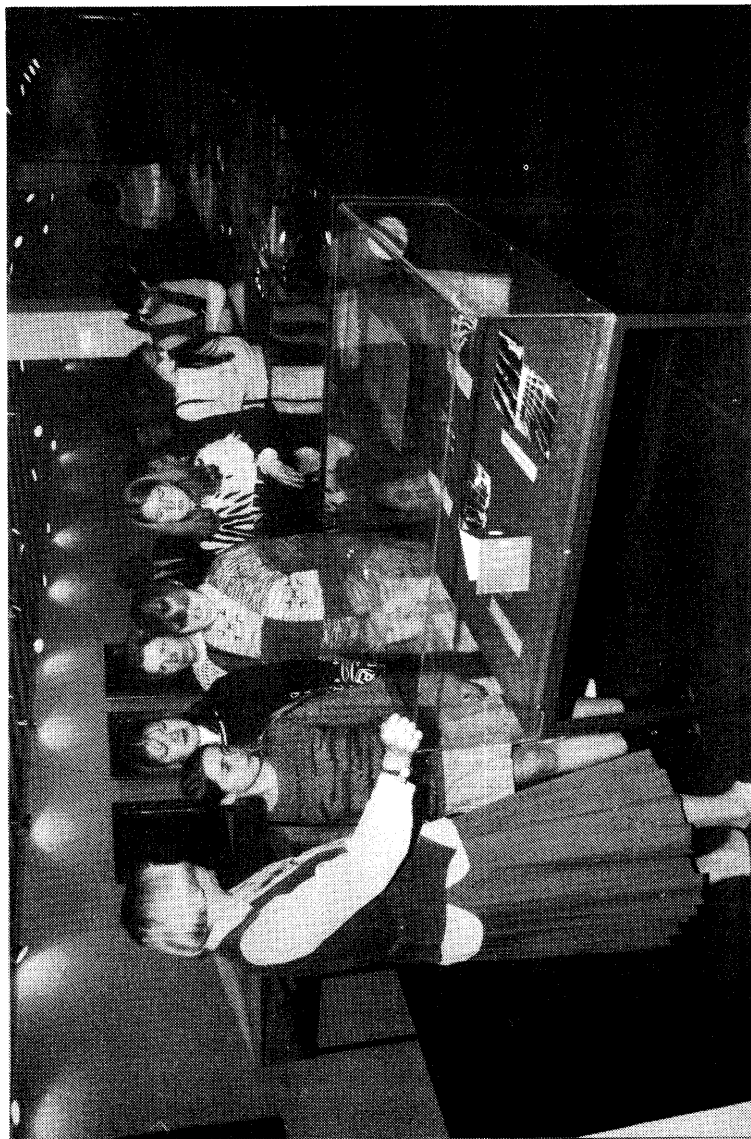
6. Multimeedia klass 30. mai hommikul lugejate ootel.

Foto: A. Viinalas

7. Õppekirjanduse lugemissaal 8. septembri hommikul.

Foto: A. Viimalas

8. Rakvere Gümnaasiumi 10. kl. õpilased ekskursioonil raamatumuuseumis. Esiplaanil Maret Konson.

Foto: A. Viinalas

JUUBILARID

NIINA KARGINA

50

Niina Kargina, neiuna Antonjuk, sündis 23. aprillil 1947. aastal Venemaal Primorski krais. 1965. aastal lõpetas Niina Tartu 4. Keskkooli, mille järel asus õppima Tartu Riikliku Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonda vene keelt ja kirjandust. Diplomeerituna 1970. aastal, asus Niina tööle ülikooli raamatukokku, esialgu teenindusosakonda. Niina on truu olnud õppekirjanduse osakonnale, olles osakonna pikima staažiga töötaja. Aastatel 1970–1977 töötas Niina raamatukoguhoidjana, 1978–1985 vanemraamatukoguhoidjana, 1986–1992 sektorijuhatajana ja käesoleval ajal vanemraamatukoguhoidjana.

Niina on intelligentne, tööülesannete täitmisel korrektne, kolleegina vastutulelik ja hea suhtleja.

MARJU KOLK

50

Marju Kolk, neiuna Kiiv, on sündinud 25. aprillil 1947. a. Tartus teenistujate 4-lapselise pere teise lapsena. Marju lapsepõlv möödus maal Kaiaveres, kus ta alustas ka oma kooliteed. Kui 1958. a. asus perekond elama Tartusse, jätkas Marju kooliteed Tartu II Keskkoolis, mille lõpetas 1965. a. Järgnesid õpingud Tallinna Pedagoogilise Instituudi kaugõppeosakonnas raamatukogunduse ja bibliograafia erialal (1967–1973).

1967. a. tuli Marju tööle ülikooli raamatukokku, algul hoiuosakonda, aga juba 1969. aastast kataloogimisosakonda, kus ta on üks staažikamaid töötajaid. Alustanud raamatukoguhoidjana, jätkas ta 1980. aastast vene- ja võõrkeelse kirjanduse kirjeredaktorina; see on amet, mis nõuab erilist tähelepanuvõimet ja täpsust. Pikkade aastate jooksul on Marju oma kogemusi ja teadmisi edasi andnud noortele kolleegidele, juhendanud praktikante. Ta on kohusetundlik töötaja, kelle peale võib alati kindel olla. Paljud lugejad tunnevad aga Marjut kui kärmet ja abivalmis kataloogikonsultanti. Juba lapsepõlvest päritud töökus ja loodusearmastus on aidanud Marjul saada meeldivaks töökaaslaseks, suurepäraseks perenaiseks-aednikuks ja hoolitsevaks emaks oma tudengineiuile. Aga üle kõige armastab Marju laulda: “Üks helin mul helises rinna sees...”.

REIN SAUKAS

50

Rein Saukas sündis 23. mail 1947. aastal Kadrinas talupidajate perekonna esiklapsena. Kokku sai sellesse perre kolm poissi. 1954. a. läks Rein kooli, Kadrina 7-klassilisse, aga lõpetas 1965. a. hoopis Kadrina Keskkooli: 7-klassilisest oli vahepeal keskkool saanud. Kodu ja kooliaeg pidid küllap armsad olema, sest praegugi tõmbab Reinu sinnakanti, näiteks jõuluaega veetma.

1965. a. sügisel astus Kadrina noormees Tartu Riiklikku Ülikooli ja hakkas õppima eesti filoloogiat. Kitsamaks erialaks valis ta rahvaluule. Arvata on, et see oli väga teadlik valik, sest ülikooli lõpetamise järel 1970. aastal sai Rein Saukase töökohaks kaheksateistkümneks aastaks Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakond. Selle 18 aasta sisse mahuvad vanemteaduri ja peavarahoidja ametikoht, aga mis ametinimest olulisem — tõsine pühendumine eesti vanavara uurimisele ja tutvustamisele, ammendamatuiks allikaiks Kirjandusmuuseumi kogud. Saukas lõi tõsiselt kaasa eesti vanasõnade akadeemilise väljaande ettevalmistamisel ja koostamisel (koos A. Hussari, A. Krikmanni, E. Normanni, V. Pino ja I. Sarvega; viis mahukat köidet ilmus aastatel 1980–1988), suurmees Jakob Hurda elutööd kajastava albumi koostamisel (koos M. Laari ja Ü. Tedrega): 350-leheküljeline teadusväljaanne ilmus 1989. a. Rein Saukas jätkab tööd oma armastatud alal ka praegu, olles TÜR-i peatoimetaja: nimelt sõlmisid tolleaegne Keele ja Kirjanduse Instituut ja ülikooli raamatukogu 1990. a. koostöölepingu eesti mõistatuste teadusliku väljaande koostamiseks — ja raamatukogupoolne osalus on Reinu kanda. Jah, Sauka töödel on jumet!

Raamatukokku tuli Rein Saukas tööle 1988. a. suvel. Teadusosakonda. Väljaannete peale. Vanemredaktori ametikohale. Juba esimese pooleteise aastaga sai ta maitsta raamatukogu “kirjastuse” kõiki võluisid ja karisid: koostööd vahelduvate ja suhteliselt kasinate kirjastustöö kogemustega autoritega, eri tüüpi ja laadi väljaannete koostamisprobleemide ja keelte-paabeliga, nappide võimalustega trükiste tehniliseks ettevalmistamiseks. Saukase esimese raamatukoguaasta töödeks olid näit. A. Kalsi “Eestikeelse eluloolise teatme-kirjanduse” toimetamine (koos I. Pelkoneniga) ja kõigi F. Puksoo juubeliga seotud väljaannete — artiklikogumik “Friedrich Puksoo 1890–1969”, konverentsi teesid, “Tartu Ülikooli Raamatukogu töid. VIII” — toimetamine (koos M. Ermeliga).

Tänaseks oleme ammu harjunud, et Rein Saukas toimetab enamikku raamatukogu väljaannetest, taotleb fondidelt raha nende ilmutamiseks, ajab asju kirjastuste, trükikodade, autorite, kunstnike ja kujundajatega. Kaks aastat on raamatukogul trüki- ja digitaalväljaandena oma aastaraamat. Selle kokkupanija on Rein Saukas. Tema osavõtuta ei ilmu ka konverentside-seminaride materjalid ja teesid. Raamatukogu kodulehekülj on suures osas täis Sauka “jälgi”.

Raamatukogurahvas hindab Reinu töökust, arukust, konkreetsust. Selle üheks tunnismärgiks on Reinu v a l i m i n e (mitte nimetamine) raamatukogu metoodikanõukogusse, kus otsustatakse kõiki raamatukogu töökorralduse tähtsamaid küsimusi. Tähtsaid ameteid on Saukal veel mitu: ta on raamatukogu nõukogu, arhiivi ekspertkomisjoni, kirjastuskolleegeiumi liige.

Väljaspool raamatukogu ja kirjandusmuuseumi seinu on Reinu suurimaks teadaolevaks kireks teater. Tartu lavadel ei ole arvatavasti ühtki tükki, mis tal nägemata. Ühtviisi hästi tunneb ta nii sõna-, muusika- kui ka balletilavastusi. Rääkimata suurtest lauljatest ja tantsijatest. Rein on põhjalik.

Kes palju teeb, see palju jõuab. Jõudu!

TIIU AAV

60

Tiiu Aav, neiuna Plakk, on sündinud 15. augustil 1937. a. Põlvas õpetajate perekonnas. Põlvas alustas ta ka oma kooliteed ning lõpetas keskkooli 1955. a., seejärel asus tööle. Töö kõrvalt õppides omandas ta Tartu Riikliku Ülikooli kaugõppeosakonnas raamatukogunduse ja bibliograafia eriala, diplom on aastast 1967. Ülikooli raamatukogus töötab Tiiu alates 1964. a-st, algul hoiuosakonnas, 1972. a-st lugemissaalis, 1976.–1995. a. oli ta lugemissaalide juhataja. Praegu töötab Tiiu Aav loodusteaduste lugemissaalis vanemraamatukoguhoidjana.

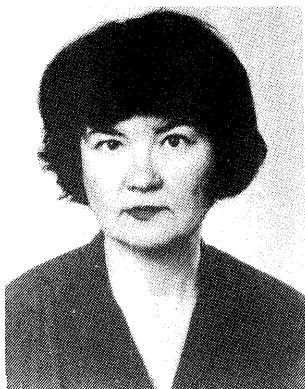
Lugemissaalide juhatajana tuli Tiiul korraldada lugejate teenindust väga keerulisel ajal, kui Toome hoone avariiohu tõttu olid raamatud mitmes asupaigas laiali. Uue maja valmimisega tuli kavandada ja ellu viia teenindamine uutes mastaapides, välja töötada avafondi paigutusskeem ja hoolitseda kümnete tuhandete raamatute jõudmise eest hoidlast oma kohale avariikulitel. Tasakaalukana ja asjatundlikult lahendas Tiiu lugejate teenindamisel tekkinud ebakohti ja probleeme. Mõistvalt ja osavõtlikult on ta suhtunud oma kaastöötajatesse, olnud hoolitsev ema oma kahele pojale. Tunneme teda ka kui usinat käsitöötajat ja harrastusaednikku oma suvilakrundil.

Tiiule läheb alati korda raamatukogu ja kogu Eesti-maa käekäik.

ASTA KUHA

50

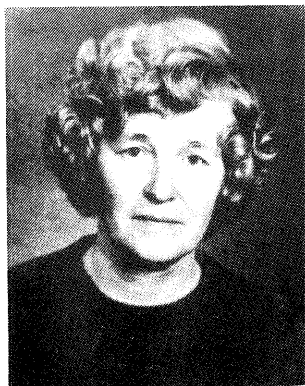

Asta Kuha, neiuna Mölder, sündis 17. augustil 1947. aastal Valgamaal Karjatnurmes. 1966. a. lõpetas ta Tõrva Keskkooli ja asus samal aastal õppima Tartu Riiklikku Ülikooli, mille lõpetas 1971. a. eesti filoloogina. Järgnesid tööaastad õpetajana Järve 8-klassilises koolis, peale selle kooli sulgemist aga Saverna 8-klassilises koolis. 1977. aastast on Asta seotud ülikooli raamatukoguga: alguses ajaloo-keeleteaduskonna raamatukoguga, alates 1978. aastast töötab ta aga raamatukogu komplekteerimisosakonnas. Viimastel aastatel on Asta ülesandeks töö Eesti trükistega: töö sündeksemplaridega, eeskätt Eesti ajalehtedega, aga ka mitmes ainevaldkonnas trükiste jooksev ja järelkomplekteerimine.

Asta on hea ema oma kahele toredale ja tublile lapsele. Kaastöötajad tunnevad Astat kui rõõmsameelset, väga töökat ja kohusetundlikku inimest, kes on alati valmis teisi abistama ja kellega on äärmiselt meeldiv koos töötada.

LEIDA NOORMA

60

Leida Noorma, neiuna Sammel, sündis 19. septembril 1937. aastal Põltsamaa vallas Väljavahi talus. Kooliteed alustas ta Paunastvere algkoolis ja jätkas Põltsamaa Keskkoolis, mille lõpetas 1958. aastal. Järgnesid tööaastad Tartu Nahakombinaadis ja Tähe tänava raamatupoes.

1963. a. astus Leida Tartu Riikliku Ülikooli matemaatikateaduskonda, et õppida arvutusmatemaatikat. Peale ülikooli lõpetamist 1969. aastal suunati ta tööle Tõraverre Astronoomia ja Atmosfäärifüüsika Instituuti.

1974. aastal asus Leida tööle ülikooli arvutuskeskuses vastavatu arvutiklassis. 17. aprillist 1987 töötab Leida ülikooli raamatukogu arvutiklassis arvutiinsenerina. Tema rikkalikud arvutialased teadmised, hea õpetamisoskus ja abivalmidus on aidanud klassi kasutajatel ja kolleegidel saavutada häid tulemusi arvuti kasutamisel.

Leida on suurepärase perenaine. Ta on hoolitsev ema oma kahele, praeguseks juba täiskasvanud pojale.

JELENA RAID**50**

Jelena Raid sündis 28. novembril 1947. aastal Tallinnas. Seal alustas ta ka oma haridusteed, kuid keskkooli lõpetas juba Tartus. Järgnevalt viis tee Tartu Riiklikku Ülikooli, mille Jelena lõpetas 1971. aastal vene filoloogina. Nüüd järgnesid kooliõpetaja-aastad: alguses Põltsamaa Keskkoolis, seejärel Saduküla 8-klassilises koolis.

1974. aastal tuli Jelena tööle Tartusse ülikooli raamatukokku. Esimesel aastal töötas ta arvestussektoris, siis aga kodumaise kirjanduse komplekteerimise sektoris. Jelena peamisteks ülesanneteks sai töö trükiste vahetamisel Eesti ja teiste NSVLiidu liiduvabariikide vahetuspartneritega, samuti vahetuskogu komplekteerimine ja haldamine. Tänapäevaks on Jelena üks neid töötajaid, kes ühendab endas Eesti trükise ja välismaise trükise komplekteerimise: lisaks tööle Tartu Ülikooli väljaannete ja raamatukogu vahetuskoguga hõlmavad tema ülesanded ka venekeelset kirjandust ning osa välisvahetusest.

Kolleegina on Jelena täpne ja kohusetundlik inimene, kes on pälvinud kaastöötajate lugupidamise. Lihtsamalt öeldes — Jelena on inimene, kelle peale võib kindel olla. See aga ongi võib-olla kõige olulisem.

MARE PIKKEL**50**

Mare Pikkeld sündis 7. detsembril 1947. a. Harjumaal Kosel. Kooliteed alustas Paunküla Algkoolis, keskkooli lõputunnistuse sai 1965. aastal Kehrast. Kõrgkooli on Mare lõpetanud kaks korda — 1975. aastal Eesti Põllumajanduse Akadeemia insener-tehnoloogina ja 1987. aastal kaugõppe teel Tartu Riikliku Ülikooli psühholoogina.

Aastatel 1977–1989 töötas Mare TÜ tööstuspsühholoogia laboris inimese sensoorse tundlikkuse uurimise grupis inseneri ja nooremteadurina, 1989.–1990. a. käitumishälvete sotsioloogia laboris vaegkuuljate uurimise grupis nooremteadurina.

Ülikooli raamatukokku tuli Mare 1990. a. 1. septembril. Pikka aega töötas hoiu-osakonnas, kus tema põhiliseks ülesandeks oli uudiskirjanduse näituste koostamine. 1997. a. augustis tuli Mare teatmebibliograafia osakonda. Oleme oma uue kolleegiga väga rahul: Mare on väga hea suhtleja, alati abivalmis ja vastutulelik. Kui midagi on korrast ära, ei jää ta enne rahule, kui on temale omase energiaga asja korda ajanud. Üks tore omadus on Marel veel – kunagi ei jäta ta kasutamata võimalust midagi uut teada saada ja uurida — “aga kuidas see asi tehtud on”.

Mare on sinasõber spordiga, ta on ülikooli võrkpalliklubi “Wolle” asutajaliige. Veel meeldib talle teatris käia ja käsitööd teha. Ja kõige tähtsam — ta on väga hea ema oma pojale.

70. sünnipäev

sanitaartehnik **EDUARD NÕGENE** — 9. veebruar
riidehoidja **KAJA VAAGEN** — 1. aprill
liftimontöör **ARNOLD KASK** — 4. aprill
kompresormasinist **ÜLO LAUR** — 11. juuni

60. sünnipäev

uksehoidja **HELDUR METSJÄRV** — 25. mai
koristaja **VALENTINA ZERNAK** — 29. mai

50. sünnipäev

meister **JUHAN KALA** — 27. märts
tuletõrjetehnik **MARIE PRINTS** — 2. okt.

IN MEMORIAM**AINO MÄGI**
15. 12. 1933 – 19. 04. 1997

Aino Mägi sündis 15. dets. 1933. a. Põlvamaal Vastse-Kuustes 4-lapselises peres. Juba lapsena oli Aino põdura tervisega, seetõttu alustas õpinguid kodus ning alles 1948. a. astus Vastse-Kuuste 7-klassilise kooli 5. klassi; 1951. a. lõpetas ta Vastse-Kuuste kooli. Aastatel 1956–1960 õppis Aino Tartu Kaugõppekeskkoolis. Töötanud vahepeal Vastse-Kuuste ja Kiidjärve külaraamatukogus, tärkas temas huvi raamatukogunduse vastu ning 1961. a. astuski ta Tartu Riikliku Ülikooli kaugõppeosakonda raamatukogunduse ja bibliograafia erialale. Trotsides oma saatust, püüdis Aino elus ikka edasi. Tänu visadusele ja töökusele lõpetas ta ülikooli 1967. a. Aastatel 1966–1992 töötas Aino ülikooli raamatukogu kataloogimisosakonnas. Aino Mägi suri 19. aprillil 1997. a. ja sängitati maamulda Põlva kalmistul.

Päev päeva kõrval, üle 25 aasta kataloogis Aino kohusetruult eesti- ja venekeelseid raamatuid. Raamatukogu kataloog on kui suur vaip, kuhu põimivad oma töö paljud kataloogijad, jäädes ise lugeja ees nähtamatuks. Ka Aino põimis oma kaardid eestikeelse kirjanduse kataloogi ja tema elutöö — kataloogi koostamine — on justkui sillaks raamatu ja lugeja vahel veel pikkadeks aastateks. Alati rõõmsameelsena, lahkena ja heatahtlikuna andis Aino oma teadmisi ja kogemusi edasi oma õpilastele. Ainolt päritud kataloogimiseks nii vajalik arutlev mõttelaad ja täpsus elavad edasi tema õpilastes ja õpilaste õpilastes.

TIIA VAHTRA

08. 05. 1938 – 02. 11. 1997

Tiia Vahtra, neiuna Raid, sündis 8. mail 1938. a. Võrumaal Vana-Antsla vallas Niiluse talus 4-lapselises peres. Tiia koolitee algas Peetri algkoolis Võrumaal, jätkus Valgas ning Otepääl. 1956. a. lõpetas ta Otepää Keskkooli. Pärast keskkooli lõpetamist asus Tiia tööle Otepää linnaraamatukokku ning alustas õpinguid Tartu Riikliku Ülikooli kaugõppeosakonnas raamatukogunduse ja bibliograafia erialal. Ülikooli lõpetas ta 1963. a. 1966. a. tuli Tiia Tartusse, abiellus siin ning sidus oma elu pikkadeks aastateks — 1966–1997 — ülikooli raamatukoguga. Tiia Vahtra suri 2. nov. 1997. a. Tartus, 11. nov. ta põrm tuhastati.

31 aasta jooksul töötas Tiia Vahtra raamatukogus mitmel alal. Alustanud 1. veebr. 1966. a. raamatukoguhoidjana ajalookeeleteaduskonna raamatukogus, edutati ta 1. mail 1968. a. sama raamatukogu juhatajaks. Alates 1. veebr. 1974. a. töötas Tiia kataloogimisosakonnas. 12 aastat töötles ta raamatuid meie erialakogudele, tehes seda kiiresti ja suure vastutustundega. Alates 7. apr. 1986. a. kuni elu lõpuni võttis ta enda kanda eesti- ja võõrkeelse kirjanduse kirjeredaktori keerulise ja täpse töö. Üle kümne aasta oli ta nõu ja jõuga abiks noortele redaktoritele. Rasket haigust trotsides töötas Tiia peaaegu elu lõpuni oma armsakssaanud raamatute keskel. Kuigi ta jõudis välja koolitada väärilise järelkasvu, muretses ta ikka, et lugeja saaks uue raamatu kiiresti kätte. Hingelt oli Tiia looduse- ja spordisõber, läbi-lõhki raamatusõber. Tuhanded Tiia koostatud kaardid kataloogides jäävad meile teda kauaks meenutama. Iga kord, kui me laenutame eestikeelseid raamatuid Tiia korraliku käekirjaga kirjutatud kohaviitadega ja raamatukaartidega, langeks meile justkui tema valvas pilk, kutsudes meid ikka ja jälle üles korrektsusele nii töös kui ka elus. Ja samas meenub leebus kõigi vastu Tiia imearmsates silmades.

**LIBER DATICUS BIBLIOTHECAE
UNIVERSITATIS TARTUENSIS 1997***

Jaanuar

- Farmakoloogia Instituut 30** Farmakoloogia ja toksikoloogia programm ning kordamis-
küsimused arstiteaduskonna üliõpilastele. Tartu, 1996. 57184–57213; N
- Tallinna Pedagoogikaülikool 2** Viljur. Tallinna Heliplaadistuudio heliplaatide disko-
graafia 1959–1974. Tallinn, 1995. * Loel. Tallinna Heliplaadistuudio heliplaatide
diskograafia 1975–1989. Tallinn, 1995. 57584–57585
- Katholieke Universiteit Nijmegen (Holland) 7** Dissertatsioonid loodusteadustest.
57848–57854
- T. Miljutina 34** Вестник Русского христианского движения, № 133–167. Per
- S. Demidov 3** Вопросы истории естествознания и техники 1995, № 4; 1996, № 1–
2. Per
- T. Nikolajeva 1** Осипов. Петербургская Академия наук и русско-немецкие научные
связи в последней трети 18 века. Санкт-Петербург, 1995. 3:184133
- Petseri klooster 1** Из истории православия к северу и западу от Великого Новго-
рода. Ленинград, 1989. 3:184134
- L. Uustal 10** Kirjandus rahvusvahelisest õigusest, ÜRO-st. 2:228490–228497; 3:184132;
D:492787
- R. T. Lindroos 27** Ilukirjandus. 3:180233–180235; 57480–57498, 57525–57529

Veebruar

- K. Kaljuste 2** Development of Methods for the Solid-Phase Synthesis of Backbone Modi-
fied Peptides and Small Organic Molecules. Stockholm, 1996. 59334–59335
- G. Arro 3** Tuberkuloos on nakkushaigus. 48911, 51282–51283
- O. Arens 1** Ezergailis. The Holocaust in Latvia. Riga, 1996. 59730
- Soome Instituut 12** Noodid. 60018–60029
- Läänesaarte Biosfääri Kaitseala Hiiumaa Keskus 2** Orjaku loodusrada. Kärkla, 1995. *
Hellström. Hiiumaa maastikud ajas, inimestes ja omaette. Kärkla, 1993. 58034–58035

---

* Annetuste esitamisel on lähtutud 1993. a. avaldatud publikatsioonist "Liber daticus Bibliothecae Universitatis Tartuensis 1988–1993". Annetaja nimele järgnevad annetatud trükiste arv ja trükandmed või annetuse sisu lühike iseloomustus. Võimaluse korral on lisatud ka trükise inventeerimisandmed.

- Sotsiaalministeerium 209** Toit — antioksidantsus, oksüdatiivne stress, ennetuslik tervisekaitse. Tartu, 1995. * Inimtoidu loomulikud ja sünteetilised komponendid. Tartu, 1996. 59809–60016
- T. R. Soidla 2** The International Journal of Transpersonal Studies 1996, Vol. 15, 1, June 1996, Supplement, July 1996. 59348–59349
- Maailmapanga Tallinna filiaal 1** Transition 1996, Vol. 7, 11–12. 60035
- California Academy of Sciences 2** Proceedings of the California Academy of Sciences 1996, Vol. 49, 7. * Index to volume 48. 59404–59405
- Soome Instituut 18** Meddelanden från Åbo Akademi 1995, Nr. 1–18. 57644–57658, 57684–57686
- J. J. Kortessalmi 1** Kortessalmi. Pohjois-Vienan poronhoito. (Kansatieteellinen Arkisto; 41.) 57609
- H. Tankler 1** University and Nation. (Studia Historica; 53.) 57637
- Stads of Athenaeum-bibliotheek Deventer 2** Pike, Brown. Nutrition: An Integrated Approach. New York, 1975. * Robbins. Pathology. Philadelphia, 1968. 3:180245–180246
- University of Alberta 1** Canadian Slavonic Papers 1995, Vol. 37, 3–4. 57981
- EV Suursaatkond Soomes 1** Mrouch jt. Saastuneiden maiden tutkiminen ja kunnostus. (Teknologiakatsaus; 47.) 58065
- Bundesminister für Bildung und Wissenschaft der BRD 3** Lexikon der romanistischen Linguistik. Bd. 2:1. Tübingen, 1996. * Enzyklopädie des Märchens. Bd. 8. Berlin, 1996. * Die Porträtsammlung der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel. Reihe A, Bd. 29. München, 1996. 60177–60179
- R. Lauer 3** Der blaue Turm. (Kleine Schriften zur Slavistik; 15.) * Lauer. Gräkoslaven und Germanoslaven bei Jakob Philipp Fallmerayer. Göttingen, 1966. (Sonderdruck aus “Die Kultur Griechenlands in Mittelalter und Neuzeit”.) * Lauer. L. N. Tolstojs “Auferstehung”. Göttingen, s. a. (Sonderdruck aus “Literatur und Recht”.) Hum: 55901–55903
- J. v. Trommel 4** 7th IOSTE Symposium “Science and Technology Education in a Demanding Society” 1994, August 23–31. De Koningshof Veldhoven, The Netherlands. Part 1–4. 58580–58583
- J. Heeg 2** Kostbarkeiten in Bibliotheken Sachsen Anhalts 1994, H. 92; 1995. H. 100. 59090–59091
- A. Wehser 1** Hirsch, Kaps. Dessau im Gartenreich. Dessau, 1994. 59092
- J. Watkin 1** International Kierkegaard Newsletter 1996, Vol. 156, 18. 57843
- Tax Institute of America 1** Proceedings of the Eighty-eighth Annual Conference on Taxation 1995 San Diego, California. Columbus, 1996. 56925
- European Commission on Preservation and Access 1** Kislovskaya. Preservation Challenges in a Changing Political Climate: A Report from Russia. Washington, 1996. 56924

- Soome keele ja kultuuri külalislektor Tartus** 8 Opettaja 1996, nr. 42–49. * Yliopisto 1996, nr. 14, 16. 54447–54454
- H. Marti** 1 Abraham von Franckenberg. Briefwechsel. Stuttgart, 1995. 58883
- Kulturstiftung der Deutschen Vertriebenen** 3 Zeidler. Kriegsende im Osten. München, 1996. * Ostdeutsche Gedenktage 1997. Bonn, 1996. * Brunner, Tontsch. Der Minderheitenschutz in Ungarn und in Rumänien. Bonn, 1995. (Minderheitenschutz im östlichen Europa; 4.) 58884–58886
- Deutsche Schiller-Gesellschaft** 2 Marbach. Rückblick auf ein Jahrhundert 1895–1995. Stuttgart, 1996. (Marbacher Schriften; 43.) * Jahrbuch der Deutschen Schillergesellschaft. Jg. 40. Stuttgart, 1996. 59088–59089
- IASP Press, USA** 4 8th World Congress on Pain. August 17–22, 1996, Vancouver. Abstracts. Seattle, 1996. * Pain 1996 — An Updated Review. Seattle, 1996. 57844–57847
- R. L. Jamison** 9 Meditsiinikirjandus. 3:180236–180242
- T. Trubetsky** 10 Trubetsky. Mina ja George. Tallinn, 1996. * Trubetsky. Pathique. Daam sinises. *S. L., s. a.* 61784–61788; 2:228534–228536; Hum: 97-26– 97-27
- Taani Muusikakogude Ühendus** 2 Music Master 1992, Vol. 1, 2. London, 1992. 60136–60137
- J. Ross** 4 Kaulbach. Einführung in die Metaphysik. Darmstadt, 1991. * Thomas (de Aquino.) Über das Sein und das Wesen. Darmstadt, 1991. * Rorty. Essays on Heidegger and others. Vol. 2. Cambridge, 1991. * Karelia and St. Petersburg. Joensuu, 1996. Hum: 55925–55927, 58498
- A. Künnap** 16 Keeleteadus perioodiliste ja jätkväljaannetena. Hum
- A. Ots** 20 Ots. Elektroonika alused. Tartu, 1997. 61526–61528, 62016–62032
- G. Reiman** 107 1995.–1996. a. meditsiiniajakirjad. 56275–56283, 56292–56308, 56845–56858, 56884–56893, 56898–56908, 57028–57033, 57059–57086, 57097, 57117–57127
- Norsk Folkemuseum Biblioteket** 9 Norra etnoloogia- ja folkloorialased jätkväljaanded. Per
- I. Loosme** 174 *Varia.* 2:228557–228685; 3:184220–184227
- Otto Paju** 1 Eesti Teataja 1944, nr. 1. Stockholm. 2:217656
- Kulturstiftung der Deutschen Vertriebenen** 2 Caumanns, Esch. Technischer Fortschritt und sozialer Wandel in deutschen Ostprovinzen. Bonn, 1996. * Überwindung der Destabilisierung? Bonn, 1996. 61384–61385
- Bundesministerium des Inneren** 2 Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens. Bd. 51, 52. Marburg, 1995. 60729–60730
- K. H. Borck** 1 Schriftenreihe Baltische Seminare. Bd. 1. Lüneburg, 1996. 62782
- R. T. Lindroos** 7 Ilukirjandus. 3:180247–180248; 61171–61175
- R. L. Jamison** 8 Arstiteaduse alane kirjandus. 3:180249–180250; 60050–60053; N
- A. Sügis** 2 Sügis. Radioaktiivsuse väliraamatuke. 1996. 56769–56770

- Eesti Pank 10** Rahapoliitikast ja inflatsioonist. Tallinn, 1996. 56771–56780
- H. Puhk 2** Eesti 1940: ajalooline geograafia. Don Mills (Ontario), 1996. 62847–62848
- Kirjastus “Kluwer” 2** International Handbook of Mathematics Education. Part 1, 2. Dordrecht, 1996. 63209–63210
- I. Puura 2** Lingulate Brachiopods and Biostratigraphy of the Cambrian-Ordovician Boundary Beds in Baltoscandia. Uppsala, 1996. 64034–64035

Märts

- A. Ots 15** Ots. Digitaalne signaalitöötlus. Tartu, 1997. 61529–61531, 64159–64170
- K. Pajusalu 1** Pajusalu. Multiple Linguistic Contacts in South Estonian: Variation of Verb Inflection in Karksi. Turku, 1996. (Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja; 54.) 64478
- H.-G. Heydenreich 19** Ökoloogia- ja põllumajandusalane kirjandus. (Земледелатель 1991, 1992, 1995.) 64366–64373; 3:184230–184233
- Saksamaa LV Tallinna Saatkond 5** Saksamaa ja Eestimaa: infoteatmik. Tallinn, 1996. * Berlin in Brief. Berlin, 1995. 65029–65033
- Bertelsmann-Stiftung 1** Neue Ostpolitik — Strategie für eine gesamteuropäische Entwicklung. Gütersloh, 1996. 65027
- Volkswagen-Stiftung 1** Handbuch der historischen Buchbestände in Deutschland. Bd. 12. Hildesheim, 1996. 65028
- Poola Heliloojate Liit 4** Kronika Dźwiękowa “Warszawskiej Jesieni”. Sound Chronicle of the “Warsaw Autumn” 1956–1996. Warszawa, 1996. * 37th International Festival of Contemporary Music. * 38th International Festival of Contemporary Music. * 39th International Festival of Contemporary Music. 65262–65265
- V. Masing 5** Tooming. Dependence of surface albedo on snow cover duration and other snow parameters in Estonia. * Tooming. Changes in snow cover and surface albedo in Estonia during the last 100 years. * AGF-Jahresheft 1995. * Schriftenreihe des Landesamtes für Naturschutz und Landschaftspflege Schleswig-Holstein 1983, H. 6. * Abstracts of the General Lectures, Symposium Papers and Posters, Presented at the XIV International Botanical Congress. Berlin, 1987. 65492–65494; 3:184236; Per
- K. Lepik 1** Lepik. Kaks kevadiselt vallatud laulu. Stockholm, 1996. 66060
- O. Paju 2** Lepik. Kaks kevadiselt vallatud laulu. Stockholm, 1996. * Paju. Skitse ja joonistusi. Stockholm, 1996. 66061, 65782
- S. Issakov 1** The New Russian Diaspora: the Russians Outside the Russian Federation in the Former USSR: History, Identity and Contemporary Situation. Jurmala, 1994. 66214
- A. Must 6** Latvijas Vesture 1991, nr. 1–2; 1995, nr. 1–4. 66215–66218
- Leedu suursaadik H. Kobeckaitė 4** Vilnius '96. * Together. Vilnius, 1996. * Firkovičius. Mieñ karajče ūrianiam. Vilnius, 1996. 66219–66222
- K. Kroon 1** Eesti ja läti väeosad rootsi armees 1701–1710. Tartu, 1997. 66409

- L. Uustal 2** Uustal. Ühinenud Rahvaste Organisatsioon. Tallinn, 1970. * Uustal. Rahvusvaheline õigus. Tallinn, 1984. 2:228691–228692
- Московский Общественный Научный Фонд 4** Бланкенагель. "Детство, отрочество, юность" Российского конституционного суда. Москва, 1996. * Формирование политической системы России. Москва, 1996. * Проблемы парламентского права России. Москва, 1996. * Президент — Правительство — исполнительная власть: российская модель. Москва, 1997. 3:184243–184246
- Eesti Jehoova Tunnistajate Koguduste Liit 1** Священное писание. New York, 1996. 3:184247
- Leedu Seim 95** Valstybes žinios 1996; 1997, nr. 1–20. 59419–59433, 59535–59558, 59609–59633, 59709–59717, 66457–66458, 67184–67203
- A. Künnap 20** Künnap. Uralic Languages and Linguistics. Tartu, 1997. * Tallinna Linnaarhiivi Toimetised 1996, nr. 1. 67339–67358
- H. Liidema päreandist 9** Eesti nõukogude entsüklopeedia. 1–8 + Lisakõide. Tallinn, 1968–1978. 2:228693–228701
- F. Postma 1** Postma, Sluis. Auditorium Academiae Franekerensis. Leeuwarden, 1995. 65277
- Maailmapanga Tallinna filiaal 1** Transition 1997, Vol. 8, 1. 67237
- E. Kadai 2** Pahapill jt. Radon in Estonian Buildings. Stockholm, 1996. (SSI-rapport; 96:13.) 67305–67306
- Jõgeva Sordiaaretuse Instituut 3** Kaasaja meetodid sordiaaretuses. Jõgeva, 1996. * Sustainability in Plant Breeding. Jõgeva, 1997. 68090–68092
- Lääne Maavalitsus 4** Lääne maakonna aastaraamat 1995. Haapsalu, 1996. 68093–68096
- Ameerika Matemaatika Ühing 4** Krantz. A Primer of Mathematical Writing. Providence, 1997. * Krantz. Techniques of Problem Solving. Providence, 1997. * Conway. On Being a Department Head a Personal View. Providence, 1996. * The Collected Works of Julia Robinson. Providence, 1996. 68741–68744
- J. David Gillespie, USA 98** Majanduse-, sotsioloogia-, matemaatika-, psühholoogia-, bioloogia-, ökoloogia-, Ameerika ajaloo jne. alane kirjandus. 64509–64521, 64553–64558, 65266–65274, 65284–65308, 65559–65573, 65575–65583; 2:184259–184271

Aprill

- Ameerika Matemaatika Ühing 51** Matemaatikaalane kirjandus. 67251–67258, 68673–68708, 68734–68740
- Karolinska förbundet 1** Karolinska förbundets årsbok 1994. Lund, 1996. 69126
- Eesti Rahvusraamatukogu 114** Saksa kirjastuste (Springer, Kluwer) täppisteaduslikud jätkväljaanded (NATO ASI Series.) 68499, 69017–69033, 69134–69163, 69167–69183, 69360–69408

- Poola Saatkond Eestis 515** *Varia*. 3:180251–180479; 52994–52996, 55905–55906, 60824–60825, 63968; Hum: 97-62–97-155
- J. Dabrowski 1** Rękodziето papiernicze. Warszawa, 1991. 59344
- P. Reštšinski 2** Mapa Królestwa Polskiego. Warszawa, 1996. * Polacy w Estonii mówią o sobie. Lublin, 1997. 69412–69413
- A. Kan 1** Historiska etyder. Uppsala, 1997. 70207
- R. Hall 77** Meditsiiniajakirjad, 1996. a. Per
- TÜ usuteaduskond 30** Thurén. Pauluse kiri galaatlastele. Tartu, 1997. 70994–71005, 71184–71201; Hum
- The Japan Foundation 33** Teatmekirjandus. 3:180480–180486; 70208–70217, 70942–70944, 70948–70958, 71202
- Soome autorid 64** Radiologia. Tallinn, 1995. * Üldarsti käsiraamat. 2. kd. Tallinn, 1996. * Vaksineerija käsiraamat. Tallinn, 1994. 71153–71158, 71259–71290; N
- T. Farbreğd 2** Ibsen. Et dukkehjem. Gengangere. Vildanden. Oslo, 1989. * Store Norske Ordbok. Oslo, 1991. 3:180487; 71477
- M. Läänemets 8** Jaapani–inglise ja inglise–jaapani sõnastikud. 71459–71466; Hum
- H. Liidema pãrandist 206** Tartu-aineline kirjandus, lillekasvatus, ajakiri “Eesti Loodus” jm. 2:228716–228749; 3:184274–184280; Per 15 a/k
- Eesti Majanduse Instituut 8** Püss. Sotsiaalkindlustus Euroopa Ühenduse maades ja Balti riikides. Tallinn, 1996. * Habicht, Erlich. Looduse mitmekesisuse säilitamise majandusprobleeme. Tallinn, 1997. 71879–71883, 72109–72111
- S. Issakov 1** Дзехцярук. Сярод белых эстонских начей. Талин, 1995. 3:184283
- E. Karu 12** Tšetšeenia autorite teoseid. * Ajakiri “Вайнах сегодня”. Москва, 1996/97, nr. 2; 1997, nr. 1. 3:184284–184289
- L. Pung 3** Pung. Tuumafüüsika eksperimentaalsed meetodid. Tartu, 1997. 72195–72197; Füüs
- R. T. Lindroos 14** Ilukirjandus. 3:180490–180491; 72438–72449; Hum
- Eesti Akadeemiline Raamatukogu 11** Index Medicus 1976, 1984.
- Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung 18** Materialien der Enquete-Kommission “Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland”. 72759–72776
- P. Karing 2** Karing. Practical Applications of Micro-Climatic Knowledge and Information to Agriculture. Geneva, 1995. 72815–72816
- Bundesminister für Bildung und Wissenschaft der BRD 1** Ullmann’s Encyclopedia of Industrial Chemistry. Index to Volumes A1 to A28, B1 to B8. Weinheim, 1996. 72819
- R. Martini 32** Teadus-, teatme- ja ilukirjandus. 3:180492–180494; 71291–71308, 71348–71358
- Maailmapanga Tallinna filiaal 20** *Varia*. 3:180495–180501; 63977–63983, 65259–65261

- Eesti Puuetega Inimeste Koda 28** Puuetega inimestele võrdsete võimaluste loomise standardreeglid. * Diabetes 1995, nr. 2; 1996, nr. 3. * Sinuga 1994, nr. 1; 1995, nr. 3–5; 1997, nr. 8–9. 74206–74225, 74276–74283
- R. Raag 1** Contacts de langues et de cultures dans l'aire baltique. Contacts of Languages and Cultures in the Baltic Area. Uppsala, 1996. (Uppsala Multiethnic Papers; 39.) 73386
- Poola Teaduste Akadeemia 2** Studia Litteraria Polono-Slavica. 1. Warszawa, 1993. * Gardzińska. Językowe wykładniki stopnia pewności sądów w gwarach ludowych. (Rozprawa naukowa; 45.) Siedlce, 1996. 72929–72930
- TÜ Tervishoiu Instituut 62** Varik. Merisalu. Puuetega inimeste probleemid ja võimalused Eestis. Tartu, 1997. * Kursusetöö juhend TÜ arstiteaduskonna meditsiiniõpeteaduse osakonna üliõpilastele õppeaines — rahvatervis (terviseedendus, keskkonna- ja töötervishoid.) Tartu, 1996. 74355–74375, 74601–74638; N
- Eesti Matemaatika Selts 10** Eesti Matemaatika Selts. Aastaraamat. 1992/1993. Tartu, 1997. 74639–74648

Mai

- S. Lesnevski 1** Блок. Собрание сочинений. Т. 1. Москва, 1995. 3:184382
- A. Kallner 9** Väitekirjad meditsiinist. 74679–74687
- Eesti Arhiiv Ühendriikides (H. Raudsepa pärandist) 51 a/k** Ajalehed: Eesti Post 1945–1950; Vaba Eesti Sõna 1957–1988; Päevauudised 1946–1950; Eesti Rada 1946–1950 üksiknumbrid.
- H. Kiik 14** Heino Kiige fotoalbum. Tallinn, 1996. * Kiik. Nimede register. Tallinn, 1996. * Kiik. Rekord. Tallinn, 1996. * Kiik. Fataalne optimist. Tallinn, 1995. 74666–74674, 74752, 74754; Hum
- VCH Verlagsgesellschaft (P. Helferichi vahendusel) 142** Keemiaalane kirjandus. 69414–69433, 70359–70408, 70559–70591, 70598–70608, 71009–71020, 71023–71037
- Sprawls Haridus-toetusfond 5** Sprawls. Physical Principles of Medical Imaging. Madison, 1995. 66171–66175
- Jaan Konks 3** Laulud Kose kiriku pühitsemisel. Tallinn, 1931. * Sarens. Kurzwellenbehandlung der Lungenabcesse. Berlin, 1940. * Proust, Dreyfus-Le Foyer. Extripation totale de la premiere cote par voie cervicale. Paris, 1934. 2:218094; D:492934–492935
- Eesti Arhiiv Ühendriikides 3** Hardumus. *S. l., s. a.* * Estonia. *S. l., s. a.* * Heuman. L'indépendance Estonienne et l'agression... Issoudun, 1941. 2:218093; Est. B-6768–6769
- Uppsala Ülikool 6** Boräng. Kahe kiilkärbe ... esmasleiust Eestis. Tartu, 1937. * Tiberg. Dialekt - och folklivsforskning bland. Tartu, 1936. * Tiberg. Estlands-Svenska ock Estniska. *S. l., s. a.* * Sauramo. Zur Kenntnis der Geologie von Worms. *S. l., 1929.* *

- Lindberg. Wasser- und Uferkäfer auf Ragöarna. Helsingfors, 1934. * Ramsay. Niveauverschiebungen, Eisgestaute. Helsingfors, 1929. 2:217936; Est. A-35037–35041
- Eesti Teaduslik Selts Rootsis 1** Annist. Kalevala taideteoksena. Porvoo, 1944. Est. A-35034
- Prof. Leo Leesmendi pärandist 1** Eesti arvudes. 1934. a. rahvaloenduse mälestuseks. Tallinn, 1934. 2:217886
- Dr. Kuno Thomasson 2** Kriminaalseadustik. Tartu, 1934. * Kriminaalkohtupidamise seadustik. Tartu, 1934. 2:217884–217885
- Poola Saatkond Eestis 3** Czachowski. Obraz Wspolczesnej literatury... T. 1–3. Lwow, 1934–1936. 3:159156–159158
- Lüneburgi Nordost-Bibliothek 12** *Estica*-alane kirjandus. Est. A-35023–35033
- Annetus välismaalt 101** *Varia*. 4IIA-14776; 4IIIA-23739; 4VIA-7155; 4XA-11759; 4XIII^aA-30170–30172; 4XIVA-35327–35329; 4XIVB-2557–2559; Est. A-35046–35054; D:492897–492905; 2:217883, 218092; 3:159104–159112, 159120–159155, 159159–159160, 159189–159209
- M. Mikiver 21 a/k + 5** Mittetäielikud komplektid ajalehti: Välis-Eesti 1946–1957; Teataja 1953–1958; Eesti Teataja 1945–1953; Eesti Teated 1945; Sõnumid 1945; Eesti Rada 1945, 1947. * Ajakiri “Oma Maa” 1947, nr. 2, 3, 6; “Tulehoidja” 1947, nr. 7, 9.
- Põllumajandusministeerium 5** Põllumajandus ja maaelu. Ülevaade 1996. Tallinn, 1997. 75204–75208
- R. T. Lindroos 16** Ilukirjandus. 3:180504–180505; 74957, 75040–75050
- IMF (Rahvusvaheline valuutafond) 23** IMF Survey. Index 1996. 1997, Vol. 26, 8. * IMF Working Paper 1997, N. 1–21. 75251–75273; Per
- A. Valmas 1** Valmas. Eesti raamat paguluses: kirjastustegevus ja kultuuritaust. Tallinn, 1997. 75631
- I. Käbin 1** Ljunggren. Käbin. From Cobbler’s son to Professor of Neurosurgery. *S. L.*, 1995. 70132
- Christin Rux 1** Rux. Julie Hagen-Schwarz (1824–1902). Berlin, *s. a.* 75072
- S. Issakov 1** Историко-библиографические исследования. Вып. 5. Санкт-Петербург, 1995.
- P. Olesk 1** Кто есть кто в России и в ближнем зарубежье. Москва, 1993. 3:184388
- J. Rogov 1** Рогов. Россия. Рига, 1996. 3:184387
- A. Didrik 1** Вайсборг. Андрес Сеговия и гитарное искусство 20 века. Москва, 1989. 3:184386
- P. Olesk 1** St. Pauli Nachrichten. Das Lustblatt 1997, Nr. 4. 75071
- H. Heinsoo 2** Heinsoo. Viron ja suomen yleispuhekielen nykyinen tilanne. Umeå, 1996. 74977–74978; Hum
- H. Streimann 1** Musci Australasiae Exsiccati. Fasc. 1997, 14. 75489

- Department of Veterans Affairs 2** Journal of Rehabilitation Research and Development 1997, Vol. 34, 2. * Rehabilitation. R & D Progress Reports 1996, Vol. 34; 1997. 75516–75517
- Blackwell Publishers 5** World Banking Abstracts 1997, Vol. 14, 1. * World Banking Abstracts. Vol. 13. Index. N. 1–6. * European Journal of Philosophy 1997, Vol. 5, 1. * The Yale Review 1997, Vol. 85, 2. * Public Administration 1997, Vol. 75, 1. 75492, 75513, 75521–75523
- R. Ligi 26** A. A. G. Bijdragen, nr. 12–21, 23–35. Wageningen, 1965–1995. 76486–76491
- M. Onga 1** Eesti filoloogia poolsajand Teaduste Akadeemias. Tallinn, 1997. 77101
- Leedu Seim 13** Valstybes žinios 1997, nr. 21–33. 76522–76525, 77176–77184
- J. Puhvel 1** Puhvel. Hittite Etymological Dictionary. Vol. 4. Berlin, 1997. (Trends in Linguistics Documentation; 14.) 76761
- Ameerika Ühendriikide Keskkonnakaitse Agentuur 2** Technical Assistance in the Field of Environmental Monitoring and Management. *. A Guide for Reviewing Environmental Policy Studies. 76496–76497
- R. J. Throckmorton 2** McGoff. American Name Society Forty-Second Annual Ehrensperger Report 1996. * Names 1997, Vol. 45, 1. 76708–76709
- T. Nauta 1** Black Elk Speaks. Lincoln, 1995. 76494
- E. Aruja 3** Cohen. An Essay on Belief and Acceptance. Oxford, 1995. * Davies. An Introduction to the Philosophy of Religion. Oxford, 1993. * Objectivity, Simulation and the Unity of Consciousness. Oxford, 1996. (Proceedings of the British Academy; 83.) 76261–76263
- Jaapani Saatkond 3** Japan: Profile of a Nation. Tokyo, 1995. 76876–76878; Hum
- Polikliiniku ja perearstiteaduse õppetool 32** Perearstiteadus. Tartu, 1997. * Valik uurimisvõtteid arstidele ja õdedele. 1. Tartu, 1997. * Küsimustekogu internatuuri ja perearstide eksamiteks. Tartu, 1997. * Perearstiks spetsialiseerumise kursuste programm. Tartu, 1996. 77720–77725, 77802–77825, 77851
- A. Kallner 146** Meditsiinalased väitekirjad. 74831–74847, 75008–75025, 75151–75197, 76128–76150, 76526–76550, 76651–76664, 77079–77080
- Põhjamaade Ministrite Nõukogu Infobüroo 1** Nordic Sounds 1997, nr. 1. 77361
- University of Maryland at College Park 4** The Mozart Handbook. New York, 1962. * Lerma. Charles Edward Ives, 1874–1954. Kent, 1970. * Nketia. The Music of Africa. New York, 1974. * Schmitz. The Piano Works of Claude Debussy. New York, 1950. 3:180578–180581
- T. Taterka 2** Die Melanchthonhandschriften der Herzog-August-Bibliothek. Frankfurt am Main, 1982. * Irtenkauf. Stuttgarter Zimelien. Stuttgart, 1985. 3:180582–180583
- University of Texas in Austin 4** Schmidhofer. Das Xylophonspiel der Mädchen. Frankfurt am Main, 1991. (Vergleichende Musikwissenschaft; 2.) * Emerson. The Music of Albania. Ampleforth, 1994. * Floros. György Ligeti. Wien, 1996. * Dibeluis. György Ligeti. Mainz, 1994. 77900–77902, 77904.

- M. Veiderma 2** Probleme und Strategien der Umstrukturierung von Industrieregionen. Bochum, 1997. 77995–77996
- J. Sootak 2** Estnische Strafrechtsreform: Quellen und Perspektiven. Tartu, 1996. 78409–78410
- G. Reiman 76** Meditsiiniajakirjad aastatest 1996–1997. Per

Juuni

- Põhja-Eesti Pank 1** Gazetteer of Estonia. Washington, 1996. 78677
- B. Mukarram 1** Boyhood of the First of the World's Student-Author in British India Muhammad Ali Sircar. Dhaka, 1996. 78678
- USIS Tallinn 1** The World Almanac and Book of Facts 1996. Mahwah, 1996. 78676
- R. Neggo 1** Neggo. Lahtised laastud. Toronto, 1996. 46155
- Prof. B. Kudrik 1** Любищев. Линии Демокрита и Платона. Москва, 1997. 3:191901
- Annetus Lüneburgist 295** Saksakeelne kirjandus mitmelt alalt. 63068–63081, 66877–66879; 243 ajakirja, 36 jätkväljaannet
- H. Liidema pändist 201** *Varia*. 4VA-16709; 4VIA-7156; 4VIIA-3854; 4XA-11758; 4XIII^aA-10130–10131; 4XIII^bA-30171; 4XIVA-35330–35331; 4XIVB-2560; Est. A-35055–35091; Est. B-6759–6767; D:492820–492896; 2:217941–217984, 218080–218091; 3:159182–159187
- E. Aruja 141** Bioloogia- ja arstiteaduse alane kirjandus. 3:180585–180625; 77241–77250, 77876–77898, 77905–77925, 78251–78277
- Läänesaarte Biosfääri Kaitseala Hiiumaa Keskus 2** Hiiumaa ja hiidlane. Kärdla, 1996. 79739–79740
- Kirjastus “Wspólnota Polska” 1** Oświata polskojęzyczna za granicą. Stan obecny i perspektywy rozwoju. Warszawa, 1997. 79645
- Eesti Saatkond Poolas 4** Oświata polskojęzyczna za granicą. Stan obecny i perspektywy rozwoju. Warszawa, 1997. * Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků. 2. Praha, 1969. * Ogród 1994, nr. 2–3. 3:180626; 79638–79639, 79646
- G. Paczoly 1** Paczoly. European Proverbs. Veszprém, 1997. 79647
- Kirjastus “Akademitšeskij Projekt” 1** Добренко. Формовка советского читателя. Санкт-Петербург, 1997. 3:192007
- TÜ Kopsukliinik 20** Krooniline obstruktiivne kopsuhaigus. Diagnostika ja ravi. Tartu, 1997. 81107–81125, 81176
- A. Isak 2** Isak. Kesalill. [Pärnu], 1991. * Isak. Valguse ja varjude vahel. *S. l., s. a.* 2:222685–222686
- Eesti Pank 4** Eesti Panga 1996. aasta aruanne. *S. l., s. a.* 81478–81481
- P. Järve 8** Vene noored Eestis: sotsioloogiline mosaiik. Tallinn, 1997. 82435–82442; Hum

- TÜ majanduspoliitika õppetool 5** Eesti Vabariigi majanduspoliitika ja integreerumine Euroopa Liiduga. Tallinn, 1997. 82443–82447
- S. Issakov 1** Kasack. Lexikon der russischen Literatur des 20. Jahrhunderts. München, 1992. (Arbeiten und Texte zur Slavistik; 52.) 82847
- I. Külmoja 2** Гаспаров. Литературные лейтмотивы. Москва, 1994. 3:184416; Hum
- E. Aruja 109** *Varia*. 4IIIA-23748–23751; 4VIA-7158–7161; 4VIIIA-9950; 4XIII^bA-30175; 4XIVA-35335–35346; 4XVA-11366–11367; 4XVIA-14011; 3:159243–159310
- Liidia Uustal 2** Reusch. Die nordische Göttersagen. Berlin, 1865. * Tartu (Dorpat). Resume français. Tartu, 1927. 4XIVA-35334; Est. B-6772
- Elmar Ojaste 2** Väljalõiked ajalehtedest 1953–1956. Välis-Eesti 1953–1956. PT 456–457
- Trondheimi Ülikool 2** Kents. Eestimaa geograafia õpperaamat. Tartu, 1921. * Kentmann. Vaiksed tunnid Jeesuse jalgade ees. 3. tr. Ревель, 1900. 2:218155–218156
- Aidnik 2** Benedix. Das bemooste Haupt... Leipzig, s. a. * Мордовцев. Полное собрание исторических романов. Санкт-Петербург, 1914. 4XIVA-35332–35333
- D. A. Loeber 4** Makaroff. Dictionnaire russe-français complet. 1–2. Ed. 6. St.-Petersburg, 1893. * Makaroff. Dictionnaire français-russe complet. Ed. 7. St.-Petersburg, 1894. * Шиман. Александр Первый. Москва, 1909. 4PIB-1892–1893; 4XIII^bB-6519
- Urve Toots 1** Arndt. Der Liefländischen Chronik Erster Theil von Liefland... Halle, 1747. Est. B-6773
- R. Mugur 1** Eesti rahareform 1992. *S. l.*, 1997. 83931

Juuli

- V. Brovar 1** Бровар. Теория научного знания. 1. Москва, 1996. 3:184417
- A. Zis 1** Зись. На подступах к общей теории искусства. Москва, 1995. 3:184418
- P. Olesk 1** Vilnius '97. Vilnius, 1997. 85056
- Евангелическо-Лютеранская Церковь России 3 Наша церковь 1995, № 1–2; 1996, № 1–5.

August

- R. Soonets 15** Laste väärkohtlemine. Tartu, 1997. 86801–86815
- M. I. Rešina 2** Решина. Фризы. Проблемы этнокультурного развития. Москва, 1996. 3:192457–192458
- M. Kümnik 1** Akadeemia 1997, nr. 7. 88876
- M. Sutrop 1** Sutrop. Fiction and Imagination. Konstanz, 1997. 89912

- M. Sörg 4** Сырг. Теоретические аспекты банковского кредита и развитие кредитных отношений в аграрном секторе народного хозяйства СССР. Тарту, 1989; Ленинград, 1989. * McGee. The Theory and Practice of Public Finance: Some Lessons from the USA Experience with Advice for Former Socialist Countries. Tartu, 1994. D:493044–493047
- I. Külmoja 1** Корди. Модальные и каузативные глаголы в современном французском языке. Ленинград, 1989. D:493042
- H. Moosbergi pärandist 20** Autoreferaadid. D:493022–493041

September

- Tartu Maavalitsus 10** Parima praktika käsiraamat. Tartu, 1997. 91614–91623
- Turu Ülikooli üliõpilaskond 70** Humanitaarlane kirjandus. 84857–84875, 85251–85301
- E. Kuusik 1** Kuusik. Umbjärve tagused laulud. Tartu, 1995. 92025
- Eesti Majanduse Instituut 8** Societal Planning in Europe. Tallinn, 1996. 92089–92096
- Tartu Üliõpilaste Looduskaitsering 5** Mardiste. Eesti maismaatranspordi areng ja keskkond. * Speakman. Säästliku transpordi väljavaated Ida-Euroopas. Krakow; Tartu, 1997. 92097–92100, 92276; N
- Välisministeerium 2** Estonian Export Directory 1996, 1997. 92277–92278; Per
- Jõgeva Maavalitsus 5** Jõgeva maakond. S. l., 1997. 92280–92284
- Haridusministeerium 5** Kooli välishindamine. Tallinn, 1997. 92299–92300, 92576–92578
- Soome-ugri rahvaste VI folkloorifestivali korraldusnõukogu 5** Soome-ugri rahvaste VI folkloorifestival Eestis 17.–21.VII 1997. S. l., [1997]. 92285–92289
- I. Loosme 8** *Varia*. 2:229082–229089
- J. Sootak 1** Estnische Strafrechtsreform: Quellen und Perspektiven. Tartu, 1996. 92293
- Ida-Viru Maavalitsus 4** Eestlased Ida-Virumaal. Tallinn, 1997. 92295–92298
- M. Vanamb 3** Kullervo 1992, nr. 4; 1993, nr. 6; 1994, nr. 7. 92582–92584
- I. A. Selitskaja 2** Селицкая. Что такое «отрицательный глагол»? (на материале языков, относящихся к урало-алтайской и палеоазиатской группам). Йошкар-Ола, 1996. D:493052–493053
- Malle Pihlak 28** *Varia*. Est. A-35110; 2:218309–218324, 3:159312–159314
- Eesti Arhiiv Ühendriikides 133** Eestikeelsed ajakirjad ja raamatud (põhiliselt “Välis-Eesti almanak” ja “Välis-Eesti”). 2:218413–218425; Est. A-35124
- H. Ohvril 4** Laigna. Ohvril. Merefüüsika alused. Tallinn; Tartu, 1994. N
- T. Meikar 2** Meikar. C. J. Ebhardi Eesti- ja Liivimaa metsa- ja jahiseaduse projekt ning selle taust. Tartu, 1997. 93531–93532
- L. Allikmets 27** British Journal of Pharmacology 1995. 92816–92825, 92951–92967

Prantsuse Kultuurikeskus 1 Le Dictionnaire Hachette Encyclopédique Illustré. Paris, 1997. 93978

Leedu Seim 64 Valstybes žinios, 1997, nr. 34–85. 91564–91575, 94376–94400, 94426–94439

Oktoober

A. Nepomnjaštši 9 Крымский архив 1996. 2:184435–184442

A. Valjuženitš 1 Валюженич. О. М. Брик. Акмола, 1993. 3:184443

Šveitsi Saatkond Helsingis, dr. Max Schwartz 36 Juriidiline kirjandus. 85076–85084, 91878–91898; 3:180642–180647

L. Richer 33 Early music 1973–1980. Per

V. Koressaar 6 Zooloogiaalane kirjandus. 3:180648; 84601–84605

W. Dahl 1 Dahl. Dødens fortellere. Bergen, 1993. 88555

Soome Rahvusmuuseum 1 Lilja. Libri rari et cari. Helsinki, 1996. 86566

S. ja P. Olesk 1 Southwest Finland and the European Union. *S. l.*, 1996. 86559

V. Masing 1 Estland 1994. 87071

Bahá'i World Centre Library 1 Collins. Bibliography of English-Language Works on the Báh and Bahá'i faiths. Oxford, 1990. 88554

M. Zobel 2 Bianco, Cantero. Las plantas vasculares del suroeste de la Provincia de Córdoba. Rio Cuarto, 1992. * Cantero u.a. La vegetación de los Paisajes hidrohalmórficos del Centro de Argentina. Rio Cuarto, 1996. 88549–88550

G.-E. Schulz 1 Lubos. Geschichte der Literatur Schlesiens. Bd. 1. T. 1. Würzburg, 1995. 87062

IMF 1 Macroeconomic Accounting and Analysis in Transition Economics. 1997. 90151

M. Cymborska-Leboda 1 Cymborska-Leboda. Twórczość w kregu mitu. Lublin, 1997. 91921

V. Macura 2 Macura. Občan Monte Christo. Praha, 1993 * Macura. Kansalainen Monte Cristo. Helsinki, 1995. 86557–86558

K. Meriluoto 1 Kaplinski. Rukous, mantra, runo. Vantaa, 1996. 86612

S. Hyypä 1 Hyypä. Virke voittaja! Mariehamn, 1994. 86609

Volkswagen-Stiftung 1 Handbuch der historischen Buchbestände in Österreich. Bd. 4. Hildesheim, 1997. 87289

L. Mehilane 4 Kuopion Yliopisto. Koulutus- ja kehittämiskeskusten julkaisuja 1991: 6; 1991: 9. * Kuopion Yliopisto. Koulutus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia ja selvityksiä 1994: 1; 1996:1. 86549–86552

J. Strömberg 1 Skrifter utgivna av Svenska litteratur sällskapet i Finland. Nr. 601. Helsingfors, 1996. 89623

- A. Luts 1** Tiihonen, Ylikangas. Virka valta kulttuuri. Helsinki, 1992. 86602
- I. Liikanen 2** Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja, nr. 114, 115. 91262, 91271
- R. Lehtonen 1** Tuntematon teatterinjohtaja. Hämeenlinna, 1997. 86568
- P. Moilanen 1** Harmaja. Jyväskylä, 1996. 86621
- J. A. Massard 1** L'homme et la terre. Luxembourg, 1996. 86617
- Ameerika Ühendriikide Keskkonnakaitse Agentuur 3** EPA/625/R-93/003a, 003b; EPA/625/R-92/007. 85098–85100
- G. Rooth 1** "...som solarna väckte till dans". Borgholm, 1993. 88745
- Soome Instituut 3** Ylioppilasaineita 1995. Helsinki, 1995. * Ylioppilasaineita 1994. Helsinki, 1994. * Ylioppilasaineita 1993. Helsinki, 1993. 86636–86638
- Kirjastus "Otava" 2** Zetterberg. Jüri Vilmsin kuolema. Helsinki, 1997. 86553–86554
- J. Luukko 1** Norssit. 1867–1992. Jyväskylä, 1992. 86575
- Karjala Keele, Kirjanduse ja Ajaloo Instituut 2** Näytteitä karjalan kielestä. 1. Joensuu; Petroskoi, 1994. 86569–86570
- I. R. Stone 1** Thoreau. Walking. Bedford, 1992. 91916
- H. Ligi pärandist (toonud Reet Ligi) 1** A. A. G. Bijdragen, nr. 33. Wageningen, 1992. 91912
- Eesti Kirjandusmuuseum 1** The Art and Science of Decision-Making. Åbo, 1996. 91908
- Kulturstiftung der Deutschen Vertriebenen 1** Wolandt. Um einen Kant von innen bittend. Bonn, 1997. 91758
- H.-G. Heydenreich 1** Rahmenrichtlinien für den ökologischen Landbau. Bad Dürkheim, 1996. 92190
- Šveitsi Saatkond Helsingis 1** The new Switzerland. Palo Alto, 1996. 92146
- Überreicht durch Österreich-Kooperation 1** Relation 1996, Vol. 3, 2. 92179
- C. Hasselblatt 1** Hasselblatt. Die estnische Literatur und ihre Rezeption in Deutschland. Lüneburg, 1994. 92187
- P. Järvelaid 1** Krahnert, Lingelbach. Gedächtnisschrift für Gerhard Buchda. Jena, 1997. 92170
- U. Nõu 1** ETLA. Sarja C 73 Series. Helsinki, 1996. 89683
- Bundesminister für Bildung und Wissenschaft der BRD 2** Katalog der graphischen Porträts in der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel 1500–1850. Reihe A, Bd. 30. München, 1997. * Wolfenbütteler Forschungen. Bd. 7. München, 1980. 91762
- S. ja P. Olesk 1** Årsbok om folkbildning 1996. Stockholm, 1996. 88541
- Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Ärzte 14** Berichte und Mitteilungen der Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Ärzte 117, 118. * Verhandlungen der Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Ärzte 103, 105, 106, 109, 111–118. 94087–94088

- A. Koppel 1** Swedish University of Agricultural Sciences. Dep. of Short Rotation Forestry. Rapport 57. Uppsala, 1966. 91915
- H. Rolston 1** Rolston. Environmental Ethics. Philadelphia, 1988. 3:180650
- M. Korol 1** Bloch. Kampf, nicht Krieg. Frankfurt am Main, 1985. 3:180652
- H. Bolle 1** Stammfolge der vorpommersch-mecklenburgischen Familie Mantzel. 1984. 3:180653
- S. Hyypä 1** Hyypä. Virke voittaja! 2. Mariehamn, 1994. 86562
- J. Lepiksaar 184** Bioloogia- ja zooloogiaalased raamatud. 3:184459–184635; 94155
- E. Aruja 24** Canadian Medical Association Journal 1996, Vol. 154, 1–12; Vol. 155, 1–12. 94712–94735
- Stanfordi Ülikooli muusikaraamatukogu 4** Knispel. Das Lautenbuch der Elisabeth von Hessen. Frankfurt am Main, 1993. * Horsley. Fugue. New York, 1966. * Blades, Montagu. Early Percussion Instruments. London, 1976. * Harrison. Music in Medieval Britain. London, 1963. 92256; 3:180659–180661
- R. Hall 131** Meditsiiniajakirjad. 89714–89725, 90276–90310, 92236–92250, 92601–92624, 93077–93100, 93126–93146
- Rundala muuseum 4** The Family Vault of the Dukes of Courland 1995. * Bruģis. Bornsminde muiža. Rīga, 1997. * Ernst Johann Biron. 1993. * Elejas pils. 1992. 92573–92575, 94445
- R. T. Lindroos 40** Ilukirjandus. 45347, 88336–88350, 88526–88532, 93152–93165, 93654–93656
- Uppsala Ülikooli Kopsukliinik 15** Chest. Vol 101–103. 90311–90325
- Akademica 11** *Varia*. 3:180666–180667; 94041–94046, 94061–94062
- Ü. Sirk 1** Sirk. The Buginese Language. 97574
- L. Allikmets 6** The New England Journal of Medicine. Vol. 328, 24; Vol. 329, 2; Vol. 331, 2. * IASN. Vol. 7, 10–12. 89226–89228, 90614–90615, 91935
- A. Kokkov 1** Dersauer Kunsttage 1996 — Landart. Dersau, 1996. 94083
- Avatud Eesti Fond 1** Building Open Societies. New York, 1997. 91932
- Verein der Freunde des Baltikums e. V. 6** Backes, Jesse. Politischer Extremismus in der Bundesrepublik Deutschland. Bd. 1–3. Köln, 1989. 3:180668–180670
- Bundesministerium des Innern 2** Brünjes. Die Deutschordenskomturei in Bremen. Marburg, 1997. * Kustatscher. Die Deutschordenspfarre Sarntheim. Marburg, 1996. 93643–93644
- U. Otsus 1** Mõttevara. Tallinn, 1973. 2:229115
- S. Liiva 1** Silvi Liiva. *S. l.*, 1997. 99969
- T. Meikar 3** Akadeemilise Metsaseltsi Toimetised 1997, nr. 6. * Meikar. C. J. Ebhardi Eesti- ja Liivimaa metsa- ja jahiseaduse projekt ning selle taust. Tartu, 1997. 99963–99965

- V. Miller 2** Miller. Konnaoja Kusti. Tallinn, 1997. 99966–99967
- V. Masing 1** Eesti Kultuurkapital. Aastaraamat 1994–95. Tallinn, 1996. 99968
- P. Olesk 2** Geographical Distribution of the Uralic Language. Helsinki, 1993. * Kongeriget Denmark. 1985. 91041–91042; Hum
- H.-G. Heydenreich 4** Strauß. Die Erinnerungen. Berlin, 1989. * Braucht Europa seine Bauern noch? Baden-Baden, 1997. * Heydenreich. Bernhard II. Bielefeld, 1995. 3:180673; 100150–100151, 100154
- V. Masing 39** J. Lepiksaare ja E. Reinwaldti zooloogiaalased separaadid. D:493068–493100; 97815–97817; 2:229112–229114

November

- V. Salo 5** A Patristic Greek Lexicon. 1–5. Oxford, 1961–1968. Hum: 97-504–97-508
- Volkswagen-Stiftung 1** Handbuch der historischen Buchbestände in Deutschland. Bd. 17. Hildesheim, 1997. 3:100603
- M. Halonen 42** Sienilehti 1986–1996. 98762–98769, 98809–98818, 99102–99125. Per
- P. Olesk 1** Europäisches Militärseelsorge-Jahrbuch 1997. Bonn, 1997. 99422
- S. Preem 4** Vergilius Maro. Aeneis. Tartu, 1947. * Livius. Ab urbe condita. Tartu, 1949. 2:229116–229119
- K. Voolma 3** Kuusik jt. Insektitsiidide toimemehhanismide uurimine putukatel. Tartu, 1995. * Luik. Taimed putukate mõjutajaina. Tartu, 1997. * Eesti Metsanduse ja Looduskaitse Instituut. Tartu, 1997. 101425–101427
- International Monetary Fund 1** Fischer. Capital Account Liberalization and the Role of the IMF. Washington, 1997. 101394
- KIPS Kaplanite Osakond 3** The Navy Chaplain. Vol. 7, 1; Vol. 8, 1, 4. 101379–101381
- R. J. Throckmorton 1** McNally, Florescu. In Search of Dracula. New York, 1972. 3:180804
- Vilniuse Ülikooli Raamatukogu 2** Lietuvos TSR bibliografija. Serija A. T. 1. Vilnius, 1969. * Akademijos laurai. Vilnius, 1997. 3:184648; 102761
- World Bank 4** Россия. Вашингтон, 1997. * Рынок труда и социальная политика в Центральной и Восточной Европе. Москва, 1997. 3:184649–184651; Maj
- A. Aasland 4** The Baltic Countries Revisited: Living Conditions and Comparative Challenges. Oslo, 1997. (Fafo Report; 230.) * Aasland, Česnuiyte. Living Conditions in the Baltic Countries Compared. Oslo, 1997. (Fafo-paper; 1997: 15.) 103335–103338
- I. Alatalo 1** Herranen. Sadan vuoden kuvat. Valokuvausta Porvoossa 1844–1940. Hundra år i bilder. Fotografering i Borgå 1844–1940. Borgå, 1992. (Porvoon museoyhdistyksen julkaisuja; 5.) 102887
- R. Krusten 1** Krusten jt. Barnboksgrannar Barnlitteraturen i Baltikum. Stockholm, 1997. (Skrifter utgivna av Svenska Barnboksintitutet; 63.) 102962

- M. Tamm 1** Rahikainen, Ylöstalo. Työelämän muutos Suomessa ja lähialueilla. Helsinki, 1997. (Työpoliittinen tutkimus; 179.) 102295
- M. Halonen 4** Sienilehti 1996, nr. 1–4; 1997, nr. 1–3. 102883–102886
- Deutsch-Baltische Ärztegesellschaft 1** Waldschmidt. Das akute Abdomen im Kindesalter. Weinheim, 1990. 102972
- V. Sermat 1** The Unknown Lenin. New Haven, 1996. 88533
- Avatud Eesti Fond 15** Karl Popperi väitluse käsiraamat. Tallinn, 1997. 102764–102774, 104100–104103
- Verein für Familienforschung in Ost- und Westpreußen e. V. 6** Sonderschriften des Vereins für Familienforschung in Ost- und Westpreußen e. V. Nr. 83/2, 87, 92. * Altpreußische Geschlechterkunde. Familienarchiv. Bd. 18. * Altpreußische Geschlechterkunde. Neue Folge. Bd. 26. * Quellen, Materialien und Sammlungen zur altpreußischen Familienforschung. Nr. 7. 104563–104568
- T. Petersoo 3** Rapla maakonna kaitstavate loodusobjektide kaart. 1997. 104122–104124
- Kulturstiftung der Deutschen Vertriebenen 1** Ostdeutsche Gedenktage 1998. Bonn, 1997. 105071
- M. Cáceres 1** Cáceres. En la esfera semiótica lotmaniana. Valencia, 1997. 105182
- J. Lepiksaar 1** Stampfli, Schibler. Bibliography of Archaeo-Zoology. Basel, 1991. 103133
- Eesti Pank 4** Eesti Panga bulletin 1997, nr. 6 (37.) 103179–103182
- Eesti asutused 4** Лязок. О теоретико-методологических проблемах экон. оценки запасов полезных ископаемых. Таллинн, 1997. Май:97-56–97-59
- Muinaspõhja Kultuurifond “EDDA” 6** Rein Sepa 75. sünniaastapäevale pühendatud teaduskonverentsi ettekandematerjalid. Tartu, 1997. 105409–105414

Detsember

- R. Ligi 2** Studia Historica Upsaliensia, nr. 70. 1975. * Kulturen 1981.
- L. Šavrak 1** Wien. Stadtplan. [1997]. 105415
- J. Kiviloog 1** Seldén. Occupational Hexachloroethane Exposure and Toxicity. Linköping, 1997. (Linköping University Medical Dissertations; 534.) 105977
- The Japan Foundation Japanese Language Institute 2** Japanese-English Learner's Dictionary. Tokyo, 1992. * Basic Japanese-English Dictionary. Tokyo, 1995. 100171–100172
- Kirjastus “Perona” 3** Tšernobõli vihk. Pärnu, 1996. 106099–106101
- Väike-Maarja Muuseum 4** Väike-Maarja luuleraamat. Kohtla-Järve, 1997. * Leppik. Väike-Maarja lood. Väike-Maarja, 1995. 2:106095–106098
- T. Meikar 4** Metsanduslikud artiklid Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi väljaandes “Baltische Wochenschrift”. Tartu, 1997. 106091–106094

- Haridusministeerium 7** Kultuuri- ja Haridusministeeriumi Teataja 1995. Tallinn, 1995. * Rajangu. Meriste. Vähemusrahvuste õppeasutused Eestis. Tallinn, 1995. * Eesti hariduskonverents 20.–22. apr. 1995. Tallinn, 1996. * Eesti hariduskonverentsi jätkukonverents 27.–28. okt. 1995. Tallinn, 1996. * Eesti-vene ja vene-eesti haridussõnastik. Tallinn, 1996. 106084–106090
- AS Koolibri 2** Deutsch X. *S. l., s. a.* 106102–106103
- P. Järvelaid 1** Tihonen. Sotatalouden suunnittelu. (Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja; D:6.) Helsinki, 1989.
- Soome Instituut 4** Kuopion Ulkomuseo. (Kulttuurihistorian osaston julkaisuja; 5.) * Sanojen taivalta. Helsinki, 1976. (Suomi; 121:2.) * Suomen kielen näytteitä, nr. 31. 1990. * Suomen kielen näytteitä, nr. 32. 1991. 106333–106334
- M. Tarkiainen 1** Historiallinen arkisto, nr. 64. 1969.
- A. Künnap 1** Virtaranta-Knowles jt. Suomenruotsalaiset populaatiogeneettisenä tutkimuskohteena. (Julkaisuja Suomen Tiedeseura; 139.)
- M. Hietala 1** Hietala. Services and Urbanization at the Turn of the Century. Helsinki, 1987. (Studia Historica; 23.) Hum
- Soome Instituut 1** Kansatieteilijän työpöydältä. Helsinki, 1989. (Suomi; 147.)
- P. Olesk 1** Käbin. Kirurgens handskar jubilerar “Kokta händer” fyller 100 år. *S. l.*, 1997. 106626
- I. Käbin 2** From Cobbler’s son to Professor of Neurosurgery. *S. l.*, 1995. * Ernst von Bergmann — Baltic Pioneer Cranial Surgeon. *S. l.*, 1997. 106627–106628
- L. Veldi 1** Veldi. Tartu Ülikooli teaduslikud ekspeditsioonid ja ekskursioonid XIX saj. I poolel. Tartu, 1966. D:493393
- Kirjastus “Virgela” 1** Иронические искры. Таллинн, 1997. 3:193793
- Soome Instituut 1** Hakosalo. Bio-Power and Pathology. Oulu, 1991. 104586
- H. Mardiste 1** Maapallo 1992, nr. 1. 104577
- E. Tarasti 1** Musical Signification. Berlin, 1995. (Approaches to Semiotics; 121.) 104584
- A. Künnap 1** Julku. Kemin ja Tornion vanha raja. Rovaniemi, 1991. (Studia historica septentrionalia; 19.) 106754
- T.-R. Viitso 6** Snellman-instituutin julkaisuja, nr. 2–3, 5–6. 1985–1987. * Snellman-instituutin B-sarja, nr. 9, 12. 1985, 1988. Hum
- I. Külmoja 1** Lehikoinen. Словарь революции — революция в словаре? Хельсинки, 1990. (Neuvostoliittoinstituutin vuosikirja; 32.) 104575
- Leedu Seim 36** Ведомости Литовской Республики 1997, nr. 26–34. * Valstybis žinios 1997, nr. 86–112. 106435–106449, 107250–107261
- J. Panksepp 313** Ajakirjad “Animal Behaviour” ja “Psychological Review” 1941–1995. 104600–104624, 106675–106721, 106740–106747
- E. Aruja 12** *Varia*. 4XIVA–35348; 3:159330–159338; D:492957

- H. Liidema** **pärandist 65** Meteorologische Beobachtungen angestellt in Dorpat im J. 1866–1920. * Meteorologia Aastaraamat 1921–1937. METOB-2451–2503
- E. Kudu 8** Shakespeare. Kogutud teosed. Reservi
- V. Masing 4** 10th International Peat Congress 27 May – 2 June 1996, Bremen, Germany. Vol. 1–4. 108255–108258
- Eesti Pank 10** Viis aastat Eesti krooni. Tallinn, 1997. 108733–108742; N; Maj
- IMF 12** 1997. a. ilmunud IMF-i jadaväljaanded. Per
- The East Central Europe Journal 38** Erinevate kirjastuste poolt 1997. a. välja antud ajakirjad. Per
- Sabre Foundation 34** Blackwelli kirjastuse poolt 1997. a. välja antud ajakirjad. Per
- IEEE Computer Society (USA) 8** Ühingu poolt 1997. a. välja antud ajakirjad. Per
- The Board of Governors of the Federal Reserve System (USA) 12** Ajakirja “Federal Research Bulletin” 1997. a. täiskomplekt. Per
- Palo Alto Health Care System (USA)** Ajakirja “Journal of Rehabilitation Research and Development” 1997. a. täiskomplekt. * Ajakirja “Neuropsychopharmacology” 1997. a. täiskomplekt. Per
- International Reading Association (USA)** Ajakirjade “The Reading Teacher” ja “Journal of Adolescent and Adult Literacy” ning ajalehe “Reading Today” 1997. a. täiskomplektid. Per
- Mineralogy Society of America 1** Ajakirja “Reviews in Mineralogy” 1997. a. köide
- California Academy of Sciences 10** Väljaande “Proceedings of the California Academy of Sciences” 1997. a. numbriid. Per
- World Bank, USA 3** Ajakirjade “The World Bank Economic Review”, “Transition” ja “Public Policy of the Private Sector” 1997. a. numbriid. Per

KÄSIKIRJADE JA HARULDASTE RAAMATUTE OSAKONNAS REGISTREERITUD ANNETUSED

- O.-M. Klaassen** Fotoportree. 1997: 1 * P. Nurmekunna loengute üleskirjutused 1969–1970. * O.-M. Klaasseni loengud 1969–1971. 1997: 3
- O. Paju 2** O. Paju illustreeritud bibliofiilset väljaannet 1996. a. * Eesti Teataja 1944, nr. 1. Stockholm. 1997: 2
- A. Tensus 3** fotot Gustav Adolfi ausambast Tartus, 1930. ja 1990. a-d. 1997: 4
- T. Matsulevitš** TÜ ja TÜ Raamatukoguga seotud fotod. 1997: 5, 10, 19, 22, 30, 32, 47

- K. Tammaru** (ERÜ esindajana) F. Puksoo. Raamatuharrastusest... Tartu, 1939. Faksiimiletrükk 1997. Eks. nr. 1. 1997: 6
- N. Sinaiski** (vahendaja P. Järvelaid) Prof. V. Sinaiski biograafia. Brüssel 1996. Masinakiri. 1997: 7
- K. Noodla** Perenaiste käsiraamat. Toim. E. Mälberg. Tartu, 1913. 1997: 8
- O. Arens** (vahendaja K. Taal) Fotod AABS-i konverentsidelt 1968–1984. 1997: 9
- H. Aruksaar** Dots. H. Liidemaa isikuarhiiv. * Prof. E. Aunapi isikuarhiiv. 1997: 12
- A.-E. Lukas** Prof. I. Rebase isikuarhiiv. 1997: 13
- E. Krass** (vahendaja I. Loosme) E. Normanni perekonnapiibel käsikirjaliste sissekirjutustega. 1997: 14
- P. Parik** (vahendaja P. Olesk) P. Parik. Helmi Neggo 1892–1920. Tartu, 1996. Eratrükk. 1997: 15
- R. Ligi** Täiendusi prof. H. Ligi isikuarhiivi materjalidele. 1997: 16, 24
- S. Issakov** Prof. S. Issakovi isikuarhiivi materjalid. 1997: 17
- Ü. Lepp** Prof. F. Lepa isikuarhiivi materjalid. 1997: 18
- R. Hagelberg** (vahendaja I. Smuškina) Fotod R. Hagelbergi kogust. 1920.–1990. a-d. Koopiad, neg. 1997: 20
- A. Raid** Prof. V. Bezzubovi isikuarhiiv. 1997: 21, 52
- L. Poots** Prof. A. Linkbergi teaduskonnakirurgia loengud 1950–1951, üles kirjutanud P. Laasik. 1997: 23
- V. Masing** Prof. V. Masingu isikuarhiivi täiendusi. 1997: 25
- Leedu Saatkond** Foto Leedu kunstnike maalinäitusest TÜR-is. 1997: 26
- V. von Krause** V. Krause mälestused. 1990. Arvutitrükk. * W. Krause mälestuskirjutis. 1812. Kserokoopia käsikirja ärakirjast. 1997: 27
- H. Tankler** Fotod. 1997: 28 * Koopiad R. Boehmi dokumentidest jm. 1997: 50
- P. Järvelaid** Dots. J. Jegorovi 75. sünnipäevaleht. Kserokoopia. 1997: 29
- M. Konson** Prof. A. Paldrocki foto, u. 1892. Koopia. 1997: 31
- M. Kümnik** (vahendaja) Fotod prof. J. Aulist 1910–1985. Koopiad ja neg. 1997: 33
- H. Kulpa** Mälestuskõne U. Ivaskist, 17. juuni 1997. 1997: 34
- Prof. Annuk** Annuki perekonna ekliibrised. Kunstnik E. Kera, J. Juhansoo. 1970–1982. 1997: 35
- Tartu Kultuuriülikool** A. Kessa kalligraafiline töö. 1997: 40
- J. Villem** O. A. Villem. Tõrva. Kodulooline uurimus. 1996. 1997: 41
- H. Käsper** Fotod TÜ bibliograafiaüliõpilastest 1949–1996. Fotod ja koopiad erakogudest. 1997: 42, 46
- M. Tang** Miniraamat. 1997: 43
- S. Suuremäe** Fotoalbum Peterburist, 19. saj. lõpp – 20. saj. algus. 1997: 44

- K. Uustalu** 4 fotot korp. Filiae Patriae koosviibimistest 1934-1937. 1997: 45
- A. Pärtelpoeg** Fotod V. Pärtelpojast 1927–1968. 1997: 48
- V. Klement** Fotod TÜR-i hoonest Toomel, töötajatest jm. 1997: 49
- I. N. Lamb** N. Kann'i filoloogiline töö. 1930. a-te lõpp–1944. Käsikiri. Kserokoopia. 1997: 51
- M. Lotman** Prof. J. Lotmani isikuarhiivi täiendused. 1997: 53
- L. Kisseljova** Prof. J. Lotmani isikuarhiivi täiendused. 1997: 54

RAAMATUKOGULE ANNETATUD ANDMEBAASID

- Ameerika Ühendriikide Informatsiooniagentuur 112 kompaktplaati** Periodical Abstracts Research.
- Avatud Ülikool Suurbritannias, Kaugkoolituse Rahvusvaheline Keskus 1 kompaktplaat** Distance Education Database 1997.
- TEMPUS S-JEP 09623-95 projekt (juht prof. J. Kõrgesaar) 4 kompaktplaati** PSYNDExplus with TestFinder 1977–1997, International ERIC. DIALOG OnDisc 1976–1997, ERIC 1982–1997, Exceptional Child Education Resources 1969–1997.
- Rahvusvaheline Aatomienergia Agentuur 8 kompaktplaati** International Nuclear Information System 1970–1997.

MUID TOETUSI

- Eesti Kultuurkapital** Tiina Nurga koostatud teadusliku kataloogi "Saksa litograafia inkunaablid" trükikulude katteks 29 091 kr. * "Tartu Ülikooli Raamatukogu aasta-raamat 1996" trükikulude katteks 19 380 kr. * Maali "Pent Nurmekund" (1977) ostmiseks 14 00 kr. * TÜ raamatukogunduse vilistlaste andmebaasi loomiseks 3 500 kr.
- Tartu Kultuurkapital** "Tartu Ülikooli Raamatukogu aasta-raamat 1996" trükikulude katteks 3000 kr. * Projekti "Ajaloolised kultuuriloolised fotod Tartu Ülikooli Raamatukogu kogudes" ülevaate ja digitaalse kataloogi koostamiseks 4800 kr. * Pilvi Salmini installatsiooni "Lend" ostmiseks 3000 kr.
- Avatud Eesti Fond** M. Luštšika sõidukulud konverentsile "Krimm '97" 6 943 kr. * M. Onga sõidukulud Iževskisse soome-ugri rahvusraamatukogude infovõrgu loomise alasele konverentsile 9390 kr.

ANNETUSTE REGISTER

Eesti Teadusfondi Nõukogu Projektile "Eesti ajaloo bibliograafia 1918–1944" 18 000 kr.

* Projektile "Prof. J. Lotmani isikuarhiivi teaduslik-tehniline läbitöötamine ja vastava andmebaasi loomine Tartu Ülikooli Raamatukogus" 76 000 kr. * Projektile "Baltisaksa kunst Tartus" 40 000 kr.

Avatud Instituut Budapestis, Regionaalse Raamatukogu Programm M. Luštšiku osavõtumaks konverentsile "Krimm '97" 500 \$.

ANNETUSTE REGISTRI ISIKUNIMEDE LOEND

Aasland, A., 124	Issakov, S., 112, 114, 116, 119, 128
Aidnik, 119	Jamison, R. L., 111
Alatalo, I., 124	Järve, P., 118
Allikmets, L., 120, 123	Järvelaid, P., 122, 126, 128
Annuk, 128	Kadai, E., 113
Arens, O., 109, 128	Kaljuste, K., 109
Arro, G., 109	Kallner, A., 115, 117
Aruja, E., 117, 118, 119, 123, 126	Kan, A., 114
Aruksaar, H., 128	Karing, P., 114
Bolle, H., 123	Karu, E., 114
Borck, K. H., 111	Kiik, H., 115
Brovar, V., 119	Kisseljova, L., 129
Cáceres, M., 125	Kiviloog, J., 125
Cymborska-Leboda, M., 121	Klaassen, O.-M., 127
Dabrowski, J., 114	Klement, V., 129
Dahl, W., 121	Kobeckaitte, H., 112
Demidov, S., 109	Kokkov, A., 123
Didrik, A., 116	Konks, J., 115
Farbregd, T., 114	Konson, M., 128
Gillespie, J. D., 113	Koppel, A., 123
Hagelberg, R., 128	Koressaar, V., 121
Hall, R., 114, 123	Korol, M., 123
Halonen, M., 124, 125	Kortesalmi, J. J., 110
Hasselblatt, C., 122	Krass, E., 128
Heeg, J., 110	Krause, V. v., 128
Heinsoo, H., 116	Kroon, K., 112
Heydenreich, H.-G., 112, 122, 124	Krusten, R., 124
Hietala, M., 126	Kudrik, B., 118
Hyypä, S., 121, 123	Kudu, E., 127
Isak, A., 118	Kulpa, H., 128

- Kuusik, E., 120
 Käbin, I., 116, 126
 Käsper, H., 128
 Külmoja, I., 119, 120, 126
 Kümnik, M., 119, 128
 Künnap, A., 111, 113, 126
 Lamb, I. N., 129
 Lauer, R., 110
 Leesment, L., 116
 Lehtonen, R., 122
 Lepik, K., 112
 Lepiksaar, J., 123, 125
 Lepp, Ü., 128
 Lesnevski, S., 115
 Ligi, H., 122
 Ligi, R., 117, 125, 128
 Liidemaa, H., 113, 114, 118, 127
 Liikanen, I., 122
 Liiva, S., 123
 Lindroos, R. T., 109, 111, 114, 116, 123
 Loeber, D. A., 119
 Loosme, I., 111, 120
 Lotman, M., 129
 Lukas, A.-E., 128
 Luts, A., 122
 Luukko, J., 122
 Läänemets, M., 114
 Macura, V., 121
 Mardiste, H., 126
 Marti, H., 111
 Martini, R., 114
 Masing, V., 112, 121, 124, 127, 128
 Massard, J. A., 122
 Matsulevitš, T., 127
 Mehilane, L., 121
 Meikar, T., 120, 123, 125
 Meriluoto, K., 121
 Mikiver, M., 116
 Miljutina, T., 109
 Miller, V., 124
 Moilanen, P., 122
 Moosberg, H., 120
 Mugur, R., 119
 Mukarram, B., 118
 Must, A., 112
 Nauta, T., 117
 Neggo, R., 118
 Nepomnjaštši, A., 121
 Nikolajeva, T., 109
 Noodla, K., 128
 Nõu, U., 122
 Ohvril, H., 120
 Ojaste, E., 119
 Olesk, P., 116, 119, 124, 126
 Olesk, S. ja P., 121, 122
 Onga, M., 117
 Ots, A., 111, 112
 Otsus, U., 123
 Paczolay, G., 118
 Paju, O., 111, 112, 127
 Pajusalu, K., 112
 Panksepp, J., 126
 Parik, P., 128
 Petersoo, T., 125
 Pihlak, M., 120
 Poots, L., 128
 Postma, F., 113
 Preem, S., 124
 Puhk, H., 112
 Puhvel, J., 117
 Pung, L., 114
 Puura, I., 112
 Pärtelpoeg, A., 129
 Raag, R., 115
 Raid, A., 128
 Rešina, M. I., 119
 Reštšinski, P., 114
 Reiman, G., 111, 118
 Richer, L., 121
 Rogov, J., 116
 Rolston, H., 123
 Ross, J., 111
 Rux, C., 116
 Salo, V., 124
 Schulz, G.-E., 121
 Schwertzer, M., 121
 Selitskaja, I. A., 120
 Sermat, V., 125

ANNETUSTE REGISTER

- Shavrak, L., 125
Sinaiski, N., 128
Sirk, Ü., 123
Soidla, T. R., 110
Soonets, R., 119
Sootak, J., 118, 120
Stone, I. R., 122
Streimann, H., 116
Strömberg, J., 121
Sutrop, M., 119
Suuremäe, S., 128
Sörg, M., 120
Stigis, A., 111
Zis, A., 119
Zobel, M., 121
Tamm, M., 125
Tammaru, K., 128
Tang, M., 128
Tankler, H., 110, 128
Tarasti, E., 126
Tarkiainen, M., 126
Taterka, T., 117
Tennus, A., 127
Thomasson, K., 116
Throckmorton, R. J., 117, 124
Toots, U., 119
Trommel, J. v., 110
Trubetsky, T., 111
Uustal, L., 109, 113, 119
Uustalu, K., 129
Valjuženitš, A., 121
Valmas, A., 116
Vanamb, M., 120
Watkin, J., 110
Wehser, A., 110
Veiderma, M., 118
Veldi, L., 126
Viitso, T.-R., 126
Villem, J., 128
Voolma, K., 124

SÄILIKUTE SEISUND TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGUS

Kurmo Konsa

Eesti Postimuuseum

1. Sissejuhatus

Trükisõnas ja audiovisuaalvahenditele talletatud teadmised on rahva kultuuripärand, mis vajab kaitsmist ja säilitamist. Raamatukogud on osa ühiskonna ajaloo- ja kultuurimälust, nende ülesandeks on arendada, täiendada ja säilitada oma kogusid. Sellel põhineb nende teatme- ja bibliograafiateenindus. Ainult infokandjate füüsiline säilimine tagab teabe olemasolu tulevikus. Kogude säilitamine on kompleksne ja keerukas ülesanne, mille edukaks lahendamiseks on vaja integreerida väga erinevat laadi teavet nii säilikute endi kui ka hoiutingimuste ja kasutamise kohta. Seejuures tuleb arvestada asjaolu, et raamatukogude ja arhiivide kogude säilitamise probleemide universaalsuse juures on konkreetsed ilmingud, mõjutavad tegurid ja võimalikud lahendusteed alati individuaalsed.

Viimastel aastakümnetel on raamatukogude ja arhiivide kogude kaitsmise ja säilitamisega seotud probleemid muutunud eriti aktuaalseteks. Enamik maailma raamatukogudest ning arhiividest on kriitilises seisukorras — hävimisohus olevate trükiste koguarv ületab sageli mitme suurusjärgu võrra nende trükiste hulga, mida suudetakse korrastada.

Pabermaterjalide halb säilivus on tingitud eelkõige nende valmistamise tehnoloogiast. Paberitoodangu suurendamise eesmärgil võeti eelmise sajandi keskel paberi tööstuslikul tootmisel kasutusele puidutselluloos ning erinevad keemilised ühendid. Kõige selle tulemuseks oli mehhaaniliselt vähe vastupidav, happelise reaktsiooniga ning kiiresti vananev paber. Liialdamata võib öelda, et raamatud on tehnilise revolutsiooni, mis tegi nad igäuhele kättesaadavaks, ohvrid.

Raamatute säilivuse küsimustega on tegeldud küllaltki kaua. Probleemile lähenemine muutus oluliselt 1970-ndatel aastatel, mil esialgu USA-s, aga hiljem ka Euroopas hakati uurima raamatukogude ja arhiivide kogude seisundit. Toimus oluline nihe säilitamise kontseptuaalsetes alustes. Kuni selle ajani oli põhitähelepanu pööratud üksikute objektide konserveerimisele ja restaureerimisele. Nüüd hakkas aga üha rohkem domineerima seisukoht, et säilitatavaks üksuseks peaks eelkõige olema kogu.

Tänapäeval rajaneb pabermaterjalidel olevate kultuuriväärtuste säilitus- ja hoolduspraktika kõigis maailma suuremates raamatukogudes ja arhiivides kogude seisundi analüüsil. Milline on trükiste seisund Eesti suuremates raamatukogudes ja arhiivides? Kahjuks peab vastama, et kuni viimase ajani puudusid vastavad andmed peaaegu täielikult. Kuna Eesti raamatukogudes ja arhiivides ei ole süstemaatilisi uuringuid läbi viidud, puudub Eestis ka ühtne teaduslikult põhjendatud trükiste säilitus- ja hoolduspoliitika. Võttes arvesse kahjustatud materjalide osakaalu pidevat kasvu ning nende üha intensiivistuvat kasutamist, omandab pabermaterjalide pikaajalise säilitamise planeerimine järjest suuremat tähtsust, seda eriti piiratud ressursside tingimustes. Säilitamise planeerimine on aga mõeldamatu ilma igakülgse informatsioonita kogude seisundi ning seda mõjutavate tegurite kohta.

2. Kogude seisund ja säilitamise planeerimine

Raamatukogude funktsioneerimisel on olulise tähtsusega informatsiooni säilimise tagamine. Säilitamisega on ühel või teisel määral seotud kõik raamatukogu tööloigud. Lisaks hoiutingimuste kontrollile ning konserveerimisele ja restaureerimisele kuulub säilitamise valdkonda ka kogude korraldus ja kasutussüsteem (raamatute eksemplaarsus, kasutamise kord, paljundamine, raamatukogudevaheline laenutus, näitused jne.). Säilitamine hõlmab kõiki dokumentide hoidmise, kaitsmise ja kasutamisega seotud tegevusi, mille eesmärgiks on aeglustada dokumentide vananemist. Säilitamine on pidev protsess, kuna vananemist on võimalik aeglustada, kuid mitte peatada. Säilitamine on üheaegselt nii universaalne kui ka mitmetahuline ülesanne. Kuigi põhilised materjalid, millest säilikud koosnevad, aga samuti nende vananemisel toimuvad muutused ning seda mõjutavad tegurid on üldjoontes ühesugused, erineb olukord igas konkreetse raamatukogus. Seega tuleb säilitusprogrammid luua iga raamatukogu jaoks eraldi, võttes arvesse just antud kogule spetsiifilisi jooni. Säilitusprogramm peab hõlmama järgmisi raamatukogu tegevusvaldkondi:¹

1. Konserveerimine.

- 1.1. Hoiutingimused (temperatuuri-niiskusrežiim, valgustus, õhusaastus, biokahjustajad).
- 1.2. Materjalide stabiliseerimine (tugevdamine, neutraliseerimine, desinfitseerimine, kaitseümbriste valmistamine jne.).
- 1.3. Restaureerimine.

2. Arhitektuur.

- 2.1. Ruumide ehitus, kasutatud materjalid.
- 2.2. Sisustus.
- 2.3. Avariide ja õnnetuste vastased süsteemid.

3. Kogude korraldus.

- 3.1. Dokumentide töötlemine (templid, kleebised, ümbrised) ja paigutus hoidlas.
- 3.2. Transport.
- 3.3. Komplekteerimine (eksemplaarsus, asendamine).
- 3.4. Tagatisfondi loomine (mikrofilmimine).
- 3.5. Koristusrežiim.

4. Kogude kasutamine (kasutamise intensiivsus, kasutamise piirangud, paljundamine, näitused jne.).

5. Töötajate ja kasutajate väljaõpe.

6. Säilitusprobleemide tutvustamine.

Raamatute säilitamise probleem tõusis uue teravusega esile 1970-ndatel aastatel just tänu kogude seisundi uuringutele. USA Kongressi Raamatukogu teatas 1973. aastal, et 1/3

---

¹ Hazen, D. Collection Development, Collection Management, and Preservation // Library Resources and Technical Services. 1982. Vol. 26, N. 1. P. 3–11; Darling, P., Webster, D. Preservation Planning Program. Washington, 1982. 117 p.

säilitatavatest raamatutest (üle 6 miljoni köite) on muutunud paberi happelise lagunemise tagajärjel kasutamiskõlbmatuks, ning et iga päevaga lisandub üle 200 kahjustatud raamatu. Esimene laiaulatuslik ning statistiliselt usaldusväärne kogude seisundi hindamine viidi läbi 1983. aastal Yale'i Ülikooli Raamatukogus. Leiti, et 37% raamatutest on hapra ning 83% liiga happelise paberiga. Sellised alarmeerivad tulemused ärgitasid ka teisi raamatukogusid pöörama tähelepanu raamatute olukorrale kogudes.

Probleemide keerukuse tõttu eeldab raamatukogu edukas säilituspoliitika vastava programmi olemasolu. Reeglina koosneb säilitusprogramm järgmistest komponentidest:²

1. Ülevaade kogudest, taustinformatsioon.
2. Hoiutingimused, kogude korraldus.
3. Kogude seisund.
4. Kogude kasutamine.
5. Olemasolevad võimalused säilitamise tagamiseks.
6. Vajalikud ettevõtmised, nende maksumus.
7. Säilitamise normatiivid.
8. Projekti organisatsiooniline alus.

Säilitamise planeerimine tugineb olemasolevale informatsioonile kogude kohta, millest ühe olulisema osa moodustab teave kogude seisundi kohta.³ Kogude seisundi analüüs näitab materjalide põhilised kahjustusliigid ning nende protsentuaalse osa kogudes. Saadud andmeid on võimalik kasutada konserveerimis-restaureerimistöde planeerimisel nii lühemas kui ka pikemas perspektiivis.

Paberi seisundi analüüsi andmeid kasutatakse ka vananemise üldiste probleemide uurimisel. Eelkõige puudutab see paberi vananemise kiirust mõjutavaid tegureid, selliseid nagu tehnoloogilise protsessi poolt määratud paberi keemilis-füüsikalised omadused, kasutamise intensiivsus ja hoiutingimused.

Tänapäeva hiiglaslike kogude korral on muutunud oluliseks eeskirjade koostamine, mille alusel toimuks konserveerimist vajavate raamatute selektsioon kogudest. Vastavate valikueeskirjade koostamisel võetakse arvesse säilikute seisund, kogude moodustamise üldine poliitika, säilikute unikaalsus, tähtsus, intellektuaalne sisu, kasutamisisintensiivsus.⁴ Lihtsate valikueeskirjade loomine on eriti oluline massilise töötlemise meetodite (neutraliseerimine, stabiliseerimine, mikrofilmimine) rakendamise korral.⁵

Kirjaliku kultuuripärandi säilitamine eeldab nii raamatukogude töötajate kui ka laiema avalikkuse teadlikkust probleemi olulisusest ja ulatusest. Kogude seisundi uurimisel kogutud andmeid on edukalt kasutatud säilitusprobleemide teadvustamisel väga erinevatel tasanditel.

² Report on The Preservation Planning Project / University of Pennsylvania Libraries. Washington, 1991. 25 p.; Darling, P. *Op. cit.*

³ Walker, G. Assessing Preservation Needs // *Library Resources and Technical Services*. 1989. Vol. 33, N. 4. P. 414–419.

⁴ Atkison, R. W. Selection for preservation: a materialistic approach // *Library Resources and Technical Services*. 1986. Vol. 30, N. 4. P. 341–353; Clapp, W. V. The story of permanent/durable book-paper, 1115–1970 // *Restaurator* : supplement number 3. 1972. 51 p.

⁵ Palm, J., Cullhed, P. Deteriorating Paper in Sweden. Stockholm, 1988. 30 p.

3. Kogude uurimise meetodid

Kogude seisundi uurimise all mõistetakse igas säilitusüksuses toimunud ja toimuvate kahjustusprotsesside iseloomu ja ulatuse kindlaksmääramist.⁶ Uurimise muudavad keerukaks järgmised asjaolud:

1. Materjalide suur mitmekesisus, reeglina koosneb isegi üks säilik mitmest erinevate füüsikalise-keemiliste omadustega materjalist.

2. Materjalide vananemist mõjutavate tegurite mitmekesisus, nende toime mitmetasandilisus. Enamikul juhtudest on vananemine mitme omavahel seotud protsessi koostoime tulemus.

3. Kogudes säilitatavad materjalid on erineva ajalooga.

Vananemisprotsessid kulgevad objektide erinevatel organisatsioonitasemetel, alates molekulaarsest tasandist ning lõpetades tervete kollektsioonide ja kogudega. Erinevatel organisatsioonitasemetel toimuvate vananemisprotsesside uurimisel kasutatakse erinevaid meetodeid.

1. Molekulaarne tasand.

Kasutatakse erinevaid füüsikalisi, keemilisi ja bioloogilisi uurimismeetodeid. Võimalik on saada informatsiooni vananemisel makromolekulides toimuvate muutuste kohta.

2. Materjali tasand.

Analüütilised uurimismeetodid, mis annavad informatsiooni uuritava materjali koostise, valmistamismeetodite ning seisundi kohta.

3. Objekti tasand.

Integreeritakse erinevate materjalide uurimisel saadud informatsioon, arvestades seejuures materjalide omavahelist mõju ning vastasmõju keskkonnaga. Oluline on iga konkreetse objekti ajaloo võimalikult täpne tundmine. Küllaltki töömahukate uuringute eesmärgiks on võimalikult kõikehaarav teave konkreetse individuaalobjekti kohta.

4. Kogu tasand.

Raamatukogus on kogu süstematiseeritud dokumentide kogum, mis on hangitud vastavalt antud raamatukogu ülesannetest ja eesmärkidest lähtudes. Raamatukogu kogu ei ole mitte ainult trükiste kogum, vaid ta on terviklik süsteem, milles iga üksik dokument on teistega seotud. Kogu on alati liikuv, muutuv — trükiseid laenutatakse ja tagastatakse, hangitakse juurde uusi dokumente ning eraldatakse vananenuid. Kogude uurimismeetodid sõltuvad eelkõige nende suurusest, väärtusest ning materjalidest, millest koosnevad säilikud. Väärtuslike ning väikesemahuliste kogude uurimisel rakendatakse objektide uurimisel kasutatavaid metoodikaid. Suuremahuliste kogude korral on asendamatud erinevad statistilised meetodid.

---

⁶ Mody, N. Fondide kahjustuste väljaselgitamise ning konserveerimis- ja restaureerimistöde mahu kindlaksmääramise metoodikast // Raamat – aeg – restaureerimine. Tartu, 1984. Vihik 5. Lk. 56–63; Matthews, G. Surveying collections: the importance of condition assessment for preservation management // Journal of Librarianship and Information Science. 1995. Vol 27, N. 4. P. 227–236.

5. Raamatukogu tasand.

Raamatukogu tervikuna koosneb erinevatest kogudest ning viimased omakorda väga erinevatest objektidest. Põhiline on üksikobjektide ja kogude tasandil kogutud informatsiooni üldistamine ning saadud andmete võrdlemine teiste raamatukogude vastavate tulemustega rahvuslikus ning rahvusvahelises ulatuses.

Järgnevalt vaatleme üksikasjalikumalt kogude uurimisel kasutatavaid meetodeid. Kuna isegi keskmise suurusega raamatukogus säilitatavate trükiste arv võib ulatuda sadadesse tuhandettesse, on täiesti mõeldamatu nende kõikide läbivaatamine. Seepärast rakendatakse reeglina statistilisi hindamismeetodeid.⁷ Statistiliste meetodite kasutamine põhineb järgmisel eeldusel — kui valida raamatukogumist juhuslikult teatud arv raamatuid ning testida nende seisundit kindla metoodika alusel, siis iseloomustab tulemus raamatute seisundit terves raamatukogumis.

Kogude uuringud võib jagada kolme liiki. Esiteks, laiaulatuslikud statistilised uuringud, mis annavad kõrge usaldatavusega tulemusi. Sellist tüüpi klassikaline uuring viidi läbi 1980-ndatel aastatel Yale'i Ülikooli Raamatukogus. Valimi mahuks oli 36 000 köidet 9-miljonilisest kollektsoonist. Arusaadavalt on sellised uuringud vägagi töömahukad ning aeganõudvad. Teiseks, väikesemahulised statistilised uuringud, mis annavad, võrreldes esimest liiki uuringutega, küll väiksema, aga siiski täiesti aktsepteeritava usaldatavusega tulemusi. Valdav enamik kogude uuringuid kuulub just sellesse liiki. Kolmandaks, tervet kogu haaravad uuringud, mille korral vaadatakse läbi ning hinnatakse eraldi iga säilik. Kasutatakse väärtuslike kogude või suuremate kogude mõne osa uuringutel. Sellisel juhul langeb valim kokku üldkogumiga ning puudub vajadus matemaatilise statistika meetodite kasutamise järele otsustuste tegemisel. Sisuliselt kasutatakse üksikobjektide uurimismeetodeid. Statistiliste uurimismeetodite rakendamise korral on kõige keerulisemaks protseduuriks valimi moodustamine.⁸ Valimi moodustamise põhimõte määrab teatava määraneni ka käsitletavate tunnuste tõenäosusliku iseloomu ja samuti andmeanalüüsi ülesande lahendamistee. Kõige tüüpilisem on juhusliku valimi kasutamine. Juhuslik valim moodustatakse, valides üldkogumisse kuuluvaid objekte valimisse mingi juhusliku mehhanismi alusel. Laialdaselt kasutatakse valimi moodustamist juhuslike arvude tabeli või generaatori abil, kusjuures juhusliku valiku aluseks on kas objekti (trükise) asukoht riulil või vastavat objekti esindava kaardi asukoht kataloogis. Iga juhuslik arv määrab järjekordse valimisse sattuva objekti järjekorranumbri, kusjuures valimi esindatavus on tagatud juhuslike arvude jada põhiomadustega.

Lähtudes valimi moodustamisel trükiste asendist riulitel, jaotatakse uuritav kogu formaalse paiknemise alusel osadeks. Näiteks numereeritakse eraldi korrused, hoidlaruumid, riuliread, riulisektsioonid, riulid ning lõpuks trükised.⁹ Süstemaatilise valiku korral leitakse riulite üldarvu jagamisel valimisse vajaliku objektide arvuga valikuintervall x .

⁷ Calmes, A., Schofer, R., Eberhardt, K. Theory and practice of paper preservation for archives // Restaurator. 1988. Vol. 9, N. 2. P. 96–111.

⁸ Todd, J. The collection of library statistics for supplier evaluation // Library Acquisitions : Practice and Theory. 1994. Vol. 18, N. 1. P. 61–66.

⁹ Palm, J. *Op. cit.*; Sheenan, P. A Condition survey of books in Trinity College Library Dublin // Libri. 1990. Vol. 40, N. 4. P. 306–317; De Candido, R. Condition survey of the United States History, Local History and Genealogy Collection of the New York Public Library // Library Resources and Technical Services. 1989. Vol. 33, N. 3. P. 274–281.

Valik teostatakse igalt x -ndalt riulilt, kuni terve kogu on haaratud. Näiteks Dublini raamatukogus kasutati juhuslikke arve antud esindusnormiga valimi moodustamisel. Uuriti Inglismaal ja Iirimaa aastatel 1840–1939 ilmunud raamatute seisundit. Valim moodustati nii, et igast aastakümnest valiti juhuslikult 50 raamatut.¹⁰

Küllaltki töömahukat trükiste loendamist riulitel võimaldab vältida juhuslik valik distantsi järgi. Juhuslikult valitud arv annab pikkusmõõdu, millele vastav trükis leitakse, mõõtes mõõtelindiga riuli servast. Hollandi Rahvusraamatukogus läbiviidud uuringus määras trükise asukoha riulil kaks koordinaati — “kõrgus” ning “distants vasakult”. “Kõrgus” mõõdeti lähtudes hoidla põrandast, ning “distants vasakult” vasakust riuliservast.¹¹ Valikul distantsi järgi kaldutakse valima rohkem paksemaid trükiseid.¹² Vea vältimiseks võib kasutada Fussleri valikutehnikat, mille korral valitakse kõigepealt juhuslik distants ning seejärel n -is raamat mõõtmise lõpp-punktist, kusjuures n on juhuslikult valitud arv, mis jääb konstantseks kogu uuringu kestel.¹³

Trükiste juhuslik valik võib toimuda ka kataloogikaartide põhjal. Distants, mille järgi valitakse uuritavate raamatute kaardid, leitakse kogu kaardipaki paksuse jagamisel otsitavate objektide arvuga.¹⁴ Lähtudes eeldusest, et autorite perekonnanimedega algustähed ei ole seotud raamatute füüsilise seisundiga, on võimalik kasutada tähestikulist väljavõttu alfa-beetilise kataloogi põhjal.

Mõne uuringu korral on kasutatud raamatute valikul eksperthinnanguid — valiku on teostanud kogu hästi tundvad raamatukogutöötajad, nii et valitud raamatud annaksid läbilõike antud kogust.¹⁵

Valitavate objektide määratlemisel tekib probleeme peamiselt arhiivides säilitatavate materjalide korral. Arhiivides loetakse vaatlusobjektiks dokumentide köidetud kogum või mapi ehk karbi sisu.¹⁶ Hollandi Riigiarhiivis valiti analüüsiks mapist keskmine paarituarvuline leht.¹⁷ Rootsi Riigiarhiivis kasutati testitava lehe valimiseks kaalumeetodit. Mapi sisu kaaluti, seejärel leiti juhuslikke arve kasutades kaal nulli ja maksimumkaalu vahel ning vastavalt sellele uuritav leht.¹⁸

¹⁰ Sheenan, P. *Op. cit.*

¹¹ Endangered Books and Documents. Den Haag, 1991. 223 p.

¹² Rousseau, R. The Fussler sampling technique // Journal of the American Society for Information Science. 1988. Vol. 36, N. 6. P. 421–422.

¹³ Nickerson, M. pH: Only a piece of the preservation puzzle: A Comparison of the preservation studies at Brigham Young, Yale, and Syracuse Universities // Library Resources and Technical Services. 1992. Vol. 36, N. 1. P. 105–112.

¹⁴ Magrill, R. M., Rinehart, C. Selection for preservation: A Service study // Library Resources and Technical Services. 1980. Vol. 24, N. 1. P. 44–57.

¹⁵ Barrow, J. Deterioration of Book stock, Causes and Remedies. Virginia, 1959. 70 p.; Scott, J. Preservation needs of oversized illustrations in geology masters theses // Library Resources and Technical Services. 1993. Vol. 37, N. 1. P. 73–85.

¹⁶ Calmes, A. *Op. cit.*

¹⁷ Endangered Books and Documents. Den Haag, 1991. 223 p.

¹⁸ Palm, J. *Op. cit.*

Valdavalt on raamatukogude kogude seisundi uuringud keskendunud 19. ja 20. sajandi trükistele.¹⁹ Varasemast ajast pärinevate raamatute korral on nende eripära ning väärtust arvestades eelistatud individuaalset hindamist.

Trükiste seisundi hindamiseks kasutatakse reeglina eksperthinnangute meetodit, mille korral uuringu läbiviija hindab teatud eeskirju järgides objekti kuuluvust vastavasse rühma. Raamatu füüsilise seisundi hindamisel võib lähtuda sellest, kas raamat vajab kohest parandamist või mitte, milline on paberi kulumisaste, rebendite olemasolust, ümberkõitmise vajadusest.²⁰ Hinnatud on erinevate keskkonnakahjustuste olemasolu, lehekülgede puudumist, kõite seisundit.²¹ Victoria ja Alberti Muuseumis (Kanada) tehtud uuringus jaotati raamatud nelja stabiilsuskategooriasse. Hinnati järgmisi kahjustustüüpe: suured struktuurikahjustused, väikesed struktuurikahjustused, pinnakahjustused, keemilised kahjustused, bioloogilised kahjustused, eelnevad parandused, muud kahjustused. Loetletud kahjustuste üldtüübid defineeriti eraldi nii kõite kui ka sisuploki kohta.²²

Pennsylvania Ülikooli raamatukogudes läbiviidud uuringus hinnati iga raamatu juures paberi mehhaanilist vastupidavust, üldist füüsilist seisundit, kõite seisukorda, raamatute asendit riulitel, formaati, kasutamist. Halvas füüsilises olukorras olevateks loeti raamatud lahtiste või puudevate lehtedega, kahjustatud kaanesoonega, kahjustatud kaante ja seljaga, aga samuti keskkonnakahjustustega (vesi, tuli, hallitus) raamatud.²³

Hinnatavad raamatud jaotatakse reeglina osadeks ning erinevate osade seisund hinnatakse eraldi. Tavaliselt jaotatakse raamat sisuploki ja kõiteks.²⁴ Küllalt levinud on raamatu jagamine kolmeks — sisuplokk, sisuploki kinnitus ja kõide.²⁵ Jaotamine enamaks arvuks osadeks annab küll detailsemat informatsiooni, kuid on jälle sellevõrra töömahukam. Haruldasemate kogude korral võib see aga olla põhjendatud. Näiteks võib tuua raamatu jaotamise viieks osaks: kaanematerjal; kõiteselg ja kaptaalid; õmblus; kaanelehed, eeslehed, tiitelled, 2–3 esimest ja viimast poognat; sisuploki lehed.²⁶

¹⁹ Palm, J. *Op. cit.*; Sheenan, P. *Op. cit.*; De Candido, R. *Op. cit.*; Endangered Books and Documents. Den Haag, 1991. 223 p.; Nickerson, M. *Op. cit.*; Magrill, R. M. *Op. cit.*; Barrow, J. *Op. cit.*; Smith, R. A Comparison of paper in identical copies of books from the Lawrence University, the Newberry, and the New York Public Libraries // *Restaurator*: supplement number 2. 1972. 76 p.

²⁰ Nickerson, M. *Op. cit.*; Smith, R. *Op. cit.*

²¹ Rogers, S. Backlog management: Estimating resources needed to eliminate arrearages // *Library Resources and Technical Services*. 1991. Vol. 35, N. 1. P. 25–31.

²² Shenton, H. A Conservation strategy for books at the Victoria and Albert Museum // *Papers presented to the Third International Institute of Paper Conservation Conference at the University of Manchester Institute of Science and Technology*. Manchester, 1992. P. 133–140.

²³ Guaranteeing a library for the future // *Restaurator*. 1987. Vol. 8, N. 9. P. 151–181.

²⁴ De Candido, R. *Op. cit.*; Magrill, R. M. *Op. cit.*; Smith, R. *Op. cit.*; Rogers, S. *Op. cit.*; Shenton, H. *Op. cit.*; Guaranteeing a library for the future // *Restaurator*. 1987. Vol. 8, N. 9. P. 151–181.

²⁵ Palm, J. *Op. cit.*

²⁶ Mody, N. *Op. cit.*

Raamatu osade seisundi hindamisel kasutatud skaalad on järgmised: 1–3,²⁷ 1–4,²⁸ 0–5,²⁹ 0–6,³⁰ 0–10.³¹

Raamatu “eluea” seisukohalt peetakse olulisemaks paberi seisundit, mis on sellisel juhul raamatu üldseisundi määramisel suurema kaaluga.³² Paberi seisundi hindamisel rakendatakse väga erinevaid füüsikalisi-keemilisi testimismeetodeid, millega määratakse järgmisi paberit iseloomustavaid suurusi: kaal, paksus, tihedus, niiskusesisaldus, murdetugevus, rebimistugevus, reaktsioon, elastsusmoodul, värvus, liimistus, puidumassi sisaldus, kiuline koosseis.

Paberi murdetugevus määratakse kas spetsiaalse seadmega või manuaalselt, sealjuures kasutatav kaksikmurrete arv on 2,³³ 3,³⁴ 4,³⁵ 5,³⁶ 10,³⁷ 25³⁸ või toimub paberi testimine kuni murdumiseni.³⁹

Värvustesti korral hinnatakse visuaalselt, millisel määral on muutunud paberile algselt iseloomulik värvus.⁴⁰

Olemasolevatel andmetel iseloomustab paberi seisundit kõige täpsemalt murdetest. Paberi seisundi visuaalne hinnang kombineerituna murdetugevusega korreleerub tugevasti paberi keemilis-füüsikaliste omadustega.⁴¹

Säilitustingimuste ning kasutamise mõju uurimiseks raamatute vananemisele kasutatakse võrdlevaid uuringuid. Nende käigus testitakse analoogiliste meetodite abil erinevates raamatukogudes säilitatavaid identseid raamatuid, mille ajalugu on teada.⁴² Sellised uuringud on kinnitanud tõsiasi, et säilitustingimused (temperatuur, suhteline õhuniiskus) ning õhu saastatus mõjutavad olulisel määral paberi vananemise kiirust.⁴³

²⁷ Palm, J. *Op. cit.*

²⁸ De Candido, R. *Op. cit.*; Shenton, H. *Op. cit.*

²⁹ Magrill, R. M. *Op. cit.*

³⁰ Scott, J. *Op. cit.*

³¹ Mody, N. *Op. cit.*

³² Palm, J. *Op. cit.*; *Endangered Books and Documents*. Den Haag, 1991. 223 p.; Magrill, R. M. *Op. cit.*

³³ Brown, C., Gertz, J. *Selection for preservation: Applications for college Libraries // Building on the first century: Proceedings of the Fifth National Conference of the Association of College and Research Libraries*. Chicago, 1989. P. 288–294.

³⁴ Palm, J. *Op. cit.*

³⁵ Nickerson, M. *Op. cit.*

³⁶ Sheenan, P. *Op. cit.*

³⁷ *Endangered Books and Documents*. Den Haag, 1991. 223 p.

³⁸ *Endangered Books and Documents*. Den Haag, 1991. 223 p.

³⁹ De Candido, R. *Op. cit.*; Zyska, J., Jarosz, A. *The Awareness of conservation: The Years of experience at the Silesian University, Katowice, Poland // Restaurator*. 1992. Vol. 13, N. 3. P. 138–147.

⁴⁰ Palm, J. *Op. cit.*; *Endangered Books and Documents*. Den Haag, 1991. 223 p.; Magrill, R. M. *Op. cit.*

⁴¹ Palm, J. *Op. cit.*; *Endangered Books and Documents*. Den Haag, 1991. 223 p.

⁴² Palm, J. *Op. cit.*; Smith, R. *Op. cit.*

⁴³ Nickerson, M. *Op. cit.*; Smith, R. *Op. cit.*; Smith, D. *Disaster recovery: Problems and procedures // IFLA Journal*. 1992. Vol. 18, N.1. P. 13–24; Baer, S., Berman, S. *An Evaluation of the statistical significance of Hudsons acidity data for 17th and 18th century books in two libraries // Restaurator*. 1986. Vol. 7, N. 3. P. 119–124.

4. Trükiste seisund Tartu Ülikooli Raamatukogus

Trükiste füüsilise seisundi uuring viidi läbi järgmistes Tartu Ülikooli Raamatukogu kogudes:

1. **Õppekirjanduse kogu** (N) sisaldab õpikuid ja õppetöökäsitlusi vajalikku kirjandust eesti keeles ja võõrkeeltes. Valimi suurus 261 raamatut.
2. **Võõrkeelse raamatu kogu (ilmunud 1917. a-st)** (F3) hõlmab võõrkeelseid, pärast 1917. aastat ilmunud raamatuid. Valimi suurus 150.
3. **Võõrkeelse raamatu kogu (ilmunud kuni 1917. a-ni)** (F4) sisaldab võõrkeelseid raamatuid alates 15. sajandist kuni 1917. aastani. Valimi suurus 371.
4. **Eestikeelse kirjanduse kogu** (F2) sisaldab eestikeelseid raamatuid ja perioodikaväljandeid alates 1632. aastast kuni kaasajani. Valimi suurus 340.*
Uuringu meetodikat on kirjanduses juba varem tutvustatud.⁴⁴

Tartu Ülikooli Raamatukogu kogude süsteem, mille aluseks on trükise keel, ilmumise aeg ja koht, trükise tüüp, pärineb 1950. aastatest.

Võõrkeelse raamatu kogu (ilmunud 1917. a-st) ning õppekirjanduse kogu iseloomustab uuema kirjanduse suur osakaal. Õppekirjanduse kogus leidub kirjandust alates 1940-ndatest aastatest, domineeriv on uuem (aastad 1970–1990) kirjandus. Võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-st) on üle 60% raamatutest ilmunud alates 1960-ndatest aastatest. Mõlemat kogu iseloomustab trükiste juurdekasvu kiirenemine, eriti alates 1970-ndatest aastatest. Eestikeelse kirjanduse kogus hakkab trükiste hulk oluliselt suurenema alates 1920-ndatest aastatest. Võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-ni) hakkab raamatute hulk kasvama alates 1740-ndatest aastatest, saavutades maksimumi käesoleval sajandil. Ajaliselt hõlmavad uuritud kogud ajavahemiku 17. sajandi algusest kuni tänapäevani.

Ilumiskohtade järgi on arusaadavalt kõige ühtlasema koosseisuga eestikeelse kirjanduse kogu — üle 96% kirjandusest on ilmunud Eestis. Õppekirjanduse kogus leiduvast kirjandusest on üle 90% ilmunud Eestis ja Venemaal. Võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-ni) on 72% raamatutest ilmunud Saksamaal ja Venemaal. Uuema võõrkeelse kirjanduse osas domineerivad ilumiskohtadena Venemaa, Saksamaa ning USA.

Kõiteligi järgi jagunevad trükised ühtlaselt õppekirjanduse ja võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-st), kus ligikaudu pooled raamatud on kõvakõitelised ning pooled pehmekõitelised. Eestikeelse kirjanduse kogus on ligikaudu 60% trükistest pehmekõitelised ning võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-ni) on enamik raamatutest (90%) kõvakõitelised. Viimatinimetatud kogust leiti ka nahkkõiteid (6,2±2,4%).

Suureformaadilisi raamatuid on enam nii vanema võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-ni) — 30,2±4,7% kui ka uuema võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-st) —

* Kahe viimase kogu varasem osa (võõrkeelse raamatu puhul 15.–16. saj., eestikeelse puhul 1860. aastani) asub praegu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna hoidlas ja neid käesolevas uuringus ei analüüsitud.

⁴⁴ Konsa, K., Tensing, T., Konson, M. Pilot survey of Tartu University Library collections // Raamat — aeg — restaureerimine. Tartu, 1995. Vihik 7. Lk. 27–44.

26,7±7,1%. Eestikeelse kirjanduse kogus on suureformaadilisi trükiseid 19,3±4,2% ja õppekirjanduse kogus 11,0±3,8%.

Vaadeldes üldhinnangut trükistele uuritud kogudes (tabel 1), selgub, et kõige halvemas seisundis on raamatud võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-ni), kahjustusastmelt järgnevad eestikeelse kirjanduse ja õppekirjanduse kogu. Kõige paremas seisundis on raamatud võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-st). Kogude selline järjestus säilib ka siis, kui vaatleme eraldi trükiste paberi, sisuploki kinnituse ja köite seisundit (tabel 2, 4, 5). Uuritud kogudes on kõige halvemas seisundis trükiste köide, kuna just köide puutub esmajärjekorras kokku trükiseid kahjustavate tegurite toimega. Eestikeelse kirjanduse, õppekirjanduse ning võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-ni) järgneb kahjustusastmelt köitele paber ja võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-st) sisuploki kinnitus. Kõige paremas seisundis on õppekirjanduse, eestikeelse kirjanduse ja võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-ni) sisuploki kinnitus ning võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-st) paber.

Uuritud kogudes summaarselt moodustavad kahjustamata trükised 79,8±2,3%, osaliselt kahjustatud trükised 16,7±2,2% ning kahjustatud trükised 3,5±1,1% (tabel 1).

Andmete võrdlemiseks teiste analoogilise metoodika alusel läbiviidud uuringute tulemustega on otstarbekas vaadelda eraldi alates aastast 1800 ilmunud trükiseid, kuna enamikul juhtudest on uurimisobjektiks just sellel ajaperioodil ilmunud kirjandus. Sellised nn. "moodsad" trükised moodustasid uuritud kogudest 94,0±1,4%. Enne aastat 1800 ilmunud trükiseid leidub ainult võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-ni). Moodsatest trükistest on 80,8±2,4% kahjustamata, 15,7±2,2% osaliselt kahjustatud ning 3,5±1,1% kahjustatud. Enne 19. sajandit ilmunud raamatud jagunesid üldhinnangu alusel järgmiselt: 67,7±11,3% kahjustamata, 29,2±11,0% osaliselt kahjustatud ja 3,1±4,2% kahjustatud. Kui kahjustatud trükiseid on mõlemas grupis ühesugusel määral, siis osaliselt kahjustatud trükiseid on enam vanema kirjanduse hulgas. Võrreldes teiste raamatukogudega, on trükiste seisund Tartu Ülikooli Raamatukogus tunduvalt parem (tabel 10). Trükiste hea seisundi juures on määravaks kogude ajalugu, säilitustingimused ning kasutamistensiooni.⁴⁵ Säilivuse põhjuste täpsem väljaselgitamine nõuab eraldi uurimust. Osaliselt põhjustab kahjustatud trükiste väikest osakaalu ka muudetud hindamismeetod — arvesse ei võetud paberi kollasuse määra, kuna vanemate trükiste puhul ei ole võimalik hinnata paberi algset värvust. Selle võrra sattus vähem raamatuid "osaliselt kahjustatute" kategooriasse ning rohkem "kahjustamata" trükiste hulka. Paberi kollasuse mitteametamise põhjuseks oli esiteks, kollasuse määra hindamise raskused ning teiseks, asjaolu, et eriti kaltsupaberi puhul ei tähenda paberi kollane toon veel selle halba kvaliteeti.⁴⁶

Trükiste üldseisund on kõikides uuritud kogudes negatiivselt korreleeritud trükiste ilmumisaajaga (tabel 17, 18, 19, 20). Summeerides kõik uuritud kogud, saame korrelatsiooni-koefitsiendiks $r = -0,24113$. Vaadeldes kahjustatud trükiste jaotumist ilmumisaaja järgi, on näha, et 95,1±6,7% kahjustatud trükistest on ilmunud ajavahemikus 1810–1970 ning 66,7±4,8% ajavahemikus 1860–1920 (tabel 12). Ilmumisaajaga on negatiivselt korreleeritud ka trükiste paberi, sisuploki kinnituse ja köite seisund. Uuritud kogudest moodustab erandi

⁴⁵ Sheenan, P. *Op. cit.*; Nickerson, M. *Op. cit.*; Smith, R. *Op. cit.*

⁴⁶ Palm, J. *Op. cit.*

võrkeelse raamatu kogu (ilmunud 1917. a-ni), milles statistiliselt oluline korrelatsioon leiti ainult köite seisundi ja ilmumisaja vahel (tabel 17, 18, 19, 20). Korrelatsioon raamatute füüsilise seisundi ja nende vanuse vahel on tuvastatud ka teiste analoogiliste uuringute käigus. Kahjustatud raamatuid on reeglina enam 19. sajandi teisest poolest kuni 20. sajandi alguseni ilmunud raamatute hulgas — 1860–1900,⁴⁷ 1860–1920.⁴⁸

Trükiseid kahjustavad tegurid toimivad komplekselt, kahjustades üheaegselt nii paberit, sisuploki kinnitust kui ka köidet. Seda kinnitab asjaolu, et trükiste paberi, sisuploki kinnituse ja köite seisund on omavahel korreleeritud kõikides uuritud kogudes, ainsa erandi moodustab võrkeelse raamatu kogu (ilmunud 1917. a-st), kus ei leitud seost trükiste paberi ja sisuploki kinnituse seisundi vahel (tabel 17, 18, 19, 20).

Paberi seisundi visuaalne hinnang iseloomustab eelkõige trükiste kasutamisest tingitud kahjustusi. Üksikute eranditega on põhihulk kahjustatud paberiga raamatutest ilmunud ajavahemikus 1820–1950 (tabel 12). Rootsi Kuninglikus Raamatukogus, Rootsi Rahvusarhiivis, Göteborgi ning Uppsala Ülikooli Raamatukogus on kahjustatud paberiga raamatuid kõige enam ajavahemikus 1860–1890 ilmunu hulgas. Yale'i Ülikooli Raamatukogus on vastavaks ajavahemikuks aastad 1880–1920.⁴⁹ Paberi mehhaaniline vastupidavus murdele ja reaktsioon kajastavad paberi keemilis-füüsikalisi omadusi ja säilitustingimusi. Kasutamine ei mõjuta olulisel määral paberi muredetugevust ja reaktsiooni.⁵⁰

Hapra paberiga raamatuid on kõige rohkem võrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-ni) — 6,1±2,4%. Eestikeelse kirjanduse ning võrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-st) on hapra paberiga trükiste osakaal tunduvalt väiksem, vastavalt 0,9±1,0% ja 0,6±1,3%. Õppekirjanduse kogus hapra paberiga raamatuid ei leitud. Summaarselt leidub hapra paberiga trükiseid uuritud kogudes 2,4±0,9% (tabel 6). Kõik hapra paberiga raamatud on ilmunud ajavahemikus 1820–1950, kõige suurem on hapra paberiga raamatute osakaal ajavahemikus 1880–1910 ilmunud kirjanduse hulgas (diagramm 5). Paberi muredetugevus on ilmumisajaga korrelatsioonis eestikeelse kirjanduse kogus ja võrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-ni) (tabel 19, 20). Hollandi Riigiarhiivis leiti ajavahemikus 1800–1990 ilmunud kirjanduse hulgas hapra paberiga trükiseid 1,5%, sealhulgas on kõige rohkem hapra paberiga trükiseid ilmunud ajavahemikus 1870–1880 — 7%. Hollandi Rahvusraamatukogus leidis sama ilmumisajaga trükiste hulgas hapra paberiga eksemplare 2,2% ning kõige suurem oli hapra paberiga trükiste osakaal ajavahemikus 1880–1890 ilmunud trükiste hulgas — 21%.⁵¹ USA-s Brigham Young'i Ülikooli Raamatukogus läbiviidud uuringu käigus leiti, et nelja kaksikmurde juures murdus ning loeti seega hapraks 3,8% raamatute paber. Uuriti alates aastast 1840 ilmunud kirjandust. Kõige enam leidis hapra paberiga trükiseid ajavahemikus 1860–1900 ilmunud kirjanduse hulgas.⁵² New Yorgi Avalikus Raamatukogus leiti, et 50% uuritud raamatutest on hapra paberiga (hapraks loeti paber, mis murdus 4 kaksikmurde juures), neid oli kõige enam ajavahemikus 1840–1920

⁴⁷ De Candido, R. *Op. cit.*

⁴⁸ Magrill, R. M. *Op. cit.*

⁴⁹ Palm, J. *Op. cit.*

⁵⁰ Fellers, C., Iversen, T., Lindström, T., Nilsson, T., Rigdahl, M. *Ageing / Degradation of Paper*. Stockholm, 1989. 98 p.

⁵¹ *Endangered Books and Documents*. Den Haag, 1991. 223 p.

⁵² Nickerson, M. *Op. cit.*

ilmunud kirjanduse hulgas.⁵³ Võrreldes erinevate raamatukogude ja arhiivide kogude uurimisel saadud andmeid (tabel 11), on näha, et hapra paberiga trükiseid on rohkem ajavahemikus 1840–1940 ilmunud kirjanduse hulgas. Kõikumised erinevate kogude vahel tulenevad nii uurimismetoodikate erinevustest kui ka kogude erinevast ajaloost. Antud perioodil ilmunud trükiste paberi halb mehhaaniline vastupidavus on seletatav paberi halva kvaliteediga, mille põhjustasid sügavad muutused paberi tootmistehnoloogias 19. sajandi keskel.⁵⁴

Paberi mehhaaniline vastupidavus murdele on negatiivses korrelatsioonis paberi visuaalse hinnanguga võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-ni) ($r = -0,5274$) ja võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-st) ($r = -0,7549$) (tabel 18, 19). Hapra paberiga trükised on reeglina kahjustatud ka visuaalse hinnangu järgi. Selliseid tulemusi kinnitavad ka teiste uuringute andmed.⁵⁵

Üheks olulisemaks moodsaid trükiseid kahjustavaks teguriks on nende paberi happeline reaktsioon.⁵⁶ Väga happelise reaktsiooniga ($\text{pH} < 5,0$) paberiga raamatuid leiti ainult võõrkeelse raamatu kogust (ilmunud 1917. a-ni), kus nad moodustavad $0,8 \pm 0,9\%$ raamatute üldhulgast (tabel 8). Happelise reaktsiooniga ($5,0 < \text{pH} < 6,0$) paberiga trükiseid on samuti kõige enam võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-ni) — $13,2 \pm 3,4\%$ (tabel 8), järgnevad õppekirjanduse kogu — $7,7 \pm 3,2\%$ (tabel 3), eestikeelse kirjanduse kogu — $7,3 \pm 2,7\%$ (tabel 9) ning võõrkeelse raamatu kogu (ilmunud 1917. a-st) — $4,0 \pm 3,1\%$ (tabel 7). Väga happelise reaktsiooniga paberiga raamatud on ilmunud ajavahemikus 1900–1920 (diagramm 3). Paberi reaktsioon on ilmumisajaga korrelatsioonis eestikeelse kirjanduse kogus ($r = 0,2361$) (tabel 20), võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-st) ($r = 0,1822$) (tabel 18) ning õppekirjanduse kogus ($r = 0,1470$) (tabel 17). Summaarselt jaotuvad happelise reaktsiooniga paberiga raamatud küllaltki ühtlaselt (tabel 13).

Trükiste paberi reaktsioon on negatiivses korrelatsioonis paberi seisundi visuaalse hinnanguga ($r = -0,23349$). Statistiliselt on happelisema paberiga trükiste paberi seisund halvem, võrreldes neutraalse ja aluselise reaktsiooniga paberiga (tabel 14). Omavahel on seotud ka paberi reaktsioon ja mehhaaniline vastupidavus murdele ($r = 0,19967$). Happelisem paber on hapram, võrreldes neutraalse ja aluselise reaktsiooniga paberiga (tabel 15). Õppekirjanduse kogus on trükiste paberi reaktsioon seotud ilmumiskohaga ($r = 0,2218$). Happelise reaktsiooniga paberiga trükiseid leidub Eestis ja Venemaal ilmunud kirjanduse hulgas. Põhjuseks on asjaolu, et teistes maades ilmunud trükiste osatähtsus kogus hakkab muutuma oluliseks alates 1980-ndatest aastatest, s.t. tegemist on valdavalt neutraalse või aluselise reaktsiooniga paberiga uute raamatutega.

Teistes raamatukogudes läbiviidud uuringud näitavad reeglina happelise reaktsiooniga paberiga raamatute suuremat osakaalu. Brigham Youngi Ülikooli Raamatukogus leidub 75,5% raamatuid, mille paberi pH on alla 5,4. Happelise reaktsiooniga paberiga raamatuid

⁵³ De Candido, R. *Op. cit.*

⁵⁴ Grandinette, M., Silverman, R. The Library Collections Conservation Discussion Group: Taking a comprehensive look at book repair // *Library Resources and Technical Services*. 1994. Vol. 38, N. 3. P. 281–287; Samuelsson, M. L., Sörner, K. *Natural Ageing of Paper: Swedish Papers 1908–1988*. Stockholm, 1990. 32 p.

⁵⁵ De Candido, R. *Op. cit.*

⁵⁶ Grandinette, M. *Op. cit.*; Fellers, C. *Op. cit.*; Barrow, J. *Op. cit.*

on enam ajavahemikus 1880–1940 ilmunu hulgas. Samuti tuvastati paberi reaktsiooni korrelatsioon paberi seisundi ja mehhaanilise vastupidavusega.⁵⁷ Newberry raamatukogus läbiviidud uuringute tulemusena leiti, et pooltel raamatutel oli paberi pH alla 4,0 ning 84% pH oli alla 5,0. Korrelatsiooni paberi reaktsiooni ja murdetugevuse vahel ei leitud.⁵⁸ Trinity Kolledži Raamatukogus oli ajavahemikus 1840–1930 ilmunud raamatute paberi keskmine pH 3,5–4,0. Paberi reaktsioon ja murdetugevus olid korreleeritud.⁵⁹ Hollandi Riigiarhiivis säilitatavate materjalide keskmine pH oli vahemikus 4,3–5,6 ja Hollandi Rahvusraamatukogus 4,5–5,6 (hilisema ilmumisajaga raamatute paberi korral 6,5).⁶⁰ Väga happelise reaktsiooniga (pH<5,0) paberiga materjalid moodustasid uuritud kogudest Hollandi Riigiarhiivis 72,8% ning Hollandi Rahvusraamatukogus 42,7%, happelise reaktsiooniga (5,0<pH<6,0) paberiga materjalid vastavalt 23,4% ja 28,5%.⁶¹

Keskmiselt on mehhaaniliselt vastupidavate paberite happelisus väiksem, võrreldes hapra paberiga. Iga üksiku trükise korral ei pruugi paberi reaktsioon ning murdetugevus olla korrelatsioonis, kuna juba väikesed erinevused hoiutingimustes kutsuvad esile olulisi paberi reaktsiooni muutusi.⁶²

Eelnevate paranduste, mille hulka loetakse nii paberi- kui ka köiteparandused, hulga järgi jaotuvad uuritud kogud järgmiselt — kõige enam on parandustega raamatuid võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-ni) — 7,5±2,6%, järgnevad eestikeelse kirjanduse kogu — 6,0±2,5% ning õppekirjanduse kogu — 4,2±2,4%. Võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-st) on parandustega raamatuid kõigest 0,6±1,3%. Summaarselt moodustavad parandustega raamatud 5,4±1,3% uuritud kogudest. Parandustega raamatute küllaltki suur hulk näitab, et kogude korrashoiu eest on pidevalt hoolitsetud.

Uuritud kogudes peale õppekirjanduse kogu on normaalselt hoiustatud absoluutne enamik trükistest. Õppekirjanduse kogu on suur hulk trükistest hoiustatud horisontaalselt või siis paigutatud liiga tihedalt.

Kokku laenutati uuritud kogudest 1993. aasta jooksul 7,1±1,5% trükistest. Kõige rohkem kasutati eestikeelse kirjanduse kogu — laenutati 14,1±3,7% trükistest, järgnesid õppekirjanduse kogu — 8,4±3,3% ning võõrkeelse raamatu kogu (ilmunud 1917. a-st). Kõige vähem kasutati raamatuid võõrkeelse raamatu kogust (ilmunud 1917. a-ni).

5. Konserveerimist-restaureerimist vajavad trükised

Raamatukogu kogude seisundi uuringu üheks eesmärgiks oli konserveerimist-restaureerimist vajavate trükiste hulga ning peamiste kahjustavate tegurite iseloomu tuvastamine. Lähtudes trükiste konserveerimis- ja restaureerimisvajadusest, võib Stanfordini testi hinnanguskaalat iseloomustada järgmiselt:

⁵⁷ Nickerson, M. *Op. cit.*

⁵⁸ Smith, R. *Op. cit.*

⁵⁹ Sheenan, P. *Op. cit.*

⁶⁰ The Future of Our Paper Past. The Hague, 1993. 34 p.

⁶¹ Endangered Books and Documents. Den Haag, 1991. 223 p.

⁶² Palm, J. *Op. cit.*; Smith, R. *Op. cit.*; The Future of Our Paper Past. The Hague, 1993. 34 p.

1. Kahjustamata. Heas seisukorras, stabiilne, kasutatav ilma piiranguteta, ei vaja mingit töötlemist.

2. Osaliselt kahjustatud. Rahuldav seisund, osaliselt kahjustatud, kuid stabiilne, ei nõua kohest töötlemist.

3. Kahjustatud. Halvas või väga halvas seisundis, piiratud kasutatavus, vajab kohest töötlemist.

Konserveerimist-restaureerimist vajavate trükiste hulka loeti kõik trükised, millel oli kahjustatud paber, sisuploki kinnitus või köide (vastavad hinnangud Stanfordi testi järgi "3"), aga samuti hapra paberiga ning paberi reaktsiooniga pH<5,5 ja hallituskahjustustega trükised.

Kahjustatud paberiga trükised nõuavad paberi conserveerimist või restaureerimist, kahjustatud sisuploki kinnitusega trükised ümberkõitmist ja sageli ka paberi conserveerimist ning kahjustatud köitega trükised köite restaureerimist või ümberkõitmist. Happelise reaktsiooniga paberiga trükised vajavad neutraliseerimist, sageli on vajalik ka paberi restaureerimine. Hapra paberiga trükised nõuavad paberi restaureerimist, mis seisneb neutraliseerimises ja paberi tugevdamises. Kahjustatud paberiga ning eriti happelise ja hapra paberiga trükistest on otstarbekas valmistada kas kserokoopiaid või mikrofilmid. Originaale on soovitatav kohal hoida, et pikendada nende "eluiga".

Happelise ning hapra paberiga trükiste suure hulga tõttu peetakse vajalikuks võtta kasutusele massilise conserveerimise tehnoloogiad, mis seisnevad paberi neutraliseerimises ja tugevdamises.⁶³ Käesoleval ajal on sellised meetodid väljatöötamise või katsetamise staadiumis.⁶⁴ Massilise conserveerimise tehnoloogiate kasutuselevõtu korral muutub oluliseks töödeldavate materjalide valiku probleem. Kuna valik üksikdokumentide kaupa on liiga töömahukas, on oluline leida tunnused, mis võimaldavad kiiresti identifitseerida töötlemist vajavaid trükiseid.

Konserveerimist-restaureerimist vajavate trükiste hulk on antud arvatavas maksimaalsuuruses, lähtudes kogude mahust.

5.1. Õppekirjanduse kogu

Kahjustatud paberiga trükiseid kogust ei leitud, kahjustatud sisuploki kinnituse ja köitega trükiseid on vastavalt kuni 4549 ja 9511 eksemplari. Happelise reaktsiooniga paberiga trükiseid on kuni 4549 eksemplari. Hapra paberi ja hallituskahjustustega trükiseid ei leitud. Kokku on õppekirjanduse kogus kuni 18 609 conserveerimist-restaureerimist vajavat trükist (tabel 16).

Õppekirjanduse kogu iseloomustab trükiste "väike vanus" ning kõrge kasutamisisiivsus. Trükiste kahjustused seostuvadki eelkõige kasutamisega, iseloomulik on ühte tüüpi kahjustuste esinemine ühel trükisel. Arvestades kogu iseloomu ning valdavaid kahjustusi, tuleb antud kogu puhul pöhitähelepanu pöörata köitekahjustustele.

---

⁶³ The Future of Our Paper Past. The Hague, 1993. 34 p.

⁶⁴ Samuelsson, M. L. *Op. cit.*

5.2. Võõrkeelse raamatu kogu (ilmunud 1917. a-st)

Kahjustatud paberi ja köitega, aga samuti hapra ning happelise paberiga raamatuid leidub kõiki kuni 13 340 eksemplari. Kahjustatud sisuploki kinnitusega raamatute arv ulatub kuni 20 677 eksemplarini (tabel 16).

Kogus on raamatute paber ja köide küllaltki heas seisundis. Paberi omadustest tingitud kahjustused ilmnevad eelkõige vanemate raamatute juures. Iseloomulik on intensiivne kasutamine ning ühte tüüpi kahjustuste esinemine.

5.3. Võõrkeelse raamatu kogu (ilmunud 1917. a-ni)

Nii kahjustatud kui ka hapra paberiga raamatute hulk selles kogus ulatub kuni 24 338 eksemplarini. Kahjustatud sisuploki kinnituse ning happelise reaktsiooniga paberiga raamatuid on kuni 11 037 eksemplari. Kahjustatud köitega raamatuid on kuni 28 017 ning hallituskahjustustega raamatuid kuni 22 357 eksemplari (tabel 16). Vanadele raamatutele on iseloomulik erinevate kahjustusliikide kombineerumine. Arvestades kõiki kahjustuste liike, saame konserveerimist-restaureerimist vajavate raamatute koguarvuks kuni 48 676 eksemplari. Hallituskahjustustega raamatute küllaltki suure hulga tõttu on antud kogu puhul eriti oluline stabiilse hoiurežiimi tagamine.

Arvestades kogus säilitatavate materjalide iseloomu ning madalat kasutamisiintensiivsust, on peamiseks raamatuid kahjustavaks faktoriks materjalide keemilis-füüsikalised omadused ning säilitusrežiim. Hapra paberiga raamatute olemasolu saab määrata ilmumisaja järgi ($r = 0,1085$) (diagramm 1). Hapra paberiga raamatud on ilmunud ajavahemikus 1820–1920. Need moodustavad 71,5% antud kogu mahust, s.t. 202 345 eksemplari. Hollandis läbiviidud uuringu käigus leiti samuti, et ainsaks praktiliseks kriteeriumiks töötlemist vajavate raamatute valikul saab olla nende ilmumisaeg.⁶⁵ Säilitamise seisukohalt on oluline piirata hapra paberiga raamatute kasutamist.

5.4. Eestikeelse kirjanduse kogu

Kahjustatud paberiga trükiseid on kogus kuni 3 132 eksemplari, kahjustatud sisuploki kinnitusega kuni 5 760 eksemplari ning kahjustatud köitega kuni 6 480 eksemplari. Hapra paberiga trükiseid leidub kogus kuni 3 420 ning happelise reaktsiooniga paberiga trükiseid kuni 6 480 eksemplari (tabel 16). Kokku ulatub konserveerimist-restaureerimist vajavate trükiste hulk kuni 16 200 eksemplarini. Köite ning sisuploki kinnituse kahjustuste kõrval on kogus olulisel kohal paberi omadustega seotud kahjustused (happelisus, vähene mehhaaniline vastupidavus). Massilise töötlemise valikukriteeriumiks sobib nii hapra paberi kui ka happelise paberi puhul trükiste ilmumisaeg (diagramm 2, 4). Ilmumisperioodi järgi selekteerimisel tuleks hapra paberiga trükiste korral töödelda 19,2% ehk 34 560 eksemplari ning neutraliseerimist vajaks 55,5% ehk 99 900 eksemplari.

Konserveerimist-restaureerimist vajavate trükiste hulk on suurim võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-ni), järgnevad eestikeelse kirjanduse kogu, võõrkeelse raamatu kogu (ilmunud 1917. a-st) ning õppekirjanduse kogu. Absoluutarvudes on kahjustatud raamatute hulk suurim võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-st), kuna see kogu on kõige suurem.

⁶⁵ Endangered Books and Documents. Den Haag, 1991. 223 p.

Uuritud kogudes summaarselt ulatub konserveerimist-restaureerimist vajavate trükiste hulk kuni 150 185 eksemplarini, mis moodustab ligikaudu 9,7% kogudes säilitatavatest trükistest (tabel 16). Kõige enam on köitekahjustustega trükiseid — kuni 57 348 eksemplari, järgnevad sisuploki kinnituse kahjustusega trükised, mida on kuni 42 023 eksemplari. Hapra paberiga trükiseid on kuni 41 098 ning happelise reaktsiooniga paberiga trükiseid kuni 31 316 eksemplari. Valdavalt kasutamisest tingitud paberi kahjustustega trükiseid on kuni 28 815 eksemplari (tabel 16).

6. Kokkuvõte ja järeldused

Trükiste seisundi uuringud viidi läbi Tartu Ülikooli Raamatukogu järgmistes kogudes: õppekirjanduse kogu, võõrkeelse raamatu kogu (ilmunud kuni 1917. a-ni), võõrkeelse raamatu kogu (ilmunud 1917. a-st) ja eestikeelse kirjanduse kogu. Kogude seisundi uurimisel kasutati juhuväljavõtu meetodit. Trükiste füüsilise seisundi hindamisel lähtuti Stanfordi meetodist, paberi omaduste väljaselgitamiseks kasutati murdetesti ning mõõdeti paberi reaktsiooni (pH) kontaktmeetodil. Samuti fikseeriti trükiste ilmumisandmed, köite liik, formaat, hallituskahjustused, eelnevad parandused, trükiste paigutus riulitel ning laenutuste arv. Saadud tulemustest võib teha alljärgnevad järeldused:

1. Kogude seisundi uurimisel on otstarbekas trükiste koosseisult erinevaid kogusid analüüsida eraldi.

2. Summaarselt moodustavad uuritud kogudes kahjustamata trükised 79,8±2,3%, osaliselt kahjustatud trükised 16,7±2,2% ning kahjustatud trükised 3,5±1,1%. Mehhaaniliselt vähevastupidava (hapra) paberiga trükised moodustavad 2,4±0,9%, väga happelise reaktsiooniga (pH<5,0) paberiga trükised 0,8±0,9% ning happelise reaktsiooniga (5,0<pH<6,0) paberiga trükised 8,9±1,6%.

3. Trükiste üldseisund on kõikides uuritud kogudes negatiivses korrelatsioonis ilmumisajaga. Paberi seisund on halb ajavahemikus 1820–1950 ilmunud trükistel, põhjuseks eelkõige tootmistehnoloogiast sõltuvad paberi keemilis-füüsikalised omadused. Hapra paberiga trükiseid on enam ajavahemikus 1880–1910 ilmunu hulgas.

4. Uuritud kogudest on trükiste seisund kõige halvem võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud kuni 1917. a-ni), järgnevad eestikeelse kirjanduse kogu, õppekirjanduse kogu ning võõrkeelse kirjanduse kogu (ilmunud 1917. a-st).

5. Kõikides uuritud kogudes on enam kahjustatud köide, järgneb paber õppekirjanduse, eestikeelse kirjanduse ning võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud kuni 1917. a-ni) ja sisuploki kinnitus võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-st).

6. Uuritud kogudes kokku ulatub kohest konserveerimist-restaureerimist vajavate trükiste arv kuni 150 185 eksemplarini, mis moodustab ligikaudu 9,7% kogudest. Kõige enam on köitekahjustustega trükiseid — kuni 57 348 eksemplari, järgnevad sisuploki kinnituse kahjustustega trükised — kuni 42 023 eksemplari. Hapra paberiga trükiseid on kuni 41 098 ja paberi neutraliseerimist vajavaid trükiseid kuni 31 316 eksemplari. Füüsiliselt kahjustatud paberiga trükiseid on kuni 28 815 eksemplari.

7. Uutele trükistele on iseloomulik valdavalt ühte tüüpi kahjustuste esinemine (õppekirjanduse kogu ja võõrkeelse raamatu kogu (ilmunud 1917. a-st)) ning vanematele trükistele erinevate kahjustusliikide kombineerumine (võõrkeelse raamatu kogu (ilmunud kuni 1917. a-ni), eestikeelse kirjanduse kogu).

Tabel 1

Üldhinnang trükistele uuritud kogudes

Kogu	Üldhinnang	1		2		3	
		arv	%	arv	%	arv	%
Õppekirjandus		216	83,1±4,5	44	16,9±4,5	–	–
Võõrkeelne (1917. a-st)		141	94,0±3,8	7	4,7±3,3	2	1,3±1,8
Võõrkeelne (1917. a-ni)		252	67,9±4,7	88	23,7±4,3	31	8,4±2,8
Eestikeelne		286	84,1±3,9	48	14,1±3,7	6	1,8±1,4
Kokku		895	79,8±2,3	187	16,7±2,2	39	3,5±1,1

Tabel 2

Trükiste paberi seisund uuritud kogudes

Kogu	Hinnang	1		2		3	
		arv	%	arv	%	arv	%
Õppekirjandus		226	86,9±4,1	34	13,1±4,1	–	–
Võõrkeelne (1917. a-st)		146	97,3±2,6	3	2,0±2,2	1	0,7±1,3
Võõrkeelne (1917. a-ni)		278	75,0±4,4	70	18,8±3,9	23	6,2±2,4
Eestikeelne		303	89,2±3,3	34	10,0±3,2	3	0,8±0,9
Kokku		953	85,0±2,1	141	12,6±1,9	27	2,4±0,9

Tabel 3

Trükiste jagunemine paberi reaktsiooni järgi õppekirjanduse kogus

pH vahemik	Raamatute hulk	
	arv	%
5,0–5,5	1	0,4 ± 0,7
5,5–6,0	19	7,3 ± 3,1
6,0–6,5	58	22,3 ± 6,6
6,5–7,0	157	60,4 ± 5,9
>7,0	25	9,6 ± 3,5

Tabel 4

Trükiste sisuploki kinnituse seisund uuritud kogudes

Kogu	Hinnang	1		2		3	
		arv	%	arv	%	arv	%
Õppekirjandus		242	93,1±3,0	17	6,5±3,0	1	0,4±0,7
Võõrkeelne (1917. a-st)		140	93,4±4,0	8	5,3±3,6	2	1,3±1,8
Võõrkeelne (1917. a-ni)		321	86,5±3,4	41	11,1±3,1	9	2,4±1,5
Eestikeelne		305	90,2±3,1	27	8,0±2,9	6	1,8±1,4
Kokku		1008	90,1±1,7	93	8,3±1,6	18	1,6±0,7

Tabel 5

Trükiste kõite seisund uuritud kogudes

Kogu	Hinnang	1		2		3	
		arv	%	arv	%	arv	%
Õppekirjandus		187	71,9±5,4	70	26,9±5,4	3	1,1±1,2
Võõrkeelne (1917. a-st)		130	86,6±5,4	19	12,7±5,3	1	0,7±1,3
Võõrkeelne (1917. a-ni)		169	45,5±5,0	175	47,2±5,0	27	7,3±2,6
Eestikeelne		234	68,8±4,9	99	29,1±4,8	7	2,1±1,5
Kokku		720	64,2±2,8	363	32,4±2,7	38	3,4±1,0

Tabel 6

Hapra paberiga trükiste hulk uuritud kogudes

Kogu	Hapra paberiga trükised	
	arv	%
Õppekirjandus	–	–
Võõrkeelne (1917. a-st)	1	0,6 ± 1,3
Võõrkeelne (1917. a-ni)	23	6,1 ± 2,4
Eestikeelne	3	0,9 ± 1,0
Kokku	27	2,4 ± 0,9

Tabel 7

Raamatute jagunemine paberi reaktsiooni järgi võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud 1917. a-st)

pH vahemik	Raamatute hulk	
	arv	%
5,5–6,0	6	4,0±3,1
6,0–6,5	27	18,0±6,1
6,5–7,0	81	54,0±7,9
7,0–7,5	30	20,0±6,4
7,5–8,0	5	3,0±2,7
8,0–8,5	1	0,6±1,2

Tabel 8

Raamatute jagunemine paberi reaktsiooni järgi võõrkeelse raamatu kogus (ilmunud kuni 1917. a-ni)

pH	Raamatute hulk	
	arv	%
4,0–5,0	3	0,8±0,9
5,0–6,0	49	13,2±3,4
6,0–7,0	312	84,0±3,7
7,0–8,0	7	2,0±1,4

Tabel 9

Trükiste jagunemine paberi reaktsiooni järgi eestikeelse kirjanduse kogus

pH	Raamatute hulk	
	arv	%
5,0–6,0	24	7,0±2,7
6,0–7,0	291	85,5±3,7
7,0–8,0	25	7,5±2,7

Tabel 10

Üldhinnang 19.–20. sajandil ilmunud trükistele erinevates raamatukogudes (% raamatute üldhulgast)

Raamatukogu	Üldhinnang		
	1	2	3
Tartu Ülikooli Raamatukogu	80,8	15,7	3,5
Stanfordi Ülikooli Raamatukogu	32,8	40,8	26,5
Uppsala Ülikooli Raamatukogu	59,3	18,0	22,7
Rootsi Kuninglik Raamatukogu	56	24	20

Tabel 11

Ajavahemikud, mille vältel on ilmunud kõige enam hapra paberiga trükiseid

Raamatukogu	Ajavahemik
Tartu Ülikooli Raamatukogu	1880–1910
Hollandi Riigiarhiiv	1870–1880
Hollandi Rahvusraamatukogu	1880–1890
Brigham Youngi Ülikooli Raamatukogu	1860–1900
Yale'i Ülikooli Raamatukogu	1880–1940
Syrakuse Ülikooli Raamatukogu	1860–1900
Pennsylvania Ülikooli Raamatukogu	1890–1920
New Yorgi Avalik Raamatukogu	1840–1920
Trinity Kolledži Raamatukogu	1860–1869
Poola raamatukogud	1880–1910

Tabel 12

Trükiste jagunemine paberi seisundi ja ilmumisaaja järgi uuritud kogudes summaarselt

Ilmumisaeg	Paberi seisund					
	1		2		3	
	arv	%	arv	%	arv	%
1610–1620	3	75,0±42,4	1	25,0±42,4	–	–
1640–1650	1	100	–	–	–	–
1650–1660	–	–	1	50,0±69,3	1	50,0±69,3
1660–1670	–	–	1	100	–	–
1670–1680	–	–	1	100	–	–
1680–1690	–	–	3	100	–	–
1690–1700	1	100	–	–	–	–
1700–1710	–	–	3	100	–	–
1710–1720	2	66,6±53,3	1	33,4±53,3	–	–
1720–1730	2	100	–	–	–	–
1730–1740	1	100	–	–	–	–
1740–1750	5	71,4±33,4	2	28,6±33,4	–	–
1750–1760	3	60,0±42,9	2	40,0±42,9	–	–
1760–1770	4	100	–	–	–	–
1770–1780	5	100	–	–	–	–
1780–1790	8	80,0±24,8	1	10,0±18,6	1	10,0±18,6
1790–1800	11	91,6±15,7	1	8,4±15,7	–	–
1800–1810	8	100	–	–	–	–
1810–1820	12	80,0±20,2	3	20,0±20,2	–	–
1820–1830	8	61,5±26,4	4	30,7±25,0	1	7,8±14,5
1830–1840	15	83,3±17,2	2	11,1±14,5	1	5,6±10,6
1840–1850	15	62,5±19,3	8	33,3±18,8	1	4,2±8,0
1850–1860	12	75,0±21,2	4	25,0±21,2	–	–
1860–1870	17	65,3±18,2	6	23,0±16,1	3	11,7±12,3
1870–1880	11	57,8±11,3	7	36,8±21,6	1	5,4±10,1
1880–1890	20	66,6±16,8	5	16,7±13,3	5	16,7±13,3
1890–1900	30	75,1±13,4	7	17,5±11,5	3	7,5±8,1
1900–1910	37	75,5±12,0	8	16,3±10,3	4	8,2±7,6
1910–1920	47	85,4±9,3	5	9,0±7,5	3	5,6±6,0
1920–1930	38	84,4±10,6	7	15,6±10,6	–	–
1930–1940	47	82,4±9,8	9	15,7±9,4	1	1,9±3,5
1940–1950	26	86,6±12,1	3	10,0±10,7	1	3,4±6,8
1950–1960	76	91,5±5,9	7	8,5±5,9	–	–
1960–1970	102	88,7±5,7	12	10,4±5,5	1	0,9±1,7
1970–1980	118	88,7±5,3	15	11,3±5,6	–	–
1980–1990	212	96,8±2,3	7	3,2±2,3	–	–
1990	46	100	–	–	–	–

Tabel 13

**Happelise reaktsiooniga paberiga trükiste jagunemine
ilmumisaja järgi uuritud kogudes summaarselt**

Ilmumisaeg	Happelise paberiga trükised	
	arv	%
1610–1620	1	25,0±42,4
1640–1650	–	–
1650–1660	2	100
1660–1670	–	–
1670–1680	–	–
1680–1690	1	33,3±53,3
1690–1700	–	–
1700–1710	1	33,3±53,3
1710–1720	–	–
1720–1730	2	100
1730–1740	–	–
1740–1750	2	28,6±33,4
1750–1760	–	–
1760–1770	1	25,0±42,4
1770–1780	–	–
1780–1790	1	10,0±18,8
1790–1800	2	16,7±21,1
1800–1810	1	12,5±22,9
1810–1820	–	–
1820–1830	1	7,7±14,4
1830–1840	2	11,1±14,5
1840–1850	2	8,3±11,0
1850–1860	1	6,2±11,8
1860–1870	3	11,5±12,2
1870–1880	2	10,5±13,7
1880–1890	2	6,6±8,8
1890–1900	2	5,0±6,7
1900–1910	9	18,3±10,8
1910–1920	8	14,5±5,1
1920–1930	2	4,4±5,9
1930–1940	8	14,0±9,0
1940–1950	2	6,6±8,8
1950–1960	10	12,0±6,9
1960–1970	8	6,9±4,6
1970–1980	11	8,2±4,6
1980–1990	4	1,8±1,7
1990–	–	–

Tabel 14

Trükiste jagunemine paberi reaktsiooni ja paberi seisundi järgi uuritud kogudes summaarselt

pH	Paberi seisund					
	1		2		3	
	arv	%	arv	%	arv	%
4,5–5,0	–	–	–	–	2	100
5,0–5,5	6	54,5±29,4	4	36,4±28,4	1	9,1±16,9
5,5–6,0	50	69,4±10,6	16	22,2±9,5	6	8,3±6,3
6,0–6,5	234	81,3±4,5	38	13,2±3,9	16	5,6±2,6
6,5–7,0	567	87,5±2,5	79	12,2±2,5	2	0,3±0,4
7,0–7,5	90	96,8±3,5	3	3,2±3,5	–	–
7,5–8,0	5	83,3±29,8	1	16,7±29,8	–	–
8,0–8,5	1	100	–	–	–	–

Tabel 15

Trükiste jagunemine paberi mehhaanilise vastupidavuse ja paberi reaktsiooni järgi uuritud kogudes summaarselt

pH	Murrete arv									
	1		2		3		4		5	
	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%
4,5–5,0	–	–	1	33,3±53,3	–	–	1	5,9±11,2	–	–
5,0–5,5	–	–	–	–	–	–	1	5,9±11,2	10	0,1±0,5
5,5–6,0	–	–	1	33,3±53,3	1	16,7±29,8	4	23,5±20,1	66	6,0±1,4
6,0–6,5	1	100	1	33,3±53,3	5	83,3±29,8	10	58,8±23,3	271	24,8±1,7
6,5–7,0	–	–	–	–	–	–	1	5,9±11,2	647	59,1±2,9
7,0–7,5	–	–	–	–	–	–	–	–	93	8,5±1,6
7,5–8,0	–	–	–	–	–	–	–	–	6	0,5±0,4
8,0–8,5	–	–	–	–	–	–	–	–	1	0,1±0,1

Tabel 16

Konserveerimist-restaureerimist vajavate trükiste hulk uuritud kogudes (trükiste hulk on antud arvatavas tegelikus maksimaalsuuruses)

Kahjustusliik	Õppekirjanduse kogu	Võõrkeelse raamatu kogu (1917. a-st)	Võõrkeelse raamatu kogu (1917. a-ni)	Eestikeelse kirjanduse kogu
Paberikahjustus	–	13 340	24 338	3137
Sisuploki kinnituse kahjustus	4549	20 670	11 037	5760
Kõitekahjustus	9511	13 340	28 017	6480
Happeline paber	4549	13 340	11 037	6480
Habras paber	–	13 340	24 338	3420
Hallituskahjustus	–	–	22 357	–
Kokku	18 609	66 700	16 200	48 676

Tabel 17

Tunnustevahelised korrelatsioonid, õppekirjanduse kogu. Korrelatsioonikordaja, valimi suurus 259

	Ilmunis-koht	Paber	pH	Sisuploki kinnitus	Kõide	Kõite liik	Parandused	Üldhinnang	Asend	Kasutamine	Ilmunis-aeg	Formaat
Ilmuniskoht												
Paber	0,1059											
pH	0,2218	0,0313										
Sisuploki kinnitus	-0,0655	0,2288	-0,0788									
Kõide	0,0293	0,3816	0,0309	0,3924								
Kõite liik	0,3333	-0,1090	0,0129	-0,1352	0,0288							
Parandused	-0,0374	0,4284	0,0225	0,2222	0,1504	-0,1189						
Üldhinnang	0,0238	0,8593	-0,0282	0,5520	0,5373	-0,1523	0,4146					
Asend	0,1111	0,0068	0,2015	-0,0634	-0,0723	0,0277	0,0302	-0,0012				
Kasutamine	0,1587	0,0773	0,1356	0,0394	0,1124	-0,0748	0,0450	0,0683	-0,0650			
Ilmunisaeg	0,1341	-0,2150	0,1470	-0,2883	-0,2981	0,2358	-0,1803	-0,3105	0,1668	0,1022		
Formaat	-0,1702	0,0545	0,0817	0,1387	0,1073	-0,2156	0,1788	0,1485	0,0384	0,1108	-0,0438	

Tabel 18

Tunnustevahelised korrelatsioonid, võõrkeelse raamatu kogu (ilmunud 1917. a-st). Korrelatsioonikordaja, valimi suurus 149

	Formaat	Ilumismis-koht	Ilumisaeg	Kasutamine	Üldhinnang	Kõide	Murre	Paber	pH	Sisuploki kinnitus	Kõite liik
Formaat											
Ilumiskoht	0,1746										
Ilumisaeg	0,0376	-0,0340									
Kasutamine	-0,0160	0,2936	-0,0121`								
Üldhinnang	0,2039	0,0250	-0,2891	0,1158							
Kõide	0,0210	-0,0066	-0,4083	0,0558	0,5604						
Murre	-0,1380	0,0509	0,1031	0,0187	-0,5131	-0,1925					
Paber	0,1206	0,0057	-0,1808	0,1279	0,6735	0,2816	-0,7549				
pH	0,1034	0,1857	0,1822	-0,0340	-0,2760	-0,2060	0,2252	-0,3154			
Sisuploki kinnitus	0,1855	0,0310	-0,2009	0,1077	0,6241	0,3635	0,0208	0,0589	-0,1008		
Kõite liik	-0,1901	0,0246	0,1854	-0,0375	0,0445	0,0949	-0,0753	0,0807	-0,1208	-0,1070	

Tabel 19

Tunnustevahelised korrelatsioonid, võrkeelse raamatu kogu (ilmunud kuni 1917. a-ni). Korrelatsioonikordaja, valimi suurus 360

	Formaat	Kõide	Ilmumisaeg	Paber	Murre	pH	Sisuploki kinnitus	Kõite liik	Hallituskajutused	Parandused	Üldhinnang	Asend	Ilmumiskoht
Formaat													
Kõide	0,0407												
Ilmumisaeg	-0,0534	-0,2634											
Paber	0,0769	0,2803	-0,0639										
Murre	0,0037	0,0544	-0,1085	-0,5274									
pH	-0,1581	-0,0313	-0,0057	-0,2982	0,2564								
Sisuploki kinnitus	-0,0844	0,3413	0,0721	0,2670	-0,0814	-0,0269							
Kõite liik	0,0657	0,3027	-0,2838	0,1939	0,0457	0,0266	0,1177						
Hallituskajutused	0,0715	0,1709	-0,1280	0,1701	0,0302	-0,0443	0,0741	0,0863					
Parandused	0,0534	0,1003	0,0101	0,2535	-0,0507	-0,1057	0,1475	0,1695	0,2511				
Üldhinnang	0,0124	0,4008	0,0094	0,8614	-0,5473	-0,2651	0,5117	0,2162	0,1552	0,2233			
Asend	0,4298	0,1792	-0,2018	0,1460	0,0292	0,0109	0,0510	0,1834	0,2041	-0,0028	0,1217		
Ilmumiskoht	0,0843	-0,0320	-0,0733	-0,0307	0,0251	0,0550	-0,0060	0,0550	0,0986	-0,0529	-0,0173	0,0653	

Tabel 20

Tunnustevahelised korrelatsioonid, eestikeelse kirjanduse kogu. Korrelatsioonikordaja, valimi suurus 329

	Paber	Murre	pH	Sisuploki kinnitus	Kõide	Kõite liik	Parandused	Üldhinngang	Asend	Kasutamine	Formaat	Ilumumis-aeg
Paber												
Murre	0,0286											
pH	-0,2529	0,1456										
Sisuploki kinnitus	0,3870	0,0280	-0,0574									
Kõide	0,3195	0,0124	-0,1448	0,3220								
Kõite liik	-0,0833	0,0676	0,0364	-0,0559	0,1057							
Parandused	0,1472	0,0146	-0,0174	0,1142	-0,0138	-0,0663						
Üldhinngang	0,7572	-0,3953	-0,2779	0,5384	0,4527	-0,0710	0,0948					
Asend	-0,0415	0,0119	0,0259	-0,0407	-0,0319	-0,1324	-0,0212	-0,0524				
Kasutamine	0,0637	0,0241	0,0987	0,0196	0,0288	-0,0956	0,0588	0,0125	-0,0350			
Formaat	-0,1259	0,0427	0,0766	-0,0197	0,0289	0,0026	0,0822	-0,0757	-0,0202	0,0410		
Ilumumis-aeg	-0,3427	0,1403	0,2361	-0,1716	-0,3186	0,2083	0,0229	-0,3816	0,0446	0,0562	0,0463	

Diagramm 1

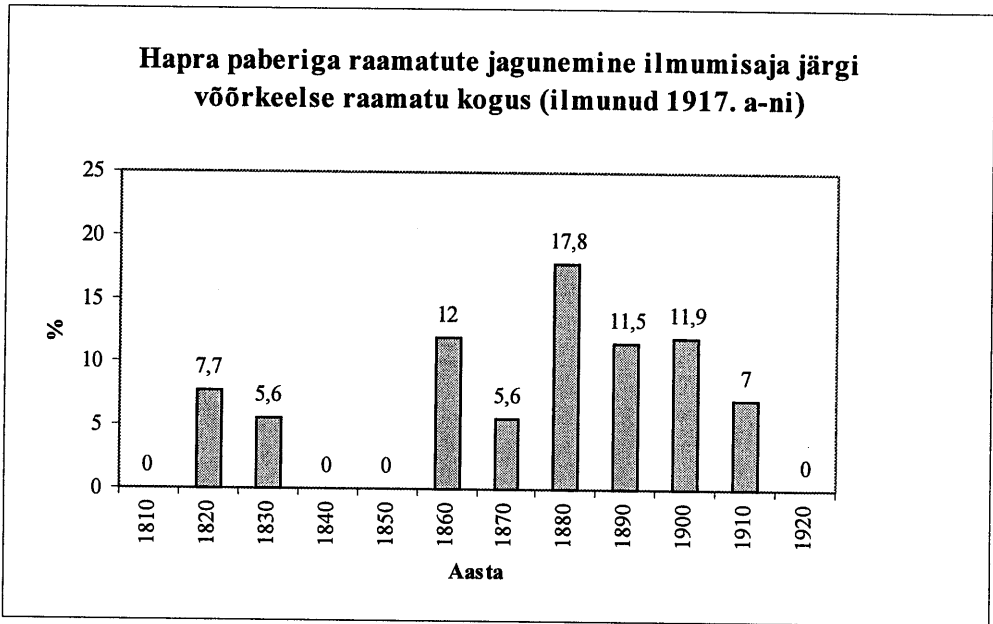
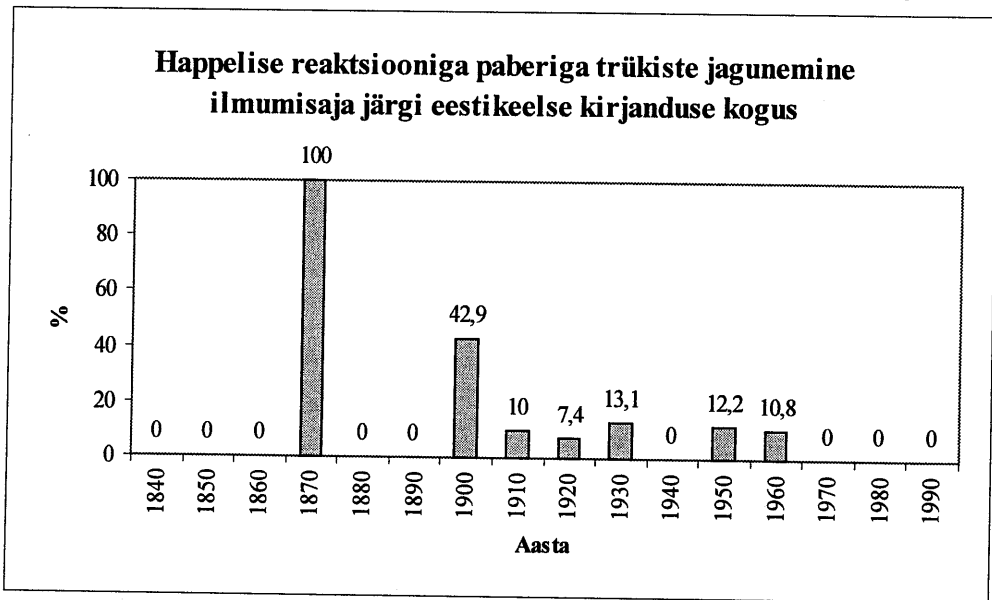

Diagramm 2

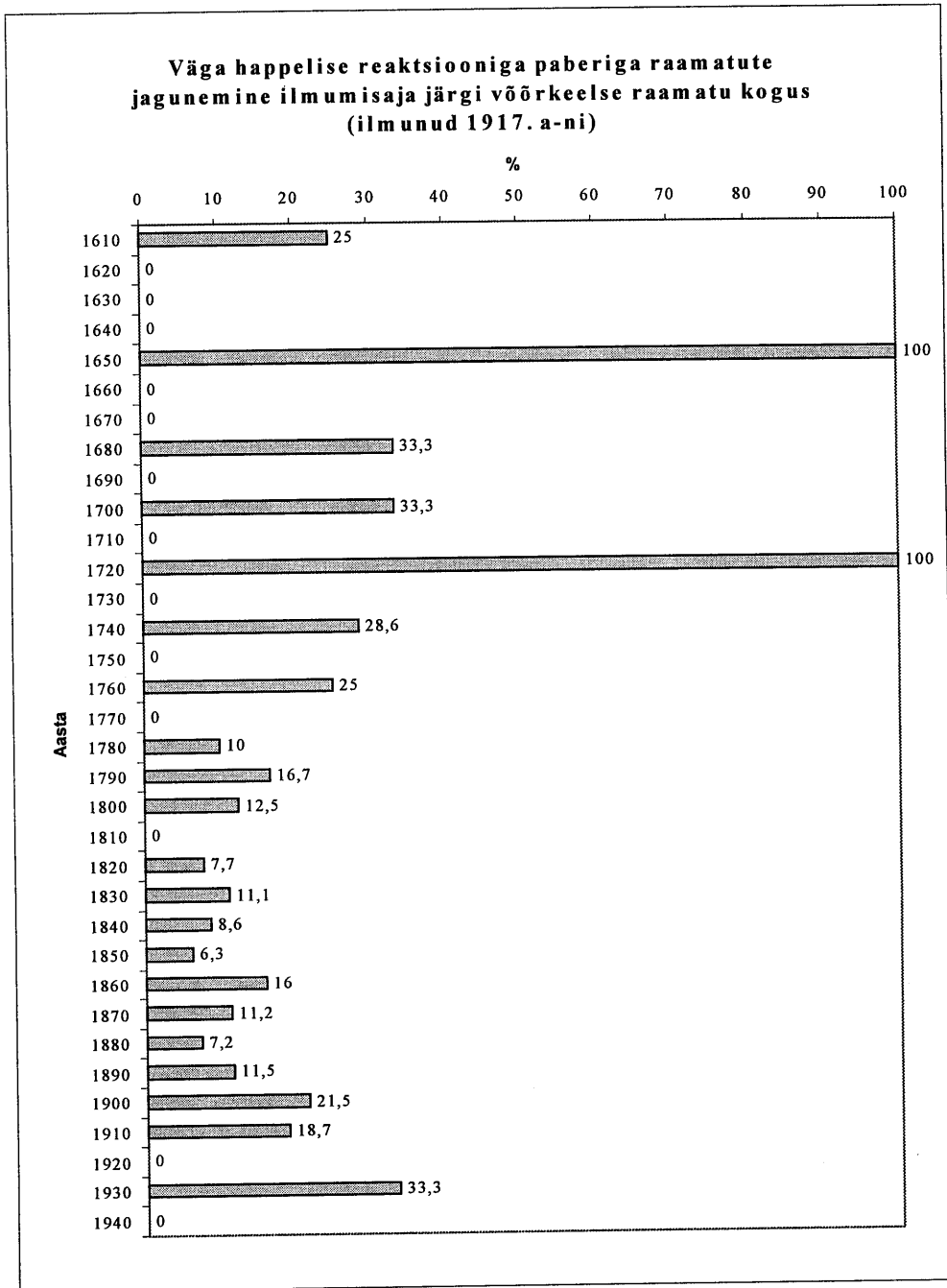

Diagramm 4

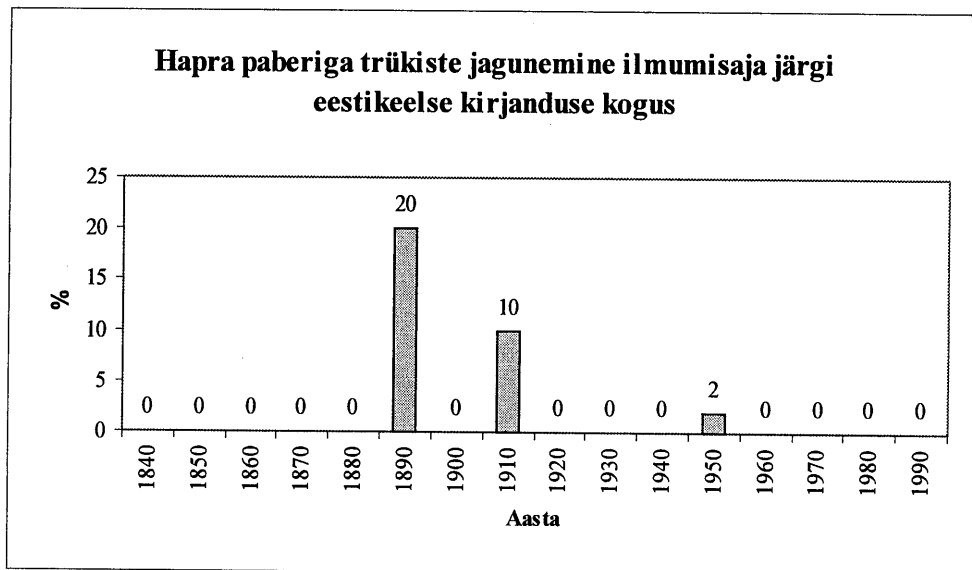
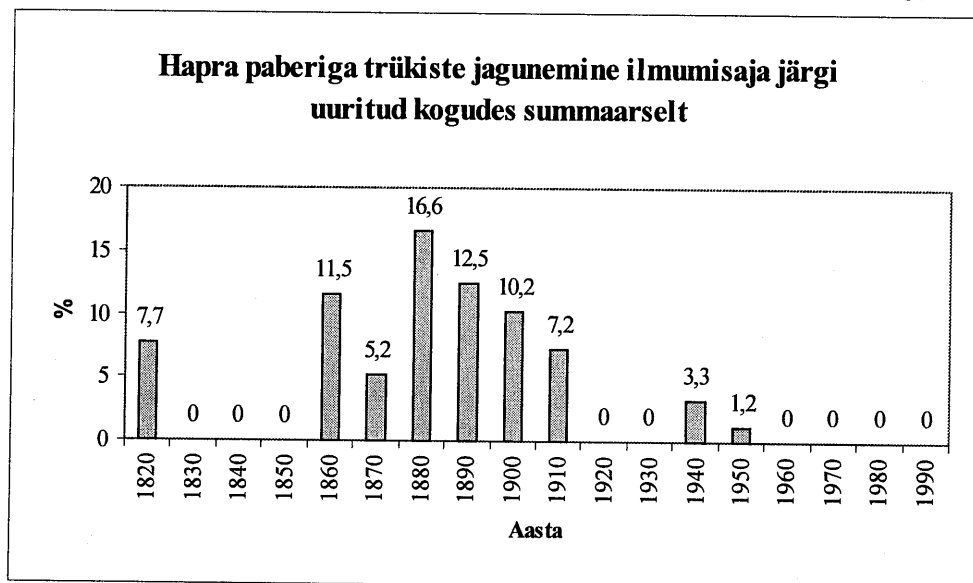

Diagramm 5

UDO IVASK TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGUS

Kaja Noodla

Udo Ivask 1914. a. Foto: F. Opitz.

Tartu rahu alusel anti eestlastele võimalus 1920.–1923. a. opteerida Nõukogude Venemaalt Eestisse. Tulid tuhanded, nende hulgas ka Moskvas hästi tuntud ja tunnustatud mitmekülgne raamatuteadlane Udo Ivask. Tema elust ja tööst on üsna palju kirjutatud,¹ kuid lühike pingeline lõpuperiood kodumaal on jäänud tõsisema tähelepanuta. Alljärgnevas püütakse seda lünka täita.

Moskva periood

Udo-Nestor Ivask, sündinud 20. dets. 1878. a. Viljandimaal agronoomiõppimise ja mõisarentniku peres ja õppinud Tartu Reaalkoolis, siirdus 18-aastase andeka kunsti- ja teadusehuvilisena 1897. a. Moskvasse, suurte võimaluste linna. Seal alustas ta kunstiõpingutega, aga et vanus ületas kunstikooli pääsemise piiri, valis noormees pintsli ja pliiatsi asemel töö raamatuga, jättes kunsti vaid meelisharrastuseks.

Et U. Ivask oli seltsiv ja energiline ning piisavalt uudishimulik, tekkisid tal kiiresti head kontaktid Moskva kunstnike, kirjanike, raamatu-uurijate ja bibliograafide, bibliofiilide ja raamatukaupmeestega. End pidevalt täiendades lülitus ta aktiivselt Vene Bibliograafia Seltsi tegevusse, hakkas kirjutama raamatuid ja artikleid raamatu ja raamatukogude ajaloo, bibliofiilia, bibliograafia, eksliibriste ja genealooogia alalt, kultuuritegelaste biograafiaid, nekrolooge ja retsensioone. Algul võttis ta põhiteemaks eksliibristed. Just esimene raamat “О библиотечных знаках, так называемых *ex-libris*’ax” viis ta sidemise välismaa eksliibriseuurijatega. Ivaski juhtimisel asutati Moskvasse Eksliibriste Harrastajate Selts, pandi ilmuma seltsi ajakiri. Ise jätkas ta eksliibriste kogumist ja kirjeldamist. 1905. a. ilmus temalt suurteose “Описание русских книжных знаков” 1. osa, viie aasta pärast järgnes

¹ Vt. Удо Георгиевич Иваск (1878–1922) : Указатель литературы / Сост. Е. У. Кульпа-Иваск. Воронеж, 1973. 36 с.; Kulpa, H. Udo Ivask — raamatuteadlane ja bibliofiil // Uurimusi eesti raamatukogunduse ajaloost. Tallinn, 1985. Lk. 84–104. (Nõukogude Eesti raamatukogundus; 14.); Kulpa, H. Udo Ivaski eluteest ja tegevusest: Biobibliograafilisi materjale. Käsi-kiri masinakirjas. Tartu, 1978–1979. 180 l. — Fotodega. — TÜR KHO, f. 33, s. 45. Sama vene keeles, s. 46.

2. ja 1918. a. 3. osa. Kokku kirjeldavad need 2593 eksliibrist ning toovad andmeid ka eksliibriste omanike ja nende raamatukogude kohta. Neljas osa jäi koostajal käsikirja.

Töötades vahepeal kontoriametnikuna, õppis U. Ivask 1907.–1910. a. Moskva Arheoloogia Instituudis arheograafiat ja lõpetas selle kandidaadikraadiga. Samal ajal sai trüki- valmis tema teine püsiva väärtusega teatmeraamat “Частные библиотеки в России” (ilmus 1911–1912), mis kirjeldab 1346 raamatukogu tekkimist, koostist ja saatust. Need kaks teost tegid U. Ivaskist Venemaal, aga mitte ainult seal, igati tunnustatud bibliograafi- raamatuteadlase.

Pärnu Vanaaja Uurimise Seltsi tunnistus U. Ivaski liikmeks vastuvõtmise kohta 1. juunil 1909. a. (TÜR KHO, f. 33, s. 1, l. 4).

Edaspidi hakkas usin töömees oma tähelepanu koondama bibliograafia küsimustele. 1913. a. võttis ta juhtivalt osa Vene Bibliograafia Seltsi ajakirja “Библиографические известия” asutamisest, avaldas selles artikleid. 1914. aastast suundus Ivaski huvi perioodilise kirjanduse probleemidele ning temale omase energia ja põhjalikkusega asus eesti mees registreerima ja kirjeldama materjale Vene riigis ilmunud perioodika (kõigis keeltes) kohta. Sellest pidi saama täielik ja põhjalik bibliograafiline teatmeteos, hõlmates ühtviisi nii perioodika nimetusi kui ka kirjandust nende kohta, lisaks perioodika teooria ja ajalugu. See U. Ivaski suurim töö jäi aga lõpetamata ja on seni trükkis avaldamata. Kõik osad kokku sisaldavad üle 12 000 sedeli.

Bibliograafilise uurimistöo kõrval jätkus U. Ivaskil jõudu osa võtta vist küll kõigest Moskva bibliograafia- ja raamatuteaduse ühingutest ja üritustest. Vahelduseks valmistas ta kunstipäraseid ekliibriseid tuttavaile, kel olid väärtuslikud raamatukogud.²

Nõukogude võimu kehtestamise järel asus U. Ivask 1.03.1918 tööle Rumjantsevi Muuseumi haruldaste raamatute osakonna juhatajana. (Varem oli vabakutseline.) Selle kõrval jätkas ta teadus- ja ühiskondlikku tegevust, osales Venemaa Keskraamatupalati loomisel ning määrati (1920) “Книжная летопись”i” toimetajaks. Ivask kuulus veel mitme ajakirja toimetuskolleegiumi. 1920. a. nähti teda juba ette Moskvast asutatava Vene Bibliograafia Instituudi bibliograafia ajaloo õppejõuna.

Huvitavat tööd ja häid kavatsusi oli kuhjaga, ega puudunud ka tunnustus. Kuid raskete elutingimuste — eeskätt toidu- ja küttenappuse — tõttu järsult halvenev tervis (kopsutuberkuloos) tingis 1920. a. suvel otsuse opteerida kodumaale.³

21. juulil 1920 kirjutas U. Ivask adressaadita avalduse,⁴ mis algab nii (tõlkes): “Jälgides viimastel aastatel eesti rahva eneseteadvuse enneolematut kasvu, kerkib järjekorda küsimus kõigi eesti keeles ilmunud trükiteoste (raamatute, brošüüride, ajalehtede ja ajakirjade) täieliku bibliograafianimestiku väljaandmisest, mis on ühtviisi vajalik nii teaduse- kui ka praktikainimestele.” Rõhutades intellektuaalsete väärtuste arvelevõtmise vajadust igas vähegi kultuurises riigis, jätkab U. Ivask: “Käesoleva esildise aluseks on palve, et minule antaks ülalnimetatud töö koostamine.” Ja allpool: “Tihedas seoses ülalöelduga on minu palve võimaldada mulle mingi teenistus Tartu Ülikooli Raamatukogus, kuhu peamiselt on koondatud vajalik trükimaterjal; kogu teenistusest vaba aja võiksin ma siis täielikult pühendada eesti bibliograafiale.” Nii ta siis ei loodagi, et rahvusbibliograafia koostamine võiks mahtuda tööaja sisse, lisades lõpetuseks, et mõni aasta tagasi alustatud eesti ajalehtede ja ajakirjade nimestik (1821–1917) on tal juba peaaegu valmis. Eraldi paberile kirjutas ta lühikese eluloo (kolmandas isikus), lisas koopia haridustõendist ja muist dokumentidest⁵ ning viis need Eesti Valitsuse Komisjonile Moskvast.

Selle komisjoni esimees Nikolai Maim, pärastine TÜ professor, saatis, nagu kaaskirjast selgub,⁶ U. Ivaski paberid 24. juulil EV haridusministrile. Kaaskirjas öeldakse muu hulgas: “Näis asjatundja olema, keda meie biblioteegid ja arhiivid tarvitada võiksid.” Kirja nurgal

² Vt. Udo Ivaski ekliibrised / Koost. H. Käsper. Tartu, 1978. 71 lk. (Ekliibris Tartu Riikliku Ülikooli Raamatukogus; 2.)

³ Kulpa, H. *Op. cit.*, lk. 97–98.

⁴ EAA, f. 2100, nim. 2, s. 227, 1. 2.

⁵ *Ibid.*, 1. 3–4p.

⁶ *Ibid.*, 1. 1.

seisab haridusministri otsus 4. augustist: “Tartu Ülikooli seisukohta ja arvamist küsida”. Sama paberi pöördelt leiame ülikooli kuraatori Peeter Põllu seisukoha 14. augustist: “Ülikool katsub ära kasutada raamatukogus, arvan aga, et ta oleks kohane mees ka riigi arhiivi, mis asutamisel.”

Kui paberid rändasid oma rada, siis saatus tahtis, et varsti pärast avalduse esitamist kohtus U. Ivask ka ülikooli raamatukogu juhatajaga isiklikult. Friedrich Puksoo nimelt viibis Tartu Ülikooli varade reevakueerimiskomisjoni liikmena Venemaal 1920. a. 3. märtsist 26. aprillini ja 12. juulist 12. augustini ning käis ka Rumjantsevi Muuseumi raamatukogus. Seal ta kohtaski Ivaskit ning tegi talle ettepaneku tulla Tartusse tööle.⁷

Moskvast 12. augustil tagasi jõudnud, esitas Puksoo 14. augustil, s.o. samal päeval kui Peeter Põld kirjutas resolutsiooni Ivaski avaldusele, ülikooli valitsusele palve, määrata Udo Ivask alates 1. septembrist raamatukogu vanemaks assistendiks. Määramine toimuski — assistendiks vanema assistendi palgaga⁸ (kõrgemat kohta ülikoolil parajasti pakkuda polnud). Välisministeeriumi kaudu läkitati U. Ivaskile Moskvasse teade kohalemääramisest, palvega võimalikult pea oma ülesannete täitmisele ilmuda.⁹

31. augustil alustas U. Ivask koos abikaasa Anna ja 10-aastase tütre Helenega sõitu Tartusse. Siia jõuti alles 14. septembri hommikul, sest hulk päevi tuli viibida Narvas karantiinis.¹⁰ U. Ivaski dokumentide hulgas on säilinud Narva karantiini ülema tunnistus 13. septembrist 1920, mis lubab selle ettenäitajal Udo Ivaskil, tema naisel ja tütreil (nimed ja vanus) “ajutiselt Eesti Vabariigis Tartus elada kuni alalise elamiseluba saamiseni siseministeeriumist. Ühtlasi on nimetatud isik kohustatud ennast viibimata registreerima teadete kogumise osakonna Tartu Kaitsepolitseis”.¹¹

Tegevus Tartus

H. Kulpa mäletab, et juba saabumise päeval tegi isa visiidi Toome raamatukogusse ning asus tööle kohe järgmisel hommikul. Viis kasti U. Ivaski raamatuid¹² saatis Eesti kontroll-opteerimiskomisjon Moskvast järele alles oktoobri teisel poolel ülikooli raamatukogu juhataja meeldetuletuse peale.¹³

Kuu aja pärast, s.o. 15. oktoobril lahkus raamatukogust senine raamatukoguhoidja Karl Duhmberg ja Ivask sai tema koha.¹⁴ Raamatukogus oli see juhatajast järgmine ametikoht, mis tähendas ka üldosakonna juhatamist, juhataja asendamist komanderingute ja puhkuste ajal — küll oli selleks alati vajalik ülikooli valitsuse nõusolek.

Raamatukogus oli U. Ivaskil esimesi töid juhtida ligi 500 000 reevakueeritud raamatu tagasipaigutamist riuleile. Kogu väike kollektiiv oli hommikust õhtuni kibedasti ametis.

⁷ Puksoo, F. Tartu ülikooli raamatukogu 1920. aastail // TRÜ Toim. Tartu, 1968. Vihik 224. Lk. 34.

⁸ EAA, f. 2100, nim. 2, s. 227, 1. 5.

⁹ *Ibid.*, 1. 8, 9.

¹⁰ H. Kulpa suulistel andmetel.

¹¹ TÜR KHO, f. 33, s. 1, l. 8.

¹² Umbes 5000-kõitelise raamatukogu oli ta NLiidus sunnitud laiali müüma. Vt. TÜR KHO, f. 33, s. 45, l. 52–53.

¹³ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 3, l. 149.

¹⁴ *Ibid.*, 1. 139.

U. Ivask kirjutas 10. jaanuaril 1921. a. Moskvasse oma sõbrale prof. B. Bodnarskile (tõlge).¹⁵ “Raamatukogus on tööd väga palju. Me töötame peaaegu vaheajata kella 9-st hommikul 8-ni õhtul. [...] Niisuguse pingutava töö tõttu ma praegu mingisuguse eratööga ei tegele.” 50 üliõpilase abiga suudeti kogud viie kuuga korda seada. Puksoo hindas hiljem selles kõrgelt U. Ivaski organiseerimisoskust.¹⁶

1921. a. aprillis järgnes fondide jagamine arhiiv- ja käsikoguks. Vastav kava oli raamatukogu juhatajal valminud juba 1920. a. jaanuaris, enne U. Ivaski saabumist.¹⁷ Uuele fondile, s.o. käsikogule asuti koostama uut, sõnastikkataloogi. Märksõnastamiskogemused puudusid aga nii raamatukogu vastsel juhatajal Puksool kui ka noortel kataloogijatel Viktoria Aavakivil ja Marta Liblikul. Siingi kulusid marjaks ära Ivaski kui laialdaste teadmistega bibliograafi abi ja nõuanded, mida Puksoo hiljemgi on rõhutanud.¹⁸

Paralleelselt tuli aga mõelda väliskirjanduse kiirele komplekteerimisele ja vahetusuhete taastamisele. Juba 27. oktoobril 1920. a. on Ivask koostanud saksakeelse kirja, mis Puksoo allkirjaga läkitati Otto Harrassowitzi, K. F. Koehleri, August Focki ja Karl Hiersemanni raamatukauplusele Leipzgis ning Joseph Rosenthalile Maini-äärsesse Frankfurti.¹⁹ Selles palub raamatukogu kiiresti teatada, missugustel tingimustel nad võtaksid enda peale raamatukogu ja ülikooli allasutuste varustamise vajalike raamatute ja ajakirjadega. Soovitakse saada ka kirjastus- või laokatalooge. Kiri on lühike, asjalik ja loogiline, kõik küsimused täpselt formuleeritud. Puksool, kes pärast Ivaski surma seesugused kirjad ise koostas, polnud ilmselt sel ajal veel vajalikku oskust. Küllap ta õppis siingi Ivaskilt.

Järgmisest kuupäevast, 28. oktoobrist on dateeritud U. Ivaski kiri Helsingi Ülikooli Raamatukogule dublettide vahetamise asjus.²⁰ On säilinud teistegi kirjade mustandeid 1920. a. lõpust ja 1921. a. algusest.²¹

Agarasti on Ivask raamatukogu juhataja kohuseid täitnud Puksoo puhkuse ajal 1921. a. suvel 20. juunist 20. juulini. Kirjad läksid Taani Teaduste Seltsile, Läti Ülikooli arstiteaduskonnale, Alfred Lorentzi firmale Leipzgis, Saksi Teaduste Akadeemiale, H. Parrielle Pariisi, Göttingeni Teaduslikule Seltsile jt. väljaannete vahetuse, raamatuostu jm. küsimustes.²² Vaevu usutav, et Puksoo oleks keset suve nii aktiivne olnud.

Prof. Bodnarskiilt palus Ivask erakirjades (21. 10. 1920, 10. 01. ja 22. 07. 1921) ülikooli raamatukogule “Книжная летопись”i numbraid ja vahetusena Venemaal ilmuvaid eesti-keelseid trükiseid.²³

Kui Puksoo 1921. a. aprillis moodustas raamatukogukomisjoni, kutsus ta sinna ka U. Ivaski. 1922. a. jaanuarini võttis Ivask osa kõigist seitsmest istungist, ühe korra juhatades (Puksoo puudus haiguse tõttu), korra protokollides. Komisjonis olid arutusel raamatukogu

¹⁵ Kiri Venemaa Riiklikus Raamatukogus, koopia H. Kulpal.

¹⁶ Puksov, F. U. Ivask : *In memoriam* // Raamatukogu. 1923. Nr. 1. Lk. 3.

¹⁷ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 3, l. 12–12p.

¹⁸ Puksoo, F. *Op. cit.* Lk. 36.

¹⁹ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 3, l. 147.

²⁰ *Ibid.*, l. 159

²¹ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 3.

²² *Ibid.*

²³ Kirjad Venemaa Riiklikus Raamatukogus, koopia H. Kulpal.

määrused, publikatsioonide vahetus, perioodika koondkataloogi vajadus, perioodika tellimismistekid, "Toimetuste" saatmine EV saatkondadele ja kontrolllopteerimiskomisjonile Moskvas ja Petrogradis, eelarvesummade jaotamine, käsikogu paigutus, uus hoone jm.²⁴

Jooksva töö kõrvalt leidis Ivask aega asuda ülikooli raamatukogu elseviiride väljaselgitamisele ja kataloogimisele. Kvartformaadis lehtedel²⁵ on ta jõudnud kirjeldada 109 elseviirtrükist, s.o. ligi pooled tol ajal raamatukogus leidunuist. Ta toob iga väljaande täieliku pealkirja, sageli üsna pika (punase tindiga allakriipsutatult), autorit esile tõstmata. Edasi annab formaadi (poogna suuruse), lehtede ja lehekülgede täpse arvu, tiitli kujunduse (graveeritud või punane-must), indeksi leheküljed, trükkalimärgi, köite, elseviirtrüki korduse, A. Willemsi ja G. Berghmani kataloogi numbrid. Kirjeldamisel näib aluseks olevat rootslasest elseviiride uurija Gustaf Berghmani kataloog,²⁶ kuhu kummatigi on sattunud ka väljaandeid, mida hilisemad uurijad (näit. H. B. Copinger) elseviirideks ei loe, kuid pealkiri ja paginatsioon on Ivaskil antud Berghmanist täpsemalt. (Raamatukogus leiduvas Berghmani kataloogi eksemplaris on ka vastav number punasega alla kriipsutatud.) Prantsuskeelsed märkused (nagu Berghmanil) lubavad arvata, et kataloog kavatseti trükki anda. Töö jäi aga pooleli. Kirjetes puuduvad provenientsimärkmed ja aktsessiooninumber.

Kuid laialdaste teadmiste ja sidemetega raamatukoguhoidja tegevus ei jäänud kitsalt ülikooli raamatukogu piiridesse. 1921. a. mais osales Ivask teadusraamatukogude esindajate nõupidamisel, kus arutati sündeksemplari küsimusi. (Protokoll puudub.)²⁷

Tuttavad kunstiühingust "Pallas" viisid Ivaski eksliibriste kogu ja sellealase kirjanduse 1922. a. märtsis eksponeeritud raamatunäitusele.²⁸

1921. a. sügisel kutsuti U. Ivask osa võtma Eesti Bibliograafia Asutise loomisest. Ta esitas seal täiendusi kodukorrale, soovitas perioodika artiklite kartoteegis kasutusele võtta rahvusvahelise kümnendliigituse, saatis Eesti Rahva Muuseumi raamatukogu juhatajale Jakob Muidele sellekohast kirjandust,²⁹ hankis prof. B. Bodnarskilt tema koostatud liigitustabelid.³⁰

Õhtuti jätkas väsimatu Ivask Moskvas alustatud eestikeelse perioodika bibliograafia täiendamist ja *de visu* kontrollimist. Säilinud on ka mõned tema tehtud lõigendid 1922. a. märtsikuu "Tallinna Teatajast" ja "Postimehest".³¹

"Postimehes" ilmunud surmakuulutuste ja nekroloogide põhjal võttis Ivask kodu-uurimise huvilisena käsile Tartu linna 1920. a. nekropoli³² koostamise. Ta kandis sedelitele

²⁴ TÜR KHO, f. 4, nim. 1, s. 842^a.

²⁵ TÜR KHO, f. 33, s. 18.

²⁶ Berghmann, G. Catalogue raisonné des impressions elzeviriennes de la Bibliotheque Royale de Stockholm. Stockholm; Paris, 1911. 391 p.

²⁷ Meie teaduslike raamatukogude tegelased ühinevad // Postimees. 1921. 30. mai, nr. 117. Lk. 6.

²⁸ Alle, A. Raamatunäitus // Aeg. 1922. Nr. 4. Lk. 7.

²⁹ TÜR KHO, f. 33, s. 34, 1.1–3. Muide kirjas Ivaskile seisab: "Olge nii ülilahke ja saatke, kui võimalik, minule "Mevil Dewey kirjandust."

³⁰ Ivask Bodnarskile 2. 11. 1921; kiri Venemaa Riiklikus Raamatukogus, koopia H. Kulpal.

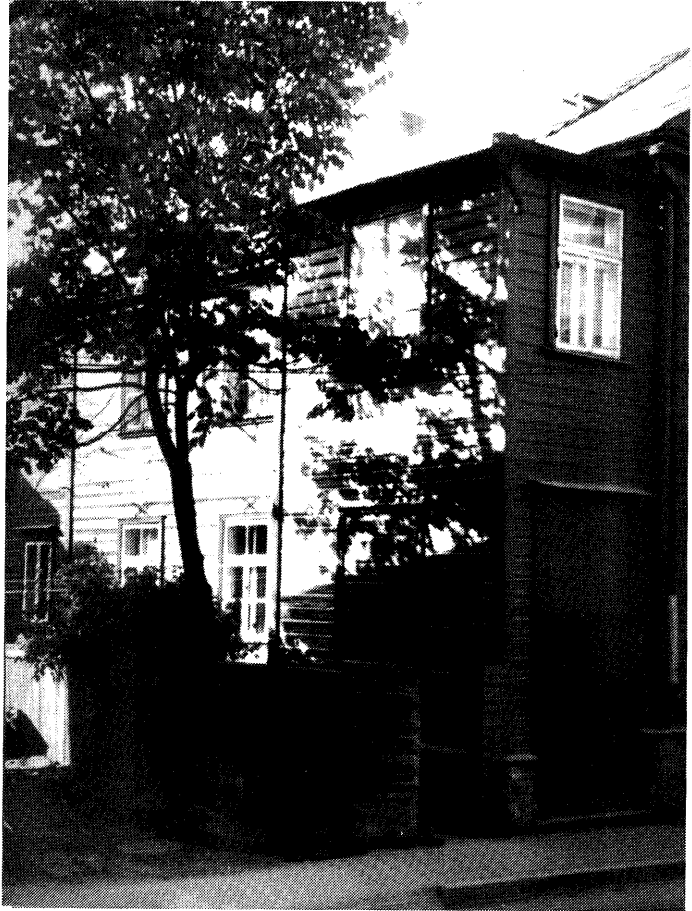
³¹ TÜR KHO, f. 33, s. 17.

³² Nii nimetati revolutsioonieelsel Venemaal teatmikku kalmistutele maetud isikutest. Vt. TÜR KHO, f. 33, s. 45, l. 150–151.

peale isiku nime ja eesnime veel vanuse või sünniaja, võimaluse korral elukutse või tegevusala, kalmistu, kuhu maeti. Registrisse, mis on vist ainuke taoline Eestis, jõudsid andmed 243 isiku kohta.³³

Ülesandeid tuli ka vabariigi valitsuselt. Haridusministeeriumi teaduse ja kunsti osakond küsis 1921. a. 11. oktoobril Ivaskilt kui Petrogradi ja Moskva arhiivide tundjalt andmeid, missugused arhiivid sisaldavad materjale Eesti kohta ja kes võiks nende kohta lähemalt informatsiooni anda. Kavatsus oli "Eestisse puutuvaid arhiive Venest ära tuua. Kui selleks võimalust ei leidu, tahetakse meie kodumaa kohta käivatest arhivaalidest ära kirju valmistada."³⁴ Ivask läkitas lühikese konkreetse vastuse.³⁵

Kuigi U. Ivaskil olid ülikooli raamatukogus käed tööd täis ja hea läbisaamine kolleegidega, jäi ta tegevusväli seal mõneti ahtaks, võrreldes tema võimetega. Vastloodud Keskarhiivile otsiti juhatajat.³⁶ Ajalooprofessor Arno Rafael Cederberg esitas U. Ivaski kandidatuuri. Tallinnas asuvate Riigiarhiivi ja Riigiraamatukogu juhataja August Nuth, kes mõne kuu oli ülikooli raamatukogus töötanud koos Ivaskiga, veenis teda seda kohta vastu võtma. Ivask, nagu

U. Ivaski viimane elukoht Tartus Kastani 15 (praegu 47; foto aastast 1980).

³³ TÜR KHO, f. 33, s. 29.

³⁴ *Ibid.*, s. 1, 1. 10.

³⁵ Kirja kontsept H. Kulpa valduses.

³⁶ Kuulutus ilmus "Postimehes" 10. 01.1922.

Kastani 15 (praegu 47). Kiri algab nii: “Käisin praegu Sisehaiguste kliinikus. Ei saanud prof. Masing’iga kokku, aga rääkisin assistendiga, kes ütles, et üks üksik tuba on vaba, kuid Teil tuleks siis 150 marka juure maksa päevas.” Puksoo palub saata Uusiga teate, mida Ivask kavatseb teha. 29. aprillil on Ivask juba haiglas I klassi toas ja saadab sealt ülikooli valitsusele (raamatukogu juhataja toetusega) palve⁴¹ tasuda kliiniku I klassi kulud või määrata vastav stipendium. Ülikooli nõukogu ei leidnud võimaliku olevat palvet rahuldada (seadus lubas tasuda III klassi kulud).⁴²

Haiglavoodist Udo Ivask enam ei tõusnud. Ta lahkus alatiseks 15. mai hommikul.⁴³ See oli sama päev, kui õhtul astus Puksoo juures Toome raamatukogus kokku vabariiklik rahvaraamatukogude korralduse komisjon, kuhu ka Ivask oli liikmeks määratud.⁴⁴ Eluaastaid sai Ivaskil ainult 43. 18. mail maeti Udo Ivaski põrm Tartu Uue-Jaani kalmistule.

16. mai “Postimehes” ilmus ülikooli valitsuse ja raamatukogu juhatuse leinakuulutus ning samas “Postimehe” numbris “Tartu teadete” all 11-realine sõnum U. Ivaski elust ja tegevusest. Tallinna ajaleht “Последние известия” tõi 25. mail 7-realise mälestusteate. Loomulikult väärinuks U. Ivaski kaotus suuremat tähelepanu. Ent lahkunu põhiline elutöö oli jäänud piiri taha, teise kultuuri rüppe.

Kui 1923. a. alustas ilmumist ajakiri “Raamatukogu”, siis selle esimene number toob F. Puksoo kirjutatud Udo Ivaski nekroloogi (fotoga). Selles on öeldud: “Pean tunnistama, et kohasemat abi, kui seda oli Udo Ivask minule ..., on raske ette kujutada ja et ülikooli raamatukogu nii lühikese ajaga õppejõududele ja üliõpilastele kättesaadavaks tegemine on väga tähtsal mõõdul U. Ivaski teene.”⁴⁵ Oma 1968. a. ilmunud artiklis ütleb Puksoo Ivaski kohta: “Taktiküllane, asjalik ja lõbus kaastöötaja, esteet, võitis U. Ivask üldise lugupidamise kolleegide ja raamatukogu kasutajate keskel.”⁴⁶ Helene Kulpa mälestust mööda oli U. Ivask raamatukogus heaks sõbraks saanud Oskar Lutsuga, kuigi nende koos töötamine kestis vaid paar kuud. Häid tuttavaid olnud tal ka ülikooli professorite hulgas, näit. Gustav Suits.

U. Ivaski perekond, lesk Anna ja 12-aastane tütar Helene, jäi raskesse majanduslikku olukorda, sest Anna Ivask (sünd. Frolova, 1883–1948) ei osanud eesti keelt ega olnud seni ise leiba teeninud. Ta kolis Tallinna, kus August Nuth muretses talle koha Riigiarhiivi. Toitja surma puhul sai perekond ülikoolilt toetuseks U. Ivaski kahe kuu ja matusekuludeks ühe kuu palga. A. Ivask taotles riiklikku pensioni Tallinna Linnavalitsuse hoolekande osakonna kaudu. Sealt paluti ülikoolil kindlaks teha, kas Udo Ivaski surm oli seotud ametikohustuste täitmisega. Selleks TÜ-s moodustatud arstlik komisjon vaatas 26. jaan. 1923. a. läbi U. Ivaski haigusloo ja lahkamisprotokolli ning tegi järgmise otsuse: “Et hra Udo Ivask juba kaua enne ametisse astumist ülikooli raamatukogu juures tiisikuse haigust põdes ja et haigus vast veel mõni aasta oleks kestnud headel elutingimustel nagu arstimine kurortis. Haiguse kiire surmatoov käik ... oli vististe tingitud sellest asjaolust, et hra Ivask’il tuli palju töötada tolmuses ja vahest ka külmas ülikooli raamatukogu õhu sees, mis nagu

⁴¹ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 9, l. 112.

⁴² EAA, f. 2100, nim. 2, s. 227, l. 10.

⁴³ *Ibid.*, l. 11.

⁴⁴ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 9, l. 125.

⁴⁵ Puksov, F. *Op. cit.* Lk. 2–3.

⁴⁶ Puksoo, F. *Op. cit.* Lk. 36.

teada, halvasti tiisikuse haigete tervise peale mõjub.”⁴⁷ U. Ivaski lesele maksti riiklikku toetust 1925. aastast elu lõpuni, tütrele täisealiseks saamiseni.

Pärand

1922. a. müüs lesk ülikooli raamatukogule U. Ivaski raamatuid. Juurdekasvupäevikusse on sisse kantud 167 numbrit, kokku 202 köidet, neist 42 brošüüri.⁴⁸ Põhiliselt on tegemist venekeelse kirjandusega, seas mõned saksa- ja üksikud inglisis- ning prantsuskeelsed raamatud. Sisult raamatu ja bibliograafia ajalugu, sealhulgas vene tuntumate bibliograafide V. Mežovi, V. Sopikovi ja N. Lissovski väärtteoseid, on ka raamatuid eksliibriste, genealoogia, bibliograafia ja biobibliograafia alalt, raamatukaupluste ja raamatukogude katalooge, pisut kunsti- ja kirjandusteadust. Et ülikooli raamatukogu püüdis perekonda toetada, aga võib-olla ka lugupidamisest endise kolleegi vastu osteti isegi 53 nimetust dublette. U. Ivaski enda teoseid (kümme 13 nim. hulgas) on ülikooli raamatukogule müünud tütar Helene Kulpa 1937. a.⁴⁹ U. Ivaskile kuulunud raamatud kannavad tema tagasihoidlikku trükitud omandimärki ja on paigutatud laiali vastavalt sisule.

1926. a. novembris palus Anna Ivask Puksood aidata selgitada perioodika bibliograafia kartoteegi müümise võimalusi.⁵⁰ Puksoo vastas veebruaris 1927, et on kirjutanud Riiga bibliograaf J. Missinšile ja Moskvasse Bibliograafia Instituudi direktorile B. Bodnarskile, kuid midagi positiivset pole saavutanud.⁵¹ Ülikooli raamatukogu on nõus ostma eesti osa 25 000 eesti marga eest. Muukeelsetega soovitas oodata.⁵² Puksoo nõuande järgi Anna Ivask talitaski. Heebrea perioodikat puudutavaid materjale soovitas Puksoo tõenäoliselt Julius Genssile, kes need hiljem trükki toimetas.⁵³

Perioodika bibliograafia põhiosa oli ülikooli raamatukogus hoiul kuni 1949. a. sügiseni, mil H. Kulpa viis selle ära, et käsikirja kallal töötada. 1954. a. on kartoteek müüdnud Teaduste Akadeemia Raamatukogule. Mitmed Ivaski kohta varem ilmunud artiklid märgivad perioodika bibliograafia asukohana Tartu Ülikooli Raamatukogu.

Ülikooli raamatukogule on Helene Kulpa ajavahemikus 1974–1981 osade kaupa üle andnud mitmesuguseid isa materjale. Neist ja varasematest on raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas moodustatud Udo Ivaski fond (nr. 33), mis 1998. aasta veebruariks hõlmab 62 säilikut, neist suur osa koopiad. Originaalidest nimetagem peale eestikeelse perioodika, elseviiride ja Tartu nekropoli kartoteegi veel “Vene eksliibriste kirjelduse” 4. osa, mõningaid eksliibriseid ja joonistusi ning omaste kirju. Aga ka Helene Kulpa koostatud, seni trükkis avaldamata ülevaateid U. Ivaski elust, tegevusest ja käsi-

⁴⁷ EAA, f. 2100, nim. 2, s. 227, l. 25, 13–15.

⁴⁸ TÜR KHO, f. 4, nim. 1, s. 357, l. 223–229p.

⁴⁹ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 125, l. 263; TÜR KHO, f. 4, nim. 1, s. 361, l. 525p.–526.

⁵⁰ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 45, l. 12–13.

⁵¹ U. Ivaski koostatud läti perioodika bibliograafia kartoteek asub praegu Läti Rahvusraamatukogu haruldaste raamatute ja käsikirjade osakonnas kohaviidaga RX/42.

⁵² *Ibid.*, l. 14.

⁵³ Иваск У. Г. Еврейская печать в России. Вып. 1. Таллинн, 1935. 105 с.

kirjalisest pärandist. Üldse on H. Kulpa⁵⁴ suure hoolega kogunud ja korraldanud oma kuulsa isaga seostuvat materjali.

Ivaski uurimise ja tutvustamisega on ülikooli raamatukogus tegeldud seni vähe. Nimetada saab F. Puksoo 46-realist artiklit "Eesti biograafilises leksikonis" (2. vihik, 1927). Ülikooli raamatukogus leiduvatest U. Ivaski loodud eksliibristest (26) on Hilja Käsper koostanud kataloogi (ilm. 1978), mille lisana Helene Kulpa loetleb kõik U. Ivaski loodud eksliibrised (35 nim.). Ivaski 100. sünniaastapäevaks 1978. a. detsembris pani H. Käsper raamatukogu ruumes välja näituse, kirjutas sellest ülevaate "Edasile" ja Ivaskist väikese artikli ajakirjale "Raamatukogu".⁵⁵ Siinkirjutaja esines II raamatukogu ajaloo päeval 13. juunil 1984 ettekandega "Udo Ivask ja Tartu Ülikooli Raamatukogu".⁵⁶ Raamatukogus oli ka teemakohane väljapanek.

Üldse on U. Ivaski kohta Eestis ilmunud vaid lühemaid, enamasti tähtpäevaartikleid siin-seal ajalehtedes ja ajakirjades, rõhuasetusega rohkem eksliibristele. Mõnele neist vihjab Puksoo oma 1968. a. ilmunud pooleldi memuaarilises artiklis: "... ei vasta kuidagi tõsioludele puudulikul informatsioonil põhinevad arvamised, nagu oleks U. Ivask juhtinud ülikooli raamatukogu reevakueerimist ja reorganiseerimist. Reevakueerimist juhtis Tartu ülikooli töötajaist määratud komisjon. [- - -] U. Ivask oli rohkem bibliograaf kui bibliotekaar. Tema rohkearvuliste Moskvas ilmunud publikatsioonide hulgas ei leidu kirjutisi raamatukogunduse alalt. Hea organisaatorina osutus ta ülikooli raamatukogus asjatundjaks abiliseks kataloogide alal. Et reevakueeritud fondid kujunesid kiiresti kasutatavaiks, oli osaliselt Udo Ivaski teene."⁵⁷

Udo Ivask on vaieldamatult väljapaistvamaid isiksusi, kes Tartu Ülikooli Raamatukogus kunagi töötanud. Ta on osalenud rahvusvahelise kümnendliigituse toomisel Eestisse, on Eesti rahvusbibliograafia koostamise mõtet edasi arendanud (vrd. viide 4). Ta jõudis aga ainult alustada, organiseerida ja ka nooremaid kolleege juhendada-õpetada. Suur osa Ivaski viimastel aastatel Moskvas kirjutatud töödest jäi sõja ja varajase surma tõttu trükkis avaldamata. Tema pärand asub Venemaa Riiklikus Raamatukogus Moskvas, Tartu Ülikooli Raamatukogus, Eesti Akadeemilises Raamatukogus Tallinnas ja Helene Kulpa valduses. Monograafia Udo Ivaskist jääb endiselt koostajat ootama.

⁵⁴ Töötas ülikooli raamatukogus 1936–1942 ja 1950–1953, Kirjandusmuuseumis 1944–1947 ja 1964–1986, Tartu Linnaraamatukogus 1954–1964.

⁵⁵ Käsper, H. Mälestusnäitus teadusraamatukogus // Edasi. 1978. 21. detsembr., nr. 291; Käsper, H. Udo Ivask // Raamatukogu. 1979. Aprill. Lk. 18–20.

⁵⁶ Tekst: TÜR KHO, f. 4, nim. 3, II osa, s. 1272^a, l. 21–33.

⁵⁷ Puksoo, F. *Op. cit.* Lk. 36.

KUI HÄSTI ME TUNNEME OMA RAAMATUKOGU AJALUGU

Malle Ermel

Tartu Ülikooli Raamatukogu

Meie raamatukogu 200. aastapäev aastal 2002 ei ole enam mägede taga. Ümmargused tähtpäevad on teetähisena andnud ikka põhjust tagasivaateks, et mõõta oma kasvamist ja arenemist, otsida ning leida minevikust tuge oma tänastele ja tulevastele ambitsioonidele. Juubeliteks valmistudes aktiveerub ajaloohuvi ja -uurimine ning revisjon selles, mis tehtud, mis tegemata, on igati asjakohane. Käesolev ülevaade ei pretendeeri Tartu Ülikooli Raamatukogu ajaloo historiograafiale.

Millal on raamatukogu asutatud?

Tartu Ülikooli Raamatukogu ajalugu arvatakse 23. juunist (11. juunist vkj.) 1802. a., mil registreeriti esimene kasutaja — juuraprofessor C. F. Meyer.

Raamatukogu, õppetööks vajaliku raamatuvara soetamine oli ülikooli kuratooriumi esmaseid muresid esimesest koosolekust saadik juulis 1800. Nii otsustati kuraator K. O. v. Transche läkitada Saksamaale tutvuma sealsete ülikoolide korraldusega ja värbama õppejõude. Talle tehti ka ülesandeks osta “raamatukogu asutamiseks hädavajalikumad raamatud eri keeltes, kusjuures tuleks osta esijoones klassikalisi teaduslikke töid, eriti filoloogia alalt”.¹ Raamatukogule pani aluse krahvinna Maria Aurora v. Lestocqi raamatuannetus, mille esimene osa saabus Tartusse juba augusti algul 1800. a. Seega ajaloolist traditsiooni revideerides võiksime raamatukogu 200. aastapäeva tähistada ka aastal 2000.

Võib küsida, kas me ei saa ajas veelgi enam tagasi minna — rootsi aega, ülikooli asutamisaastasse 1632? Ülikooliga eakaaslaseks ei saa me kuidagi, sest esimesed teosed *Academia Gustaviana* raamatukogu tarbeks omandati alles 1647. a. Riia juristi, 1643. a. surnud dr. Hintelmanni kogust. 1710. a. Eesti alade üleminekuga Vene riigi koosseisu viidi ülikooli muude varade hulgas Rootsi ka u. 3300-köiteline raamatukogu. 1717. a. liideti see põhiosas Kuningliku Raamatukoguga Stockholmis. Kolleeg Mare Ranna sõnul, kes on Kuninglikus Raamatukogus kogunud materjali rootsiaegse ülikooli trükikoja toodangu bibliograafia tarvis, on Tartu ülikoolile kunagi kuulunud raamatuid raske, peaaegu võimatu identifitseerida. Kui üritada midagi tagasi tahta, peaks oskama väga kindlalt näidata konkreetsetele köidetele.

---

¹ Vigel, E. Tartu Riikliku Ülikooli Teadusliku Raamatukogu asutamine ja areng aastail 1802–1839. Tartu, 1962. Lk. 13. (TRÜ Toim.; 115.)

Raamatukogu ajaloo uurimisega alustati 1960. aastatel. Sellest ajast on raamatukogu tegevust erinevatel ajalooperioodidel, kogude koostist ja kujunemislugu käsitlevad teemad olnud püsivalt teadustöö plaanides. Uurimistöö tulemusi on avaldatud konverentsiettekannetes, Tartu Ülikooli Toimetiste seerias “Teadusliku raamatukogu töid”, artiklikogumikes “Raamat — aeg — restaureerimine”, “Tartu ülikooli ajaloo küsimusi”, arvukates allikapublikatsioonides ning trükikataloogides, aga ka Eesti ja välismaa raamatukogunduse ja raamatuteaduslikes väljaannetes. TÜ Raamatukogu XI teaduskonverents 1987. a. ja XIII 1990. a. olid terveniisti pühendatud ajalootemaatikale. Aastatel 1984–1988 toimusid kevadeti, mais-juunis ajaloopäevad, 1991. aastast on ajalooapäevad asendunud Puksoo päevadega (Friedrich Puksoo oli raamatukogu direktor a. 1919–1944).

Raamatukogu ajaloo uurimist toetavad väga hästi säilinud ja korrastatud allikmaterjalid käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas ning Eesti Ajalooarhiivis. Trükkis ilmunud tööd on registreeritud teadusbibliograafia osakonnas peetavas kartoteegis “Tartu Ülikool. Ajalugu. Õppejõudude, teenistujate ja kasvandike biobibliograafia” ja loetelud, avaldatud TÜ bibliograafia-aastaraamatuis. Ajaloohuvilisele on kahtlemata abiks *Estica*-kogu kataloog ning Imbi Pelkoneni ja prof. Paul Kaegbeini koostatud ja ajakirjas “Bibliothek. Forschung und Praxis” (1992, nr. 16) avaldatud bibliograafianimestik “Publikationen der Universitätsbibliothek Tartu 1961–1990”.

Raamatukogu tutvustavaid kirjutisi ilmus varemgi. Nii on kõigis ülikooli aastapäevapuhustes väljaannetes — “Die Kaiserliche Universität Dorpat. Denkschrift zu ihrer Fünf- und zwanzigsten Feier des zwölften Decembers” (1827), Jevgeni Petuhhovi “Императорский Юрьевский, бывший Дерптский университет за сто лет его существования (1802–1902)” (1902), “Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919–1929” (1929) — juttu ka raamatukogust. Nimetagem veel K. Morgensterni järglase prof. F. Bunge artiklit “Über die Universitätsbibliothek zu Dorpat” (Serapeum, 1841), W. Schlüteri “Die Dorpater Universitätsbibliothek” (Zeitschrift für Bibliothekswesen 1918, a/k. 53, vihik 1–2), M. Libliku “Tartu Ülikooli Raamatukogu kataloogid” (Raamatukogu 1931, nr. 1 ja 1932, nr. 2).

Eesti ja Tartu Ülikooli ajaloo taustal saab raamatukogu ajalugugi vaadelda nelja perioodina.

I. Rootsi aeg (1632–1710)

Toonast raamatukogu käsitleb F. Puksoo kapitaalne töö “Die Bibliothek der Universität Tartu und Tartu-Pärnu in der Schwedenzeit”, mida täiendavad Arvo Teringu uurimused raamatukogu koostisest ja kasutatavusest (Tartu ülikooli ajalugu, kd. 1, 1982) ning raamatukogu 9. teaduskonverentsi teesid (1982). Lisagem ka I. Colljini “Den aldasta bokdonation till Dorpats Universitätsbibliothek” (Nordist Tidskrift for Bok och Bibliotheksvasen, a/k 19, 1932).

II. Tsaariaeg (1800; 1802–1917)

Raamatukogu asutamine ja areng esimese direktori prof. Karl Morgensterni ajal aastatel 1802–1839 on leidnud käsitlemist E. Vigeli monograafias (1962). Raamatukogu asutamislugu 1800–1802 on ilmunud ka ajakirjas “Raamatukogu” (1939, 1940). Järgneva kaheksa aastakümne kohta tervikkäsitlus puudub. IX teaduskonverentsi ettekannete teeside kogumikus (1982) on M. Ermelilt ilmunud kokkuvõtte raamatukogu töökorraldusest sel perioodil, P. Tiirmaalt ja E. Looritsalt ülevaade kataloogisüsteemist aastatel 1802–1857. Kahjuks on vaid teeside tasemel lugeda ka R. Michelsoni (Parmas) “Raamatukogu nõukogu tegevus XIX saj. II poolel”. Kataloogisüsteemi arengut, peamiselt süstemaatilise kaartkataloogi koostamise probleemistikku 19. saj. ja 20. saj algul on uurinud L. Dubjeva (“Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 1995”). L. Dubjeval on käsil magistritöö, kus pearõhk TÜ Raamatukogu ajaloolistel kataloogidel.

Raamatukogu sidemeid Venemaa raamatukogudega on uurinud V. Klement ja L. Dubjeva. Neis on tähelepanu keskmes vene raamatu komplekteerimine ja publikatsioonide vahetamine Venemaa ülikoolide jm. teadusasutustega.

Komplekteerimis põhimõtete ja raamatukogu rahalise olukorra kohta 19. saj. II poolel – 20. saj. alguses on Ruth Michelsonilt (Parmas) ilmunud kaks põhjalikku artiklit “Teadusliku Raamatukogu töid” I ja II vihikus. 1993. a. kaitses ta sel teemal Tallinna Pedagoogika-ülikooli juures magistritöö.

III. Iseseisvusaeg (1918–1940)

Tänu 1990. a. ilmunud artiklikogumikele “Tartu Ülikooli Raamatukogu 1918–1940” ja “Friedrich Puksoo 1890–1969” ning Kersti Pedaku diplomitööle “Tartu Ülikooli Raamatukogu 1919–1940. Fondid ja nende kujunemine” (1996) tuleb seda ajajärku raamatukogu ajaloos kõige paremini uurituks pidada.

IV. Okupatsioonide aeg (1940–1991)

Raamatukogu 175. aastapäevaks 1977. a. ilmus artiklikogumik “TRÜ Teadusliku Raamatukogu tegevus aastatel 1940–1976”, mis käsitleb raamatukogu tegevust töövaldkonniti. Selles on ka kaks arenguloolist ülevaadet aastate 1940–1945 (L. Trikkant) ja 1946–1976 (L. Peep, M. Ermel) kohta. Ilmumisaega silmas pidades polnud tollal võimalik avameelselt käsitleda ideoloogilist survet raamatukogule — ridade vahelt on see ometi tunda. Nüüd, kus ajaloo uurimine tabuteemadest prii ning arhiiviallikad vabalt juurdepääsetavad, on võimalik see temaatika lahti kirjutada. Kogumikus “Tsensuur Eesti raamatukogus” (1991) on K. Noodlalt ilmunud ulatuslik ülevaade “Tsensuur Tartu Ülikooli raamatukogudes aastail 1944–1954”.

Raamatukogu ajaloo uurimise kõrval alustati 1960. aastatel ka raamatukogunduse päevaprobleemide teoreetilist käsitlemist. Neil teemadel avaldatud kirjutistel on raamatukogu ajaloo kirjutamise seisukohast allikaline väärtus.

Kui hästi me siis tunneme oma raamatukogu ajalugu?

Vaieldamatult on paremini uuritud kogude koostis ja kujunemislugu. Aegumatu väärtusega tööd on teinud Kaja Noodla, Mare Rand, Ene-Lille Jaanson, Niina Vorobjova, Tatjana Šahhovskaja, Tiina Nurk, Inge Kukk, Hain Tankler, Laine Kilk, Olev Nagel, Lia Urba jpt. Kogude uurimine omab raamatukogu ajaloost laiemat kultuuri- ja teadusloolist tähendust. See võimaldab otsustada ka õppe- ja teadustöö taseme üle ülikoolis, uurida teaduslike kontaktide ulatust, jälgida erinevate koolkondade mõju jne. Kingitud või ostetud isiklike raamatukogude uurimine heidab valgust ka eraraamatukogude ajaloole ning raamatukultuurile neis paigus. Annetusi-kingitusi välja selgitades võime otsustada ka raamatukogu maine üle.

Kogude temaatikaga haakub nende kasutamise uurimine. Allikmaterjali iseloomust tulenevalt on see vaieldamatult keerulisim valdkond. 1980. aastate algul Elsa Kudu õhutusel raamatukogus 19. saj. alguskümnendite laenutuspäevikute põhjal alustatud lugemistendentside uuring on tähelepanuvääriv rahvusvaheliseski kontekstis. Lugeja/lugemise uurimine ajaloolises retrospektiivis on populaarsust võitmas² ja raamatukogu peaks hoolitsema selle töökava kindla lõpuleviimise eest.

Raamatukogu suhted ülikooliga, finantsmajanduslik olukord, ruumi-probleemid, töökorraldus ja juhtimine, 19.–20. sajandivahetuse venestamispoliitika raamatukogus, ülikooli raamatukoguvõrgu kujunemine ja areng vajavad veel uurimist.

Eelnev ülevaade põhines publitseeritud materjalidel. Ometi on raamatukogu ajaloo uurimisel tehtud märksa enam. Paljud konverentsidel, ajaloo- ja Puksoo päevadel peetud sisukad ettekanded on kahjuks jäänud käsikirja. Avaldamist ootavad ammuste ja tänaste ülikooli raamatukoguhoidjate biograafiad. Raamatukogu bibliograafia ootab samuti koostamist. Me peame pingutama selle nimel, et aastaks 2002 jõuaks kaante vahele TÜ Raamatukogu ajaloo akadeemiline väljaanne, mis valgustaks raamatukogu kohta ülikooli õppe- ja teadustöös, Baltimaade kultuuri- ja teadusloos ning arengut raamatukogunduse üldise arengu taustal. TÜ Raamatukogu ajalugu ei ole ainult ühe asutuse ajalugu — see on oluline osa Eesti kultuuriloost.

² Jäger, G. Historische Lese(r)forschung // Die Forschung der Buch- und Bibliotheksgeschichte in Deutschland. Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1987. S. 485–507.

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU FOTOKOGU

Sulo Lembinen

Tartu Ülikooli Raamatukogu

1958. a. loodud käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas (KHO) rajati fotokogu 1965. a. Pärast seda, kui ülikooli arhiiv oli andnud 1964. a. raamatukogule üle fotod ülikooli tegevusest 1920.–1930. aastatel, hakati KHO-sse koondama ka raamatukogus varem leidunud fotosid — näituste illustratsioone, teadlaste portreid, pilte ülikooli tegevusest jm. 1967. aastal andis ülikooli kino-fotolabor üle enam kui 2000 nimetust fotosid ja negatiive ülikooli tegevusest enne 1944. aastat. Ülikooli 1952. aasta juubelinäituse pildimaterjal — ligi 1000 fotot — jõudis samuti raamatukokku. Kiiresti kasvanud materjalihulk vajab süstematiseerimist, kirjeldamist ja säilitamiseks korrastamist, mis saigi ühe KHO töötaja — Hilja Käsperi — ülesandeks, kes töötas fotokogu hoidjana pensionile siirdumiseni 1990. a. Vajadus korrastatud fotokogu järele oli tekkinud ka ühenduses teadusajaloo ja Tartu Ülikooli ajaloo uurimise elavnemisega.¹

Ülikooli raamatukogu fotokogu põhitemaatika on Tartu Ülikooli ajalugu, Eesti teadus- ja kultuurilugu. Aktiivselt on hangitud ülikooli õppejõudude ja üliõpilaste portreid ja grupipilte, ülikooli hoonete välis- ja sisevaateid, õppe- ja teadustööd ning ülikooli ajaloo tähtsündmusi jäädvustavaid pilte. Erihuvi objektiks on olnud ülikooli raamatukogu, selle tegevus ja töotajaskond. Väärtuslikud on ka laiema taustaga kultuuri- ja teadusloolised fotod — teadlaste ja kultuuritegelaste portreed, nende elu ja tegevust jäädvustavad fotod, kohavaated, eeskätt pildid ajaloolisest Tartust, mitmesuguse sisuga grupipildid, on fotosid karskusliikumisest, Eesti arstkonnast, väliseestlastest jm. Lisaks põhikogule on olemas kuus eraldi korraldatud fotokollektsiooni. Fotod on ka käsikirjapärandite osaks, eriti kaasaegsetes isikuarhiivides. Arvukamalt leidub fotosid näiteks tuntud ülikoolimeeste Richard Kleisi, Feodor Klementi ja Konstantin Ramuli isikufondis. Mitmes isikuarhiivis säilitatakse ka fotoalbumeid.

Seisuga 1. jaanuar 1998 on fotokogus ja erikollektsioonides kokku 18 372 ühikut, koos käsikirjapärandites leiduvate fotodega on see arv 33 285 (sellele lisanduvad mitu tuhat läbitöötamata fotot ja/või negatiivi). Kogu sisaldab originaalfotosid, koopiaid (peamiselt fotodest, trükistest ja gravüüridest), negatiive ja slaide.

Nüüd ülikooli raamatukogu kogudes leiduvast veidi lähemalt.

Niinimetatud põhifotokogu (F 65) sisaldab fotosid aastast 1865 kuni tänapäevani. Seisuga 1. jaanuar 1998 on kogus 12 668 ühikut. Kogu täieneb vastavalt põhitemaatikale pidevalt. Selles kogus leidub ka 23 albumit, näiteks album (30 Reinhold Sachkeri fotot) Tartu Ülikooli hoonete vaadetega 1902. aastast, mille kinkis ülikoolile 1902. aasta juubeli puhul Joseph Zmigrodski, ülikooli õppejõudude portreede album 1919–1940 (261 fotot), albumid “Tartu Riiklik Ülikool 1944–1949” (166 fotot), “Tartu Ülikooli Raamatukogu” (49 fotot), mille Julius Genss kinkis raamatukogule Tartu Ülikooli 300. aasta juubeli puhul

¹ Hansson, E., Loosme, I., Käsper, H., Nurk, T. Käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond // TRÜ Toim. Tartu, 1977. Vihik 423. Lk. 105–106.

1932. aastal, “TRÜ Teaduslik Raamatukogu” (1960; 74 fotot). Põhikogu sisaldab ka viis paberfoto eelkäijat — dagerrotüüpi. Ühel neist on jäädvustatud Karl Morgensterni venna Friedrich August Simon Morgensterni (1772–1844) poeg abikaasaga, ülejäänud neli on stereodagerrotüübid, mis leiti juhuslikult Tartu Ülikooli ühe kateedri kunagise suurpuhastuse ajal kogutud klaasnegatiivide, fotoplaatide ja muu fotograafiaga seotud materjali hulgast 1989. aastal. See oli esimene teadaolev stereodagerrotüüpide leid Eestis. Rariteetid andis ülikooli raamatukogule üle Tullio Ilomets 1990. aastal; nende valmistamisaja ja -koha, valmistaja ning ülikooliga seotuse kohta praegu selged andmed puuduvad.²

Kuue erikollektsiooni tutvustamist peaks alustama ühest Tartu Ülikooli Raamatukogu hinnalisemast kogust — mitmekülgse inglise teadlase, negatiiv-positiivmenetluse leiutaja William Henry Fox Talboti (1800–1877) fotokogust (F 42). Talboti kogu sisaldab esimese paberfoto suurenduse (Lacock Abbey lossi võretatud aken, aug. 1835), 10 originaalfotot, mis pärinevad pabernegatiivi ajastu varasemast perioodist, s. o. enne 1850. aastat, ja 11 tema poolt väljatöötatud meetodil valmistatud fotogravüüri (enne 1866. aastat), Talboti portreefoto 1864. aastast, 10 fotopostkaarti ja fotot Talboti kodupaiga Lacock'i ja tema päruslossi Lacock Abbey vaadetega, ingliskeelse lühiülevaate Talboti fotograafia-alastest avastustest ja muud lisamaterjali, kokku 38 ühikut. Nimetatud kogu kinkis Tartu Ülikoolile tema lapselaps Matilda Talbot ilmselt aastavahetuse 1938/1939 külaskäigul Tartusse Eleonore Hünersoni juurde, kellega ta oli tutvunud 1934. aastal Inglismaal.³

Rariteetne on ka Tartu Ülikooli botaanikaprofessori Edmund Russowi (1841–1897) stereofotode kollektsioon (F 66). See sisaldab 1064 stereofotot (sealhulgas 54 dubletti) aastatest 1895–1899, peamiselt Käsmu ja selle ümbruse ning Tartu ja selle ümbruse (Tähtvere) vaateid, enamasti loodusmotive, aga ka küla- ja linnavaateid, inimeste tegevust jm. jäädvustavaid pilte. Kollektsioon on kunstiliselt heal tasemel ning omab suurt kultuuri- ja fotoajaloolist väärtust. Näiteks Lahemaa rahvusparki restaureerimistöde jaoks osutusid Edmund Russowi fotod vajalikeks ajaloodokumentideks. Kollektsiooni annetas Tartu Ülikoolile 1966. aastal selle pärija, pensionär Priit Teiskre Tallinnast. Säilinud on ka Edmund Russowi stereoskoop ja katkend tema pildistamispäevikust. Huvitav on märkida, et 1990. aastal saatis Laimonis Liepnieks Valmierast ülikooli raamatukogule 12 stereofotot, millest neli osutusid Edmund Russowi kogu dublettideks ja ülejäänud kuuluvad olemasolevate andmete põhjal samuti sellesse kollektsiooni.⁴

² Lähemalt vt.: Ilomets, T. Unikaalne leid Tartu Ülikoolis päevapildi juubeli aastal // Edasi. 1989. 17. det., nr. 289.

³ W. H. F. Talboti fotokogu kohta vt. lähemalt: Ilomets, T. W. H. F. Talbot's original examples of his discoveries in photography and photo-engraving in the Scientific Library of Tartu State University // TRÜ Toim. Tartu, 1969. Vihik 248. Lk. 153–163; Ilomets, T. Haruldane fotokogu Toomel // Edasi. 1977. 18. sept., nr. 220; Tooming, P. Original Talbot photographs in Estonia // History of Photography. 1985. Vol. 9, N. 2. P. 162–167; Päevapildileiutaja lapselaps Tartus // Postimees. 1934. 25. sept., nr. 262; Hinto, K. Fotokunst 100 aastat vana // Nädal Pildis. 1939. Nr. 17. Lk. 470.

⁴ Edmund Russowi fotokogu kohta vt. lähemalt: Käsper, H. Edmund Russow — teadusliku fotograafia rajajaid Eestis // Eesti Loodus. 1969. Nr. 11. Lk. 674–676; Linkrus, E. E. Russow ja Käsmu // *Idem*. Lk. 701–705; Tooming, P. The stereo-photographs of Edmund Russow // History of Photography. 1989. Vol. 13, N. 3. P. 253–256.

Vene meremehe, keiserliku korveti "Bogatör" mitšmani Ottocar von Ungern-Sternbergi (1851–1893) fotokogu (F 57) koosneb kahest albumist. Esimene pärineb reisilt Ameerikasse 1877. aastal ja sisaldab 40 vaadet Niagara joast, teine sisaldab maailma eri paikade vaateid ja etnograafilisi pilte kahelt reisilt Peterburist Jaapanisse ajavahemikus 1871–1880, kokku 294 fotot; huvitavad on tehniliselt heal tasemel, osalt koloreeritud pildid rahvatüüpidest. Suur osa albumi fotodest on peatuskohtadest ostetud, kuid on ka O. v. Ungern-Sternbergi enda pildistatuid. Albumid asusid arvele võtmata Tartu Ülikooli kunstiajaloo kabinetis, kust nad anti 1970. aastal üle raamatukogule.

Tartu Ülikooli meditsiiniprofessori Herbert Normanni (1897–1961) arhiivipärandiga saabus raamatukokku üle 3000 foto. Nende arvukuse ja kultuuriloolise väärtuse tõttu oli otstarbekas korraldada need iseseisvaks koguks (F 78). Fotod pärinevad ajavahemikust 1879–1960, temaatikaks on Herbert Normanni *personalia*, Tartu Ülikooli aineestik, sealhulgas õppejõudude portreed, Eesti arstkond, kultuuriloolised kohavaated, Tartu ja teiste Eesti paikade kalmistute pildid aastatest 1944–1961 (üle 750 foto). Kollektsoon sisaldab ka kaks albumit Tartu Ülikooli arstiteaduskonna õppejõudude portreede ja auditooriumide sisevaadetega 19. sajandi algusest 1925. aastani, kokku 176 fotot, millest osa on reprodutatsioonidest. H. Normanni fotod ja käsikirjad andis ülikooli raamatukogule üle nende pärija Evi Krass 1978. ja täiendavalt 1982. aastal.

Fotokogu "TRÜ 1970" (F 68) sisaldab 162 fotot koos negatiividega, millel on jäädvustatud kogu ülikooli isikkoosseis allüksuste kaupa. Pildistamine toimus 1970. aasta aprillis–mais Tullio Ilometsa eestvõttel, pildistasid ülikooli fotograafid Eduard Sakk ja Raivo Velsker.

Foto-, negatiivi- ja slaidikogu "TRÜ Teadusliku Raamatukogu uus hoone 1975–1982" (F 104) sisaldab 1164 ühikut ja kajastab raamatukogu uue hoone ehituskäiku kuni valmimise ja vastuvõtmiseni ning kogude kolimist. Nimetatud kogu koosneb kolmest osast. I osa sisaldab 195 fotot raamatukoguhoonde ehitusest 1975. aasta kevadest hoone vastuvõtmiseni riikliku komisjoni poolt detsembris 1980. Pildistasid raamatukogu kunagine töötaja H. Hein, uue hoone ehitaja A. Kääri, raamatukogu töötajad Ilmar Jõudvald ja Hain Tankler, vastuvõttuseremoonia jäädvustas Eduard Sakk. II osa sisaldab 436 negatiivi ja 29 nendelt kopeeritud fotot, millel on jäädvustatud raamatukogu 3,6 miljoni köite kolimine uude hoonesse 24. juunist 29. detsembrini 1981. aastal ja uue hoone avamine 22. veebruaril 1982. aastal. III osa on samasisuline II osaga, sisaldades 498 värvilist slaidi raamatukogu kolimisest. Kolimiskäigu jäädvustamise organiseeris koondis "Auto", nii negatiivi- kui slaidikogu stsenaariumi koostas Hans Kulm, pildistas Boris Mäemets.

KHO-s asub ka ülikooliaineline klaas- ja tasafilmnegatiivide kollektsoon (1824 ühikut), mis sisaldab osa geoloogiaprofessor Armin Öpiku fotoplaatide kogust, samuti Tartu Ülikooli füüsika- ja keemiaosakonnast saadud ning mujalt kogutud negatiive 20. sajandi algusest 1930. aastate lõpuni. Enamik neist on tehniliselt üsna heas seisundis. Materjal on kogutud 1970.–1980. aastatel ülikooli allasutustest ja raamatukogule üle antud Tullio Ilometsa poolt 1990. aastal. See kollektsoon on alles läbi töötamata.

Läbitöötamata koguna on hoiul ka mitmesajast fotost koosnev Ottocar von Ungern-Sternbergi fotokoguga samasisuline kollektsoon, mis sisaldab umbes 19. sajandi lõpuveerandist 20. sajandi alguseni pärinevaid maailma eri paikade vaateid ja rahvatüüpe. Osa neist arvatavalt õppeotstarbelistest fotodest on saadud Tartu Ülikooli füüsilise geograafia

kateedrist (üle andnud Ille Palm 1984. a.), osa — kunstiajaloo kabinetist (üle andnud Kaur Altoa 1991. a.). Nimetada võiks ka ülikooli joonistuskoolist pärinevaid kunsteoste fotoreprosid, samuti Tartu Ülikooli zootoomia kabineti kunagise laborandi (aastatel 1906–1914) Boriss Vladimirovitš Sukatšovi fotosid ja negatiive. Boriss Sukatšov lahkus Tartust 1914. aastal sõjaväljale, hilisemad teated temast puuduvad. Tema kogud olid aga kateedri kappides alles meie päevini. Muuseas on samast pärit ka üks 1985. aastal raamatukokku jõudnud inkunaabel.

Alates 1980. aastate algusest on enam tähelepanu pööratud Tartu Ülikoolis ajavahe-
mikus 1802–1918 tegutsenud õppejõudude portreede muretsemisele. Jaanuaris 1996 avaldati puuduleht konverentsikogumiku “XVIII Baltijas zinātnu vēstures konferences tēzes” 1. osas (Rīga, 1996, lk. 54). Praeguseks hetkeks on olemas enam kui 400 õppejõu portree, pildid puuduvad 108 isikust. Leidmata on peamiselt nende õppejõudude pildid, kes tegutsesid fotograafia-eelsel perioodil, olid Tartus ametis lühikest aega või täitsid lektorite ning muude abiõppejõudude ametikohti.

Lisaks eespool nimetatud W. H. F. Talboti fotodele ja fotogravüüridele ning dagerro-
tüüpidele pakuvad fotograafia ajaloo seisukohast huvi ka varasemate perioodide foto-
graafide originaalfotod. Tartus tegutsenud fotograafidest on arvukamalt esindatud Carl Schulz (1831–1884), Reinhold Sachker (1844–1919) ja Armin Lomp. Käesoleva sajandi Tartu jäädvustajana on tuntud Eduard Selleke, kelle fotodest ja negatiividelt on ka ülikooli raamatukogu fotokogusse palju ajaloolisi võtteid hangitud.

Fotokogu avavad tähestik- ja ainekataloogid KHO lugemissaalis. Kasutaja peaks lisaks silmas pidama ka raamatukogu *Estica* kogu raamatutes leiduvate portreede ja kohavaadete kartoteeki, mille koostamist alustati 1967. aastal (koostajad Hilja Käsper ja Tiina Kõõmne-
mägi).⁵

Nagu eelnevast ilmneb, on ülikooli raamatukogu fotokogu kujunenud peamiselt ane-
tuste kaudu, ostud on olnud üsna harvad. Lisaks eespool nimetatutele on raamatukogu tänulik ka arvukatele teistele annetajatele. Kogu on aktiivselt täiendatud ka koopiate valmis-
tamisega trüki- ja mujal asuvatest originaalfotodest — leidub ju Tartu Ülikooliga seotud fotomaterjali ka paljudes teistes asutustes, näiteks Tartu Ülikooliga seotud Ajaloo Muuseumis⁶ ja kino-fotolaboris, Eesti Kirjandusmuuseumis, Eesti Rahva Muuseumis, Eesti Ajalooarhiivis, Tallinnas Filmiarhiivis, Eesti Ajaloomuuseumis ja mujal.

⁵ Lähemalt vt.: Käsper, H. Pildid *Estica*-raamatuis // Sirp ja Vasar. 1980. 8. veebr., nr. 6. Lk. 4–5.

⁶ Vt.: Viiralt, M. Huvitavat muuseumi fotofondist // Tartu Ülikooli Ajaloo Muuseum 1976–1996. Tartu, 1996. Lk. 8–11.

SAKSA 17. SAJ. TRÜKIS TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGUS

Kiira Schmidt

Tartu Ülikooli Raamatukogu

Tartu Ülikooli Raamatukogu on oma tegutsemise algaastaist peale lähtunud printsiibist hankida võimalikult laialdasemalt kõrgkooli tööks vajalikke kaasaegseid teadusväljaandeid, aga ka varasemate sajandite põhjanevaid töid, mis pakkusid huvi ülikooli teadlastele. Nii muretseti raamatukogusse ka 16. ja 17. saj. trükiseid. Raamatuid osteti peamiselt raamatuoksjonitelt ja raamatukaupmeestelt Saksamaal, Venemaal ning kohapeal. Suurimad raamatuoksjonid toimusid sel ajal Leipzgis, kus ostusid Tartule vahendasid sageli Leipzigi raamatukaupmehed Karl Franz Koehler ja Eduard Kummer. Rohkesti vanemat kirjandust saabus raamatukogule ka annetuste ja kingitustena, seda eriti tegutsemise algaastail. Juba 1803. a. detsembris saabus raamatukogusse Berliini õigusnõuniku Otto Nathanel Baumgarteni (1744–1802) lese annetusena 4464-st nimetusest koosnev juriidiliste dissertatsioonide kogu.¹ 1807. a. ostis raamatukogu ajaloolase Johann Friedrich Recke (1764–1846) kogutud käsikirjad ja raamatud.² 1821. a. anti raamatukogule üle rikkalik, 1114-st köitest koosnev keemiaalaste väljaannete kogu, mis oli kuulunud keemiaprofessor Ferdinand Giesele (1781–1821). 1832. a. saabus Tartusse kindraladjutant Pavel Aleksandrovi (1808–1857) väärtuslik, peamiselt ajaloo- ja õigusteaduse alase kirjanduse kogu (3490 nimetust). 1844. a. päris raamatukogu Tartu ülikooli endise kuraatori Friedrich Maximilian Klingeri (1752–1891) 5591 köidet sisaldava kogu ning 1852. a. 11 536 köidet raamatukogu endise direktori Karl Morgensterni (1770–1852) kogust.³ Viimased kaks kogu sisaldasid eelkõige humanitaarkallakuga kirjandust. 1837. a. ostis raamatukogu pastor Gustav Bergmanni (1749–1814) raamatukogust põhiliselt piiblistest koosneva kogu (1094 nimetust).⁴ 1920. aastail anti raamatukogule üle rareitsem osa 1631. a. asutatud Tallinna Gümnaasiumi (tsaariajal Nikolai I Gümnaasium) raamatukogule kuulunud raamatutest.⁵ Kõik mainitud kogud sisaldavad märkimisväärsel hulgal 16. ja 17. saj. teaduslikke väljaandeid, sealhulgas ka saksa 17. saj. trükiseid.

Viimase 20 aasta jooksul on Saksamaal huvi 17. saj. trükiste vastu tõusnud. 1970. aastate teisest poolest alates asuti suuremates raamatukogudes saksa keelealal 17. saj. ilmunud trükiste väljaselgitamisele, et täita seni valitsenud lünka rahvusbibliograafias. Juhtiv osa selles töös kuulub Hertsog Augusti nim. Raamatukogule Wolfenbüttelis, kus asub praegu suurim kogu saksa 17. saj. trükiseid.

¹ TÜR KHO, f. 4, nim. 1, s. 514, l. 5.

² Jaanson, E. *Die Bibliotheca Reckiana* in der Universitätsbibliothek Tartu // Buch und Bibliothekswissenschaft im Informationszeitalter. München; New York; London; Paris, 1990. S. 407–414.

³ Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslik Raamatukogu / Koost. L. Trikkant. Tartu, 1977. Lk. 45.

⁴ Taal, K. G. Bergmanni memoriaalkogu // TRÜ Teadusliku Raamatukogu 11. teaduskonverents: Ettekannete teesid. Tartu, 1987. Lk. 16–18.

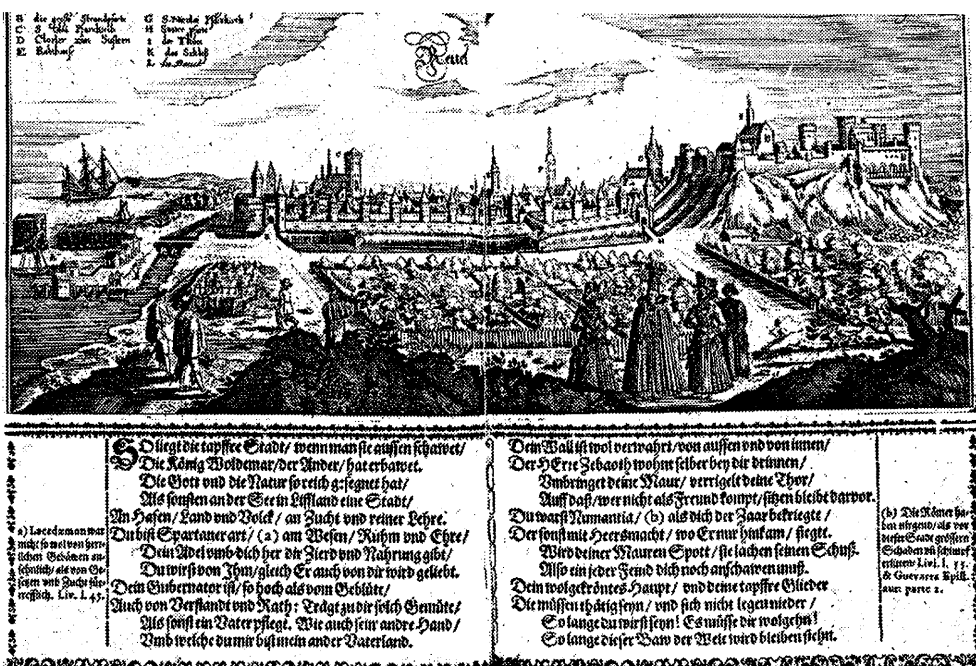
⁵ Nagel, O. Provenientsimärkmed Tallinna gümnaasiumi raamatukogu 16.–17. saj. raamatutes // TRÜ Teadusliku Raamatukogu 9. teaduskonverents: Ettekannete teesid. Tartu, 1982. Lk. 46.

Töös on kaks projekti:

1) Hertsog Augusti nim. Raamatukogu koostab alates 1977. aastast 45-köitelist saksa-keelse barokk-kirjanduse (ilmunud 1600–1720) kataloogi;⁶

2) koostöös Baieri Riikliku Raamatukoguga Münchenis, Berliini Riikliku Raamatukoguga ja teaduskeskusega FORWISS (*Forschungszentrum für Wissenschaftsbasierte Systeme*) teeb Hertsog Augusti nim. Raamatukogu ettevalmistusi, et luua ulatuslik andmebaas kõigi saksa keelepiirkonnas 17. saj. ilmunud trükiste kohta (VD 17). Töösse on kaasatud üle 50 suurema raamatukogu Saksamaal ning mõned Austrias ja Šveitsis. Arvestuse kohaselt peaks see andmebaas sisaldama umbes 265 000 nimetust,⁷ sealhulgas dissertatsioone ligikaudu 80 000.⁸ Töö kestvuseks on välja arvestatud 54 ühe töötaja tööaastat (*Mannjahre*).

Tallinna kaart A. Oleariuse reisikirjast “Offt beehrte Beschreibung der neuen orientalischen Reise” (1647).

⁶ Praeguseks on väljaanne täielikult ilmunud: Deutsche Drucke des Barock 1600–1720: Katalog der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel / Begr. von M. Bircher, bearb. von T. Bürger. München: Saur, 1977–1996.

⁷ Müller, W. Ein Weg zu einem VD 17 // Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. 1990. Bd. 37. H. 3. S. 201–221.

⁸ Komarowski, M. Research on early German Dissertations // The German Book 1450–1750. [London]: The British Library, 1995. P. 259.

Tartu Ülikooli Raamatukogus leidub ligikaudu 16 000 nimetust 17. saj. trükiseid, saksa keelealal ilmunud väljaandeid umbes 12 000, sealhulgas dissertatsioone ligikaudu 7000 nimetust.

Et saada täpsem ülevaade meie raamatukogus leiduvatest saksa 17. saj. trükistest, alustati käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas 1980. aastate alguses nimetatud trükiste väljaselgitamise ja üksikasjalise kirjeldamisega. Aluseks võeti raamatukogu sedelkataloog. Iga raamatut kontrolliti hoidlas ning kirjeldati *de visu*. Täna on kirjeldatud 3862 nimetust raamatuid ning 2107 nimetust dissertatsioone, mille kohta on koostatud mitu kartoteeki – teoste alfabeetiline, trükkalite ja provenientsikartoteek.

Tartu Ülikooli Raamatukogus leiduvad saksa trükised on valdavalt (70%) teadusliku sisuga ladinakeelsed väljaanded. Saksakeelseid raamatuid leidub vaid 30% ulatuses, mis tõestab ladina keele kui teaduskeele osatähtsust 17. sajandil.

Teadusaladest leidub meie kogus kõige enam teoseid õigusteaduse (36%) ning teoloogia (32%) alalt. Meditsiin on esindatud umbes 6%-ga. See peegeldab teadusalade arengulugu ja tolleaegset seisu ülikoolides, kus enamasti õpiti õigusteadust või teoloogiat. Vähesel määral leidub meie kogus ka ilukirjandust ning kirjandusteaduse alaseid väljaandeid (3%). Ülejäänud 23% kirjanduse hulgas leidub teoseid matemaatika, astronoomia, füüsika, ajaloo, filosoofia, keeleteaduse, geograafia, sõjanduse ja tehnoloogia kohta.

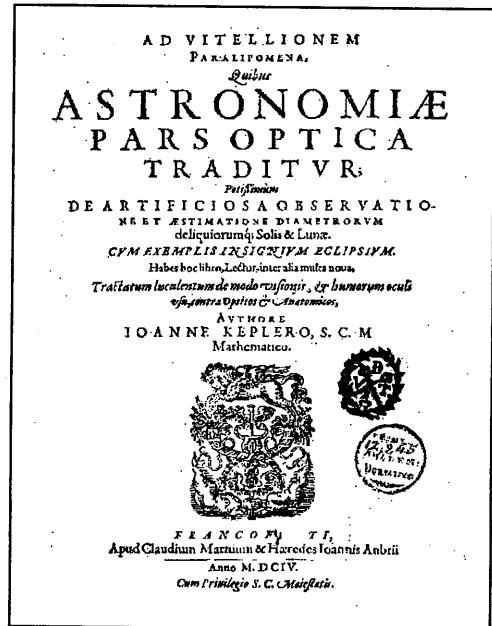
Kogu teeb eriti väärtuslikuks silmapaistvate 17. saj. teadlaste ja kirjanike Saksamaal ilmunud ning nüüd haruldaseks muutunud teoste esitrukide ja nende eluajal ilmunud väljaannete olemasolu. Olgu siinkohal toodud mõningad näited. Nimeka saksa filosoofi ja matemaatiku Gottfried Wilhelm Leibnizi (1646–1716) teostest leidub kogus kuus autori eluajal ilmunud teost, sealhulgas tema doktoridissertatsioon “*De arte combinatoria...*” (Leipzig, 1666), mis Leibnizi nooruse tõttu ei leidnud omal ajal tunnustust. Kuulsalt hollandi filosoofi Benedictus Spinoza “*Tractatus theologico-politicus*” ilmus esmakordselt Hamburgis 1670. a. anonüümsena. Arvukate eluajal ilmunud väljaannetega on esindatud isa ja poeg, Jakob (1622–1681) ja Christian (1655–1728) Thomasius, neist esimene filosoofia-, teine õigusteaduse alaste teostega. Tuntud saksa astronoomilt ja matemaatikult Johannes Keplerilt (1571–1630) leidub kogus kaksteist eluajal ilmunud väljaannet, sealhulgas neli esmatrukki: “*De cometis...*” (Augsburg, 1619), “*Dioptrice...*” (Augsburg, 1611), “*Tabulae Rudolphinae...*” (Ulm, 1627) ning “*Ad vitellionem paralipomena quibus astronomiae pars optica traditur...*” (Frankfurt, 1604). Saksa luuletaja ja kirjandusteoreetik Martin Opitz (1597–1639) töödest on ülikooli raamatukogus tema peateose “*Buch von der deutschen Poeterey*” (Breslau, 1624) esitruk. Ajalugu käsitlevatest töödest on baltisaksa krooniku Christian Kelchi (1657–1710) “*Liefländische historia*” esitrukist (Rudolfstadt, 1695) koguni kolm eksemplari (*Estica*, Weltmanni ja Hausmanni kogus). Üheks suuremaks harulduseks on saksa päritolu ajaloolase, juristi ja publitsisti Bogislaus Philipp Chemnitz (1605–1678) ajalooallikana kõrgelt hinnatud Kolmekümneaastase sõja ajalugu “*Königlichen schwedischen in Teutschland geführten Kriegeres erster... und ander Theil*”. Autor, olles ise sõjast osavõtnu, kirjeldab siin kiretult ning äärmise täpsusega sõjasündmusi. Teose esimene osa ilmus Stettinis 1648. a. Eriti haruldaseks võib aga pidada teose teise osa esmatrukki, mis ilmus 1653. a. Stockholmis, ning millest suurem osa köiteid langes samas tulekahju

ohvriks.⁹ Raamatukogu eksemplaril on ka vastav sissekirjutus: "Sehr selten, da der grösste Teil des Bandes in Stockholm verbrannte". Raamat osteti 1883. a. Leipzigi Koehlerilt. Saksa kirjanik Adam Olearius (1603–1671) reisis Holstein-Gottropi hertsogi ülesandel Venemaale ja Iraani ning peatus reisil olles ka Eestis. Tema paljude kaartide ja joonistustega reisikirjeldus "Offt begehrte Beschreibung der neuen orientalischen Reise" sisaldab andmeid ka Eesti ajaloo ja etnograafia kohta. Meil on olemas teose esitrükk, ilmunud Schleswigis 1647. a.

Trükised pärinevad kokku 160 linnast, umbkaudu 600 saksa trükkalilt. Trükikohtadena esinevad sagedamini vanad ülikoolilinnad Leipzig, Jena, Wittenberg, Strassburg, aga ka Frankfurt Maini ääres.

Vanadele raamatutele on iseloomulik nende liikumine ühelt omanikult teisele. Sellest annavad tunnistust raamatutes leiduvad sissekirjutused ja ekliibrised. Ülikooli raamatukogu raamatutes leiduvatest ekliibrisedest on vanim Tübingeni ülikooli ekliibris, mis on valmistatud puulõiketehnikas umbes 1560. a. ning on sisse kleebitud J. Kepleri teose "Ad vitellionem paralipomena..." 1604. a. ilmunud esitrükile. Olgu lisatud, et Kepler õppis Tübingeni ülikoolis. See raamat leiti ülikooli raamatukogu reservfondist, tulmet ei ole võimalik täpsustada. F. M. Klingerile kuulunud raamatus (Jacob Baldes "...Poematum". Köln, 1660) leidub sissekirjutus, mis tõestab, et raamat on kuulunud varem nimekale šveitsi füüsikule ja matemaatikule Leonhard Eulerile, kes on töötanud viljakalt nii Peterburi kui ka Preisi Teaduste Akadeemias. P. K. Aleksandrovi kogus leidub raamat (Martin Becanus "De republica ecclesiastica". Mainz, 1618), mis on ekliibrise järgi otsustades kuulunud kuulsale õpetlasele, ajakirja "Acta Eruditorum" kauaaegsele toimetajale Christian Gottlieb Jöcherile (1694–1758) ja enne teda saksa teadlasele Christoph Daniel Schreiterile. Preisi kuninga nõuniku ning Toruüni vaimuliku seminari juhataja Christoph Andreas Geretile kuulunud raamatukogust asub suurem osa Poolas, kuid ka siin on leitud üle paarikümne Gereti ekliibrisega raamatu, sealhulgas seitseteist saksa barokktrükkist. Helmstedti matemaatika-professor Johann Friedrich Pfaffi sissekirjutusi leidub kuueteistkümmel, enamasti matemaatika-alasel teosel. Teadaolevalt vahendas 1805. a. J. F. Pfaffi raamatute ostu tema vend Johann Andreas Pfaff, kes tegutses aastatel 1804–1809 Tartu ülikooli juures professorina. Oleviste kiriku diakoni Christian Hoppe (1633–1689) ning tema Raplas pastorina tegutsenud poja Christiani (?–1756) kogust pärineb 25 usuteaduslikku teost, suurem osa neist (18 eks.) saabus Tallinna Gümnaasiumi raamatukogust. Rohkesti leidub ka Tartu ülikooli endiste õppejõudude ja üliõpilaste omandimärkide või pühendustega varatrükke. Näiteks kinkis ülikooli endine professor ja rektor Gustav Ewers (1779–1830) ülikooli muuseumile 1825. a. dissertatsiooni "Dissertatio de nummis..." (Kiel, 1698), millest annab tunnistust pühendus "Museo acad. dd. G. Ewers 1825". Üks esimesi Tartu ülikooli üliõpilasi Jakob Bernhard Elsing (immatrikuleeriti 1803. a.) kinkis raamatukogule konvoluudi Johann Christoph Wentzeli teostega "Lorbeer-Hayn..." (Jena, 1700) ja "Cypressen Wald..." (Jena, 1701). Raamatu tiitellehe pöördel on märkus: "Geschenk des Studenten Elsingk 1805". Sissekirjutused ja ekliibrised võimaldavad uurida raamatute teekonda enne meie kogusse jõudmist ning annavad informatsiooni nende endiste omanike teadushuvide kohta.

⁹ Graesse, J. G. T. Tresor de livres rares et précieux. Dresde, 1861. T. 2. P. 130.

Töö 17. sajandi saksa trükistega ülikooli raamatukogus jätkub. Läbi vaadata on veel suurem osa dissertatsioonidest (u. 5000 nimetust). Raamatukogu ajaloolistes kogudes leidub ka seni veel kataloogides täielikult avamata konvoluute, nagu näiteks praegu läbitöötamisel olev 47-köiteline saksa 17. sajandi juriidiliste dissertatsioonide kogu, mis osteti raamatukogule juba 1840. a. Leipzigi ülikooli dublettide oksjonilt.¹⁰ Paljud dissertatsioonid kannavad nimeka saksa juristi, Leipzigi ülikooli professori Jakob Borni (1638–1709) ja tema isa Johann Borni (1600–1660) sissekirjutust, mis viitab trükiste varasemale kuuluvusele.

Kuna töö pole veel lõpetatud, siis oleks ennatlik teha lõplikke, kokkuvõtvaid järeldusi raamatukogus leiduva saksa 17. saj. trükiste kogu kohta. Töö praeguse seisu juures võib siiski tõdeda, et siinne kogu on küll suhteliselt väike, kuid sisaldab suurel hulgal 17. saj. teadlaste eluajal ilmunud väljaandeid ja esitrukke. Võimalik, et kunagi hakkavad meie töö vastu huvi tundma ka kolleegid Saksamaal. Seni pole nad Ida-Euroopa raamatukogusid oma projektis VD 17 (*Verzeichnung der deutschen Drucke des 17. Jahrhunderts*) arvestanud.

Töö lõpuleviimine eeldab juba koostatud kirjade täpsustamist ja võrdlemist. Kahjuks puuduvad ülikooli raamatukogus meie päevil koostatud saksa varatrükkide ulatuslikud koondkataloogid ja bibliograafiad, mis seda võimaldaksid. Loodetavasti on tulevikus sel eesmärgil võimalik kasutada eelpool mainitud andmebaasi VD 17.

¹⁰ TÜR KHO. f. 4, nim. 1, s. 341, l. 283p.

FRIEDRICH PUKSOO — EESTI RAAMATUKOGUNDUSE RAJAJAID

Marje Aasmets

Eesti Akadeemiline Raamatukogu

Sissejuhatuseks

Raamatukogundus muutus Eestis iseseisvaks, omaette väärtustatud kultuurivaldkonnaks omariikluse perioodil (1918–1940). Siis arenes ja täienes eestikeelne trükisõna — mitmekülgne raamatuvara ning ajakirjandus. Tugevnes eesti haritlaskond, laienes oma lugejaskond. Esmakordselt kujunes välja raamatukogude süsteem, mille moodustasid teadusraamatukogud ja avalike raamatukogude ühtlane võrk. Raamatukogude tegevust suunas Haridusministeerium. Loodi Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing (ERÜ), mis järjepidevalt tegeles raamatukogutöö sisuliste küsimustega.

Raamatukogunduse aluste rajamisel on oluline koht **isikuil**, kes löid vajalikud struktuurid ja tagasid nende talitlemise. Neil aastail tõusid esile inimesed, keda nüüd peame oma raamatukogunduse ja bibliograafia klassikuiks. Üksikisiku roll oli suur, sest oli vaja algatada (ja ka lõpule viia) mahukaid töid, samuti langetada otsustusi küsimustes, milles sageli puudus nii teoreetiline ettevalmistus kui varasem praktiline kogemus. Enamasti töötati aastaid väga kitsastes tingimustes.

Juhtfiguurideks kujunesid Friedrich Puksoo — põhilise teadusraamatukogu, Tartu Ülikooli Raamatukogu (TÜR) juhatajana ja (eriala)teadlasena ning Aleksander Sibul — keskse avaliku raamatukogu, Tallinna Keskraamatukogu (TKR) juhatajana ja ERÜ juhatuse esimehena.

Siinkohal meenutagem, kui vähe oli Eesti Vabariigi algul erialase ettevalmistusega inimesi. (Suurepärase asjatundja Udo Ivask jõudis TÜR-is kahjuks väga lühikest aega töötada.) Jakob Muide juhatas ERM-i Arhiivraamatukogu ülikitsastes raha- ja ruumioludes. Vanema haritlaspõlvkonna esindajana, kes oli läbi teinud eelnenud perioodi kõik (vaimsed) vintsutused, hakkas ta väsima. Friedrich Puksoo eakaaslane Aleksander Sibul sai esmakordselt erialasele tööle, Tallinna linnaraamatukogu juhiks alles aastal 1921. Kõik kolm olid raamatukogunduses iseõppijad. Puksool ainsana oli ülikooliharidus, mis andis talle sisulisi eeliseid ja võimaldas paremini täita saatuse poolt määratud rolli.

Friedrich Puksood oleme harjunud hindama eelkõige kui raamatuteadlast, ta uurimusedki kuuluvad selle valdkonna klassikasse. Raamatukogunduse alalt on ta sulest ilmunud ca 40 tööd, mille hulgas pole ühtki suuremat uurimust. Ent — hindamatu väärtusega on ta tegevus TÜR-i kujundamisel tõeliseks eesti ülikooli raamatukoguks, mis ei olnud võimalik raamatukoguteadusliku baasita. Puksoo erialase töö (nagu TÜR-igi) tähendus on mitmes mõttes sümboolne — seda nii omas ajas kui ka tänases päevas.

Friedrich Puksoo tähtsust eesti raamatukogunduse ja bibliograafia arendajana on põhjendatud selgusega analüüsinud Kaja Noodla oma uurimustes.¹ Siiski leidub Puksoo elutöös aspekte, mis väärivad senisest enam rõhutamist, üksikasjalikumalt lahtimõtestamist. Üheks selliseks katseks on käesolev artikkel. On selge, et põhilisele faktograafia, mis on esitatud Kaja Noodla töödes, pole võimalik olulist lisada. Eesmärgiks on pigem (kujutus)pildi nüansside täiendamine tulevikus koostatava iseseisvusajajärgu raamatukogunduse ja bibliograafia arenguloo tarvis. Just seetõttu on peetud vajalikuks ka kirja- jm. dokumendikatkendite esitamist võimalikult originaalkujul. Kogemused on näidanud, et kokkusurutud refereeringuis kaob tekstide autorite isikupärane väljendusviis, ajastu “hõng” ja mõnelgi juhul ka algupärandi täpsus.

Tegevus Tartu Ülikooli Raamatukogus

Eestikeelses sõnas “raamatukogu” ei väljendu kuigivõrd selle asutuse üldkultuuriline tähtsus ja polüfunktsionaalsus — varade rikkalikkus ning keeruline sisemine struktuur. Oma tegevuse esimesel viiel aastal (sügis 1919 kuni 1924) puutus Friedrich Puksoo väga tihedalt kokku just raamatukogu kui keerulise terviku kõigi oluliste külgedega. Nimetagem vaid põhilised valdkonnad: kogud, nende koostis ja korraldus, uue kirjanduse hankimispõhimõtted, raamatukogu kogude avamine (kirjeldamine, liigitamine, märksõnastamine, kataloogisüsteem), lugejateenindus (kojulaenus, kohallugemine, RVL) jne.

Seejuures on teada, et mitu aastat töötati tingimustes, kus raamatukogu kogusid ja katalooge alles Voronežist tagasi toimetati! See on ilmselt küll pretsedenditu juhtum laiemaski mastaabis kui eesti raamatukogundus.

1920. aastate algul tuli TÜR-is paljugi uuesti üles ehitada. Töö oli intensiivne: üheaegselt otsiti iga päev otstarbeka(ma)id praktilisi lahendusi ja samas loeti pidevalt uut, sageli teoreetilist (ning võõrkeelset) erialakirjandust. Erialakirjandust hankis Friedrich Puksoo paljudest allikatest. Kirjas veebruarist 1920 tänab ta saadik Oskar Kallast rootsikeelsete kataloogimisreeglite saabumise eest.² Korduvad olid pöördumised USA Kongressi Raamatukogu poole, küll otse, küll seal töötava Peeter Aleksander Speek'i kaudu, samuti USA Eesti konsulaati. Puksoo palus saata ALA kataloogimisreegleid, LCSH-i (Kongressi Raamatukogu märksõnanimestikku) ja, loomulikult, *Estica*'t.³ Friedrich Puksoo varasem erialakoolitus oli mõistetavatel põhjustel vähene. Selle moodustasid stažeerimine Helsingi raamatukogudes, peamiselt Helsingi Ülikooli Raamatukogus, ja iseseisev lugemine.⁴ Ilmselt andis just igapäevane intensiivne töö ja teooria ning praktika pidev kõrvutamine talle edaspidiseks nii vajaliku asjatundlikkuse.

Raamatukogu tegevuse aluseks on ta koostise — kogude — võimalikult täpne kirjeldamine ja sisuline avamine. Vaadeldaval ajal oli Eesti suuremate raamatukogude, rahvaraamatukogudest rääkimata, sellealane praktika erinev ja üldiselt ebaprofessionaalne. Alles

¹ Noodla, K. Raamatukogunduse õpetamine Tartu Ülikoolis 1927–1967 // TRÜ Toim. Tartu, 1969. Vihik 248. Lk. 3–26; Noodla, K. Friedrich Puksoo elu ja töö // Friedrich Puksoo 1890–1969. Tartu, 1990. Lk. 5–62.

² EAA, f. 2100, nim. 9, s. 3, l. 32.

³ TÜR KHO, f. 4, nim. 2, s. 3, l. 94–95, 97, 235.

⁴ EAA, f. 2100, nim. 2, s. 882, l. 6, 8, 12–16.

Eesti Vabariigi perioodil jõuti lühikese aja jooksul kvalitatiivselt uuele tasemele. Friedrich Puksoo pidas raamatukogude kataloogide koostamist väga tähtsaks. Asjata ei kirjutanud ta neist üpris põhjalikult oma esimeses, populaarses kolmeosalises ajaleheartiklis “Raamatukogud Saksamaal, Leedus ja Lätis” (1922). Puksoo rõhutas siin, et kataloogid on raamatukogu “hing”.⁵

Üks esimesi suuremaid töid TÜR-is, mis nõudis ka head teoreetilist ettevalmistust, oli **kataloogimisjuhiste** (kirjereeglite) koostamine. Seni oli raamatukogus kasutatud preisi reegleid, mille kohta Puksoo hiljem on märkinud: “Alfabeetilise üldkataloogi kirjes oli kasutatud preisi kataloogimisreegleid, kuna need olid kohased saksakeelsete raamatute järjestamiseks, mis olid domineerinud raamatukogu fondides selle algusperioodil.”⁶

Friedrich Puksoo juhtimisel koostatud reeglid (valmisid 1921) tuginesid eelnenud praktikale, ent arvestasid ka nii angloameerika kui preisi (saksa) reeglite tugevaid külgi.⁷ Angloameerika reeglitest tulenes Eesti oludes märkimisväärne uuendus: kollektiivautori põhimõtte kasutuselevõtt. (Sel ajal oli termin teine — *kehakondautor*.) Teatavasti tähendab see ametlike publikatsioonide — asutuste, seltside, ühingute väljaannete — kirjeldamist asutuse nimetuse järgi. Mõnikord seostatakse (ikka veel) kollektiivautori tulekut meie kirjeldamispraktikasse Nõukogude Liidu “ühtsete reeglite” kehtestamisega ENSV-s. (Seejuures unustatakse asjaolu, et NSVL-i kataloogimisinstruktsioon kopeeris suures osas angloameerika reegleid.) Kadunud Hilda Tallmeister (Pulk) on ühes eravestluses meenutanud, et kui ta ENSV Riikliku Avaliku Raamatukogu peakataloogijana 1940. aastate II poolel pidi süvendatult käsitlema kollektiivautori teemat, siis tugines ta selles eelkõige varasemale praktilisele töökogemusele TÜR-is ja Friedrich Puksoo vastavasisulistele juhistele. Algusest peale peeti kirjereeglite koostamisel silmas ka teisi raamatukogusid. Puksoo kirjas (14. veebr. 1921) Nikolai Pätsile, selleaegsele Riigiraamatukogu juhatajale, seisab: “Et raamatute nimekirjastamine ainult kindlate reeglite järele võimalik on, tuleb iseäranis tähtsaks lugeda, et meil kodumaa kolm suuremat raamatukogu (üliskooli, Riigiraamatukogu, ERM-i kogu) “Estica”sse kuuluvate raamatute katalogiseerimisel ühiste reeglite järele talitaks.”⁸

Üliskooli raamatukogu kataloogimisjuhiseid kasutati Eesti Vabariigi päevil kõigis meie suuremates raamatukogudes. Nii märkis Riigiarhiivi ja Riigiraamatukogu juhataja August Nuth (26. aug. 1926) vastusena Richard Antiku sellekohasele kirjale: “Riigiraamatukogu katalogiseerimise reeglite väljatöötamisel ja tarvitamisel on aluseks võetud vastavad Tartu Ülikooli raamatukogus maksvad juhtnõid.”⁹

TÜR-i kataloogimisreeglid said aluseks ka Eesti Vabariigi avalike raamatukogude “Kataloogimisjuhistele” (“Raamatukogu”, 1929, nr. 2). Neis preisi reeglite *Stichwort* näiteks ei kehtinud ja pealkirjakirjed järjestati pealkirja esimese sõna järgi. Needki juhised valmistas ette Friedrich Puksoo. Kuidas asi täpselt oli, võib lugeda ta kirjast Aleksander

⁵ Puksov, F. Raamatukogud Saksamaal, Leedus ja Lätis // Postimees. 1922. 26.–28. juuli, nr. 166–168. Lk. 5.

⁶ Puksoo, F. Tartu Ülikooli Raamatukogu 1920. aastail // TRÜ Toim. Tartu, 1968. Vihik 224. Lk. 41.

⁷ Kataloogimisjuhised. — TÜR KHO, f. 64, s. 17, 13 lk.

⁸ TÜR KHO, f. 4, nim. 2, s. 3, l. 19.

⁹ ERA, f. 1082, nim. 1, s. 72, l. 23.

Sibulale (14. märts 1928): “Saadan tänase postiga ristpaela all kataloogimisjuhised, paljundatud 4 eksemplaris. Loodan, et nad küllalt vastuvõetavad võivad olla. Töötasin väga pikkalt nad läbi ja arvestasin avalikkude raamatukogudega. Vaatas ka komisjon läbi, kuhu kuulusid prl. Mugasto ja hra Möldri. Arvestasin mõnel juhusel nende arvamistega ja tegin muudatusi. Ei kahtle, et Teiegi kui rohkem vilunud avalikkude raamatukogude alal, mõnda puudust märkate, mida loomulikult siis aastakoosolekul käsitleme.”¹⁰

Muide, see kirjavahetus, eriti Friedrich Puksoo 117 kirja Aleksander Sibulale (ajavahemik 9. apr. 1923 kuni 14. nov. 1940)¹¹ vääriski trükkis avaldamist (kuigi on vist vähe neid, kes suudaksid vajalikud kommentaarid kirjutada). Siin on kõne all paljud tolle perioodi raamatukoguelu küsimused, ja sugugi mitte ainult Puksoo vaatepunktist. Kirjades peegeldub ERÜ tegevus, aastakoosolekute ja kongresside ettevalmistamine, kaastöö hankimine “Raamatukogule” jm.

Kui tähtsaks Friedrich Puksoo kataloogimisküsimusi jätkuvalt pidas, nähtub kasvõi ta hinnangust Linda Ploompuu proseminaritööle (kiri A. Sibulale, 12. apr. 1931): “Neiu Ploompuul oli proseminaritööks “Kataloogimisjuhised”. Selles võrdles ta meie juhiseid tähtsamate välismaa omadega punktide kaupa: Preussi, Dziazko omad, Soome, Rootsi ja inglisis-ameerika. Täiesti teaduslikul alusel.”¹²

Kirje küsimus oli väga oluline jooksva rahvusbibliograafia, “Eesti raamatute üldnimestiku” koostamisel. See töö sai TÜR-i pärisosaks 1924. a. ja seda juhendas Friedrich Puksoo.

* * *

Teine oluline valdkond dokumentidest sisulise ülevaate tagamisel, mis samuti nõuab teoreetilisi teadmisi, on **liigitussüsteemid**. Ülikooli raamatukogu vastloodud osakondadele, eriti *Estica*'le ja uuema kirjanduse kogule uusi sisukatalooge koostama asudes ei olnud võimalik kasutada TÜR-i senist, vana liigitussüsteemi. Uue süsteemi valikul kõhkles Puksoo mõnda aega Euroopas kõlapinda leidnud universaalse kümnendliigituse (UDK) ja märksõnastamise vahel. UDK praktilise kasutamisega mõnes raamatukogus ei õnnestunudki Puksool tutvuda, kuigi ta endale vastava eesmärgi seadis. Sel ajal oli UDK levinud peamiselt bibliograafilise süsteemina. Meilgi oli ta 1921. aastast alates kasutusel Eesti Bibliograafia Asutises (EBA) ajaleheartiklite kartoteekide korraldamisel. Sellistel asjaoludel langes valik märksõnastamisele.

Märksõnastamine ja sõnastikkataloogid olid sel ajal TÜR-i jaoks kahtlemata parim lahendus. Oluline on aga seegi, et tänu Puksoo ettevõtlikkusele sai lõpuks Eestis reaalselt alguse märksõnastamine. See ei toimunud väga hilja, võrrelduna mõne teise Euroopa riigi raamatukogude praktikaga. Näite korras võiks nimetada Soomet, Venemaad, Poolat.¹³ Ülikooli raamatukogus koostati esimene eestikeelne märksõnastik.¹⁴ Seda anti lahkelt

¹⁰ TÜR KHO, f. 59, s. 186, l. 32/49.

¹¹ KM EKLA, f. 288, m. 3:1; TÜR KHO, f. 59, s. 186–187.

¹² TÜR KHO, f. 59, s. 187, l. 58/85.

¹³ Subject indexing: principles and practices in the 90's / Proceedings of the IFLA Satellite Meeting, Lisbon, 17–18 Aug. 1993 / Ed. by R. P. Holley etc. München etc.: Saur, 1995. P. 109.

¹⁴ Tartu Ülikooli Raamatukogu märksõnad. 98 lk. — Masinakiri TÜR-is.

kasutada ka teistele asjahuvilistele: Arhiivraamatukogule, Riigiraamatukogule, Tallinna Keskraamatukogule¹⁵ ja isegi Haridusministeeriumile (nõunik Aleksander Kurvitsale).¹⁶

TÜR-is arendati välja märksõnastamise meetodika — selle ajajärgu tasemel. Kõige lähedasemad olid TÜR-i meetodilised põhimõtted Arhiivraamatukogule. Nii märgitakse AR-i aruandes: “Ainekataloogide koostamisel on püütud lähtuda samadest seisukohtadest, mis maksivad ülikooli raamatukogu kodumaad käsitleva kirjanduse ainekataloogis, et tarvitajaskonnal ei tuleks suuremaid ümberorienteerumisi ühe või teise kogu kasustamisel.”¹⁷

Friedrich Puksoo oli hästi kursis liigitusküsimustega laiemalt ja detailsemalt. Kui 1930. aastate algul valmistati ette avalikele raamatukogudele mõeldud eesti kümnendliigituse¹⁸ II varianti (I ilmus 1923. a.), siis oli see ühistöö, mille kallal ei näinud vaeva üksnes koostaja Helene Mugasto. Küllalt oluline oli Aleksander Sibula ja Mall Jürma panus TKR-ist, samuti Puksoo roll. Viimane märgib kirjas A. Sibulale (23. mai 1932), et on liigituskava 3–4 korral läbi vaadanud.¹⁹ Helene Mugasto aga kirjutab (A. Sibulale, 5. mai 1932): “Enne lõplikku koostust oli meil koosolek, kust osa võtsid hrd Puksov ja Urgart, üksikud põhimõttelised küsimused, mida üksi ei tahtnud otsustada, said siis seal fikseeritud.”²⁰

Materjali liigitamise otstarbekusele pööras Puksoo tihti tähelepanu oma arvustustes nii üld- kui erialabibliograafia väljaannetele, mis olid ta pideva tähelepanu objektiks. Näitena võib tuua ta arvustusi selle perioodi ühele kaalukamale teadusbibliograafiaale, “Eesti filoloogia ja ajaloo aastaülevaatele”.²¹ Retsensioonis TKR täiendusnimestikule (1938) esitab ta mõnegi konkreetse näite materjali liigitamise ebajärjekindlusest. Kokkuvõtlik hinnang teosele on aga positiivne ja sisaldab olulise, üldistava mõtte, millega võib vabalt haakuda praegugi: “Igatahes on tervitav, et meie esikohal seisev avalik rahvaraamatukogu — Tallinna Linna Keskraamatukogu — annab välja nii täpseid nimestikke, mis võivad osakondadesse liigitamisel rahuldavaks eeskujuks olla teistele väiksematele raamatukogudele.”²² Siit on n.-ö. üks samm keskkataloogimise või — kataloogimiskeskuste põhimõtteeni.

Eelkäsitletud aspektidestki nähtub, kui suuremahuline oli Friedrich Puksoo tegevus TÜR-i uuendamisel, milles 1920. aastail saavutati oluline läbimurre. Oma 1937. aastal ilmunud artiklis “Teaduslikud raamatukogud” rõhutas Puksoo: Eesti iseseisvumine tõi kaasa täieliku pöörde eesti rahvaraamatukogundusse ja edusamme ka teaduslike raamatukogude arengus. Tegelikult, kirjutas Puksoo, oli iseseisvuse tuleku ajal ainuke **eesti** teaduslik raamatukogu ERM-i AR, ja sedagi kitsamas mõttes. Ülikooli raamatukogu oli siiski vaid “Jurjevi” vene ülikooli raamatukogu, sest kodumaised teadused etendasid nii ülikooli

¹⁵ Tallinna linnavalitsuse tegevuse ülevaade 1929/30: 4. aastakäik. Tallinn, 1930. Lk. 147.

¹⁶ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 604, l. 33.

¹⁷ Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat. Tartu, 1934. Kd. 9/10. Lk. 275.

¹⁸ Vt. ka: Aasmets, M. Eesti avalike raamatukogude liigitussüsteemist // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 1990. Tallinn, 1993. Lk. 46–70.

¹⁹ TÜR KHO, f. 59, s. 187, l. 69.

²⁰ KM EKLA, f. 288, m. 2:1, l. 46/55.

²¹ Puksov, F. [Rets.: Eesti filoloogia ja ajaloo aastaülevaade. Tartu, 1934. 4.–6. kd.] // Eesti Kirjandus. 1934. Nr. 10. Lk. 476–478.

²² Puksoo, F. [Rets.: Tallinna linna keskraamatukogu täiendusnimestik. Tallinn, 1938. 148 lk.] // Raamatukogu. 1939. Nr. 1/2. Lk. 41.

õppetegevuses kui raamatukogus kirjanduse näol ainult minimaalset osa. Eestikeelsed teosed puudusid hoopis.²³ See Puksoo võrdlus annab õige mõõtkava TÜR-i ümberkujundamise hiigeltööle, mis tehti 1920.–1930. aastail.

Paratamatult põimus see töö eesti raamatukogunduse kui terviku põhiprobleemidega. Esmatähtis oli kasutusele võtta Eesti oludes sobivad, ent rahvusvaheliselt aktsepteeritud põhimõtteil väljatöötatud abivahendid: kataloogimisreeglid, märksõnastikud, liigitussüsteemid. See tähendas tõlkimist, kohandamist, ühisarutelusid ja kokkuleppeid.

Raamatukogunduse teaduslikud aspektid

Ükski valdkond ei saa kujuneda erialaks ilma oma **oskussõnavarata**. Oskussõnavaras peegeldub, mil määral eriomane uurimisvaldkond on iseseisvunud, millised on põhimõisted ja teoreetilised lähtekohad. Seega on oskussõnade loomine osa erialase teadusliku mõtlemise kujundamisest.

Friedrich Puksool tuli oskussõnadega pidevalt tegelda. Algusaastail sageli lihtsalt puudusid vajalikud eestikeelsed sõnad. Raamatukogu aastaaruandes 1920/21 märgib ta: “On algust tehtud raamatukoguteaduse oskussõnade kokkuseadmisega.”²⁴

Ühe näitena võiks meelde tuletada, millise arengutee läbis Puksoo eestikeelse vaste leidmisel loodavatele sõnastikkataloogidele. Aruandes Helsingi-õpireisi kohta (1919) kasutab ta mitmeid väljendeid. Algul — “otsimissõna nimekiri (hakusana luettelo, Stichwort-katalog)”,²⁵ sama teksti lõpuosas “dictionary catalogue”; ja järgneb seletus: “[...] siin on ühendatud tähestikuline ja otsimissõnakataloog, kuid ta valmistamine on vaevarikas töö.”²⁶ Aruandes ülikooli valitsusele (21. mai 1924) seisab: “Praktiline Ameerika lõi alfabeetilise sisukataloogi või märksõnakataloogi (dictionary catalogue), mida ka Euroopa järk-järgult omaks tunnistab.”²⁷ Aruandes viienädalasest komanderingust Prantsusmaale ja Belgiasse (juuli – august 1924) on TÜR-i sõnastikkataloogi nimetatud märksõnakataloogiks.²⁸ Aruandest TÜR-i tegevuse kohta ajavahemikus 1919 kuni 1. aprill 1929 aga võib lugeda: “Uus ainenimestik — sõnastikkataloog — on oma lihtsuse tõttu vastuvõetav ka vähem vilunud üliõpilastele.”²⁹

Terminite puhul tuli samuti teha koostööd. Nii tulid TÜR-i kogenumad ja kvalifitseeritumad jõud appi Riigiraamatukogu personalile, kui seal valmistati ette trükikataloogi I köidet UDK alusel. UDK liikide ja alljaotiste oskussõnad töötati välja Friedrich Puksoo, Eduard Vigeli ja Karl Weltmanni poolt koostöös Johannes Voldemar Veskiga.³⁰

²³ Puksoo, F. Teaduslikud raamatukogud // ERK. 1937. Nr. 5/6. Lk. 130–131.

²⁴ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 2, l. 191.

²⁵ EAA, f. 2100, nim. 2, s. 882, l. 14p.

²⁶ *Ibid.*, l. 15–16.

²⁷ *Ibid.*, l. 68.

²⁸ *Ibid.*, l. 84.

²⁹ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 60, l. 602.

³⁰ Riigiraamatukogu raamatute nimestik. Tallinn, 1925. Lk. III.

1931. a. ilmus oskussõnastik raamatukogunduse ja bibliograafia alalt, mille koostamisel aktiivne osaline oli ka Friedrich Puksoo.³¹ Siin leiame juba tänapäevased terminid, nagu *märksõna, märksõnakataloog, sõnastikkataloog*. Ingrid Loosme mainib just Puksoo poolt loodud termineina järgmisi: *autoriandmed, kirje, aineleend*.³²

1938. aastal tutvustas Friedrich Puksoo "Ajaloolises Ajakirjas" dokumentatsiooni probleeme. Ta avas mõisteid *dokument, dokumentatsioon, dokumentatsioonikeskus*. On juttu sellest, et on laienenud asutuste ring, mis dokumentidega tegeleb. Informatsiooni sisaldavate dokumentidena on tähelepanu objektiks saanud mitte üksnes raamat, ajakiri ja käsikiri, vaid ka pilt, film, heliplaat, patent jm.³³ Nii kirjutas Puksoo 1938. aastal.

Isegi vangilaagrist Pärja Palgile saadetud kirjades on juttu erialatermineist. 1947. a. on Friedrich Puksoo huviga lugenud käsiraamatut "Raamatukogutöö tehnika ja meetodika". Ta märgib: "Mõne tärminiga nagu ei tahaks leppida — uued endiste asemel! Fond *pro* koostis, hoidla *pro* magasiini (hoiuruumid), grandioosne (lk. 4)."³⁴ Mõni aeg hiljem, kui Puksoo on lugenud uudisteost "Nõukogude Eesti raamatukogundus" (1. kd.), kirjutab ta: "[...] näed igal pool sms. H. Johani juhtivat kätt. On palju uusi termineid, enam-vähem õnnestunud. [...] Raamatuteadus — vene keeles книговедение. Ei ole eriti õnnelik. [1931. a. oskussõnastikus on eelismõniks *biblioloogia* — M. A.] Vähe võõras on sisetöökataloog. Kuid harjub kõigea."³⁵

* * *

Eriala küpsusastet näitavad olulisel määral selles valdkonnas **publitseeritavad tekstid**, nende hulk ja tase. Et mõte jõuaks suulistest esinemistest ja aruteludest kirjalikku vormi, tuleb seda tihendada, täpsustada, struktureerida. 1936. aastal andis Friedrich Puksoo kompaktselt ülevaate eesti teaduslikust kirjandusest. Ta tõi esile pea kõigi teadusalade olulisemaid teoseid, sealhulgas ka teatmeteoseid. Puksoo rõhutas: "[...] meil enne iseseisvust eesti teaduslikku kirjandust nagu **ei olnudki**. [...] Kuid alles **iseseisev** Eesti riik, üheskoos oma eesti ülikooliga muretses võimalusi eesti teadusliku kirjanduse arendamiseks."³⁶

Eestikeelset kirjandust raamatukogunduse, raamatuteaduse ja bibliograafia alalt ei ole aegade vältel olnud palju. Seda olulisem on omada täit ülevaadet kõigest, mis ilmunud. On hindamatu väärtusega, et Friedrich Puksoo pani aluse **eriala bibliograafia**le. Ta töötas probleemi kallal põhjalikult 1928. a. sügisel. Pikemalt on sellest juttu kirjas A. Sibulale: "Mõte osalt hra Viglalt, kuid kõik väljamaa bibliograafia ajakirjad teevad seda [...]. Ulatus? Kas ainult eestikeelsed või ka muukeelsed Eestis ilmunud. Või ka välismaail Eesti kohta käivad? Kas ka ajalehtede artiklid?"³⁷

³¹ Oskussõnastik raamatukogunduse ja bibliograafia alalt eesti, saksa ja vene keeles / Kogunud ja toim. R. Antik, L. Ploompuu, Fr. Puksovi, A. ja K. Weltmanni ning J. V. Veski kaasabil. Tartu, 1931. 105 lk.

³² Loosme, I. Friedrich Puksoo käsikirjapäränd Tartu Ülikooli Raamatukogus // Friedrich Puksoo 1890–1969. Tartu, 1990. Lk. 83.

³³ Puksoo, F. Dokumentatsioon // Ajalooline Ajakiri. 1938. Nr. 3. Lk. 143–144.

³⁴ TÜR KHO, f. 59, s. 168, l. 96.

³⁵ TÜR KHO, f. 59, s. 170, l. 7–7p.

³⁶ Puksoo, F. Eesti teaduslik kirjandus // Areng. 1936. Nr. 5. Lk. 135.

³⁷ TÜR KHO, f. 59, s. 187, l. 35/52.

Küll mõningate lünkadega, ent üldjoontes on see bibliograafia meil olemas: osalt Friedrich Puksoo enda koostatud, osalt tema poolt juhendatud (ja toimetatud) proseminaritööde tulemusel. Bibliograafia on ilmunud ajakirja “Raamatukogu” viies numbris ajavahe-
mikus 1929–1939.³⁸ See vääriks praegu võib-olla ka uustrükki, ehk isegi eraldi väljaandena.

Raske on üle hinnata Friedrich Puksoo kaastööd paljudele teatmeteostele. Nii tutvustati erialast teavet laiemale üldsusele muude, enam väljakujunenud teaduste kontekstis.

Ainsana meie raamatukogunduse ja bibliograafia tegelastest oli Puksoo “**Eesti Entsüklopeedia**” püsiv kaastööline. Ta nime leiame autorite loetelus iga köite lõpus. Puksood võib pidada nn. osakonnatoimetajaks: “Mitme kitsama eriala artiklite eest hoolitsesid otseselt vastavad eriteadlased, nagu [...] bibliotekaar Fr. Puksoo (raamatukogundus jm.)”³⁹

Friedrich Puksoo initsiaalidega märgendatud artiklid on pühendatud raamatuteaduse, raamatukogunduse ja bibliograafia põhitervineile, samuti pärinevad temalt mitmed üsna mahukad üliõpilaseluga seotud artiklid *Korporatsioon, Üliõpilaskond, Üliõpilasseltsid, Üliõpilaste rahvusvahelised liidud*. Kokku on Puksoo poolt allkirjastatud 17 suuremat artiklit. Enamik neist seostub raamatuga: *Entsüklopeedia, Gutenberg, Köide, Raamat jt*. Raamatukogundusest ja bibliograafiast on esitatud kõige põhilisem: *Bibliograafia, Kataaloo, Raamatukogu*. Lühiartiklid (autorimärgendita) on esitatud nelja Eesti raamatukogu kohta (AR, RR, TKR, TÜR). Raamatukogutegelastest on entsüklopeedias (lühi)artiklid Jakob Muide, Friedrich Puksoo ja Aleksander Sibula kohta. Lühiartiklid leiduvad isegi sellistel suhteliselt spetsiifilistel teemadel, nagu: *Avariikul, Rändraamatukogu, Melvil Dewey, Liigitus e. Klassifikatsioon (rmtk.), Kümnendliigitus*. Seda kõike saame teada üldentsüklopeediast. Erialast leksikoni, saati siis erialaentsüklopeediat pole meil siiani...

* * *

Oluline on raamatukogude praktilise tegevuse pidev areng suurema teaduslikkuse suunas. Siin on Friedrich Puksoo oma 1930. aastatel ilmunud artiklites rõhutanud selliseid aspekte nagu summade suurendamine teadusraamatukogudele kirjanduse hankimiseks ja teadusraamatukogude koondkataloogi koostamine väliskirjanduse osas.⁴⁰ Eraldi on Puksoo käsitletud raamatukogude rolli teadlaste uurimistöö kindlustamisel, eriti nende varustamisel haruldasemate materjalidega (näit. käsikirjadega). Aga Puksoo käsitles ka RVL-teenindust, samuti uusimaid suundi — haruldaste materjalide kopeerimist ja mikrofilmimist, millega USA-s ning mõnelgi pool Euroopas sel ajal algust oli tehtud.⁴¹

³⁸ Puksov, F. Eesti raamatukogunduse bibliograafia III. 1923–III. 1928. a. // Raamatukogu. 1929. Nr. 2. Lk. 122–128; Eesti raamatukogunduse bibliograafia. IV. 1928–XII. 1930. a. // Raamatukogu. 1932. Nr. 2(4). Lk. 77–82. — T. Krusenbergi seminaritöö, juhend. F. Puksov; Eesti raamatuasjanduse ja raamatukogunduse bibliograafia 1934 / Koost. A. Kalpus, täiend. F. Puksoo // Raamatukogu. 1936. Nr. 1. Lk. 39–45; Eesti raamatuasjanduse ja raamatukogunduse bibliograafia 1937. a. / Koost. O. Brandt, täiend. ja parand. F. Puksoo // Raamatukogu. 1938. Nr. 3/4. Lk. 96–102; Eesti raamatuasjanduse ja raamatukogunduse bibliograafia 1938. a. / Koost. K. Ronimois, täiend. ja parand. F. Puksoo // Raamatukogu. 1939. Nr. 1/2. Lk. 43–55.

³⁹ Järelsõna // Eesti Entsüklopeedia. 1937. 8. kd. Lk. [4].

⁴⁰ Puksoo, F. Teaduslikud raamatukogud // ERK. 1937. Nr. 5/6. Lk. 136–137, 134–135.

⁴¹ Puksoo, F. Raamatukogud ja nende rahvusvaheline osatähtsus // Varamu. 1938. Nr. 6. Lk. 748, 751–752.

Raamatukoguteadus on lahutamatu **raamatukoguharidusest**. Friedrich Puksoo oli see, kes ERÜ I kongressil (1923) pidas põhiettekande raamatukoguhoidja kutsest ja kutseharidusest. Ta pidas entusiastlikku võitlust — ka ajakirjanduse veergudel — “Avalikkude raamatukogude seaduse” parema variandi eest.⁴² Olulised ERÜ ettepanekud, mida Riigikogule ei õnnestunudki selgeks teha ja mis seadusest välja jäid, olid: 1) vajadus raamatukogunduse keskorgani (nn. Raamatukogude Nõukogu) järele; 2) raamatukoguhoidjate kutsehariduse nõue. (Tõsi, vähesel määral püüdis Raamatukogude Nõukogu rolli 1930. aastail täita Raamatukogude Komisjon; kutsehariduse nõue ja vastav eksam sätestati seaduse parandusega 1934, aga natuke hilja...)

Friedrich Puksoo oli põhilisi lektoreid (Aleksander Sibula järel) arvukatel raamatukoguhoidjatele korraldatud kursustel, seda juba alates 1926. aastast. Puksoo põhiline valdkond, mida ta kursustel käsitles, oli raamatu ja raamatukogude ajalugu (ühtse tervikuna).⁴³ Puksoo teosed olid kasutusel õppekirjandusena ja kutseeksami sooritamiseks vajaliku kohustusliku kirjanduse loetelus. Koos Aleksander Sibulaga oli Friedrich Puksoo ainsana meie raamatukogutegelastest aastaid riikliku kutseeksami komisjoni liige. Nagu nähtub säilinud eksamiprotokollidest, oli ta hindamisviis rangem kui kolleeg Sibulal: domineeris “rahuldav”, vähem esines hinnet “hea” ja tuli ette ka hinnangut “vaevalt rahuldav”.

Eriti hinnatav on, et Puksool jätkus entusiasmi ja missioonitunnet algust teha raamatukogunduse ja bibliograafia õpetamisega Tartu Ülikoolis. Esiloeng toimus 26. jaanuaril 1927 ja tõi kokku suure hulga kuulajaid.⁴⁴

Ei pääse mööda sellest, et Friedrich Puksoo oli mees, kes Eestis hakkas kujundama raamatukoguteaduse aluseid. Raamatukogunduslik uurimistöö tegi kõnealusel perioodil alles esimesi samme. Olulisemad uurimuslikud katsetused, millest osa ka trükki jõudis, olid Puksoo juhendatud proseminaritööd (Marta Liblik, Helene Mugasto, Linda Ploompuu jt.). Koostati proseminaritööd ka raamatukogude arenguloost. Need käsitlesid peamiselt TÜR-i ajalugu, aga tähelepanuta ei jäänud ka Tallinna ja Tartu linnaraamatukogud.⁴⁵

Kokkuvõtteks

Friedrich Puksoo tegevus näitab ilmekalt, et ka praktiline ala nagu raamatukogundus ei saa areneda teoreetilise mõtestamiseta. Puksoo oli omas ajas üks põhilisi figuure, kes suutis ülal hoida regulaarset erialast mõttevahetust.

Friedrich Puksoo erialase töö edukusele aitas oluliselt kaasa laialdane suhtlus n.-ö. akadeemilistes ringkondades, tema kuulumine sinna. Tänu sellele suutis ta väärtustada ka raamatukogundust. Või teisiti väljendudes: oma ja kolleegide teadustööd mõtestades tuli kogemus sellest, kui oluline on raamat, bibliograafia, raamatukogu teadustöö toetajana ja tagajana — ning kultuuriprotsessis tervikuna.

---

⁴² [Puksoo, F.] Avalikkude raamatukogude seaduseelnõu // Päevaleht. 1924. 9. apr., nr. 97. Lk. 2. — Allk.: Fr. P.

⁴³ ERA, f. 1108, nim. 9, s. 43, l. 110.

⁴⁴ Raamatukogu-asjandus ülikoolis käsitamisel: Fr. Puksovi esiloeng 26. jaan. // Päevaleht. 1927. 29. jaan., nr. 28. Lk. 8.

⁴⁵ TÜR KHO, f. 55, nim. 2, s. 253–258, 258a, 258b, 258c.

BALTICA LEIDE BRITI RAAMATUKOGUS

Tiiu Reimo

Eesti Akadeemiline Raamatukogu

1996. a. veebruaris-märtsis oli mul võimalus Briti Akadeemia stipendiaadina töötada 5 nädalat Briti Raamatukogus (*British Library*, BL), kus ühe ülesandena püüdsin välja selgitada 16.–18. sajandi Eesti trükiste ja *Baltica* leiduvust. Selleks töötasin Briti Raamatukogu elektron- ja trükikataloogidega, andmebaasiga ESTC (*English Short Title Catalogue*) ning mitmete kohapeal leiduvate teiste raamatukogude trükikataloogidega. Artiklis on esitatud kokkuvõtte töö tulemustest ning kirjeldatud huvipakkuvamaid teoseid. Seetõttu on kirja pandu rohkem informatiivse kui teadusliku iseloomuga, pakkudes uut teavet sellest, kuidas on Eestit kajastatud Euroopas sajandeid tagasi ning milliseid Eesti trükiseid on aegade keeris kandnud laiali maailma raamatukogudesse.

Siinesitatu pole muidugi kaugeltki kõik Briti Raamatukogus sisalduvast *Baltica*'st. Suurema tähelepanuta jäid Saksa väljaanded — eriti juhul, kui autor ja tiitel tuttavad ette tulid — kuna neid leidub enamasti ka Eesti raamatukogudes. Loomulikult oli huvi kõige suurem Inglismaal trükitu vastu, mille kohta seni Eestis andmeid üpris kasinalt.

Nagu arvata võis, moodustavad suurima osa *Baltica*'st reisikirjad, ajaloosündmuste (eriti Põhjasõja) kirjeldused, ajaloo ja geograafia lühiülevaated. Tähelepanuväärne, arvestades mitte eriti tihedaid ajaloolisi kontakte, on aga ka Eesti 17.–18. sajandi trükiste arv Briti Raamatukogus.

Eesti trükised

Eestikeelne raamat kuni 1850. aastani

Eestikeelsetest raamatutest on kolm 18. sajandist. Neist varaseimaks on 1721. a. Halles trükitud “Eesti-Ma Kele Koddo- ja Kirko-Ramat”. Käsiraamat sisaldab hilisematest väljaannetest tuttavad osad: Lutheri katekismuse, evangeeliumid ja epistlid, lauluraamatu ning lühikese palveraamatu. Viienda osana on konvoluudis 1722. a. trükitud “Palwed ning Öppetussed Keige Ewangeliummide järrele”. Raamat on helepruunis täisnahkköites, säilinud on ka kaheleheküljeline frontispiss Kristuse, Tallinna panoraami ja Tallinna suurt vappi hoidva kahe ingl. kujutisega.¹ Teised kaks on piibliraamatud: eestikeelse Piibli esitrükk aastast 1739 ning 2. trükk aastast 1773. Piibli esitrükk on olemas ka Oxfordis Bodley Raamatukogus (*Bodleian Library*) ja Cambridge’i Ülikooli Raamatukogus. Rohkem on eestikeelseid kirikuraamatuid 19. sajandi esimesest poolest: Piibli kolmas trükk aastast 1822 leidub Briti Raamatukogus ning Cambridge’i Ülikooli Raamatukogus, põhjaeestikeelne “Uus Testament” (Tallinn, 1816 ning St. Peterburg, 1825) on nii Briti Raamatukogus kui ka Oxfordis Bodley Raamatukogus. Lõunaeestikeelne “Wastne Testament” on esindatud Briti Raamatu-

¹ Frontispissi kohta vt. Sikk, V. Eesti raamatu välimusest XVII ja XVIII sajandil. Tartu, 1941. Lk. 50.

kogus 1815. a. Jelgava [Mitau] väljaandega, Cambridge'is 1821. a. Jelgava [Mitau] ning 1886. ja 1887. a. Tartu väljaandega. Kodu- ja kirikuraamatutest leidub Briti Raamatukogus 1830. aasta väljaanne.

Eesti keele grammatikatest on varajasim Heinrich Gösekeni Tallinna kirjakeelt käsitlev "Manuductio ad Linguam Oesthonicam" (Reval, 1660). See leidub nii Briti Raamatukogus kui ka Oxfordis Bodley Raamatukogus. 18. sajandi grammatikatest on Briti Raamatukogus mõlemat keelemurret avav August Wilhelm Hupeli "Ehstnische Sprachlehre" 1. ja 2. trükk (Riga u. Leipzig, 1780; Mitau, 1818). 19. sajandi eesti keeleõpetust esindab Eduard Ahrensi põhjääesti keele grammatika "Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes" (Reval, 1843; Reval, 1853).

Tõenduseks, et eesti- või läतिकeelseid raamatuid juba varakult Inglismaal leidis, on 1695. a. Londonis toimunud Westminsteri kiriku prebendi Adam Littletoni (1627–1694) raamatukogu oksjon. Hea matemaatiku, judaismi ning vanade keelte tundja Adam Littletoni enda tähtsamad tööd on ladina keele kohta, kuid raamatuid kogus ta Euroopa, Aasia ja Aafrika eri paigust.² Seda väljendab ka John Bullordi koostatud oksjonikataloogi "Bibliotheca Littletoniana" alapealkiri märkusega, et kataloog sisaldab "... mitmeid haruldasi ja väärtuslikke raamatuid prantsuse, itaalia, hispaania, portugali, saksa, hollandi, poola, slaavi [sklavoonia], vene [moskoovia], taani, rootsi, ungari, Liivimaa ja iiri keeles".³ Kahjuks on kataloogist teada vaid üks säilinud defektne eksemplar Harvardi Ülikooli Raamatukogus Ameerikas. Säilinud 14 lehte sisaldab üle tuhande lühikirje, kuid lõpeb enne salapärase "Liivimaa keele" juurde jõudmist.

Võõrkeelsed trükised kuni 1800. aastani

17. sajandil Eestis trükitud võõrkeelseid raamatuid on Briti Raamatukogus 10, võrdselt 5 Tallinna ja 5 Tartu trükist. H. Gösekeni eesti keele grammatika ja C. Kelchi kroonika kõrval on Briti Raamatukogus Tallinna linnaseadus aastast 1665, tollimäärus aastast 1651 ning maksude korraldus aastast 1652. Viimati nimetatut on uus leid Tallinna 17. sajandi trükiste hulgas. 28-leheküljeline kvartformaadis määrus kannab pealkirja "Ihrer Königl. Majest. zu Schweden, ... Pfund-Cammer oder Portorij-Ordinantz. Wornach man sich in Reval allerdings zu richten vnd zu verhalten haben sol. Dabey anghenget der 10. 11. 12. 13. vnd 14. Punct auss dem Abscheid, welcher der Commerciens halben Ao. 1648. mit der Stadt Reval gemachet vnd verfasst worden ist" ning on teine trükis 17.–18. sajandi Tallinna seadusi ja määrusi sisaldavas konvoluudis.⁴ Tartu trükistest on varaseim ajaloo-professor Friedrich Meniuse "Historischer Prodromus" (1633). Sellele lisaks on olemas 4 kõnet Rootsist pärit üliõpilastelt. Need on Jacobus Lotchiuse "Oratio de Musica" (1640), Benedictus Johannes

² Jöcher, C. G. Allgemeines Gelehrten-Lexicon. Leipzig, 1750. Bd. 2. Sp. 2473.

³ Bullord, J. *Bibliotheca Littletoniana*: The library of the Reverend and learned Adam Littleton, D. D. Prebendary of Westminster. Being a curious collection of books in divinity, history and philology, in Greek and Latin, in all volumes. With a collection of rabbinical and oriental authors. Also several scarce and valuable books in French, Italian, Spanish, Portegueze, German, Dutch, Polish, Sclan[!]onian, Muscovian, Danish, Swedish, Hungarian, Livonian and Irish languages. — BL mikrofilm: Mic. B.56/1797.

⁴ BL: D.K.1.(1–11). Erandina nr. 3 ei ole Eesti trükis.

Medeniuse "Status Regni Sveo-Gothici" (1641), Johannes Anbergi "Oratio de homicidio" (1642) ning kataloogide järgi ka Andreas Eric Liloniuse "Uplandiae elogia" (1651). Viimast raamatut ei õnnestunud leida, kuigi üks ja sama kohaviit figureerib mitmes erinevas kataloogis. Ilmselt on kohaviidas viga, mis on kandunud kataloogist kataloogi, ja kuna raamatu järele nõudlus puudus, jäi see seni märkamata.

Ilmumisandmeteta ning defektna eksemplar on Pärnus 1699. a. 28. augustil toimunud ülikooli piduliku aktuse kogumik "Actus inauguralis Academiae Gustavo-Carolinae...", mille on trükinud Johannes Brendeken.⁵ Kvartformaadis raamatust on alles vaid 48 alguslehekülge, mis sisaldavad aktuse käigu kirjeldust: Eric Dahlbergi kõne, rektor Sven Cameeni vastus, uue rektori Daniel Eberhardi ametissepühitsemise tseremoonia. Briti Raamatukogu kataloogis on raamatu oletatavaks ilmumisajaks märgitud 1699, tõenäoliselt jääb see aga vähemalt 1701. aastasse. Sellest aastast pärineb Stockholmis valmistatud graafiline tiitelleht, millel on kujutatud allegooriline Sõja ja Rahu figuur. Teadmiste tähtsust sümboliseerib raamatutest ümbritsetud gloobus ning deviis "Hinc vigor et potestas". Gravüür on signeeritud: j.u.d. Aveleen [vaselõikaja Johann van den Aveleen]⁶ sc. Holmia 1701.

Ainus Narva trükis "Kongl. May:tz nådigste Skydde och Försäkrings Bref för samptl. Inbyggiarne i Ryssland" (Narva: tryckt hoos Johan Köhler, Kongl: May:tz privilegerade Stadz-Booktryckiare) pärineb aastast 1700 ning on seotud Narva lahinguga, õieti selle tulemustega, lubades Venemaa elanikele tagatise Rootsi võimu all. Põhjasõja ja eriti Narva lahinguga seotud trükiseid on Briti Raamatukogus üsna palju, ent suurel osal neist puudub ilmumiskoht ja -aeg. Trükipildi ning paberi võrdlemisel olemasoleva Narva trükisega võiks oletada veel mõned nendest Narva või Tallinna trükikodade toodanguks. Näiteks on Narva lahingule pühendatud 13-osalise "Teadete" sarja "...Glorieuse Nachricht, oder fernere Confirmation des Sieges, so Ih. Königl. Maj. Von Schweden wieder die Russen dem Höchsten sey gedanckt!" 5., 7. ja 8. vihik dateeritud Narva ja Tallinnaga, 13. ja 10. vihik ainult Narvaga. Viimasel on lisaks märkus, et olemasolev eksemplar on "Narvas 28. novembril 1700 trükitud ning rootsikeelsest originaalist tõlgitud eksemplari järgi".⁷

18. sajandi Eesti võõrkeelsete trükiste koguarv Briti Raamatukogus on 22, neile lisandub 1 Oxfordis Bodley Raamatukogus. Suurem enamus neist on kättesaadav ka Eesti raamatukogudes. Uudseks leiuks on konvoluutköide, mis sisaldab 7 rootsikeelset pietistlikku raamatukest, kõik trükitud Johan Köhleri juures Tallinnas 1723. a.⁸ Esimese trükise tiitellehele on oma autograafi jätnud raamatu ilmselt esimene omanik Hans Krausse aastast 1725 ning järgmine omanik Jonas Blommen aastast 1740. Neli trükist konvoluudis on autorita. Kogumik algab Leipzigi ülikooli teoloogiaprofessorite poolt 1710. a. kirjutatud selgitusega pietismi kohta "Samtelige Theologiae Professorum i Leipzig ... swar ...om thet

⁵ Actus inauguralis Academiae Gustavo-Carolinae (habitus Pernaviae die 28 Aug. anno 1699) auspiciis Caroli XII. Suecorum Regis Dorpato Pernaviam translatae. — Excud. Johannes Brendeken, Reg. Acad. Typographus.

⁶ Nagler, G. K. Neues allgemeines Künstler-Lexicon. München, 1835. Bd. 1. S. 203.

⁷ Die Zehende Glorieuse Nachricht: Nachdem in Narva am 28. Nov. 1700 gedruckten und aus dem Schwedischen Original übersetzten Exemplar. — [8] S. 4°. — BL: 9335.c.28 (2). Briti Raamatukogus leiduvad sama kohanumbri all vihud 3–13. Neist vaid ühe trükikohana (Die Eilffte Glorieuse Nachricht) on märgitud Stockholm.

⁸ BL: 4371.a.10.

så kallade Pietisterie”, mis on 1722. a. rootsi keelde tõlgitud ning sisaldab algusosas saksa juristi ja ajaloolase Samuel Pufendorfi essee kristluse mõjust tsiviilelule “De habitu Religionis Christianae ad vitam Civilem”. Sellele järgneb jutlus inimese ajalikust elust — “Menniskors Lefnads-Tid...” — ning õpetus, kuidas jõuda tõelise kristluseni — “Kort Underrättelse om Möjelijgheten at ... komma til en Sann Christendoms Utöfning”. Raamatu lõpetab katekismuselaadne, küsimuste-vastuste vormis kirjutis ausast elust Kristuses “Ett Rättsinnigt Wäsende i Jesu”. Nende vahele mahub kolm jutlust tõelisest kristlusest Londoni lossikiriku saksa kabeli pastorilt Anton Wilhelm Böhmelt: “En Sann och Falsk Christen”, “En Syndares Elände och Tröst”, “Det Nya Creaturet I Christo Jesu”. Pastor Böhme elust on teada niipalju, et ta tegutses algul Taanis õukonnapastorina, Londonis kuulus ta ühtlasi Tõelise Kristluse Jutlustamise Ühingusse (*Societæet de propaganda fide christiana*), mis asutati 18. sajandi alguses (oletatavasti 1702 või 1705) ning suri 1722. a. Londonis.⁹ Mis ajendas tema töid rootsikeelsetena Tallinnas trükkima, vajab edasist uurimist. Konvoluut ise on lihtne poolnahkköide, puukaaned paberiga kaetud ning on Briti Raamatukogusse muretsetud 1990. aastal.

18. sajandi esimesest poolest leidub veel 4 Tallinna rae seadust ja korraldust (kaubanduse, eestkoste, tänavate jms. kohta), mis kõik on Eesti Akadeemilises Raamatukogus olemas. Tallinna trükikojast võiks pärineda ka 1721. a. Nystadi rahulepingu tõlge saksa keelde, mis on trükitud “Peterburi eksemplari järele” ning paikneb Tallinna rae seadusi ja korraldusi sisaldavas konvoluutköites.¹⁰ Rahulepingu-trükise paber on küll veidi parem kui teistel konvoluudis sisalduvatel trükistel, kuid see ei saa olla otsustamisel ainumääravaks. Oli ju Tallinna trükikoda sellisel tasemel, et ka Peterburi Teaduste Akadeemia avatrükis 1725. a. Köhleri juures trükkida lasti.¹¹ Trükikoha poolest raskesti määratletavad on Johann Friedrich Ernst Albrechti kirjastusel ilmunud Georg August von Breitenbachi “Staat der gesamten Tatarey” ning Balthasar Georges le Sage’i “Kunst Gold und Silber zu probiren”. Mõlemad on trükitud 1782. a. ning nende ilmumiskohaks on tiitellehel märgitud Tallinn ja

⁹ Grosses vollständiges Universal Lexicon. Halle; Leipzig, 1732–1749. Bd. 4. Sp. 356; Bd. 38. Sp. 174–175.

¹⁰ Ihre Königl. Majestät von Schweden Ratification über Ihre Czaarisch: Majestät zu Neustadt errichteten ewigen Friedens, mit inserirung des gantzen Tractats. Gedruckt nach dem St. Petersburgischen Exemplar. [24] S. 4°. — BL: D.K.1.(8).

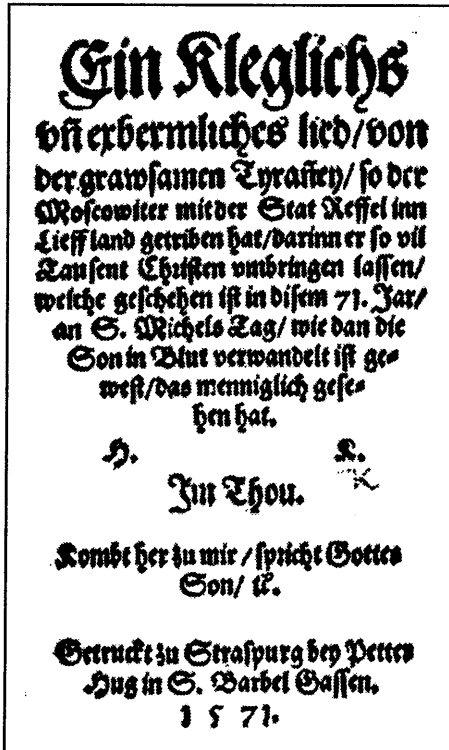
¹¹ Sermones in primo solenni Academiae Scientiarum Imperialis. Petropoli, 1725.

Leipzig (Reval und Leipzig). Vähemasti esimest võiks vinjettide ja iluistude võrdluse alusel Tallinnas Lindfors juures trükituks pidada. Johann Georg Eisen von Schwarzenbergi köögiviljade kuivatamise kunsti “Unterricht von der allgemeinen Kräuter- und Wurzeltrocknung” Tallinnas 1773. a. trükitud raamatule lisaks on Briti Raamatukogus ka sama teose aasta hiljem Viinis trükitud väljaanne. Ainsa Tartu 18. sajandi trükisena on Briti Raamatukogus Heinrich Christian Nielsen kahekõiteline politseiseaduste käsiraamat “Handbuch zur Kenntniss der Polizeygesetze” (Dorpat, 1794–1795). Bodley Raamatukogus Oxfordis leidub Hans Michael Renovantzi “Mineralogisch-geographische ... Nachrichten von den Altaischen Gebürgen...” (Reval, 1788).

Baltica-trükised

Enamuses 16.–18. sajandi trükistes käsitletakse Eesti- ja Liivimaad ühtse regioonina, seetõttu on üldnimetuse *Baltica* kasutamine kõige õigem määratlus vastavasisuliste trükiste kohta, kuigi leidub üksikuid teoseid ka ainult Eesti või ainult Läti osa kohta.

Vanim trükis ainult Eesti kohta on Briti Raamatukogus aastast 1571. See on Strasbourgis trükitud 5-leheküljeline luuletus vene sõdalaste metsikustest Tallinnas 1571. a. mihklipäeval “Ein Kleglichs un exbermliches lied / von der grawsamen Tyraney / so der Moscowiter wieder Stat Reffel inn Lieffland getriben hat / ...”. Luuletuse autor on peitunud initsiaalide H. K. taha, kuid ilmsesti võiks see olla õigusteadlane ja kirjanik Heinrich Knaust (Knaustinus), keda “Allgemeine Deutsche Biographie” iseloomustab kui ilmalikku luuletajat ning vilunud ja paljurännanud meest.¹² 1540. a. oli ta kooli eestseisjaks Berliinis, 1544. a. paiku õppis Knaust Marburgis ning tegutses hiljem advokaadina Berliinis ja mujal Põhja-Saksamaal. 1557. a. on tema asukohaks Breemen. 1560. a. paiku lülitus Knaust saadikuna võitlusse Lüübeki linna ja Liivimaa (Poola valdusse läinud Liivimaa) kaubanduslike eesõiguste pärast Läänemerel.¹³ Kas ja millal Knaust võiks ise olla Tallinnas või üldse Eestimaal käinud, jääb praegu kasu-

¹² Allgemeine Deutsche Biographie. Leipzig, 1882. Bd. 16. S. 272–274.

¹³ Kaubandustülid said põhjuseks Põhjamaade seitsmeaastasele sõjale (1563–1570), kus ühelt poolt Taani, Poola ja Lüübeki linn, teiselt poolt Rootsi püüdsid kindlustada oma võimu Läänemerel.

tada olevate allikate valguses teadmata. Russowi kroonika järgi on vähemasti 1569. a. juulis Taani kuninga ja Lüübecki laevad Tallinna all käinud ning isegi linna tulistanud.¹⁴ Veelgi keerulisemaks läheb lugu, kui hakata uurima, mis siis juhtus Tallinnas 1571. a. 29. septembril. Üheski ajalooraaamatus ega ka Russowi kroonikas pole kirjeldatud mingit erilist sündmust seoses Tallinna ja nimetatud kuupäevaga. Tõsi, 1570. a. augustis tuli nn. "Liivimaa kuningas" Magnus Vene vägede eesotsas Tallinna alla ning asus linna piirama, kuid 16. märtsil 1571 Vene väed lahkusid, suutmata linna vallutada. Magnuse sõjategevus soikus seejärel ligikaudu kaheks aastaks, kuna Vene väed olid hõivatud mujal.¹⁵ Ometi kirjeldab laul linna röövimist, põlema panemist ning 3000 kristlase tapmist küll uputamise, põletamise ning nooltega surnuks laskmise läbi. Russowi kroonikas leidub sarnane kirjeldus küll, aga mitte Tallinna vaid Novgorodi kohta, mille Ivan IV 1570. aasta vastlapäeval vallutas.¹⁶ Seega jääb esiotsa vastuseta mitu küsimust: Mis õigupoolest juhtus Tallinnas 1571. a. mihklipäeval? Kust ammutas autor oma teadmised Tallinna linna ja seal juhtunu kohta? Kas võis autor kasutada luuletuse sisu aluseks Novgorodi sündmusi, tuues need üle Tallinna?

Varaseim Inglismaal Eesti kohta trükitud raamatuke on aastast 1603. See sisaldab 3 kirjutist Eestimaast ning türklaste üle saavutatud võidu kirjelduse, mis kõik kokku mahub 20-le leheküljele. Raamat on tõlgitud Nimmegenis ilmunud hollandikeelsest väljaandest, kuid seda pole õnnestunud leida. "A true reporte of three straunge and wonderful accidents lately happened at Pernaw, a cittie in Lifflande. Wherein is conteyned a prophesie of the greate dearth & famine, which (by reason of the warres in those parts) hath there come to passe in the yeare last past, 1602)" jutustab hirmsatest nähtustest, mis Pärnu linnas Liivimaal 1602. a. aset leidsid ning manitseb inimesi kristlikele eluviisidele. Ettekuulutused on tegelikult samad kui need, mis Jeruusalemma hukku ennustanud: kurttum mees hakkas äkitselt kõnelema, naine tõi ilmale värdja (konkreetsel juhul inimese näoga ees ning surma kolbaga kuklas), taevast oli näha kummalisi ilmutusi (Pärnus musta linaga kaetud kirst koos kandjatega). Järgmine kirjutis hilisema Stralsundi superintendandi Conrad Schlüsselburgi (Schlüsselborrow) sulest "A true and Lamentable Reporte of the miserable & pitifull present state of the Cuntrey of Livonia, (commonly called Lyffelande), concerning the great Dearth & Famine now being there, [by reason of the Warres] in such forte, that one Neighbour and Friende doth kill an other and eate them, the like neuer before, eyther seene or hearde of" kinnitabki näljahäda ning Liivimaa viletsat olukorda. Viimane osa raamatust sisaldab Franz (Francis) Rappeni kirja Saaremaalt 22. septembrist 1602 "A true copie of a Letter written & sent from the Castle of Osel..." mis kirjeldab samuti paljaksrõõvitud maad, katku ja nälga. Raamatust on teada kaks eksemplari: üks Briti Raamatukogus, teine Folgeri Shakespeare'i Raamatukogus Ameerikas.

¹⁴ Russow, B. Liivimaa kroonika. Tartu, 1922. Kd. 2. Lk. 39.

¹⁵ Eesti ajalugu / Peatoim. H. Kruus. Tartu, 1940. Kd. 3. Lk. 24–25.

¹⁶ Russow, B. Liivimaa kroonika. Tartu, 1922. Kd. 2. Lk. 48.

¶ A true Report of three strange accidents which lately happened at Pernaw, a Citie in Lifflandē Sec.

¶ **W**hen (gentle reader) in ancient Histories, and principally in the works of that famous and learned writer Flavius Iosephus lib. 7. cap. 11. that before the lamentable and woful destruction of Hierusalem, there appeared many strange signes both in the aire, and among the people, namely there was seene right above the said Citie a dreadfull starre, in forme and fashion of a sword: as also that in the darke night cleare day appeared and was seene in the Temple: that a Cow brought forth a Lambe, and which was most strange, a certaine man went up and downe among the people, continually for the space of seaven yeares before, not ceasing with woful cries, to forwarne and admonish the people to forsake their wickednes: for so he being the destruction of the place.

¶ The like, yea and almost the verie same accidents signes and wonders, have lately happened with him in this noble most pleasaunt Countrie of Livonia, in the

¶ 3

Enamik Briti Raamatukogus leiduvatest 16.–18. sajandi Riia trükistest on tuntud (Friebe, Jannau, Luce) ja leiduvad ka Eesti raamatukogudes. Märkimisväärt on aga kaks 18. sajandi lõpus trükitud ühelehelist, tänapäeva mõttes reklaamimaterjali Riia balsami kohta, mida valmistavat keegi Andreas Biorkgren Sepa tänaval linna tallide lähedal ja mida tutvustatakse kui “heakskiidetud palsamit pea[valu?], reuma, haavade ja närvide vastu”.¹⁷ Eraldi trükis üksikasjaliku sündmuste kirjeldusega on pühendatud Riia piiramisele ja kapituleerumisele Põhjasõjas.¹⁸

¹⁷ An approved balsam for the head, rheumatism, wounds and nerves. [Riga, 1790?], [S. l., 1795?]. London: Public Record Office.

¹⁸ Wahrhaftige Vorstellung Der Merckwürdigen Begebenheiten Bey der Belagerung der Stadt Riga, und was sich von Dato ihrer Blocquade an, auch während grausamen Bombardir- und Canonirung 1709. bis zu derselben Übergab 1710. von Tage zu Tage zugetragen:... Gedruckt im Jahr 1711. 28 S.

Põhjasõja sündmusi Eesti- ja Liivimaal kajastavatest trükistest (registreeritud 35 trükist) on enamik rootsikeelsed, põhiliseks sisuks armeede ja väeosade liikumine, vangide, haavatute ja langenute nimekirjad jms. Kõik need on 4–8-leheküljelised nn. “operatiivteated” eesmärgiga võimalikult kiiresti Rootsile algul võidukat sõja kulgu laialt teatavaks teha. Nendest võib leida mitmeid Eesti kohanimesid nagu Errastfer (Erastvere), Rappin (Räpina), Kannepä (Kanepi), Sagnitz (Sagadi), sõjasündmuste kirjelduses ja haavatute ning vangide nimekirjades kohtab Eesti- ja Liivimaal tuntud aadlisuguvõsade nimesid, lihtsõdurite seas ka eesti nimesid. Hummulis 1702. a. toimunud lahingu kirjeldust kaunistab puulõikes vinjett, mis kujutab Karl XII — ratsaniku sadulavaipa ehib kuninglik monogramm.¹⁹ Mitmeid väikesemahulisi trükiseid on ilmunud seoses Rootsi vägede võiduga Narva all. Juba eespool nimetatud 12-osalise “Teadete” sarjaga ühes konvoluudis leidub 1701. a. veebruaris trükitud kaheleheküljeline ood kuningas Karl XII võitude auks “Arma Vitricia Caroli Duodecimi”. Narva võidu tähistamine Stettinis on üles tähendatud tervelt 64-l leheküljel, kusjuures on täpselt kirjeldatud majade ning linna tähtsamate ametimeeste kaupa, millised loosungid, plakatid ja lillevanikud nad üles olid pannud. Kavas oli suur ilutulestik ja kirikus peeti tänujumalateenistus.²⁰ Ulatuslikumat teavet Eesti- ja Liivimaa kohta koos sõjasündmuste kirjeldusega pakub 1701. a. trükitud “Neu-eröffnetes Liefländisches Theatrum...”, mis Eestiski vähemalt Ajalooarhiivis olemas on.

Reisikirjadest ning ajaloolistest ülevaadetest on täielikult Eesti- ja Liivimaale pühendatud vaid Kuramaa aadlimehe parun Karl Johan von Blombergi “An Account of Livonia...”, mis ilmus Londonis 1701. a. Recke ja Napiersky andmetel oli tegemist alates 1698. aastast mitmetes Euroopa maades saadikuna tegutsenud mehega, kes Kuramaa hertsogi Friedrich Kasimiri surma järel jäi elama Londonisse ning sai õukonnas ülemtallmeistriks.²¹ Tema raamat, mis põhiosas keskendub Liivimaa varasemale ajaloole, Teutooni Ordu tegevusele Liivimaal ning Rootsi, Poola ja Venemaa sõdadele Liivimaa pärast, oli ilmselt küllalt populaarne, sest tõlgiti järgnevatel aastatel ka prantsuse keelde ning trükiti Utrechti 1705. a. ESTC registreerib raamatu leiduvuse 41 maailma raamatukogus. Ka Eesti Ajalooarhiivis on ingliskeelne algvariant olemas, prantsuskeelne väljaanne leidub nii Rahvusraamatukogus kui ka Akadeemilises Raamatukogus.

Enamasti on Baltimaadele siiski pühendatud vaid osa peamiselt Rootsit või Venemaad käsitlevatest teostest. Varaseim neist pärineb Liivi sõja lõpuperioodist. See on poola aadliku Johannes Lasicki [Lasicuise] ülevaade Venemaast ning sealsete rahvaste kommetest, millele lisatud 1582. a. Jam Zapolski rahulepingu tingimused ja lühike ülevaade Liivimaast ning

¹⁹ Sanfärdig Berättelse, om det, som gaf herr General-Majoren Wollmar Anthon von Schlippenbach, anledning, att den 18 Julii ... 1702 upbryta ifrån Sagnitz, och begifwa sich öfwer Embachs Floden och sätta sich vid Hummels-Hoff, samt huruledes det den 19 dito med en fast öräknelig Muscowitisk Macht wed bem:te Hoff förelupne blodige Slaget, wärckeligen aflupit. [S. I., s. a.] — BL: 9077.dd.6.(16).

²⁰ Relation wie das ... Danck-Fest, wegen des beym Entsatz der Stadt Narva, ... in der Pomerschen Stadt Alten Stettin, am 15. Februarii ... 1701 ... hochfeyerlich begangen worden. Alten Stettin, 1701. — BL: 9335.c.28.(1).

²¹ Recke, J. F., Napiersky, K. E. Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon. Mitau, 1827. Bd. 2. S. 189–191.

selle ristiusustamisest pealkirjaga “De Ryssorvm Moscovitarvm et Tartarorvm religione, sacrificiis, nvptiarvm, fvnervm ritv, ... His in fine qvaedam svnt adiecta, de Livonia pacisqve conditionibvs, & pace confecta hoc anno inter ... Regem Poloniae & Magnvm Dvcem Moscoviae” (Spirae, 1582). Siit leiab lugeja lühikese ülevaate Liivimaa geograafiast; nimetatud on neli linna — Riia, Tartu, Tallinn, Narva — ja kaks jõge — Daugava ja Emajõgi. Järgneb Liivimaa ristiusustamise kirjeldus ning ajaloo tähtsündmused kuni Liivi sõjani. Rahulepingu tingimused võtavad enda alla kolm lehekülge ning kõige huvipakkuvam sealjuures on Liivimaa kindluslosside loetelu, mis sisaldab ka Eesti alal paiknenud, nagu Leal [Lihula], Borholm [Porkuni], Randen [Rannu], Ringen [Rõngu] jt.

Inglismaal on ajaloolistest ülevaadetest varaseim 1639. a. Londonis trükitud “A short survey of the Kingdome of Sweden containing a briefe description of all the Provinces of this Dominion”. Eesti varasemast ajaloost annab raamat üsna trööstitu pildi, tõdedes, et “teatud aadlimehed, kes võtsid endale ülesandeks levitada ristiusku ja olid selleks saadetud Liivimaale, unustades oma tuleku eesmärgi, andusid täielikult lihalikele lõbudele ja õgardlusele ja joomisele; ja peale selle hoidsid põlisrahvast sellistes oludes ning täielikus sõltuvuses, et nad näisid valitsevat enam loomade kui inimeste üle”.²² Eesti administratiivse jagunemise osas on kirjeldus üsna tõene. Selles on mainitud nii Eesti saarte kui lääneranniku rootsi asustus ning rootsi keel kui üks kohalikest keeltest. Eestis räägitavate keeltena on veel üles tähendatud “saksa või ülem-hollandi keel, mida kasutab parem sort [inimesi]; põhjas Soome lahe ääres eesti ja soome keel”. Liivimaa keskosas mainitakse juba peaaegu välja surnud liivlasi ning liivi keelt ja lõunas kõneldavat läti keelt, “mis on, kui oleks see segapuder mitmetest ühendatud keeltest”.²³ Liivimaa kirjelduse leiame ka Uppsala ülikooli retoorikaprofessori Johannes Schefferi (1621–1679) raamatu “Lapimaa ajalugu” 1704. a. väljaandes. Schefferi raamatu ladinakeelne esmaväljaanne ilmus Frankfurdis juba 1673. a., see on tõlgitud saksa, inglise ja prantsuse keelde ning ilmunud mitmes erinevas trükis. Liivimaad puudutav osa “An Account of Livonia, with the Manners, Customs and Religion of its Antient as well as Modern Inhabitants, and the chief Occurrences that have happened there, during the present war betwixt Muscovy, the King of Poland and the Swedes” leidub neist ainult nimetatud 1704. a. väljaandes ja selle on kirjutanud 1701. a. Olaf Rudbeck. Kirjutis koosneb 4 peatükist ning hõlmab geograafilise ülevaate, põliselanike usu ja kommete kirjelduse ning Põhjasõja-eelse olukorra analüüsi. Ka Rudbeck näeb maarahva rõhutud seisundit ning tema arvates “tuleb tunnistada, et nende [eestlaste] orjus on peaaegu väljakannatamatu” ning “neil pole midagi oma, vaid nad on aadlike täielikud orjad”.²⁴ Liivimaa aadel vabandavat end sellega, et kui orjus nii raske poleks, võivad rahutused tekkida. Eesti haridusoludest on autor maininud Tallinna gümnaasiumi koos mitme professoriga, kes õpetavad vabu kunste, ning Tartu ülikooli, kus “õpivad vaid vähesed soome-

²² A short survey of the Kingdome of Sweden ... London, 1639. P. 24–25: “Certaine Nobles who tooke upon them to propagate the Christian religion being sent for into Livonia, forgetting the errand they came about, gave themselves wholly over to carnall lust, and gluttonie, and drunkenness; and withall keeping the inhabitants in such a base and flauish subiection, that they seemed rather to command over beasts than men.”

²³ *Ibid.* P. 26.

²⁴ Scheffer, J. The History of Lapland. London, 1704. P. 396–397.

maalased, kuna Liivimaa aadlikud eelistavad saata oma pojad välismaa ülikoolidesse, eriti Saksamaale ja Hollandisse”.²⁵

Sajandi teisest poolest pärit reisikirjade autorid on enamalt jaolt ise Eesti- ja Liivimaal mõnda aega viibinud, kuid on oma teostesse laenanud algmaterjali ka tuntud kroonikatest. Mitmes trükis ilmus põhiliselt ajalooliste memuaaride autorina tuntud N. Wraxalli Põhjamaade reisikiri,²⁶ mille Eesti-osa hõlmab Narva ja Tartu kirjelduse. Viimase kohta kirjutab autor, et see “on pigem laiali valguv, halvasti ehitatud küla kui linn”, kuid ei unusta mainimast linna varasemat tähtsust kindlustusena Vene piiril.²⁷ Raamatu 3. väljaandele on lisatud Põhja-Euroopa (sealhulgas siis ka Baltimaad) kaart koos toleleks ajaks inglastele teadaolevate kohanimedega. Reisimees John Richardi “A tour from London to Petersburg...” (London, 1778) kirjeldab Eestist lähemalt vaid Narvat, Lätist Daugavat ja Riia linna. Teekonnal Narvast Riiga pole autor leidnud midagi ülestähendamist vääri. Inglise keelde on tõlgitud ka saksa päritoluga vene uurimisreisija, loodusteadlase ja etnograafi Johann Gottlieb Georgi neljaköiteline koguteos “Beschreibung der Nationen des Russischen Reichs...” (1776–1780; ingliskeelne tõlge 1780–1783), mis inglaste ettekujutust soome-ugri rahvastest tublisti avardas.²⁸ Andrew A. Swintoni reisid Põhjamaadesse toimusid aastail 1788–1791 ning on esitatud Katariina II-le pühendatud koguteoses “Travels into Norway, Denmark, and Russia” (Dublin, 1792). Eesti- ja Liivimaale on 428-leheküljelisest raamatust pühendatud pea neljandik. Autor rõhutab ka oma kirjelduste autentsust, kuna on mitmeid aastaid Venemaal veetnud. Teos algab laevareisiga Taanist Riiga, kus ta ohtlikul ja salakavalal Balti merel elab läbi laevaõnnetuse. Riia oma umbes 12 000 elanikuga (nende sekka on arvatud ainult sakslased, rootslased, hollandlased, inglased ja prantslased) on jätnud Swintonile hea mulje. Eriti kiitvalt kirjeldab ta seltsielu, kinnitades, et kõik sakslased on kanged klaverit, viulit ja flööti mängima. Edasine reis sügiseste vihmadega piki rannikut on olnud vaevarikas: autor kurdab teede ja sildade puudumise ning postihobustega reisimise viletsuse üle. Pärnu pakub siiski üllatuse kohaliku inglase näol, kelle kohta Swinton tunnustavalt kirjutab, et “see härra on vaid 11 kuud Inglismaalt ära, ja Pärnus olnud, aga räägib juba vabalt saksa keelt, ja ilma, et tal oleks õpetajat abiks olnud.” See polevat ka üldse imelik, “kuna ta polnud kõnelnud ühegi inglasega sellest ajast, kui ta [Pärnusse] saabus, vaid oli sunnitud kõnelema saksa keelt”.²⁹ Ka Tallinn on reisijale soodsa mulje

²⁵ *Ibid.* P. 382: “... it is frequented only by a few Finlanders, the Livonian Gentlemen rather chusing to send their Sons to forreign Universities, especially in Germany and Holland.”

²⁶ Wraxall, N. *Cursory remarks made in a tour through some of the Northern Parts of Europe.* London, 1775; Wraxall, N. *A tour through some of the Northern Parts of Europe, particularly Copenhagen, Stockholm, and Petersburg.* London, 1776. 3. ed., corrected.

²⁷ *Idem.* 3. ed. P. 277–278: “This place, which is rather a large, straggling, ill-built village than a town, was formely, when Livonia belonged to Sweden, of considerable importance, having been fortified and a frontier garrison on the side of Muscovy.”

²⁸ Georgi, J. G. *Russia: or, a complete historical account of all the nations which compose that Empire...* London, 1780–1783. Vol. 1–4.

²⁹ Swinton, A. A. *Travels into Norway, Denmark and Russia.* Dublin, 1792. P. 125: “This gentleman has been only 11 months from England, and in Pernaw, yet speaks the German language fluently, and without having had the assistant of a master. ... he said it was no way strange, for he had not conversed with an Englishman since he arrived, and was obliged to talk German.”

jätanud. Linna huviväärsuste kirjeldusele lisaks on eraldi peatükk pühendatud šotlasest admiralile Samuel Greighile ning tema matustele Tallinnas.

18. sajandi reisikirjelduste rea lõpetab Peterburi Keiserliku Akadeemia ning Vaba Ökoonoomilise Ühingu liikme William Tooke'i mahukas kolmeköiteline Vene keisririigi ülevaade "View of the Russian empire during the reign of Catherine the Second..." (London, 1799). Autor kirjeldab üksikasjalikult erinevate maade loodust, Vene riigis elavaid rahvaid, nende kombeid ja tavasid. Kohati on abiks võetud ka põlisrahva keel. Nii on Tooke eestlaste kohta öelnud, et nad kõnelevad endast kui "Ma Rahvast", või kui räägivad eri paikkonnist, siis "Tarto Rahvast" või "Perno Rahvast", üksikisiku kohta aga ütlevad "Maa Mees".³⁰ Eestlaste koguarvu hindab ta 430 000-ni. Autori vaated kohalike rahvaste rõhutatud olukorrale on kriitilised. Tooke märgib pärisorjade müümist ja vahetamist hobuste ja koerte vastu, ühe hinge hinnaks 30–50 rubla; kui tegemist osava meistri — kingsepa, rätsepa, koka või kangruga — ulatub hind 100 rublani.³¹ Vähesed mõisnikud lubavad oma pärisorjadel kirjutama õppida, sest kardavad, et need oma oskusi võiksid enda hüveks kasutada³². Talupojal on raske väikesi lapsi koos moonakotiga nelja-viie miili kaugusele kooli saata, sest tal leidub vaevalt vahendeid neid riidessegi panna,³³ nende leib on aga nii vilets, et sellele tulega ligi minna ei tohi. Kõige selle tõttu ei tundu eestlastel huvi kooli vastu olevat, sest "on üsna tavaline, et koolipoisid pakuvad oma pastorile vaha, võid ja mett, et see neid varsti koolist välja laseks ning ei sunniks lugema õppima; mis otstarbeks nad on taibukad ka välja mõtlema igat sorti puudusi, nagu kõva kuulmine, halb nägemine, nõrk mälu, aga eriti teeseldes, et nad on raskesti kukkunud või vastu pead saanud".³⁴ Huvitavad on autori tähelepanekud eestlaste nimekasutusest oludes, kus perekonnanimed puudusid. Tooke märgib, et tavaliselt nimetatakse end koha järgi, kus elatakse, näiteks eestlane Mik, kes elab talus nimega Mutta, kutsub end Mutta Mik, tema poeg on Mutta Mikko poeg Rein jne.³⁵ Samas on ka, võiks öelda esimene Eestis enam kasutatud nimede loetelu: Adam, Tõnnis, Tõnno, Ann, Paertel, Pert, Pirrit, Tio, Ello, Els, Liso, Eva, Truto, Edo, Leno, Hinrik, Jaan, Juhan, Hans, Kadri, Trino, Kaarl, Madli, Mai, Marri, Marret, Krööt, Peet.³⁶ Tooke'i teoses on märkimist väärinud koguni raamatukogu Oleviste kiriku juures, kus "teiste harulduste kõrval senini säilitatakse paganlikest aegadest pärit Liivimaa jumaluse kuju, mis on neli tolli pikk".³⁷ Eestlaste uskumustele ja ristiusustamisele on pühendatud üle 20 lehekülje, selgituseks on appi võetud ka eestikeelne "Jummal".

³⁰ Tooke, W. View of the Russian Empire... London, 1799. Vol. 1. P. 484.

³¹ *Ibid.* P. 492.

³² *Ibid.* P. 489.

³³ *Ibid.* P. 490.

³⁴ *Ibid.* P. 489–490: "It is too much the custom for school-boys to offer their pastor some flax, butter or honey, to let them soon out of school, and not to force them to learn to read; to which end they are likewise very apt to feign all sorts of infirmities, such as hardness of hearing, dimness of sight, weak memories, but especially of pretending to have a great fall or a blow on the head."

³⁵ *Ibid.* P. 493.

³⁶ *Ibid.* P. 494.

³⁷ *Ibid.* P. 513: "In the library belonging to the Olai church at Reval, among other curiosities, is still preserved a liefland idol of the heathenish times, and is about for inches in height."

Eesti ja Baltimaade nimi käib läbi samuti mitmetest ametlikest dokumentidest. Nii näiteks on suurt tähelepanu pühendatud 18. sajandi algul Põhja-Euroopas ja Baltimaades möllanud katkule ning arvukad kuninganna Anne'i (valitses 1702–1714) proklamatsioonid määravad karantiini korra Balti merelt saabunud laevadele.³⁸ 18. sajandi lõpukümnendil, kui kaubavahetus Venemaaga taas normaliseerus, on ilmunud mõõtude tabel Baltimaadest imporditud kaupadele³⁹ ning navigatsioonijuhised laevasõiduks Balti merel.⁴⁰ Huvitavatest leidudest võib mainida veel rida Wittenbergis 18. sajandi esimestel aastatel Limbazist pärit Hermann Beckeri eesistumisel kaitsitud Liivimaa käsitlevaid väitekirju ning Londonis 1744. aastal esitatud J. Nixoni dissertatsiooni kivimi kohta, mis kannab nime "Eestimaa marmor".⁴¹

Ajaloolistest isikutest on enim kirjutatud Liivimaa aadliku ja diplomaadi Johann Reinhold Patkuli (1660–1707) kohta — 18. sajandil ilmus inglise keeles tema tegevusest ning hirmsast surmast 3 raamatut. Esimest trükki saatis nii suur edu, et see 1717. aasta jooksul kahes väljaandes ilmus. "A short narrative of the life and death of John Rhinholdt Count Patkul, a nobleman of Livonia, who was broke alive upon the wheel in Great Poland, anno 1707" on tõlge pastor Lorentz Hageni 1714. a. Kölnis ilmunud saksakeelsest raamatust.⁴² 1761. a. ilmunud "Anecdotes concerning the famous John Reinhold Patkul" nimetab end samuti esmatrikiks — kas siis teadmatuses või lootuses, et aastakümned on eelmise väljaande rahva mälust juba kustutanud.

Lõpetuseks veel ühest intrigeerivast leiust. See on 17. sajandil rahvaraamatuna Euroopas mitmetes trükkides ilmunud jutustus Igavesest Juudist, Ahasveerusest "Gründliche und Warhafftige Relation, Von einem Juden ausz Jerusalem, mit Nahmen Ahasverus..." (S. L., 1634?). Ilmselt oleks see teos jäänud tähelepanuta, kui mitte Oxfordis Bodley Raamatukogu kataloogis poleks ühe raamatu ilmuniskohana figureerinud "Refel, 1634", seda küll nurksulgudes ja küsimärgiga. Ilmuniskohaks on see võetud raamatu eesõna vastavast dateeringust: "Datum Refel den 11 Martii / Anno 1634". Autor Christophorus Dudulaeus Westphalus on täiesti võõras nimi Eesti kultuuriloos. Briti Raamatukogus leidis raamatust koguni 6 erinevat trükki, varaseim neist trükitud 1602. a. Leidenis. Ka 1618. a. Augsburgis trükitud variant on Tallinnaga dateeritud: "Datum Refel den 11 Martij / Anno 1614".⁴³ 1634. a. Tallinna dateeringuga raamatuid on kokku neli. Briti Raamatukogu kataloogis on

³⁸ Vastavad korraldused on trükitud Londonis, Edinburgh'is ja Dublinis. Briti Raamatukogus leiduvad need 09.11.1710, 06.09.1711 ja 31.08.1712 kohta, Cambridge'is 17.08.1711, 06.09.1711, 16.09.1712 kohta, Šoti Rahvusraamatukogus 09.11.1710 kohta.

³⁹ Sandys, I. A table which reduces deals as imported from the Baltic, to standard deals. Liverpool, [1790?].

⁴⁰ Gibson, F. Sailing directions for the Baltic. London, 1791; A new Hydrographic Survey of the Baltic or East Sea ... published ... 1788 and 1789. (Particular Chart of the Roads of Revel). S. L., 1795.

⁴¹ Nixon, J. Marmor estonianum, seu dissertatio de sella marmorea votiva estoniae in agro Northamptoniensi conservata. Londini, 1744.

⁴² Hagen, L. Letzte Stunden Johann Reinhold Patkuls. Cöln, 1714.

⁴³ Warhafftige Contrafractur aller gestalt vnd massen zusehen dise Bildnuss von einem Juden von Jerusalem Ahasverus genannt... Getruckt zu Augspurg, bey Sara Mangin Wittib, in verlegung Peter Zimmermann Kupfferstecher, 1618.

määratud nende trükiaastateks 1634, 1635, 1640 ja 1650. Varasem neist pole kindlasti sinne trükis — seda juba tiitellehe vasegravüüris illustratsiooni tõttu. Ka 1640. ja 1650. a-ga dateeritud väljaanded on illustratsiooniga tiitellehel. 1635. a. väljaanne võiks aga isegi sarnaneda Balti kohalike trükistega (s. o. siis Riia või Tallinna omadega).

“Gründliche und Warhafftige Relation, Von einem Juden ausz Jerusalem, mit Nahmen Ahasverus...”
tiitellehe illustratsioon.

Lähemal uurimisel — seda sai tehtud tänu prof. Jüri Kivimäe õhutusele — osutusid need leiud probleemseteks. Kõigepealt tekkis segadus autoriga: 1971. a. saksa kirjandusleksikonis on autori nimele lisatud vaid napid andmed: elas 17. sajandi esimesel poolel Westfaalis. Raamat Igavesest Juudist on autori all ära toodud, kuid väljaannetest kirjas vaid 1602. a. oma.⁴⁴ Emil Welleri pseudonüümide leksikonis on Dudulaeuse nime peetud pseudonüümiks, autori õiget nime aga pole õnnestunud avada. See-eest on meid huvitava raamatu väljaannetest esitatud koguni seitse: aastatest 1617, 1619, 1634, 1644, 1645, 1661,

⁴⁴ Deutsches Literatur-Lexikon: Biographisch-Bibliographisches Handbuch. Bern; München, 1971. 3. Aufl. Bd. 3. Sp. 606.

1697.⁴⁵ Wellerist on lähtunud ka Briti Raamatukogu saksa 17. sajandi trükiste kataloogi koostaja David Paisey, kes on Dudulaeuse nime pseudonüümiks pidanud. Elisabeth Frenzeli "Maailmakirjanduse materjali" Ahasveeruse teema käsitluse järgi pärineb raamatu 16. sajandil levinud versioon oletatavasti Danzigist Giovanni Bernardi Bonifacio, krahv d'Oria kirjandusringkonnast. 17. sajandi algul ilmunud Christophorus Dudulaeuse raamatuid peab uurija eelmise laiendatud variandiks, kuid ei maini sõnagagi, nagu oleks tegemist autori pseudonüümiga. Raamatu erinevad ilmuniskohad on aga tema arvates fiktsioonid.⁴⁶ Siit esimene seni vastuseta küsimuste ring: Kes oli ja kas oli olemas raamatu autor Christophorus Dudulaeus? Kus on nimetatud raamatud trükitud? Kas "Tallinn" raamatu eessõnas on fiktsioon või on raamatu autor, olgu see siis kes iganes, siiski Tallinnas viibinud?

Raamatuid seob Tallinnaga tegelikult vaid eessõna viimane lõik, milles öeldakse, et: "Dieser Ahasverus ist Anno 1610. zu Lübeck gewesen, auch newlich zu Refel in Liefeland / und zu Cracaw in Pohlen / und in der Moscow von vielen Leuten / Anno 1634. gesehen worden, die auch mit ihm geredet" [See Ahasveerus on 1610. a. Lüübekis olnud, ka hiljuti Revelis Liivimaal ja Krakovis Poolas ja Moskvas paljude inimeste poolt 1634. a. nähtud, kes ka temaga kõnelnud.] Eesõnale järgneb kõigis raamatutes Ahasveeruse legend. Teema iseenesest on laialt tuntud ja kasutusel olnud erinevates variantides 13. sajandist alates. 16. sajandi keskpaiku Liivimaal ringi rännanud Jorgeni-nimelisest mehest, kes võiks "Liivimaa Ahasveerusega" sarnaneda, on juttu nii Renneri "Liivimaa ajaloo" kui ka Russowi "Liivimaa kroonikas". Renner mainib teda 1556. a. paiku Riias, sealt edasi aga olevat too läinud Pärnusse ja Tallinna, kus ta "kõikjal manitses rahvast patukahetsusele; läks edasi Alutagusele Vene piiril, tapeti seal talupoegade poolt ühel kaljul maha".⁴⁷ Russow nimetab, et Jorgen [K. Leetbergi tõlkes Jürgen] "Kõrge-Saksa maadest Poola ja Preisi kaudu Liivimaale" tuli "ja reisis pea kõik Liivimaa linnad ja maad läbi ja käis üsna paljajalu ja alasti ja paljalt...". Russowi andmeil rändas Jorgen Tallinnast Narva ning jäi oma reisil kadunuks.⁴⁸ Siit uus vastuseta küsimuste ring: kes 17. sajandi 30-ndatel aastatel Poolas, Liivimaal ja Eestimaa ringi rändas, kui üldse rändas? Kui mitte, siis kust on autorile tulnud mõte Igavesel Juudil Liivimaal ja Moskvas ringi rännata lasta? On ta vahest laenanud sobivad andmed Russowi kroonikast, mis selleks ajaks juba kolmes trükis ilmunud oli? Asjasse selguse toomine nõuab ilmselt pikka ja vaevarikast uurimistööd. Igavese Juudi teema lõpetuseks aga veel niipalju, et 1995. a. ilmus Leipzигis selleteemaline antoloogia "Ahasvers Spur: Dichtungen und Dokumente vom "Ewigen Juden"". Võib olla leiaks sellest mõnd väikestki vihjet mõistatuste lahendamisele asumiseks.

Need oleksid mõned näited Briti Raamatukogu rikkalikust raamatuvaramust, raamatu-
test, millel oli määrav tähendus arusaamadele, mis levisid 17.–18. sajandi Euroopas Balti-
maade kohta. Seni on meie uurijate peatähelepanu pööratud Rootsi, Saksa ja Venemaa
raamatukogudele ning kahtlemata tuleb sealt kõige arvukamalt lisateavet eesti raamatuloole.
Kuid huvitavaid täiendusi võib leida ka esmapilgul Eestiga vähe seotud paikadest.

⁴⁵ Weller. E. *Lexicon Pseudonymorum: Wörterbuch der Pseudonymen aller Zeiter und Völker*. Hildesheim; New York, 1977. S. 155.

⁴⁶ Frenzel, E. *Stoffe der Weltliteratur*. Stuttgart, 1992. 8. Aufl. S. 16–23.

⁴⁷ Renner, J. *Liivimaa ajalugu*. Tallinn, 1995. Lk. 14.

⁴⁸ Russow, B. *Liivimaa kroonika*. Tartu, 1920. Kd. 1. Lk. 85.

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU KOMPLEKTEERIMISE PÕHIMÕTETEST 1920.–1930. AASTATEL*

Kersti Pedak

Tartu Ülikooli Raamatukogu

Esimese maailmasõja sündmused ei jätnud mõjutamata ka Tartu ülikooli tegevust. Vaatamata segadustele püüti jätkata õppetööd, kuid ülikooli isikkoosseisu ja varade evakueerimine Sise-Venemaale aastatel 1915–1917 muutsid selle praktiliselt võimatuks. Oktoobrirevolutsiooni ja kodusõja sündmused Venemaal pidurdasid ülikooli tööd veelgi. 1918. aastal tegutsenud saksakeelne ülikool ei suutnud kahe ja poole kuuga taastada õppetegevust arvestatavas ulatuses.

Tartu Ülikooli taasavamine 1919. aasta lõpus tähendas paljudele eestlastele uue ja lootusriikka, kuid kaunis keerulise perioodi algust. Tartu Ülikoolist sai väikese riigi rahvusülikool, kus eestlastel oli esmakordselt võimalik omandada emakeelset kõrgharidust. Eestikeelne ülikool pidi kujunema õppe- ja teaduskeskuseks, mis levitaks teadmisi ja kujundaks vaimu ning, eeskätt, teeniks riiki, valmistades ette spetsialiste erinevatele elualadele — haridusele ja kultuurile, põllumajandusele, tööstusele ja kaubandusele.

Taasavatud ülikool oli jäänud ilma ka suurest osast endistest õppejõududest ja üliõpilastest. Esimestel iseseisvusaastatel andis kogu Eestis tunda sügavate erialateadmistega inimeste vähesus, kes võinuksid olla initsiaatoriteks haridusele korraldamisel ja kes oleksid olnud suutelised õpetama ülikoolis. Muudetud õppeprogrammid, Eesti-kesksete ja Eesti-aineliste teemade tähtsustumine, eesti rahvusest üliõpilaste koolitamine seadsid õppeasutuse ette varasemast teistsugusemad ülesanded. Uut elu alustasid Tartu Ülikool ja selle allasutused peaaegu tühjalt kohalt — sisustamata ja isegi kütmata auditooriumides, kabinetides, laboratooriumides ja kliinikutes. Omariikluse tingimustes tuli hakkama saada esialgu küllaltki kasinate rahaliste vahenditega, aastatega olukord küll paranes, kuid mitte kauaks — majanduskriis tabas kahekümnendate aastate lõpus raskelt ka Eestit.

Taasavatud ülikoolil tuli kahel esimesel aastal töötada ilma põhiraamatukoguta. Esialgu asendas seda raamatukogu ruumidesse koondatud ligi 60 000-kõiteline juhuslik ja vähese teadusliku väärtusega kogum. Enamiku sellest moodustasid Saksa okupatsiooni ajal annetustena saadud keskkooliõpikud ja ajaviitekirjandus ning mõisa- ja erakogudest hoiule antud raamatud. Väärtkirjanduse poolest paistis silma 12. augustil 1918 kingitud ajaloo professor Richard Hausmanni (1842–1918) 4288-kõiteline raamatukogu, mis sisaldas rohkesti Baltimaade ajalugu ja olustikku käsitlevat vanemat kirjandust.¹

Rahvusülikooli raamatukogu põhifond tagastati Tartu rahulepingu alusel aastatel 1920–1921. Baltimaade rikkalikuma koostisega raamatukogust jäi evakueerimise tõttu puudu u. 8700 arvestusüksust, mille hulka loeti Voroneži ülikoolile üleantud raamatud ja käsi- kirjad ning sõjatingimustes kaduma läinud teosed. Ülikoolil tervikuna olid kaotused palju

* Kokkuvõtte Tartu Ülikooli ajaloo osakonna diplomitööst, mille juhendajaks oli Hain Tankler.

¹ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 3, l. 163.

suuremad, sest tagasi saamata jäid paljude instituutide kogud. Et instituudid saaksid tööd alustada, andis pearaamatukogu neile üle osa oma dublettidest.

Eestikeelne õppe- ja teadustöö ning uued õppeprogrammid eeldasid komplekteerimis-põhimõtete ülevaatamist ja korrigeerimist. Raamatukogu uue juhataja Friedrich Puksoo poolt tema esimesel tööaastal koostatud ja juba 1921. aasta jaanuaris kinnitatud raamatu-kogu ajutistes määrustes fikseeriti peamised komplekteerimissuunad, mis järgnevate aastate jooksul täiustusid, kuid jäid siiski põhiolemuses muutumatuks. Tartu Ülikooli Raamatukogu seadis enam-vähem kindlad piirid kirjanduse ostmisel ja vahetamisel ning teoste üle-andmisel ja kinkimisel.

Tartu Ülikooli Raamatukogul tuli arvestada ülikooli üldiste arengusuundadega ja komp-leteerida kirjandust seitsme teaduskonna ning ülikooli juures tegutsenud erineva profiiliga uurimisasutuste jaoks, silmas pidades nii uurimis- kui õppetöö vajadusi. Kaasaegse, esma-joones Lääne-Euroopas ja Ameerika Ühendriikides ilmunud teaduskirjanduse muretsemine nii põhikogule kui instituutidele kujunes tähtsaimaks ülesandeks. Uueks suunaks sai koguda süstemaatiliselt eestikeelseid trükiseid ja Eesti-ainelist kirjandust. Kuigi raamatukogu juhataja pidas tähtsaks ka kirjanduse säilitamise funktsiooni, ei saanud komplekteerimistöö esmaseks eesmärgiks olla vanemate ja haruldaste trükiste kogumine. Seda ei võimaldanud raamatukogu rahalised vahendid.

Aastad 1919–1921 olid raamatukogule, nagu ka tervele ülikoolile, suuresti töö käivitami-se ja otsingute ajaks. Raamatukogus 1919. a. sügisel uuesti alanud komplekteerimistöö esmaseks ülesandeks oli võimalikult kiiresti taastada endised kontaktid Lääne-Euroopa raamatukaupluste ning suuremate ülikoolide ja teadusasutustega. Sõja tõttu tekkinud suur lünk kirjanduse komplekteerimisel nõudis kiiret ja oskuslikku tegutsemist. Nendel aastatel erines kirjanduse muretsemine tunduvalt järgnevatest aegadest. Aastatel 1919–1920 puudus raamatukogul veel ülevaade tagastamisele kuuluvast raamatubarast ning lõplikult välja-kujundamata komplekteerimispoliitika ei soosinud kirjanduse ostmist välismaalt. Olukorda keerustas veel see, et nendel aastatel tuli raamatukogul läbi ajada ilma suurema rahalise toetuseta. Euroopas aga kallines teadus- ja õppekirjandus pidevalt, näiteks suurenesid kulutused kirjanduse ostmiseks 1920. aastatel Saksamaalt keskmiselt 10% aastas.² Saksa-keelne kirjandus oli, võrreldes sõjaeelsete hindadega, isegi viis korda kallim, mistõttu tuli piirduda ainult hädavajalikuga, s.o. perioodika ja teatmeteostega. Igat üksikut ostu tuli hoolikalt kaaluda ja tihti polnud kirjandust võimalik muretseda suuremate partiidena, mis oleks olnud tunduvalt mugavam ja mõneti odavam.

Aastatel 1920–1921 võttis ülikooli raamatukogu palju kirjandust üle mõisa- ja era-kogudest. Maailmasõja eest Lõuna-Liivimaa Kunstikaitse Toimkonna abiga raamatukokku varjule toodud kümne mõisa raamatukogust valiti TÜR-is välja u. 25 000 väärtuslikku teost, mis hiljem liideti tagasijõudnud põhifondiga.³ Rahvusülikooli raamatukokku arvele võetud trükised pärinesid Raadi, Kurista, Rõuge ja Karlova mõisast.

TÜR-i võimalikult mitmeplaanilist komplekteerimist jälgis ja abistas oma nõuannetega 1921. aastast alates raamatukogukomisjon, kuhu kuulusid ülikooli kõigi teaduskondade esindajad.⁴

² EAA, f. 2100, nim. 9, s. 27, l. 121.

³ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 3, l. 158.

⁴ TÜR KHO, f. 4, nim. 2, s. 25, l. 2.

Õppejõud võtsid selle tööst aktiivselt osa ja suhtusid oma kohustustesse vastutustundega. Eriliselt õigustasid usaldust professorid W. Anderson, A. R. Cederberg, A. Bulmerincq ja E. Masing. Õppejõudude osalemine komisjonis andis raamatukogule võimaluse operatiivselt reageerida teaduskondade soovidele. Komisjoniliikmed otsisid ka võimalikult kasulikke kirjanduse tellimisteid ja pöörasid suurt tähelepanu raamatukogu varustamisel tekkinud puudujääkidele. Korduvalt nõuti informatsiooni raamatukokku tellitavatest teadusajakirjadest, et vajaduse korral otsida täiendavaid summasid nende muretsemiseks.⁵ Komisjonis arutati rahade jaotamist, püüti jälgida, et mõni eriala ei domineeriks.

Alates 1921. aastast kinnitati TÜR-ile aastaeelarve, millest oluline osa oli ette nähtud kirjanduse ostmiseks. Otstarbekat ja järjekindlat kirjanduse komplekteerimist saadi ellu viia ainult siis, kui eraldatud raamatuostusummad olid püsivad, et garanteerida ostud välismaa raamatukauplustest. Napid ja arukat kasutamist nõudvad raamatuostusummad olid 1928. aasta rahareformini keskmiselt 1–2 miljonit marka ning peale seda keskmiselt 30 000–40 000 krooni. 1920. aastate keskel moodustasid kirjanduse ostusummad kõigest $\frac{1}{7}$ – $\frac{1}{10}$ Põhjamaade ülikoolide raamatukogudele kirjanduse muretsemiseks ettenähtud vahenditest.⁶ Vaatamata sellele õnnestus TÜR-il kiiresti muretseda lugejate esmavajadusi rahuldav raamatuvara. Aegamööda raamatute ostmiseks ettenähtud summad suurenesid, kõikudes vaadeldava perioodi vältel 70–80% piirides raamatukogu eelarvest. Rahaliselt edukad olid 1920. aastate esimene pool ja 1930. aastate teine pool. Kuid kirjanduse ostusummad olid uut teed alustava raamatukogu jaoks siiski liiga väikesed.

Raamatukogu fondide läbivaatamisel 1920. aastatel leiti kirjandust, mis ei olnud TÜR-i kasutajatele eriti tähtis, oli vähe seotud ülikoolis õpetatavate erialadega (näit. sõjandusala kirjandus). Mitteprofiilseid trükiseid anti üle teistele Eesti raamatukogudele. Riigiraamatukogule anti vanemaid seadustekogusid ja statistikaalaseid väljaandeid, Riigikohtule seadusakte ja muud juriidilist kirjandust ning Kindralstaapi anti 1921. a. kogu sõjateaduste osakonna (IX) kirjandus, mis 1940. a. küll jälle raamatukokku tagasi toodi.

Raamatukogule esitasid soovitud kirjanduse nimekirju kõik teaduskonnad. Nende alusel muretseti kaasaegset võõrkeelset kirjandust paljudest Lääne-Euroopa riikidest. Sõltuvalt erialast vajati kirjandust siiski erinevalt. Aktiivsemalt osalesid kirjanduse tellimisel filosoofia-, usu-, õigus- ja põllumajandusteaduskond. Tagasihoidlikumalt esines oma soovidega arstiteaduskond, tellides 1920. aastatel ainult uuemat perioodikat. Tihti pöördus F. Puksoo otse ülikooli õppejõudude poole palvega valida kirjandusnimestikest välja olulisemad teosed, mille hulgas oli nii raamatuid kui perioodikaväljaandeid. 1930. aastatel saabus raamatukokku hulgaliselt uusi ja huvitavaid kirjandusnimestikke Inglismaalt ja USA-st.

Mõned õppejõud väljendasid rahulolematust raamatukogu komplekteeritusega. Mõnikord puudusid just konkreetsed teosed, mis olid jäänud rahanappusel tellimata. Raamatukogu püüdis õppejõudude soovidele kiiresti reageerida ning vajalikud teosed muretseda. Tööks tarviliku kirjanduse puudumist märkasid sageli filosoofiateaduskonna õppejõud, näit. muretseti 1925. aastal Eesti ja Põhjamaade ajaloo professori A. R. Cederbergi tungival nõudmisel raamatukokku 12 000 Eesti marga eest kümme Põhjamaade ajalugu käsitlevat seeriaväljaannet ja teatmeteost.

⁵ TÜR KHO, f. 4, nim. 2, s. 220, l. 36.

⁶ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 37, l. 341.

Raamatufondi täiendamisel osalesid 1920. aastatel aktiivselt paljud õppejõud, kes mõnikord püüdsid ka iseseisvalt organiseerida kirjanduse ostmist välismaalt. Nende tegevuse tulemusena saabus raamatukokku kaasaegset kirjandust Soome, Rootsi, Saksamaa ja Prantsusmaa kirjastustelt ning raamatukauplustest. Olulist täiendust said sel teel õigusteadus, erinevad meditsiini ja majanduse erialad, ajalugu ja mitmed filoloogilised distsipliinid. Aastatel 1921–1926 vahendasid kirjanduse tellimist eriti edukalt ajaloolane A. R. Cederberg, kunstiajaloolane T. H. Kjellin ja jurist J. Filippov. Ülikooli õppejõudude isiklikul initsiatiivil tuginenud vahendustegevus oli tulemusrikas, kuid ebaregulaarne ning üldse ebastabiilse iseloomuga abinõu kirjanduse muretsemisel.

Ostudena välismaa raamatukauplustest saadi vaadeldaval perioodil aastas 1000–3000 raamatut ning 200–800 ajakirja. Suuremate partiidenä hakati võõrkeelset kirjandust tellima 1922. aastal, sest varem kulutas raamatukogu oma napid vahendid Eesti erakogudes oleva vanema kirjanduse ostmisele. Võrreldes 1920. aastaga, oli võõrkeelse kirjanduse hankimine selleks ajaks kasvanud peaaegu kaks korda. Euroopa raamatukauplused huvitusid üha rohkem Balti riikide raamatuturust ning pakkusid kirjandust erinevatelt teadusaladelt ja märgatava allahindlusega. Ameerika raamatukauplused olid seevastu rohkem erialade järgi spetsialiseerunud, mistõttu püsivad kontaktid nendega kujunesid välja alles 1920. aastate lõpuks. Kindlad ja usaldusväärsed sidemed tekkisid enamikus Euroopa suuremates riikides. Raamatukogu ei soovinud siiski koondada kirjanduse ostmist ainult ühe kaupluse kätte, sest sageli oli võimalik saavutada soodsamaid tingimusi hoopiski mõnes teises kaupluses. 1933. aastal, majanduskriisi ajal, telliti kirjandust vähemalt 11-st tuntud kauplusest, sealhulgas Rootsis kolmest, Soomes ja Lätis kahest ning Saksamaal, Inglismaal, Prantsusmaal, Itaalias, Hollandis ning Austrias ühest raamatukauplusest.⁷ Tegelikult olid sel ajal sidemed tunduvalt laiemad, kuid raske majanduslik olukord ei võimaldanud tellida kirjandust Leedust, Ungarist ja NSVL-ist. Raamatuid ja ajakirju püüti osta suurematest ja tuntumatest raamatukauplustest, mis ilmuva kirjanduse laia valikuga suutsid korruga rahuldada enamiku ostusoovidest. Tähtsamateks partneriteks said Saksamaal K. F. Koehleri, G. Focki, O. Harrasowitzi ja K. Hiersemanni kauplus, Soomes *Akateemien Kirjakauppa* ja Inglismaal *King & Sohn*, Rootsis A. Bonnier ja Prantsusmaal A. Championi ning E. Drozi firma.

Eriti edukalt kulges ostmine Saksamaalt, sest raamatukogul õnnestus kiiresti taastada sidemed K. F. Koehleri kauplusega Leipzgis, mis olid katkenud Esimese maailmasõja aastatel. Nimetatud kauplusest telliti 1921. aastast alates kogu saksakeelne perioodika ja enamik saksakeelsetest raamatutest. Vaatamata saksa raamatute mitmekordsele hinnatõusule 1920. aastatel ei loobunud raamatukogu nende muretsemisest. F. Puksoo taotles ülikoolilt järjekindlalt üha suuremaid raamatuostussummasid Koehleri kauplusest tellitavate teoste ostmiseks. Raamatukogu ei saanud saksakeelset kirjandust tellimata jätta, sest paljud õppejõud nõudsid uemat saksakeelset teaduskirjandust enam kui teistes keeltes ilmunud trükiseid. Mõnel eriti raskel aastal loobuti ainult üksikute vähemoluliste ajakirjade hankimisest. Tellimused Koehleri kauplusele olid ülekaalus kuni majanduskriisini. Näiteks 1931. aastal telliti raamatukogule Koehleri kauplusest 192 saksakeelset ajakirja.⁸ Koehleri firmast saadi tihti kõige uuemaid käsitlusi psühholoogia, arstiteaduse ja ühiskonnateaduste vallast.

⁷ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 92, l. 353.

⁸ TÜR KHO, f. 4, nim. 2, s. 194, l. 33.

Kaupluses oli esindatud suur valik vanemat kirjandusest, mis võimaldas järelkomplekteerida ka õigus- ja loodusteaduse ning filoloogialaseid teadusajakirju aastatest 1914–1917.⁹ Järjepidevuse säilitamine põhivarustaja osas oli üks komplekteerimispõhimõtetest — Koehleri raamatukauplus oli kujunenud Tartu Ülikooli peavarustajaks raamatutega juba 1840. aastatel.

Kuigi 1920. aastatel laienesid raamatukogu kontaktid välismaal ka geograafiliselt, ei olnud need piisavad kogu vajaliku kirjanduse komplekteerimisel. Probleemiks jäi kirjanduse kättesaamine paljudest riikidest — Inglismaalt, Prantsusmaalt, Itaaliast, Soomest, Rootsist ja USA-st. Saatkondade kaudu otsiti koostööd erinevate riikide raamatukauplustega. 1920. aasta kevadel pöördus raamatukogu Eesti saadiku Soomes O. Kallase poole aidata kaasa raamatute komplekteerimisele. 1922. aasta augustis tehti samasugused ettepanekud Eesti saatkondadele Stockholmis ja Londonis. Välisesinduste töötajate abivalmidus ja paremad võimalused orienteeruda kohalikus raamatukaubanduses võimaldasid leida suuremates riikides üks kuni kaks kindlat raamatukauplust, mille kaudu hakati kirjandust tellima. Hea koostöö Eesti saatkondades kujunes välja eriti dr. Oskar Kallasega Soomes ja hiljem Inglismaal ning Hans Leokesega USA-s. Välisesinduste kaudu kirjanduse ostmine ei olnud otstarbekas, sest vahendaja kaudu kirjavahetuse pidamine ja raha ülekandmine võttis tunduvalt rohkem aega. Kirjanduse kättesaamiseks Euroopast kulus üks kuni kaks, USA-st isegi kolm kuni neli kuud. 1930. aastatel vähendas raamatukogu tunduvalt kirjanduse tellimusi välisesinduste kaudu. Enamik kirjandusest muretseti siis juba otse raamatukauplustest. Ainult üksikute teoste ostmiseks pöörduti saatkondade poole.

Raamatukogu üldosakonnast võis leida kirjandust kõikides Eesti seisukohalt tähtsates teaduskeeltes — saksa, inglise, prantsuse ja vene keeles. Käsiteldaval perioodil suurenes inglise keele osatähtsus teaduskeelena ja seda tuli ka TÜR-il arvesse võtta. Eriti 1930. aastatel püüdis raamatukogu oluliselt laiendada kirjanduse ostmist USA-st ja Inglismaalt.

Mitme välisõppejõu tööleasumise tõttu hakkasid omandama tähtsust soome ja rootsi, isegi taani ja veel mõnes muus keeles ilmuvad teosed. 1920. aasta detsembris raamatukokku saabunud 443 soomekeelset raamatut Soome suurematelt kirjastustelt pani aluse soome kirjanduse süstemaatilisele kogumisele. Annetuse tulemuseks oli välismaise kirjanduse osakonnas soome kirjanduse eraldamine ning sellest omaette alaosakonna loomine.¹⁰ Suuremat huvi hakati pöörama hõimurahvaste keeltes avaldatud kirjanduse hankimisele. 1920. aastatest vähenes tunduvalt venekeelse kirjanduse komplekteerimine. Annetuste kaudu saabus raamatukogusse peamiselt poliitilist kirjandust nii Nõukogude Venemaalt kui vene emigrantlikelt kirjastustelt ja organisatsioonidelt. Sidemed Venemaa teadusasutustega hakkasid taastuma alles 1930. aastatel.

Käsiteldaval perioodil süvenes eestikeelse ja Eesti kohta kirjutatud võõrkeelse kirjanduse järjekindel kogumine. Friedrich Puksoo soov oli, et ülikooli raamatukogus oleksid võimalikult hästi esindatud eesti kultuuri, ajalugu, geograafiat ja majandust käsitlevad tööd. Seejuures ei taotletud rahvusraamatukogu ülesandeid, vaid eesmärgiks oli võimalikult hästi rahuldada eesti haritlaste vajadusi. 1920. aastal loodi TÜR-i kogude

⁹ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 36, l. 104.

¹⁰ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 3, l. 192p.

struktuuris uus — *Estica* osakond, mis sai märkimisväärset lisa Õpetatud Eesti Seltsi raamatukogu 3500 teose deponeerimisega raamatukokku 1921. aastal.¹¹ Eestis ilmunud kirjandusest sai raamatukogu 1919. aasta trükiseaduse alusel siseministeeriumi kaudu ühe tasuta sundeksemplari, mis aga ei kindlustanud siiski eestikeelse trükise täielikku esindatust fondis. Raamatukogus püüti lünki eestikeelses ning *Estica*- ja *Baltica*-ainelises kirjanduses likvideerida ostude abil — enamasti planeeriti mõlema jaoks võrdne summa.

Kirjandust komplekteeriti vaadeldaval perioodil tavaliselt ainult ühes eksemplaris (välja arvatud eestikeelne kirjandus), nagu see oli tavaks ka teistes ülikooliraamatukogudes. Erandjuhtudel muretseti lugemissaali paigutatud kohalkasutatavatest teatmeteostest ka teine eksemplar. Tihti tekitas teoste väike eksemplaarsus lugejaskonnas pahameelt, kuid piiratud rahaliste ressursside tõttu ja suurema valiku huvides oli see piirang vajalik. Raamatukogu jäi aegade jooksul kindlaks põhimõttele, et fondides peab olema selline kirjandus, mida üliõpilased ja õppejõud ise ei suuda muretseda. Lähtudes sellest muretseti eelkõige monograafiaid ja teaduslikke ajakirju.

1920. aastate algul kujunes välja põhimõte, et pearaamatukogu ning instituutide jt. allüksuste raamatukogud täiendaksid üksteist. TÜR-i käsutuses olevatest ostusummadest jäi 1/3 raamatukogu juhataja Puksoo kasutada. Tema tellis pearaamatukokku vajalikke teatmeteoseid, mitmesuguseid bibliograafiaid ning *Estica*- ja *Baltica*-kirjandust, sinna osteti rohkem üldkäsitlusi ja laiaulatuslikke, mitmeid erialasid puudutavaid uurimusi. Kabinettide, instituutide ja teiste ülikooli uurimisasutuste raamatuvara koosnes enamasti kitsamatest erialateostest. Õppetöö huvides osteti neile kirjandust mõnikord isegi mitmes eksemplaris. Friedrich Puksoo oli seisukohal, et pearaamatukogu vajab siiski kirjandust ka nendelt aladelt, mida komplekteeriti eelkõige allasutuste raamatukogudesse.

1921. aastast koondati kirjanduse ostmine täielikult pearaamatukokku. 1930. aastatel muretses raamatukogu kirjandust enam kui 70-le ülikooli õppe- ja teadusasutusele. 1932. aastal oli allasutuste raamatukogudes enam kui 140 000 teost. Tsentraliseerimine võimaldas jälgida kogu komplekteeritavat kirjandust ning hoiduda dubleerimisest. Teaduskondadele eraldatud raamatuostusummad sõltusid nende juures tegutsenud õppetoolide arvust. Võrreldes teiste teaduskondadega, õnnestus paremini kirjandust muretseda filosoofia- ja matemaatika-loodusteaduskonnal. 1924. aastal näiteks oli raamatukogu teaduskondadele eraldatud raha eest suuteline ostma igale õppetoolile (kokku 100 õppetooli!) keskmiselt 12 raamatut, 1926. aastal aga ainult viis.¹²

Väikesed raamatuostusummad ei soosinud haruldaste väljaannete ostmist, mida saadi vaadeldaval perioodil valdavalt annetustena. Suuremate pakkumiste puhul palus raamatukogu juhataja alati nimekirju, et välja valida sobilikud teosed. Eriti hoolikalt vaadati 1920. aastatel läbi era-, mõisa- ning kooliraamatukogudes leidunud kirjandus. Lõpliku valiku tegi Puksoo ise, kasutades tihti konsultantide abi. Komplekteerimata jäeti dubleeriv, vananenud ja vähemväärtuslik kirjandus. Raamatukogule kingitud kirjanduse seast peeti eriti väärtuslikuks oma ülikooli õppejõudude teaduslikke käsikirju ja trükiseid. Käsikirjalisi materjale annetasid näiteks professorid P. Pöld ja L. Masing.

¹¹ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 5, l. 398.

¹² EAA, f. 2100, nim. 9, s. 27, l. 121.

1930. aastateks oli raamatukogu suutnud likvideerida põhilised Esimese maailmasõja tõttu tekkinud lüngad. Vanema kirjanduse omandamisel kaaluti hoolikalt nende hinda ja seisukorda ning otsustati muretseda kõige hädapärasem. Vanema kirjanduse järelkomplekteerimisel nõustus F. Puksoo kergemini muretsema teoseid nendelt erialadelt, mis olid põhikirjandusega halvasti varustatud või kus olid sõja ajal tekkinud olulised lüngad. 1921. ja 1922. aastal õnnestus F. Puksoo initsiatiivil ja raamatukogukomisjoni toetusel järelkomplekteerida enamik saksakeelsest perioodikast.¹³ Järgnevatel aastatel pöörati tähelepanu ka inglis- ja prantsuskeelse perioodika täiendamisele. Puuduva kirjanduse järelkomplekteerimine oli aeganõudev ning keeruline — ja tunduvalt kallim. Üldiselt tehti seda teises järjekorras vastavate vahendite olemasolu korral. Nii mõnigi kord tuli loobuda pakkumisest, kui kogu taheti müüa ainult tervikuna, kuid raamatukogu oli nõus omandama osaliselt. Näiteks 1924. a. pakkus Küngi raamatukauplus Pärnus müüa eestikeelse kirjanduse kogu, kuid ülikooli raamatukogu soovis osta ainult vanemaid trükiseid.¹⁴

Raskeks ajaks Eesti riigi elus olid majanduskriisi aastad. Ajavahemikus 1931–1933 ei võimaldanud eraldatud summad osta kirjandust kaugeltki eelnevate aastate tasemel. Osaliselt tuli isegi loobuda välismaistest ajakirjadest, millest mõned olid raamatukogus täiskomplektidena esindatud. 1934. aastal suudeti ajakirju osta vaid 70% ulatuses varasemate aastate tasemest. Raamatukogul tuli majanduskriisi ajal loobuda teaduskondadele eraldatud ostusummade nappuse tõttu 112 võõrkeelse ajakirja tellimisest. Kõige enam kannatasid selles osas filosoofia-, matemaatika-loodus- ja õigusteaduskond. Normaalne tööriitm kirjanduse saamisel taastus alles 1937. aastaks, kui raamatukogu fond suurenes aasta jooksul 10 000 köite võrra.

Õppekirjanduse komplekteerimine tõusis teravalt päevakorda juba aastatel 1919–1920, sest seni kasutusel olnu kuulus enamasti 19. sajandisse ja ei sobinud enam paljudele erialadele seoses uute õppekavade väljatöötamisega. Põhiõpikuid püüti muretseda vähemalt ühes eksemplaris. Üliõpilased suhtusid mõistvalt nende väikesesse eksemplaarsusesse, tagastasid teosed enamasti tähtajaliselt, sest teised registreerunud ootasid. Lugejatel tuli kasutada ka vanemat õppematerjali, mis oli kättesaadav avariilult. Raamatukokku ostetud õppekirjandus pidi vastama õppeprogrammidele ning seetõttu abistasid selle hankimisel suuresti õppejõud. Üliõpilastel tuli esialgu rahulduda võõrkeelsete õpikutega, sest eestikeelsed õpikud puudusid veel enamikul erialadel. Eestikeelse õppekirjanduse puudumist püüti korvata mitmesuguste võõrkeelsete monograafiate ja mõneti isegi teaduslike ajakirjade tellimisega. Õppejõud olid raamatukogu võimalustest ja olemasolevast kirjandusest küllaltki hästi teadlikud. Nad laenutasid üliõpilastele meelsasti raamatuid ka kodustest kogudest. Alles 1930. aastatel hakkasid ilmuma õppejõudude poolt koostatud emakeelsed õpikud. Alates sellest ajast vähenes tunduvalt välismaalt ostetavate õppematerjalide osa.

Ülikoolis arendatav teadustöö nõudis kõige uuema kirjanduse olemasolu. Ülikooli raamatukokku tellitud väliskirjanduse hulgas paistis 1930. aastatel silma üha kitsamate, mõnda konkreetset probleemi puudutavate erialaste teoste ostmine. Spetsiifilist erialakirjandust komplekteeriti valdavalt ülikooli instituutide ja muude asutuste raamatukogudesse, kus teos oli käepärasem ja kasutajate hulk suurem.

¹³ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 2, l. 104.

¹⁴ EAA, f. 2100, nim. 9, s. 19, l. 261.

Aastatel 1920–1940 tähtsusust märkimisväärselt perioodika muretsemine. Vaadeldaval perioodil kulutas raamatukogu üksnes perioodikaväljaannete ostmiseks keskmiselt $\frac{1}{2}$ – $\frac{1}{3}$ kirjanduse ostusummadest. Kahekümnendatel aastatel oli tunduvalt kasvanud ilmuvate väljaannete arv, need spetsialiseerusid ikka kitsamale erialale, lugejate informatsiooni- vajadused muutusid operatiivsemaks ning perioodikaväljaannete osakaal teadmiste levitamisel suurenes. Tavaliselt otsustas raamatukogu mitte muretseda neid perioodikaväljaandeid, mis olid olemas teistes raamatukogudes. 1930. aastast üldlugemissaali lähedusse paigutatud ajakirjad muutusid oma aktuaalsete teaduslike artiklite kaudu järjest suurema lugejaskonna huviobjektiks. Valdavalt võõrkeelse perioodika seas domineeris saksakeelne, kuid õppejõudude soovitusel telliti üsna palju ajakirju ka teistes keeltes. Märkimisväärne osakaal oli inglisi-, prantsus-, vene-, rootsi- ja järjest enam eestikeelsel perioodikal. Vabariigi algusaastatel püüti jätkata nende ajakirjade tellimist, mida oli seni pikemat aega komplekteeritud, kuid paljude uute perioodikaväljaannete ilmuma hakkamisega loobuti järk-järgult mõnede vanemate ajakirjade ostmisest ning täiendati valikut kaasageemate väljaannetega. Aeg-ajalt tegid ülikooli õppejõud ise ettepaneku lõpetada mõne erialaajakirja tellimine. 1920. aastate alguses elavnes suhtlemine Euroopa ülikoolide ja teadusasutustega, kellega taastati sõja ajal katkenud vastastikune perioodikaväljaannete vahetamine. Nendel aastatel saabus vahetuse kaudu raamatukokku umbes 100 erinevat võõrkeelset teaduslikku ajakirja. Vahetussuhete loomisel oli eesmärgiks järjepidevalt komplekteerida Euroopa ja Ameerika tuntud teadusajakirju ja ülikoolide publikatsioone, mitte aga suurendada juhuslikult saadud üksikute väljaannete osa. Hea koostöö arenes vaadeldaval perioodil Inglismaa, Saksamaa, Nõukogude Venemaa ja Skandinaavia riikide ülikoolidega eelkõige nendel aladel, mille arendamisele pöörati Tartu Ülikoolis suuremat tähelepanu. Nendeks olid Eesti ja hõimurahvaste temaatikaga seotud uurimistööd ajaloo, keele- ja kirjanduse, etnograafia, meditsiini ja loodusteaduste valdkonnas.

Ülikooli raamatukogu ei olnud huvitatud vanema teatmekirjanduse ostmisest. Rahvus- ülikooli algaastatel annetati mitmel korral võõrkeelset teatmekirjandust. Kingitustena saabusid lugejate jaoks nii olulised “Encyclopedia Britannica” kui ka “Meyers Konversations Lexiconi” uuemad väljaanded. Friedrich Puksoo pidas teatmekirjanduse muretsemist tähtsaks nii kahekümnendatel aastatel kui ka hiljem. Teatmekirjandust osteti erinevates keeltes. Teatmeteoste komplekteerimine vähenes mõnevõrra kolmekümnendatel aastatel, kui igal erialal oli enamik esmavajadusi rahuldavatest raamatutest ostetud. Raamatukogu loobus nii mõnelgi korral teostest, millest olid olemas varasemad väljaanded.

Sihikindla komplekteerimistöö tulemusena kujunes raamatukogus juba rahvusülikooli esimese kümne aasta jooksul välja universaalse koostisega raamatuvara, mis rahuldas enamuse lugejate vajadustest. 1930. aastateks olid raamatukogus välja kujunenud kindlad komplekteerimise teed, laienenud ja kaasajastunud kirjanduse valik ning muutunud kirjanduse koostis. Raamatukogu mitmekülgne komplekteerimine nõudis nappide erialateadmiste ja väikese töökogemuse tõttu tollaegselt raamatukoguhoidjalt laia silmaringi ja majanduslikku mõtlemist. Igapäevaste ja otstarbekamate lahenduste otsimine kirjanduse muretsemisel eeldas raamatukogu juhatajalt F. Puksoolt ulatuslikke teadmisi ilmuvast kirjandusest ja orienteerumisoskust raamatukoguküsimustes. Hea koostöö ülikooli ja raamatukogu vahel ning õppejõudude osalemine komplekteerimistöös aitasid kaasa läbi- mõeldud ja tervikliku fondi kujunemisele.

RAAMATUKOGU JA RAAMATUKOGUHOIDJA INNOVAATILISES PROTSESSIS

Aili Norberg

Eesti Rahvusraamatukogu

Kujunevale infoühiskonnale on tunnuslik koos juhtimishierarhiate nivelleerumisega ka võimu kandumine järjest enam riigi käest info valdaja ja kommunikatsiooni võimaldaja (TV, raadio, andmebaasisüsteemide jt.) kätte. See asjaolu tähtsustab (riiklike) raamatukogude teatavat puhvri rolli inimese ja võimu vahel, sest just selle kanali kaudu tagatakse **kõigile** juurdepääs informatsioonile, mis on üks põhilisi inimõigusi.

Mõni aeg tagasi peeti Eesti Rahvusraamatukogus (RR) kõnekoosolek teemal "Mida ootab ühiskond raamatukogult?". Professor M. Lauristin defineeris sellel raamatukogu kui meediumi, kus informatsioon (laias tähenduses) pakitakse ümber suunatud teabeks, s.t. konkreetsele tarbijale teatud seoses vajalikuks paketi. Selleks, et rahuldada oma tarbijaskonna vajadusi relevantse, eesmärgistatud teabe järele, peavad raamatukogud omama juurdepääsu inforessurssidele, sealhulgas (ja selleks) võimalust kasutada tänapäevast infotehnoloogiat, ja seal peavad töötama haritud raamatukoguhoidjad, kes orienteeruvad ringleva informatsiooni sisus ja vormides ning tunnevad antud raamatukogu süsteemi, aga ka inforingluse metasüsteeme ning nende arengu seaduspärasusi (näit. hüpertextsüsteeme kui info organiseerimise vormi) ning täpset teadmist, millist teavet lugeja vajab.

Raamatukoguhoidja vajab teavet oma lugejast ja tema vajadustest. See teave lähtub ühelt poolt raamatukogu ühiskondlikest funktsioonidest, nn. sotsiaalsest tellimusest, aga samavõrd oma lugejaskonna individuaalsete vajaduste tundmisest. Lugejaskond kujuneb vastavalt raamatukogu komplekteerimis- ja teenindusprofiilile ning sõltub lugejate individuaalsetest vajadustest. Mida rohkem kattuvad raamatukogu komplekteerimisprofiil ja lugejate vajadused, seda pooli rahuldavam on tulemus. Et liikuda ideaali suunas, koguvad raamatukogud täiendavat teavet uurimistöö kaudu, analüüsivad statistikat, teevad vaatlusi ja küsitlevad lugejaskonda. Mõned näited sellest, mida on saadud lugejaküsitluse teel. Esitatav näitematerjal on võetud teadusraamatukogudes ja eelkõige RR-is kogutud uuringu- ja vaatlusandmeist (vt. diagramm 1, 2).

Diagrammidelt on näha, kuidas ollakse/ei olda rahul raamatukogu poolt pakutavaga ning millised lugejagrupid on enim rahul/rahulolematud. Suurim lugejaskonna rahulolematuse põhjus on kirjanduse või muude infoallikate puudumine. Harjumuspärane ja suure osas õigegi on seletada seda komplekteerimisraha vähesusega, kuid asjal on ka teine külg. Eestis on teadusraamatukogude komplekteerimisprofiilid jagatud vastavalt raamatukogude põhifunktsioonidele, mis võimaldab väiksemate kulutustega täpsemalt komplekteerida. Selle tööjaotuse järgi komplekteerib RR erialase teadusraamatukogu tasemel (s.t. võimalikult sügavalt ja ammendavalt) humanitaar- ja ühiskonnateaduste alast kirjandust, ning kunstikirjandust kui Eesti ainus kunstide teabekeskus. RR on küll universaalne raamatukogu, kuid komplekteerib paljudel aladel kirjandust jm. infoallikaid rahvaraamatukogu tasemel. Lugejad, kes seda ei tea, eeldavad, et RR-is on ka tehnika- ja loodusteaduste alane kirjandus komplekteeritud teaduslikul tasemel. Seda on aga õige nõutada vastavalt Tallinna Tehnika-

ülikooli ja Eesti Akadeemilisest Raamatukogust. Raamatukogu kohus on teavitada oma lugejaid ka sellest, kust vajalikku informatsiooni on kõige kergem leida. Vähene vastastikune informeeritus lugeja ja raamatukogu vahel tekitab jätkuvalt probleeme.

Lugejateenindusprotsessi harmoonilise kulgemise ja relevantse tulemuse saavutamise eest vastutab **raamatukoguhoidja**. Kes ta peaks olema? Kes ta on? Millised on tema probleemid ja probleemid temaga? Uuring RR-is 1996. aastal, mille materjalidest olid võetud eespool toodud näited, lubab väita, et ca 12% lugejaskonnast (sel ajal oli raamatukogus 100 000 lugejat) ei ole rahul teenindaja, teeninduskorralduse või teenindajast sõltuvate töötingimustega. See aga tähendab kogu lugejaskonnale laiendades umbes 12 000 rahulolematut lugejat!

RR-i personali ei ole viimastel aastatel eraldi uuritud. Ka ei ole raamatukogul praegu sõnastatud personalipoliitilist programmi. Uue raamatukoguhoone kasutuselevõtt, kultuurikeskuse kujundamine ja parlamendiraamatukogu käivitamine on neelanud nii palju jõudu ja tähelepanu, et iseendale tõsiselt ja hindavalt otsa vaatamiseks ei ole jäänud piisavalt aega.

Praegu tuleb suuremat tähelepanu pöörata personalipoliitikale, arendustegevusele ning täienduskoolitusele. Eriti aktualiseerib vajadust selle järele käimasolev **tehnoloogiline innovatsioon**, mis seab personali ette uusi, eriettevalmistust nõudvaid ülesandeid, rääkimata kiiresti muutuvast keele- ja elukeskkonnast. Olemasolev statistika pakub mõningast teavet Rahvusraamatukogu töötajaskonna funktsionaalsest ja hariduslikust jaotumusest.

Rahvusraamatukogus töötab praegu 525 inimest. Personal jaguneb laias laastus kaheks: raamatukogunduslikku personali on 358 inimest (68%) ning tehnilist ja majanduspersonali on 167 inimest (32%).

Käesolevas seoses huvitab meid eelkõige raamatukogunduslik personal. Raamatukogu põhifunktsioone kannab 19 osakonda, sh. direksioon — 13 inimest (3,6% raamatukogunduslikust personalist).

Kui vaadelda kogu personali hariduslikku seisundit, siis on kõrgkoolidiplomiga töötajaid 303 (58%), ülejäänud on kesk- või kesk-eriharidusega, kokku 222 (42%) (vt. diagramm 3).

Siiani on RR-i personal toime tulnud nii raamatukogutöö, laialdase kultuurharidustöö jt. eriülesannetega, mis sageli ei mahu klassikalise raamatukogutöö raamidesse. Seda aga Eestis siiani veel vastava palgaga ei kompenseerita. Palk aga ei ole ainult raha, see on ka tunnustuse mõõt. Tagajärg on, et paljud noored, võimekad, keeli oskavad ja arvutit tundvad inimesed lahkuvad raamatukogust. Raamatukogud on muutumas õppeasutusteks, kes koolitavad personali teistele organisatsioonidele ja eraettevõttele. Viimased kümme RR-ist lahkunud töötajat kuuluvad kahjuks just sellesse gruppi, põhjuseks — parema palgaga tööpakkumine.

Sellega seondub viimasel ajal ilmnev paradoksaalne olukord, kus üldise tööpuudusega paralleelselt eksisteerib ka (sh. raamatukogunduses) tööjõu puudus, kui on tarvis täita erioskusi nõudvaid ametikohti.

Mis puudutab personalipoliitika väljakujundamist, siis oleks RR-is vaja intensiivsemalt tegelda selle aluste läbitöötamisega nagu

- **töö analüüs ja personali hindamine**, et välja töötada **personali planeerimise** standardid kooskõlas Euroopa standarditega,

- määratleda personali **valiku printsiibid**, sh. kehtestada kvalifikatsiooninõuded raamatukogunduslikele ametikohtadele,
- määratleda personali **ümberõppe** vajadus ja võimalused,
- välja töötada personali **arendamise kavad**, sh. juhtivtöötajate reservi koolitus,
- sõnastada **palgapoliitika**, mis hõlmab nii lisatasude, preemiate kui hüvitiste maksmist.

Töötajate **täienduskoolitus**, mis RR-is on viimasel ajal intensiivselt arenenud osalt ka seoses uue infotehnoloogia juurutamisega, tähendab töötehnilist koolitust või personaliarendust sõltuvalt eesmärgist. Töötehnikat harjutatakse mingi konkreetse töö või ülesande täitmiseks vajalike oskuste ja vilumuste omandamiseks (näit. uue infotöölussüsteemi tööoperatsioonide tundmaõppimiseks). Personaliarendus lähtub organisatsiooni üldisematest tulevikuvajadustest ja on isiku seisukohalt orienteeritud rohkem karjäärile kui konkreetsele ametikohale. Organisatsiooni arengu seisukohalt tuleb hinnata **kraadihariduse** taotlejate arvu suurenemist viimastel aastatel, mis tähendab ka seda, et noored arengupotentsiaaliga inimesed seovad oma karjääritaotlused raamatukogundusega ning näevad RR-is kohta, kus seda realiseerida. Haritud personali arvukuse kasv on tugev baas ja stiimul kogu personali arenguks täienduskoolituse kaudu. Sellest sõltub omakorda lugejateeninduse ja -koolituse tase.

Raamatukogude personalikoolituse sisu ja vormid võivad olla väga erinevad sõltuvalt ka sellest, kas institutsioon on rahuliku arengu staadiumis või läbib innovaatilist protsessi. Uuendused on alati seotud raskuste ja probleemidega, eriti raamatukogu juhtivtöötajatele. Uuenduste sisseviimisel ei saa olla 100%-list informeeritust, tegutseda tuleb tõenäosuslikule teadmisele toetudes, mille realiseerumine sõltub väga suurel määral kogu kollektiivi arusaamisest sellest, mis toimub, usust selle tulemustesse ja soovist kaasa töötada. Seda on palju kergem saavutada avara maailmatunnetusega, hea üldharidusliku ettevalmistusega (keelteoskusega) ja erialaselt kompetentse personaliga.

Et määramatus muutuste tegemisel ei ületaks kriitilist piiri, tuleb protsess jagada allsüsteemideks, milleks innovaatika teoreetikud on välja töötanud mitmeid häid mudeleid. Nende kõigi olulisteks komponentideks on

- muutustele eelnevad uuringud,
- motivatsiooni loomine personalile ja
- personali ettevalmistamine muutusteks.

Viimatinimetatu tähendab ka raamatukogude personalile vajaliku koolituse andmist, kaasa arvatud selle erivormide — teadus- ja arendustegevuse näol. Juhtkond näitab oma suhtumist personali ettevalmistamisse uuenduste rakendamiseks sellega, kas ta peab koolituseks kasutatavat aega ja raha kuluks või investeeringuks.¹ Loodetavasti suudavad Eesti teadusraamatukogude juhid tagada raamatukogude sujuva ülemineku uuele infotöölus-tehnoloogiale, mis kindlustab raamatukogude arengu eesti ühiskonnale ootuspäraselt ja avarduvasse infokeskkonda sobivalt.

¹ Alas, R. Personali koolitamine — kas kulu või investeering // Ärielu. 1996. Nr. 12. Lk. 72.

Diagramm 1

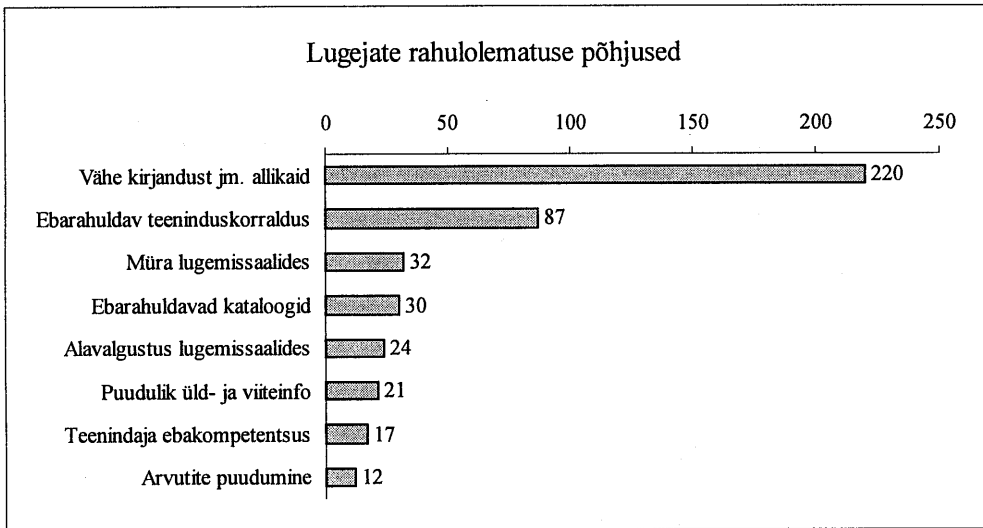

Diagramm 2

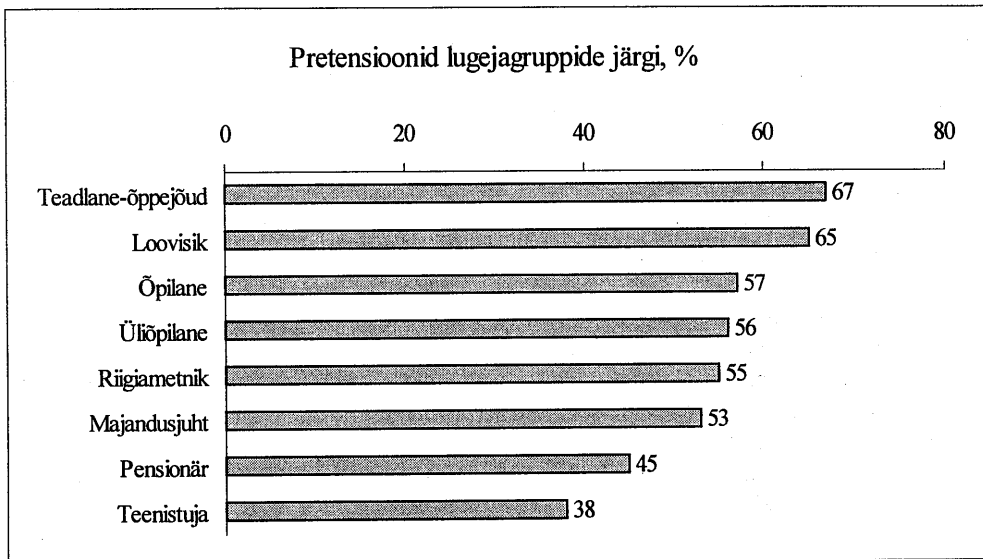
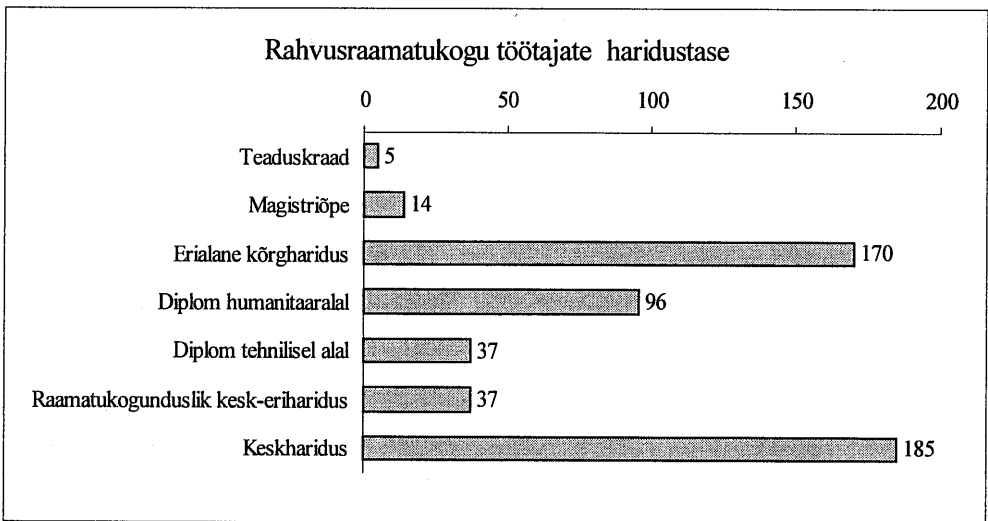

Diagramm 3

RAAMATUKOGUHOIDJA KUTSENÕUETEST

Aili Normak

Eesti Akadeemiline Raamatukogu

10. aprillil 1997. a. andis EV kultuuriminister käskkirja, millega ta moodustas uue raamatukoguhoidjate koolitusnõukogu ja kinnitas selle põhimääruse.

Raamatukoguhoidjate koolitusnõukogu on 13-liikmeline, sinna kuuluvad esindajad Tallinna Pedagoogikaulikooli infoteaduste osakonnast ja Viljandi Kultuurikolledžist, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingust, maakonna- ja linnaraamatukogudest, teadusraamatukogudest ja Kultuuriministeeriumist.

Koolitusnõukogu moodustati Kultuuriministeeriumi juurde nõuandva organina. Nõukogu tegevuse eesmärk on ettepanekute väljatöötamine raamatukogunduse ja infoteadus-alase koolituse aluste kujundamiseks, raamatukogutöötajate ühtsete kutsenõuete kehtestamiseks ning töötajate haridustaseme tõstmiseks. Eesmärgist lähtuvalt kujunevad nõukogu ülesanded:

- taseme- ja tööalase koolituse küsimuste koordineerimine õppeasutuste ja raamatukogude vahel,
- rahvusvahelise koostöö koordineerimine koolituse alal,
- õppeplaanide ja -programmide väljatöötamine, täiendamine ning vastavate uuringute ja rakendustööde vajaduse väljaselgitamine,
- raamatukogudele praktika- ja koolituskeskuste nõuete väljatöötamine,
- raamatukoguhoidjate kutseeksami sooritamiseks vajaliku õppetöö sisu ja mahu kindlaksmääramine,
- oma esindaja määramine kutseksamikomisjoni,
- taseme- ja tööalase koolituse perspektiivplaanide koostamine.

Tööd raamatukoguhoidjate kutsenõuetega alustas koolitusnõukogu esimene koosseis (praegune on kolmas) Evi Rannapi juhtimisel 1994. aastal. Töötati välja eraldi nõuete projektid rahva-, kooli- ja teadusraamatukogudele. Aastatel 1995–1996 koguti raamatukogudest nimetatud dokumentide kohta korduvalt arvamusi ja koolitusnõukogus toimus rida arutelusid. Viimane vastavateemaline mõttevahetus peeti koolitusnõukogu väljasõidukoosolekul Tartu Ülikooli Raamatukogus 10. juunil 1997. aastal, mil oli kõne all juba kultuuriministri määruse projekt kutsenõuete kinnitamise kohta. Praegusel hetkel võin öelda, et projekt on läbinud juriidilise ekspertiisi ja jõuab lähipäevil (kui mitte täna) ministri lauale allakirjutamiseks.*

---

* Teadusraamatukogude raamatukoguhoidjate kutsenõuded kinnitati kultuuriministri määrusega nr. 74, 02. dets. 1997. (Toim.)

Miks kutsenõudeid vaja on? Mida nendega reguleeritakse? Sellised olid peamised küsimused, mida esitati koolitusnõukogule tulnud kirjades. Ühel 1995. aastal peetud arutelul rõhutab Evi Rannap selliste dokumentide vajalikkust raamatukoguhoidja kutse prestiiži ja säilimise seisukohalt. Järgmine koolitusnõukogu esimees Marje Aasmets märgib, et nende kaudu saab määratleda ja avada raamatukoguhoidja kutse eripära, seda peamist, mille poolest ta erineb teistest kutsealadest. Kutsenõuetes loetletud valdkonnad peaksid olema aluseks koolitamisel, s.t. raamatukogunduse ja infoteaduse õpetamisel ja ka täiendõppe korraldamisel. Spetsialisti teadmiste ja oskuste vastavus kutsenõuetele on eelduseks töötamiseks raamatukogus nendel ametikohtadel, kus raamatukogunduslik eriharidus on vajalik.

Kultuuriministri määruse projektis, mille raamatukogudest saabunud ettepanekute ja koolitusnõukogus peetud arutelude seisukohti arvestades on kokku pannud nõunik Tiit Valm, esitatakse kutsenõuete üldised alused:

1. Raamatukoguhoidjate kutsenõuded esitavad üldised põhimõtted raamatukoguhoidjate kutseks vajalikule haridusele, üldistele ja raamatukogundusalastele teadmistele ja oskustele raamatukogutöö valdkondade kaupa eri tüüpi raamatukogudes.
2. Võttes aluseks vastava raamatukogutüübi raamatukoguhoidjate kutsenõuded, töötatakse igas raamatukogus välja ametikohtade kvalifikatsiooninõuded.
3. Ametikoha kvalifikatsiooninõuded määravad hariduse, staaži, üldiste ja raamatukogundusalaste teadmiste ja oskuste konkreetse taseme, mis tagavad tööülesannete täitmise antud ametikohal.

Vahekord kutsenõuete, kvalifikatsiooninõuete ja töölepingu lisana koostatava ametikirjelduse vahel on samuti olnud diskussioonide allikaks. Määruse projektis on see leidnud küllalt detailset selgitamist. Kutsenõuded on üldise sisuga, avavad põhilised tööloigud, neid tuleks arvestada ka eriala õpetamisel. Kvalifikatsiooninõuded on konkreetset, näiteks töötlusosakonna süstematiseerimise sektori vanemraamatukoguhoidja ametikohale esitavad nõuded. Kindla isikuga sõlmitud töölepingu lisana koostatud ametikirjeldus fikseerib konkreetset tööülesandet iga töötaja tasandil.

Küsimusi on tekitanud kutsenõuete määratlemise vajadus ja võimalus erinevate raamatukogutüüpide osas. Rahvaraamatukogude puhul tundub kõik olevat selge — kutsenõudeid on vaja, nende koostamine ei tekita probleeme. Märgitakse, et nõuete kehtestamine pakub mingil määral neile raamatukogudele kaitset — kohalikel omavalitsustel ja koolidel muutub võimatuks rakendada raamatukoguhoidjatena tööle isikuid, kes ei oma vastavat ettevalmistust; aitab tõsta nende raamatukogude mainet ja väärtustada raamatukoguhoidja elukutset.

Erinevaks peetakse olukorda teadusraamatukogudes. Ühes koolitusnõukokku laekunud arvamuses leitakse, et ammendavalt kõiki töövaldkondi kõikide teadus- ja erialaraamatukogude kohta tuua ei saa. Raamatukogud, nende ajalugu, suurus ja ülesanded on liiga erinevad. Soovitakse, et juhtkonnale jääks vaba otsustamise võimalus, mis valdkondi, millise põhjalikkusega ja missuguse ettevalmistusega spetsialiste kaasates raamatukogu välja arendab. Teine seisukoht on, et teadusraamatukogudes on terve rida ametikohti, kus töö iseloom eeldab konkreetse eriala või ainevaldkonna väga head tundmist. Reeglina on

sellistele ametikohtadele teretulnud vastava eriala spetsialistid. Selliste spetsialistide puudumisel peab raamatukogunduslikku haridust omav raamatukoguhoidja lisaks oma kutsele omandama teise eriala (keemia, meditsiin, patendindus jne.) põhiteadmised.

Arvan, et erinevused teadusraamatukogude vahel ja ametikohtadele esitatavad erinevad nõudmised ei peaks olema takistuseks kutsenõuete kinnitamisel, jääb ju raamatukogudele vabadsus nõuetes esitatu rakendamisel, aga teatud ühtsete aluste olemasolu on minu arvates ainult positiivne. Tööprotsessid on raamatukogudes laias laastus siiski sarnased, erinevaid aktsente, mis tulenevad lugejate kontingendist, raamatukogu profiilist või muust taolisest, saab arvestada konkreetsele ametikohale esitatavates nõuetes.

Eelmainitud määruse projekt sisaldab kutsenõudeid kolme raamatukogutüübi tarvis — need on teadus-, rahva- ja kooliraamatukogud. Nõuded on esitatud valdkonniti: kogude kujundamine, kogude korraldamine, teavikute töötlemine, teenindus, üldsussuhted, juhtimine, uurimistöö. Valdkondade nõuded eri tüüpides on erineva sügavuse ja ulatusega.

Haridusena nähakse teadusraamatukogudes ette raamatukogunduslikku, infoteaduste või **muu eriala** kõrgharidust või rakenduslikku kõrgharidust. Sellest nähtub, et välistatud pole võimalust, et teadusraamatukogus võib töötada suvalist kõrgharidust omav isik, kui ta vastab konkreetse ametikoha kvalifikatsiooninõuetele. Rahva- ja kooliraamatukoguhoidjatele kohaldatakse nõue omada raamatukogunduslikku või sellega võrdsustatud muu eriala haridust vastavalt ametikoha kvalifikatsiooninõuetele. Muu kõrgharidus võrdsustatakse raamatukogunduslikuga pärast kutseeksami edukat sooritamist.

INFOPROFESSIONAALI KOOLITUS JA RAHVUSVAHELISED ERIALAORGANISATSIOONID

Aira Lepik

Tallinna Pedagoogikaülikool

Raamatukogu- ja infoalane haridus rahvusvaheliste erialaorganisatsioonide programmides ja projektides

Erialahariduse arendamine on rahvusvaheliste erialaühenduste üheks oluliseks tegevusvaldkonnaks.¹ Mitmete rahvusvaheliste erialaühenduste struktuuris on otseselt raamatukogu- ja infotöötajate koolituse ja täienduskoolitusega tegelevaid seksioone ning komiteesid ning järgnevalt tutvustataksegi suuremate rahvusvaheliste erialaühenduste IFLA (*International Federation of Library Associations and Institutions*) ja FID-i (*International Federation for Information and Documentation*) tegevust raamatukogu- ja infoalases hariduses ja koolituses.

IFLA² koosneb seitsmest osakonnast, kuhu kuuluvad seksioonid ja ümarlauad. Raamatukogu- ja infotöötaja koolituse probleemidega tegelevad hariduse ja teadusuuringute osakonna (*Division of Education and Research*) hariduse ja koolituse seksioon (*Section on Education and Training*) ning täienduskoolituse ümarlaud (*Round Table on Continuing Professional Education*).

Põhjalikumalt peatun hariduse ja koolituse seksiooni tegevusel järgnevatel põhjustel: Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing (ERÜ) on hariduse ja koolituse seksiooni liige ning alates 1991. aastast on ERÜ-l ning seeläbi ka Eesti raamatukogundusel esindaja seksioonis. Aastatel 1991–1995 oli seksiooni alalise komitee korrespondentliige TPÜ infoteaduste osakonna professor Evi Rannap, sama osakonna õppejõud Aira Lepik valiti alalise komitee liikmeks järgmiseks perioodiks, aastateks 1995–1999. Käesoleva aasta IFLA aastakoosolekul valiti A. Lepik hariduse ja koolituse seksiooni sekretäriks ja infokoordinaatoriks (*Secretary and Information Coordinator*) aastateks 1997–1999.

Seksioon on oma 224 liikmega IFLA kolmekümne kolme seksiooni seas suuruselt viiendal kohal. Seksiooni alalises komitees (*Standing Committee for the Section on Education and Training*) on 17 liiget 14-st riigist.

Hariduse ja koolituse seksiooni tegevus aktiveerus 1970-ndatel aastatel, mil 1977. aastal sai seksiooni juhiks hilisem IFLA president Hans-Peter Geh. Seksioon kandis

¹ Lepik, A. Infoteaduse eriala Tallinna Pedagoogikaülikoolis: traditsioonid ja võimalused // Infofoorum. Nr. 1. — /Online/ Available HTTP: <http://www.tpu.ee/~i-foorum/air.htm> [28. november 1997]

² International Federation of Library Associations and Institutions. — /Online/ Available HTTP: <http://www.nlc-bnc.ca/ifla/home.htm> [28. november 1997]

1986. aastani nimetust *Section on Library Schools and Other Training Aspects* ning olulisemad projektid 1970-ndatest aastatest on raamatukogukoolide standardid, mis kinnitati 1976. aastal õppekavade ühtlustamiseks rahvusvahelisel tasandil (*Standards for Library Schools*) ning erialase kvalifikatsiooni põhisuundade arendamise projekt "Guidelines for Equivalence and Reciprocity of Professional Qualifications". Ülevaate saamiseks koolitusvõimalustest raamatukogunduses avaldas seksioon 1985. aastal teatmeteose "International Guide to Library and Information Science Education", mille vahendusel on võimalik saada teavet 500-st koolitusprogrammist.

IFLA hariduse ja koolituse seksiooni keskmise kestvusega programm aastateks 1998–2001 (*Medium Term Programme*) fikseerib seksiooni tegevuse eesmärgina raamatukogu- ja infoalase hariduse ja koolituse eriaspektide uurimise, analüüsimise ja arendamise. Seksioonis on tegevad raamatukogu- ja infoalast haridust andvad spetsialistid eriala(üli)-koolidest, praktikud ning raamatukogudes koolituse ja väljaõppega tegelevad spetsialistid. Seksioon juhindub oma tegevuses põhimõttest, et vaid sobivalt ja asjakohaselt haritud, adekvaatselt koolitatud, jätkuvalt täienduskoolituses osalev professionaal on eeltingimuseks tulemuslikule infoteenindusele.

Seksiooni eesmärgid aastateks 1998–2001 on:

- edendada rahvusvahelist koostööd raamatukogu- ja infotöötajate põhi- ja täiendus- koolituses nii koolitaja kui praktikute ühistevuses;
- kinnitada raamatukogu- ja infotöötajate professionaalset staatust läbi rahvusvaheliselt tunnustatud erialakvalifikatsiooni nõuete koostamise;
- toetada ning arendada olemasolevat ülemaailmset raamatukogu- ja infoalase hariduse teatmikku "World Guide to Library Archive and Information Science Education";
- toetada ja arendada olemasolevat ülemaailmset raamatukogu- ja infoalaste terminite mitmekeelset leksikoni;
- pakkuda professionaalse arengu võimalusi raamatukogu- ja infoalase koolitusega tegelevatele spetsialistidele arengumaades;
- levitada informatsiooni innovatiivsetest õppekava arengutest ja loovatest koolitusmeetoditest ning õppematerjalidest;
- hoolitseda uue erialase arengu eest, et ergutada professionaale uutele teadmistele, oskustele ja kompetentsusele.

Hariduse ja koolituse seksiooni peamised projektid lähiaastateks on:

- erialase terminoloogia seletussõnaraamatu koostamine: käesolevaks ajaks on valminud andmebaas, mis sisaldab 52 000 erialast ingliskeelset terminit ja sõnaseletust saksa, hispaania, prantsuse ja hollandi keeles;
- raamatukogu- ja infoalases koolituses kasutatavate õppekavade statistiline analüüs, mis peaks edaspidi kaasa aitama õppekavadele standardite kehtestamisele;
- IFLA-s 1976. aastal vastu võetud raamatukogunduskoolide õppekavade standardite kaasajastamine;
- inimressursside kasutamine ja juhtimine raamatukogu- ja infotöös: *workshop*'i läbi viimine Ladina-Ameerikas.

Hariduse ja koolituse sektsiooni avatud foorum (*open forum*) toimub IFLA 64. aastakonverentsil Amsterdamis augustis 1998, mis pühendatud peateemale "Informatsiooni ja kultuuri teelahkmed" ("On Crossroads of Information and Culture"). Seal jätkatakse 1997. aasta IFLA aastakonverentsil alustatud temaatikaga "Raamatukogu- ja infoalane haridus ja elektrooniline keskkond" ("Library/Information Science Education and the Electronic Environment"). Amsterdamis avatud foorumiks on välja valitud ettekanded, kus tõstatatud temaatikat käsitlevad õppejõud Iisraelist, Eestist (kavva on võetud Sirje Virkuse ettekanne "A Conceptual Model for Designing and Delivering Distance Education in Library and Information Science Education in Estonia"), Indiast ja Ühendkuningriigist.

1997. aastal osales IFLA aastakoosolekul ja -konverentsil Kopenhaagenis rekordarvuline raamatukogu- ja infotöötajate delegatsioon Eestist — 41 osavõtjat. Hariduse ja koolituse sektsiooni korraldatud avatud foorumil esines ettekandega infoteaduste osakonna dotsent Sirje Virkus teemal "Education and Training of Librarians and Information Professionals in the Networked Environment". Sektisiooni *workshop*'il Taani Kuninglikus Raamatukogu- ja Infoteaduste Koolis (*The Royal School of Library and Information Science*) ettekandega teemal "Library and Information Degrees: Traditions and Development in Estonia" esines raamatukogunduse õppetooli professor Aira Lepik.

1986. aastal moodustati sektsiooni juurde täienduskoolituse ümarlaud (*Continuing Professional Education Round Table/CPERT*), et enam keskenduda raamatukogu- ja infotöötajate täiend- ja ümberõppe probleemidele. Täienduskoolituse ümarlaud tegeleb tulemuslikult raamatukogu- ja infotöötajate pidevõppe erivaldkondadega ja koostöös kasutajakoolituse ümarlauaga (*Round Table on User Education*) ka raamatukogu- ja infoteenuste kasutajate koolituse vajaduse ja võimaluste selgitamisega. Täienduskoolituse ümarlaua laiahaardelisemateks ettevõtmisteks on infoprofessionaali täienduskoolituse probleemide analüüsimiseks korraldatavad maailmakonverentsid. III maailmakonverentsil "Human Development: Competencies for the Twenty-First Century" 1997. aasta augustis Kopenhaagenis oli esindatud ka Eesti — ettekannetega esinesid Aili Norberg ja Krista Talvi Eesti Rahvusraamatukogust ning Aira Lepik ja Sirje Virkus TPÜ infoteaduste osakonnast.³

Rahvusvahelise Dokumentatsiooni Föderatsiooni struktuuris on komiteed ning huvigrupid.⁴ Hariduse ja koolituse komitee (*Education and Training Committee*) edendab koostööd rahvuslike ja rahvusvaheliste erialaorganisatsioonide vahel, kus tegeldakse raamatukogu- ja infotöötaja hariduse probleemidega. Komitee adresseerib oma tegevuse mitte ainult haridustöötajatele, vaid ka poliitiliste otsustuste tegijatele, praktikutele, uurijatele, juhtidele ning kõigile, kes tegelevad otsustuste vastuvõtmisega infojuhtimise valdkonnas.

Koostöös Erialaraamatukogude Assotsiatsiooniga (*Special Libraries Association*) on huvipakkuvaks FID/ET projektiks nn. raamatukogukooli adopteerimise projekt "Adopt a Library School", mille käigus püütakse kehtestada koostöösuhteid erineval arengutasemel raamatukogukoolide vahel üle kogu maailma. Projekt algatati 1993. aastal ning käesoleval

³ Human Development: Competencies for the Twenty-First Century // Papers from the IFLA CPERT Third International Conference on Continuing Professional Education for the Library and Information Professionals / Ed by P. L. Ward & D. E. Weingand. München: Saur, 1997.

⁴ The FID Knowledge Forum. Major programme Areas. — /Online/ Available HTTP: <http://www.db.dk/FID/Projects/> [28. november 1997]

ajal on enamik adopteeritud raamatukogukoole Ida-Euroopast ja Aasiast, projekti loodetakse laiendada ka Aafrikasse ja Ladina-Ameerikasse.⁵

Mitu olulist probleemi, millega raamatukogu- ja infotöötaja hariduses ja koolituses arvestada tuleb, tõstatati 1996. aasta oktoobris Austrias Grazis toimunud FID/ET seminaril "Working and Learning in a Networked Electronic Environment". Seminaril käsitletud on lähemalt analüüsinud TPÜ infoteaduste osakonna elektroonilise ajakirja "Infofoorum" 2. numbris nimetatud seminaril ettekandega esinenud infoteaduste osakonna dotsent S. Virkus.⁶

FID huvigrupp, kus tegeldakse kaasaegse infoprofessionaali koolitusvajaduse ja kompetentsusega, kannab nimetust FID/MIP (*Special Interest Group of the Modern Information Profession*). FID/MIP tegevusest antakse põhjalikum ülevaade käesoleva kirjutise viimases osas.

Raamatukogu- ja infoalase haridusega tegelevad erialaorganisatsioonid

Lisaks rahvusvahelistele erialaorganisatsioonidele, kus raamatukogu- ja infoalase hariduse ja koolituse probleemid moodustavad vaid osa organisatsioonis tehtavast, on rida regionaalseid ning üleriiklikke organisatsioone, mille tegevus on otseselt pühendatud raamatukogu- ja infotöötaja hariduse eriaspektidele.

Käesolevas kirjutises peatutakse alljärgnevalt lühidalt Euroopas tegutsevatel organisatsioonidel EUCLID (*European Association for Library & Information Education and Research*), BOBCATSSS ja BAILER (*British Association for Information & Library Education and Research*) ning Ameerika Ühendriikides tegutseval ALISE-I (*The Association for Library and Information Science Education*).

BAILER on asutatud 1992. aastal seni tegutsenud erialakoolitusega tegelevate osakondade juhatajate ühenduse ABLISS (*The Association of British Library and Information Schools*) alusel. BAILER-i tegevuses osalevad kõigi seitsmeteistkümne Ühendkuningriigi ja Iiri Vabariigi raamatukogu- ja infotöötajate haridusasutuste õppejõud ja teadurid. Ühenduse eesmärgiks on enam teadvustada raamatukogu- ja infotöötajate koolituse küsimusi läbi koolituse ja praktika seoste, tegutseda foorumina avalikkuse jaoks, kus arutatakse ja otsustatakse raamatukogu- ja infotöötajate koolitusega seonduvaid põhimõttelisi küsimusi, luua ja arendada koostööd teiste erialaharidusega tegelevate institutsioonide ja ühendustega Euroopas ja kogu maailmas. BAILER kontsentreerub oma tegevuses seega õppekava arendamisele, uurimuste temaatika koordineerimisele ning tulemusliku teabevahetuse kujundamisele erialakoolituse, raamatukogu- ja infotegevuse praktika ja erialaavalikkuse vahel. BAILER-i struktuuris on alaosadena huvigrupid (*Special interest groups*), kus tegeldakse õppekava arenguvajaduste uurimisega teabejuhtimise kaasaegsete probleemide ja infopoliitika aspektidest.⁷

---

⁵ Adopt a Library School. — /Online/ Available HTTP: <http://www.db.dk/FID/Projects/> [28. november 1997]

⁶ Virkus, S. Informatsiooni globaliseerimine: infovõrkudega infoühiskond // Infofoorum. Nr. 2. — /Online/ Available HTTP: [HTTP://www.tpu.ee/~i-foorum/fid.htm](http://www.tpu.ee/~i-foorum/fid.htm) [28. november 1997]

⁷ British Association for Information & Library Education and Research. — /Online/ Available HTTP: <http://epip.lut.ac.uk/bailer/> [28. november 1997]

Raamatukogu- ja infoteadusealase Hariduse ja Uuringute Euroopa Assotsiatsioon EUCLID loodi 1991. aastal Saksamaal Stuttgartis.⁸ Tolleaegsed muutused Ida-Euroopa poliitikas, sotsiaal- ja majandussfääris eeldasid raamatukogude ja teiste infoasutuste rolli teisenemist ning ka raamatukogundushariduse teisenemist. Tekkis vajadus tegevust koordineeriva ja ühtlustava piirkondliku organisatsiooni järele, millel oleksid kohustused nii Euroopa Liidu liikmete kui kogu Euroopa ees. Põhikirja kohaselt on EUCLID sõltumatu ühiskondlik mittetulunduslik organisatsioon, mille ülesanne on arendada koostööd raamatukogu- ja infoteadusealase hariduse ning teadustöö arendamiseks Euroopas. Selle eesmärgi saavutamise tingimusteks on eelkõige õppekavade täiendamine ja erialase ettevalmistuse ühtlustamine.

EUCLID liikmeskond, mis koosneb 18 riigi tegevliikmetest ja kahe väljaspool Euroopat asuva riigi korrespondentsliikmetest, moodustab koostöövõrgu — assotsiatsiooni liikmetel on ülevaade raamatukogu- ja infoteaduse arengusuundadest nii oma riigis kui ka rahvusvahelises ulatuses läbi infolehe ning ajakirja "Education for Information". EUCLID nõukogu, kuhu kuuluvad assotsiatsiooni liikmete esindajad, kohtuvad senise tegevuse analüüsimiseks ja edasise kavandamiseks Amsterdams 1998. aasta augustis IFLA 64. aasta-konverentsil IFLA hariduse ja koolituse sektsiooni korraldataval *workshop*'il.

Täheühend BOBCATSSS ("bobcat" on inglise keeles punailves) tähistab Euroopa juhtivate raamatukogu- ja infoteadusealaste õppeasutuste ühendust ning on tuletatud ühenduse loonud õppeasutuste asukohalinnade algustähtedest. BOBCATSSS-i kuulusid tema asutamisel 1993. aastal Budapesti, Oslo, Barcelona, Kopenhaageni, Tampere, Sheffieldi, Stuttgarti ja Sombathely erialakoolitusega tegelevad institutsioonid. Täna on liitunud Tallinnas, Moskvast, Harkovist ja Sofias asuvad ülikoolid. Iga aasta jaanuaris korraldab BOBCATSSS sümpoosioni, mis on kujunemas arvestatavaks teadusürituseks raamatukogu- ja infoprofessionaalide hinnanguil. Sümpoosioni korraldavad erialatudengid, kelle jaoks on see oluline kogemus ja võimalus rahvusvahelise raamatukogu- ja infovaldkonna teadusürituse kavandamisel ja läbiviimisel.⁹

ALISE seob oma tegevuses nii organisatsioone kui üksikisikuid, kes tegelevad raamatukogu- ja infotöötajate erialakoolitusega Ameerika Ühendriikides ja Kanadas.¹⁰ ALISE tegevuses arvestatakse oluliselt Ameerika Raamatukogude Assotsiatsiooni (*American Library Association/ALA*) akrediteerimise komitee (*Committee on Accreditation*) seisukohtadega raamatukogu- ja infotöötajate koolitusega tegelevate institutsioonide tegevuse analüüsimisel ja hindamisel. Ameerikas ja Kanadas (samuti ka Ühendkuningriigis) on raamatukoguühing loonud erialahariduse ühtlustamise huvides akrediteerimissüsteemi, mis hindab haridusasutuse tööd lõpetanute töövõimekuse kaudu raamatukogudes. ALISE-s on tegevad enamasti ALA poolt akrediteeritud raamatukogukoolid ning akrediteerimisega seonduv moodustab ALISE tegevusest olulise osa.

⁸ European Association for Library & Information Education and Research. — /Online/ Available HTTP: <http://www.elt.sk/euclid/> [28. november 1997]

⁹ Organisation of Library and Information Schools. — /Online/ Available HTTP: <http://www.info.uta.fi/informaatio/bobcatsss.html> [28. november 1997]

¹⁰ The Association for Library and Information Science Education. — /Online/ Available HTTP: <http://www.si.umich.edu/ALISE/> [28. november 1997]

ALISE struktuuris on 19 huvigruppi (*Special interest groups*), kus keskendutakse raamatukogu- ja infoalase hariduse erinevatele aspektidele. Nii näiteks on huvigrupid uutele õppejõududele, dekaanide, juhatajate ja projektijuhtide asetäitjatele, osakoormusega õppejõududele, doktorantidele ning samas ka pensioneerunud õppejõududele. ALISE struktuuris on nn. õpetatavatest ainevaldkondadest tulenevad huvigrupid nagu näiteks raamatukogude ajalugu ja raamatukogude lasteteenindus, oma osa on leidnud õpetamismeetodite analüüsimisega tegelev huvigrupp.

ALISE annab välja ajakirja "Journal of Education for Library and Information Science Education (JELIS)", regulaarselt ilmub assotsiatsiooni tegevuse statistiline aruanne ja liikmeskonna teatmik.

Infoprofessionaali kompetentsus ja koolitusvajadus: rahvusvahelisi uurimisprojekte

Raamatukogu- ja infotöötajad seisavad kaasajal oluliste muudatustega silmitsi — neid muudatusi tingivad informatsiooni säilitamise ja vahendamise kandumine seni oluliselt paberikandjalt elektroonilisele kandjale ning uuenenud töökorraldus, mis eeldab ja nõuab raamatukogu- ja infotöötajatelt senisest enam juhtimis-, äritegevuse ja infotehnoloogia tundmise ja kasutamise oskusi.

Rahvusvaheliste uurimisprojektide seas paistavad just 1990-ndatel aastatel silma sellelaadsed uuringud, kus tänapäeva infotöötajate kutsenõuded, nende dünaamika ja vastavus muutuvale teabeühiskonnale on uurimisaineks. Alljärgnevalt tutvustatakse lühidalt Rahvusvahelises Informatsiooni ja Dokumentatsiooni Föderatsioonis (*International Federation for Information and Documentation*) ja Erialaraamatukogude Assotsiatsioonis (*Special Libraries Association/SLA*) läbiviidud uuringute tulemusi.¹¹

FID-i kaasaegse infoprofessionaali huvigrupi uuring (*Modern Information Professional/MIP*), mille tulemusi tutvustati 1996. aasta oktoobris Austrias Grazis toimunud FID/ET seminaril "Working and learning in a networked electronic environment", pakub mõtlemapanevat teavet kaasaegse info- ja raamatukogutöötaja rollist ja kutsenõuetest tänapäeva ühiskonnas. Uurimuse tulemused baseeruvad 31-st riigist saadud 2618 raamatukogu- ja infotöötaja arvamustele, mille põhjal on võimalik kaardistada ka põhisuundumusi ja -tulemusi.¹²

Oluliseks peetakse teabe edastamise oskust otsustuste vastuvõtjatele ehk nõ. võtmeisikutele organistasioonis, seejuures peetakse olulisimaks teabe edastamise kiirust, selgust, täpsust, relevantsust ja ajastatust. Suurimaks muutuseks infotöötaja elukutses viimase viie aasta jooksul peetakse kõiki tehnoloogiaga seonduvaid eriaspekte, mis mõjutavad otseselt või kaudselt infoprofessionaali tulemuslikku tegevust. Karjääri planeerimise eeldustena nimetati taas infotehnoloogia võimaluste oskuslikku kasutamist ning turundus- ja ärialaseid

---

¹¹ Special Libraries Association. — /Online/ Available HTTP: <http://www.sla.org/> [28. november 1997]

¹² FID/MIP Results of FID's Survey of the Modern Information Professional. — /Online/ Available HTTP: <http://fid.conicyt.cl:8000/mipindex.htm> [28. november 1997]

teadmisi. Oluliseks peeti ka kriitilise mõtlemise arendamist ning kommunikatsioonioskusi, finants-, projekti- ja infojuhtimist ning aruandlusoskust. Takistustena karjääri tegemisel nähti eelkõige erialahariduse puudulikkuses või akadeemilise kraadi puudumises, kuid ka soost, east ja perekonnaseisust ning majanduslikest takistustest tulenevast. Nimetati ka raamatukoguhoidja *image't* kui karjääri takistavat faktorit ning konkurentsi teabe hankija (*information provider*) ja infotehnoloogia vahel.

Erialaraamatukogude Assotsiatsiooni kompetentsuse komitee (*Special Committee on Competencies*) moodustati assotsiatsiooni juurde 1990-ndate aastate keskel, et saada ülevaade erialaraamatukogude töötajate professionaalse eetika, standardite ning erialase täiendõppe vajaduste valdkonnas. 1996. aasta mais esitas komitee SLA Direktorite Nõukogule (*Special Libraries Association Board of Directors*) dokumendi, milles tutvustatakse erialaraamatukogus töötavate infoprofessionaalide kompetentsusnõudeid 21. sajandi künnisel. Erialakoolituse probleemid on SLA-s olnud aktuaalsed juba alates 1923. aastast, mil loodi koolituse komitee (*Training Committee*), kuid 1996. aastal koostatud dokument "Competencies for Special Librarians of the 21st Century" on seni põhjalikem ülevaade selles valdkonnas. Selles dokumendis on kompetentsust vaadeldud nii professionaalsest kui ka isiksuslikust aspektist. Oluliseks peetakse informatsiooni vahendamiseks vajalikke teadmisi ja oskusi ning teadmisi, mis on vajalikud, et informatsiooni oleks võimalik vahendada. Infotöös on isiksuslikest omadustest olulisimad suhtlemisoskus, teenindusvalmidus, loovus, entusiasm, meeskonnatöö oskused ning võime keskenduda pidevale enesetäiendamisele.¹³

Infoprofessionaali võimalused on kaasajal peaaegu ammendamatud, sest teave on muutunud oluliseks ühiskonnale tervikuna. Kiire areng on kaasa toonud muutused infotöötajate töömeetodites ja -ülesannetes ning samas ka viisides, kuidas ja miks teavet kasutatakse. See eeldab, et info- ja raamatukogutöötajad peavad olema piisavalt haritud, et arendada ja võimaldada kaasaegsete infosüsteemide kasutamist. Traditsiooniline raamatukogu- ja infotöötaja võtmeroll — olla vahendaja kasutaja ja infovajaja vahel — küll säilib, kuid muutuv infomaastik eeldab siinjuures eriti pädevat ja arenemisvõimelist infovahendajat. Raamatukogu- ja infotöötaja koolitusest ja haridusest oleneb paljuski tulemuslik teave, mida eri tasanditel otsustusteks vajatakse. Raamatukogu- ja infotöötajate koolitajad peavad silmas pidama suundumusi ja tagama kaasaegse koolituse infoprofessionaalile, kelle teenuseid vajavad 21. sajandi otsustajad.

¹³ Competencies for Special Librarians of the 21st Century / Ed by B. M. Spiegelman. Washington: Special Library Association, 1996.

AVASTATUD VIGU

“Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamatusse 1996” on sattunud vigu, mis siinkohal korrigeeritakse:

Õige on:

Lk. 15, rida 19–21

Normist madalam relatiivne õhuniiskus ja kõrgem temperatuur olid jaanuaris. Oktoobri lõpus oli raamatukoguhoone kütetorustiku remondi tõttu kuus päeva kütmata.

Lk. 34

Kokku:	11 572	377 565
---------------	--------	---------

Lk. 35

	Kokku:	131 686
--	---------------	---------

Lk. 37

Kokku:	920 160	274 030	1 194 190
---------------	---------	---------	-----------

Lk. 45, rida 25

Laidla, L.

Lk. 61, rida 24

Kalju Kill Kask

Lk. 62, rida 10

Tiiu Fahrutdinova

Lk. 62, rida 26

Kristina Pai

Lk. 63, rida 19

Liina Jürimaa

Toimetaja Rein Saukas

TARTU UNIVERSITY LIBRARY

YEARBOOK

1997

S u m m a r y

FOREWORD

The yearbook of Tartu University Library has reached its third volume, but only this time, an English Summary is added to the text. The Yearbook '97 consists of the following subdivisions:

- 1) Annual Report, containing the text and supplementing appendices (tables, statistics, lists, etc.);
- 2) Statutes of the Library;
- 3) Development Plan of the Library for 1998–2002;
- 4) Photos of library events in 1997;
- 5) *Personalia* — short articles accompanied with photos to celebrate the anniversaries of library staff members, and obituaries;
- 6) List of Donations, the main part of which is an excerpt from the donations register of the library “Liber daticus Bibliothecae Universitatis Tartuensius” (donations register has been maintained during almost the whole history of the library);
- 7) Papers written by the staff members of the university library and of other Estonian libraries, which mainly have been presented at library seminars and conferences.

General information about the library can be found on the library homepage in Estonian, English and German, <http://www.utlib.ee>

ANNUAL REPORT 1997

Contents of the Annual Report in Estonian

- I. General
- II. Staff
- III. Acquisitions
- IV. Cataloguing
- V. Bibliographies
- VI. Collections management
- VII. User services
- VIII. User training
- IX. Research
- X. Publishing
- XI. Co-operation with Estonian libraries
- XII. International co-operation
- XIII. Library committees, councils and boards
- XIV. Continuous learning of the staff

SUMMARY

- XV. Trade Union
- XVI. About working conditions and major renovations

A p p e n d i c e s

- I. Collections (by ISO 2789)
- II. Collections (by item count)
- III. Acquisitions in 1993–1997 (by item count)
- IV. Acquisition sources in 1997 (by ISO 2789)
- V. Acquisitions (statistics)
- VI. Use of acquisition sums in 1995–1997
- VII. Electronic databases (by Dec. 31, 1997)
- VIII. Growth of the collections
- IX. Cataloguing of periodicals in 1994–1997
- X. Bibliography files (by Dec. 31, 1997)
- XI. Electronic databases created in the library (by Dec. 31, 1997)
- XII. Structure of library users (by Dec. 31, 1997)
- XIII. User services (statistics)
- XIV. Loans (counted by staff)
- XV. Restoration and conservation (statistics)
- XVI. Exhibitions and user events (statistics)
- XVII. Exhibitions
- XVIII. User activities in the library
- IXX. Publications
- XX. History of Tartu University Library 1802–2002. Project for a monograph
- XXI. Articles, bibliographic lists and news articles published by staff
- XXII. Electronic publications by staff
- XXIII. Presentations made by staff
- XXIV. Lectures and lecture courses held by staff
- XXV. Conferences, seminars, meetings
- XXVI. Business trips and travels abroad
- XXVII. Rapports on business trips and travels abroad
- XXVIII. Structure of the library and the list of staff (Jan. 1, 1997 – Dec. 31, 1997)
- XXIX. Distribution of job positions by departments (by Dec. 31, 1997)
- XXX. List of librarians by seniority (by Dec. 31, 1997)
- XXXI. List of librarians by age (by Dec. 31, 1997)
- XXXII. List of staff members with higher education, by specialities (by Dec. 31, 1997)
- XXXIII. List of staff members with academic degree (by Dec. 31, 1997)
- XXXIV. Members of ELA (by Dec. 31, 1997)
- XXXV. News

I. General

According to its statutes, adopted in 1997, Tartu University Library (founded in 1802) is operating as a national library and a state universal research library. In the structure of Tartu University, the library reports to the First Vice-Rector's Office.

Director Peeter Olesk, Deputy Director Toomas Liivamägi, and Managing Director Heiki Epner filled administrative positions of the library.

More important landmarks in library activities in 1997:

1) According to the Law of Research and Institutional Development Activities of the Republic of Estonia, the library was registered as a Research and Development Institution;

2) University Council adopted the Statutes and the Development Plan of Tartu University Library for 1998–2002;

3) According to the Statutes, the renewed Library Council, which is mostly made up of the representatives of faculties, and the Council of Methodology, gathering staff members of the library to deal with the problems of librarianship, started working;

4) The Law of Legal Deposit Copies of the Republic of Estonia became effective, and the library started receiving two free copies of all materials published in Estonia.

During the whole year of 1997, the library made preparations for the implication of an integrated library system INNOPAC. An electronic book security system was applied, the reading-room collections on open shelves were in great part renewed (from now on all new publications, which arrive in the library, will remain in the reading-rooms for some time), user data were entered into a database, the rules of home loans were revised, etc. INNOPAC will in full be implied in 1998.

II. Staff

As of Dec. 31, 1997, the number of job positions in the library was 293,25 (331 staff members). The number of professional job positions was 223,75 (249 staff members), that of technical services positions was 16,75 (20 workers), the number of managing staff positions was 52,75 (62 workers). 40 people of professional staff have higher education in librarianship; five librarians have an academic degree.

III. Acquisitions

Acquisition sums for 1997 were 7.24 million Estonian Krons. Acquisitions of the year are summed up in the Table.

SUMMARY

Table

	01.01.1997	Acquisitions	Withdrawals	12.31.1997
Books (No of copies)	2 667 991	27 646	32 849	2 662 788
Serials	582 651	11 657	416	593 892
incl. journals (Compl. sets)	165 818	3 751	416	169 153
newspapers (Compl. sets)	3 916	1 185	–	5 101
Serials (No of copies)	412 917	6 721	–	419 638
Cartographic documents	3 121	1 950	–	5 071
Printed music documents	3 194	61	–	3 255
Graphic documents	47 334	306	–	47 640
incl. art collection	14 309	46	–	14 355
photo collection	18 112	260	–	18 372
photos in manuscript coll.	14 913	–	–	14 913
Manuscripts	27 347	839	–	28 186
Small prints	56 711	2	–	56 713
Audio documents	12 562	1 206	–	13 768
Electronic documents	5 405	183	24	5 564
incl. CD-ROMs	952	158	24	1 086
discs	4 453	25	–	4 478
Microforms	10 425	12	–	10 437
incl. microfiches	7 310	12	–	7 322
microfilms	3 115	–	–	3 115
	3 416 741	43 862	33 289	3 427 314
Reserve collection	288 788	4 000	283	292 505
Exchange collection	27 824	5 506	1 943	31 387
Total:	3 719 440	53 368	35 515	3 751 206
	(or 62 709 linear metres)			(or 63 215 linear metres)

IV. Cataloguing

Electronic catalogue INGRID and card catalogues of the library were still maintained parallelly this year. Books in Latin script, published since 1990, are entered into INGRID, and they comprise 60% of arrivals. First practical steps were taken in creating the electronic union catalogue of all university book holdings — 1 000 records describing the books and journals located in the Chair of Art History were entered into INGRID. The systematic revision of thesaurus of subject headings, which had developed in the course of classifying, was carried out all through the year. By the end of the year, thesaurus contained 14 328 subject headings.

In 1997, the catalogues and files of the library were supplemented as follows:

- 1) 11 805 entries were made for books and other materials (dissertations, author's abstracts, prize papers, offprints, geographical maps).
- 2) 484 books were retrospectively catalogued.
- 3) 38 566 copies of periodicals were catalogued.
- 4) About 50 000 cards were added to alphabetical and topographical catalogues.
- 5) 20 030 titles of books and serials were classified; 19 128 documents were given subject headings.
- 6) 37 825 cards were added to systematic catalogues.
- 7) 41 400 cards in systematic catalogues were revised.
- 8) About 400 new titles were added into the alphabetic and subject catalogues of the *Estica* collection by the means of reviewing new arrivals.
- 9) Lists were made for five manuscript collections — the collections of A. Uustal, J. Reinet, E. Aunap, H. Liidema and the library archive for the year of 1994.
- 10) About 4 500 new entries were made into the card and sheaf catalogues (alphabetic and systematic) of Manuscripts and Rare Books Department, including
  - descriptions of 17 bindings were added to the file of the examples of book bindings; 22 Gothic and 529 Renaissance bindings were registered;
  - the description of Western European paleotypes was continued, adding 53 titles and 38 volumes; the cataloguing of the 17th century German dissertations was continued, adding 80 titles;
  - the description of German autographs from F. L. Schardius's autograph collection was continued, adding 551 items;
  - a new file was created to describe the Baltic-German originals of graphic art from the 19th century, which are illustrations in the books of the *Estica* collection.

V. Bibliographies

In the field of bibliography, five themes were continued throughout 1997 and files or databases were added upon. This work will result in published bibliographies.

- 1) Tartu University. History. Biographical Bibliography of the Faculty, Staff and Alumni (1632–1710, 1802–1997→)

Materials acquired by the library during the year of 1997 were studied thoroughly *de visu*, and older materials were bibliographed as well. All in all, 9 374 titles were bibliogra-

SUMMARY

---

phed and 3 220 cards were dubbed, 13 807 cards were added into the files. Materials concerning the years of 1987, 1990 and 1992 have also been entered into a database. During 1997, nine different volumes of Tartu University bibliographies were in different stages of completeness, but none of them were published.

2) History of Sciences in Estonia (1956–1997→)

73 cards were added to the file.

3) Bibliography of Estonian History (1918–1944)

Bibliographing of Estonian publications and “Revalsche Zeitung” was carried on all through the year of 1997. 3 415 titles were bibliographed, 3 495 titles were systematised, 4 494 cards were added to the file. Materials were gathered in Latvian libraries as well.

4) URBIS, URBED. International databases, Finno-Ugric linguistics 1988–1992, 1993–1997→ (published in the Russian areas). ARTAL. School textbooks and newspaper articles of Finno-Ugric peoples 1996–1997→ (performed by M.Onga).

1 192 entries were made into the database, 962 titles were given subject headings.

5) Recent Publications in Librarianship

This bibliographic database, compiled about recent arrivals in the library (567 titles) is accessible via library homepage.

The Reference Archive of the Library (“National Geographic”, “Countries of the World”, “Who is Who”, etc.) were all continued with 3 194 cards, 2 603 of which were annotated. Databases were created to start the entering of two most used files — “Folk Customs on Different Calendar Dates” and “Folk Medicine” — into computer files to make them accessible on-line. By the end of the year, the Reference Archive offered materials on 312 subjects.

Following both written and oral inquiries, 18 subject lists were compiled (936 titles), such as “Estonians about Italy”, “A Study of Baltic Nationalism Since 1939”, “Works by B. Spinoza and materials about him in Tartu University Library”, “Estonian Materials about J. Grotowski”.

VI. Collections management

In 1997, Estonian Science Foundation supported two projects, which enabled to more thoroughly carry on the work of organising collections and creating appropriate databases.

1) Database “Baltic-German art in Tartu” includes the works of art from the collections of Tartu University Library, Tartu Art Museum, Estonian National Museum and some minor collections in Tartu. From the library collection, which consists of 1 000 works of graphic art, 600 works were processed, i.e. they were provided with a passport.

2) “Scientific and technical revision of the personal archive of Prof. Juri Lotman and the creating of an appropriate database in Tartu University Library”.

The library acquired Lotman’s manuscripts and correspondences of his late years. The materials were cleaned by the staff of Restoration Department, and sorted and systematised, the main part of the correspondences was revised (about 50 000 letters from about 5 000 persons). The work of deciphering and electronic processing of Lotman’s dictated manuscripts of his late years was begun.

Materials of five personal archives were organised.

In 1997, materials published in Estonia and publications in the Estonian language were paid special attention. One copy of legal deposits is now held in the so-called non-usable collection of national publications (each copy is provided with a special dust jacket, the collection is labelled ARH and held separately).

Routine work was carried on in the stacks — the collections were relocated according to the need, the order of the publications on shelves was checked, damaged books were sent to the bindery and to be restored or conserved, the duplicity of publications sent back from the chairs and laboratories of the university was checked against the catalogues, archival copies of Estonian publications were labelled.

35 515 items of unnecessary and out-of-date publications were discarded, the work was as intense as in several recent years.

Temperature and air humidity were measured in 26 locations in the library once or twice a week.

VII. User services

By Dec. 31, 1997, the library had 22 487 registered users, 45,9% of whom were not connected with the university. 798 700 visits were registered during the year, 740 784 items were borrowed, 244 157 of them were home loans, 496 627 items were borrowed from the stacks to be used in reading-rooms. According to the new library rules, only Tartu University and Estonian Agricultural University faculty, students and staff, and researchers of Tartu scientific institutes are entitled to borrow books.

In the summer of 1997 (July 5 – Aug. 10) the building of the library was, for the first time in its history, closed for the users for a longer period because of the renovation of plumbing.

Preparations were made for the implementation of INNOPAC in the user services. In relation to the application of a book security system, the work was reorganised in all reading-rooms — the previously semi-closed collections were made accessible to the users. Older publications were taken to the stacks and more new materials were brought to reading-room collections, so open collections were not enlarged, but renewed. All publications in reading-rooms were provided with security elements. From now on, security elements will be placed into the books already in the Acquisitions Department, where they are registered in the beginning of processing. Reading-room staff is less engaged in lending books and more engaged in reshelving and organising the collections. Besides overnight loans (materials had to be returned by 10.00 next morning), the users can borrow books for 24 hours, this feature is supported by INNOPAC too.

Opening of a multimedia classroom and Eurodocumentation Centre in new rooms in the end of 1996 noticeably enlarged the scope of information services in the library. In 1996 there were 3 100 visits, in 1997 — 21 000 visits. On Dec. 19, 1997, the electronic reference service of the library was made accessible to the users. Brief enquiries are answered on the basis of the reference collections of the library in the following areas: the accessibility of a publication in library collections, specifying of a fact or references, questions about Tartu University and its alumni. From Monday to Friday, the enquiries are answered within 24 hours.

In October the exhibition of rare books was closed in the Book Museum, as the exhibiting conditions were very unfavourable for the preservation of rarities. New exhibitions

SUMMARY

---

held in the Book Museum will cover more materials, they will be changed more often, and the scope of exhibited materials will be wider.

Young people applying to the university were directed to use the Library of Humanities, materials they needed were deposited from the main collection and from Tartu Art Gymnasium.

The role of interlibrary loans in user services has much increased in the previous five years (1993 – 1 031 orders, 1994 – 2 200 orders, 1995 – 3 186 orders, 1996 – 5 011 orders, 1997 – 5 656 orders). The number of ILL users has also increased (1994 – 190, 1995 – 270, 1996 – 353, 1997 – 367 users). 90% of orders were fulfilled.

775 users and researchers used the materials of Manuscripts and Rare Books Department (9 000 loans, 2 300 visits).

4 199 oral answers were given to users' enquiries by reference departments, including 2 530 bibliographic answers, 589 answers on certain subjects, 579 answers about the accessibility of materials, 274 answers about methodology, and 227 answers concerning certain facts. 566 written answers were given. Enquiries were sent by mail and E-mail, mostly from Germany, Estonia, USA, but also from Holland, Greece, Latvia and other places. The scope of the questions was very wide, for example, about the genealogy of the family of G. C. Loewenwolde-Northoff, about the fate of J. G. v. Loewenwolde's library, about the manuscripts and documents of Prof. F. Bidder preserved in Tartu University Library, etc. Five bibliographic lists were compiled in answer to written enquiries. 2 391 pages of photocopies, 545 shots of microfilms and negatives and 253 photos were made for the users.

VIII. User training

In the beginning of the academic year, the freshmen were offered training classes of two academic hours, where they were explained the history of the library, branch libraries, library rules, lending rules, catalogues, and taught to use the electronic catalogue. The number of participants was 346.

IX. Research

Two staff members of the library, Candidate in History A. Tering and Candidate in History H. Tankler, filled the positions of researchers; other staff members conducted research in addition to their everyday tasks. In 1997, research was conducted on the following six subject areas.

1) Library performance measurement.

Research in this subject was begun as a Baltic-Swedish joint project three years ago. User survey was conducted in the library in March 1995; results of the survey were published in the collection of articles "Publications of Tartu University Library X". In 1997, staff members participated in a seminar held on this subject in Estonian Academic Library and in an international conference "Towards Quality: Research Library Performance Measurement" in the National Library of Estonia, where they gave three presentations. The abstracts of the conference were published in English.

2) The History of Tartu University Library and Its Collections in the 19th and 20th Centuries.

The Editorial Board has discussed and confirmed the project "The History of Tartu University Library 1802–2002", which will form the basis for research in this field for the following years. The research will result in the publication of a monograph of 300 pages. About ten staff members were engaged in research in the history of the library and its collections in addition to their everyday work. A number of articles and presentations were prepared.

3) The History of Tartu University in the 19th and Early 20th Centuries. (Fulfilled by H. Tankler).

H. Tankler spent much time in Germany, studying the connections and co-operation of Tartu University scholars with foreign universities, and gave a presentation on the subject at an international congress on history of science in Liege, Belgium. H. Tankler supervises the compilation of a bibliographic database containing the works of the professors of sciences at Tartu University in 1802–1918 (financed by an Estonian Science Foundation grant).

4) The Development of Intelligentsia in Estonia, Livonia and Curonia and Their Academic Relations in the 17th–18th Centuries. (Fulfilled by A. Tering).

A. Tering continued travels abroad to gather and specify materials (personal data, studies, career, publications, source bibliographies) for the publication "The Immatriculation Book of Baltic Students in 1561–1800" So far, the Immatriculation Book registers about 6 000 students. A short encyclopaedic article has been entered into an electronic database about 1 300 of them. The project is supported by Volkswagen-Stiftung.

5) The Production of Tartu University Printing Shop in 1632–1710. (Fulfilled by E. Jaanson, M. Rand).

E. Jaanson arranged photocopies of 10 publications, which the library had been missing, into the collection. The work of *de visu* editing of electronic records, adding of bibliographic and location data, supplementing the list of names with functional data and editing of the manuscript and preparing it for publication was continued in 1997.

6) Estonian Riddles (The compilation of *Monumenta Estoniae antiquae*, Ser IV, a scientific publication of Estonian folklore) (A joint project together with the Estonian Language Institute, Head of the project — Prof. A. Krikmann).

R. Saukas from the library participates in the preparation of this publication. The structure of a type article and a technical model was worked out, and the entering of data into a computer database, which will form the basis of the published document, was begun in 1997.

SUMMARY

Five seminars, conferences and meetings were held in the library, where the staff members of the university library and other Estonian libraries gave all in all 50 presentations. Abstracts of the majority of these presentations were photocopied and distributed during the events, and also made accessible on the library homepage <http://www.utlib.ee>, some of the presentations will be published later, or have already been published in the library Yearbook, the journal "Raamatukogu" or elsewhere. 170 people from 25 institutions participated in these events.

X. Publishing

Since 1997, library publications bear their own ISBN (ISBN 9985-874). During the year of 1997, the library published five books, all in all 42 printed sheets, and 21 titles of different advertising publications, mostly photocopied in the library. All publications of the year of 1997 and the Yearbook of 1995 are accessible via Internet on the library homepage <http://www.utlib.ee>.

XI. Co-operation with other Estonian libraries

The Acquisition Department of the library holds regular publications exchange agreements with all major Estonian libraries.

Materials are regularly sent to union catalogues compiled in Estonian libraries about *Estonica* documents, foreign periodicals, foreign books, printed music documents, audio-visual documents published since 1992. The major centre for union catalogues is the National Library of Estonia.

In 1997, one major field of co-operation among the libraries was the preparation for the compilation of new volumes of Estonian national bibliography. The matters were discussed at several meetings and it was decided that staff members of Tartu University Library will start, on contract basis, the *de visu* checking of the availability of publications in the library for the volume titled "Estonian Language Periodicals in 1766–1940".

The joint project of microfilming Estonian language newspapers (1918–1940) where participated the National Library of Estonia, Estonian Academic Library, Tartu University Library, and which was financed by Helsinki University Library, was completed in 1997. Open Estonia Foundation has decided to finance a new project of microfilming documents, by which it is possible to create a safeguard collection of published materials of great national cultural value. Seven institutions, the National Library of Estonia, Estonian Academic Library, Tartu University Library, Estonian Literary Museum, Tallinn City Archives, Estonian Historical Archives and Estonian State Archive, will participate in the project.

The staff of Restoration Department of the library counselled and gave practical help to several Estonian museums and libraries.

Estonian Librarians Association has created work groups or committees to solve problems, which are common to many libraries. Staff members of Tartu University Library participate in the work of 18 of these work groups.

XII. International Co-operation

The library has regular publications exchange agreements with libraries, research institutions, organisations and private persons in abroad. Foreign exchange has been quite stable for a long time — there are about 520 active exchange partners all over the world. Acquisition Department of the library has close relations with such well-known European publishers as Karger Verlag, Springer Verlag and others. Several exhibitions of the production of major European publishers were organised in the library, the exhibits were sold to the library at discount prices.

The main partners of ILL Department are university libraries in Sweden, Finland, Denmark and Germany.

The staff of Restoration Department has contacts with European Commission on Preservation and Access, they give advice and do practical conservation work for Finnish Literature Society and Jyväskylä University Library.

The library is participating in two international co-operation projects:

1) "Handbuch des personalen Geleichenheitsschrifttums in europäischen Bibliotheken und Archiven".

An agreement of international co-operation for registering, describing and micro-filming the 16th–18th century German language occasional prints was signed with Osnabrück University and Olms Publishers in 1997. During the year of 1997, 1 756 records were entered into a database. On Aug. 18 – 23, and Oct. 28 – Nov. 7, 1997, Martin Klöker from Osnabrück University worked at Tartu University Library.

2) URBIS, URBED. International databases, Finno-Ugric linguistics 1988–1992, 1993–1997→ (Published in the Russian areas). ARTAL. School textbooks and newspaper articles of Finno-Ugric peoples 1996–1997→.

A co-operation project with the Finnish Research Centre for Native Languages, the Institute of Linguistics at the Hungarian Academy of Sciences and Hamburg University, Germany (See III, 4).

Tartu University Library belongs to the following international organisations:

- Association of European Research Libraries (LIBER),
- Association of Libraries of the Baltic Area *Bibliotheca Baltica*,
- European Association of Health Information Libraries (EAHIL),
- International Association of Music Libraries (IAML),
- European Information Association (EIA) and its branch for Baltic and Nordic Countries.

XIII. Continuous learning of staff members

Member of the staff of Restoration Department J. Lehtaru defended his Master's thesis "Study of the changes in paper structure induced by oxidising and reducing agents used in the process of paper bleaching".

Head of Information and Eurodocumentation Centre Ü. Must began her doctoral studies at the Department of Information Sciences of Tallinn Technical University. Five staff members participate in the Master's program.

Most of the professional continuing education in the library was devoted to the implementation of INNOPAC and the application of USMARC in the library. Lecturers from Finland, USA and the National Library of Estonia conducted preliminary courses in USMARC.

Several longer training courses were organised in the library, such as "Electronic Sources of Scientific Information", "Preservation of Documents in libraries and Archives", "Extensive Reading as a Part of Book Science".

17 staff members took a study trip to libraries in Stockholm, four staff members visited the Exposition of Museology and Museum Technology and the seminar "MUTEC 97" in München.

Some staff members took part in the work of international summer schools: "Libraries and Internet" in Budapest, Hungary; "The Changed Trends in Studying the 17th Century Art in Holland" in Amsterdam, Holland; "Organisation of Collections Preservation" in Marburg, Germany; seminars: "Nuclear Information Management" in Vilnius, Lithuania; "Restoration and Conservation of Mediaeval Manuscripts" in Moscow, Russia, etc.

RESEARCH

THE CONDITION OF COLLECTION ITEMS IN TARTU UNIVERSITY LIBRARY

Kurmo Konsa

Estonian Post Museum

The survey of the condition of documents in Tartu University Library was carried out in the following collections of the library: textbook collection, foreign materials published up to 1917, foreign materials published since 1917 and the collection of Estonian publications. The physical condition of the documents was evaluated by the Stanford method; to find out the characteristics of paper, the fold test was used and the reaction of paper (pH) was measured by contact method. The imprints of the publications, the type of binding and its measures, mould damages, previous repairs, the location and the number of loans of the publications were all recorded. The following conclusions can be drawn from the results of the survey:

1. To get adequate results concerning the condition of the collections it is reasonable to analyse the collections containing different types of documents separately.
2. In all the collections under the survey, the documents which do not suffer from any damage make up $79,8 \pm 2,3\%$, partly damaged documents make up $16,7 \pm 2,2\%$ and damaged documents $3,5 \pm 1,1\%$ of the total. Documents which have been published on mechanically non-durable (fragile) paper make up $2,4 \pm 0,9\%$, documents on paper of very high acid content ($\text{pH} < 5,0$) make up $0,8 \pm 0,9\%$ and documents on paper of moderate acid content ($5,0 < \text{pH} < 6,0$) make up $8,9 \pm 1,6\%$ of the total.
3. The general condition of documents in all collections under survey was in a negative correlation with the date of their publication. The condition was bad in the documents published in 1820–1950; the reasons for this were the chemical-physical characteristics of paper depending on the technology of production. The documents on fragile paper were mostly published in 1880–1910.
4. Of all the collections under survey the conditions of documents were the worst in the collection of foreign documents published up to 1917, the collection of Estonian publications, textbook collection, and the collection of foreign documents published since 1917.
5. In all the collections under the survey, the most damaged article was the binding, followed by paper in textbook collection, the collection of Estonian publications and the collection of foreign documents published up to 1917, and by the block fastenings in the collection of foreign documents published since 1917.
6. The total number of documents in the immediate need of restoration is 150 185, which makes up about 9,7% of all collections. The number of volumes with damaged binding is the largest — 57 348, the number of volumes with damaged block fastenings is 42 023. The number of publications on fragile paper is 41 098 and the number of docu-

SUMMARY

---

ments that need deacidification is 31 316. The number of documents on physically damaged paper is 28 815.

7. New publications characteristically suffer only from one type of damage (textbook collection and the collection of foreign documents published since 1917), in older publications, the types of damage have combined (the collection of foreign documents published up to 1917, the collection of Estonian publications).

UDO IVASK AT TARTU UNIVERSITY LIBRARY

Kaja Noodla

The activities of a prominent Estonian book researcher and bibliographer Udo-Nestor Ivask (1878–1922) can be divided into two periods — his life and work in Moscow and a short but intense period (Sept. 1920 – May 1922) as a librarian at Tartu University Library, which in that small team actually meant the position of a deputy head. In Russia, laborious Ivask managed to write books and articles on the history of book and libraries, on bibliophilism, bibliography, bookplates and genealogy, the biographies of cultural figures, obituaries and reviews. More important among his production are a three-volume monograph on Russian bookplates and a volume reviewing 1346 private libraries.

In Tartu, U. Ivask was in charge of re-shelving about 500 000 books of Tartu University Library, which had been re-evacuated from Russia after WW I. He helped to re-establish connections with Western-European booksellers which had been interrupted because of WW I, he was an active member of a book commission, he found out and catalogued about a half of the Elseviers (109 items) of the library collection, and he continued to supplement the list of Estonian newspapers and magazines (1821–1917) he had begun already in Moscow. He was one of the founders of the Institution of Estonian Bibliography (now the Department of Bibliography at Estonian Literary Museum) and he worked actively in the application of the international decimal classification system in Estonian libraries.

The activities of U. Ivask have mostly been made public by the articles of his daughter, Helene Kulpa (see Footnote 1 in the article). His heritage is located in the Russian State Library in Moscow, in Tartu University Library, in the Estonian Academic Library in Tallinn and with Helene Kulpa.

HOW WELL DO WE KNOW THE HISTORY OF OUR OWN LIBRARY?

Malle Ermel

Tartu University Library

In the year of 2002, the oldest continuously working Estonian research library — Tartu University Library — will celebrate its 200th anniversary. When preparing for anniversaries, the interest in history and historical research are activated, and the revision of things done and still waiting to be done is relevant in every way.

The research into the history of the library was begun in the 1960s. Since that time, the subjects concerning the activities of the library in different historical periods, the structure

of the collections and their development have permanently been in the research agenda. The results of this research have been presented at different conferences, they have been published in the series of Tartu University Transactions, the subseries "Works from the Scientific Library", the collections of articles "Book — Time — Restoration", "The Problems of the History of Tartu University", in numerous source publications and published catalogues, and in the publications devoted to librarianship and book science in Estonia and in abroad. Very well preserved and organised source materials in the Manuscripts and Rare Books Department and in the Estonian Historical Archives support the study of the history of Tartu University Library. All published works have been documented in the file "Tartu University. History. The Biographical Bibliography of the Faculty, Staff and Alumni", which is maintained in the Department of Research Bibliography of the library.

On the background of the history of Estonia and Tartu University, the history of the library can be examined in four periods: the Swedish period (1632–1710), which have been so thoroughly discussed by F. Puksoo and A. Tering that it is difficult to add anything new to their work. The Czarist period (1800; 1802–1917), the founding of the library and the activities of its first director Carl Morgenstern have been documented in a monograph. The acquisition politics of the late 19th and early 20th centuries have also been thoroughly studied. The period of independence (1918–1940) is the best-studied period in the history of the library by now. The period of occupations (1940–1991), a collection of articles, which discussed the library in 1940–1976 by different fields of work, was published in 1977.

The best-studied fields of library work are undeniably the development of collections and their structure. The subjects that still need deeper study are: relations between the library and the university, financial situation of the library, the problems of accommodation, work organisation and administration, the politics of Russification in the library in the turn of the century, the development of university library system, the educational and cultural politics of the occupation powers and the librar(y)ies, censorship and the library. The planned academic study of the history of Tartu University Library has also to answer the questions about the role of the library in the history of culture and science of the Baltic states and about its development on the background of general development of librarianship.

THE COLLECTION OF PHOTOGRAPHS AT TARTU UNIVERSITY LIBRARY

Sulo Lembinen

Tartu University Library

The collection of photographs of Tartu University Library was established in the Manuscripts and Rare Books Department in 1965. The main subject of the collection is the history of Tartu University. It contains individual and group portraits of persons connected with the university, the views of university buildings, pictures depicting the teaching process and research work at the university, etc. The collection also includes photographs of cultural or historical value on other subjects. Besides the main collection, there are six sepa-

SUMMARY

---

rate collections. Photographs usually form a part of the manuscript archives as well. The collection of the founder of modern photography W. H. F. Talbot contains his ten original photographs (before 1850) and eleven photo-engravings (before 1866), which are among the greatest rarities of Tartu University Library. Other separate collections include Prof. E. Russow's stereo-photograph collection (views of Käsnu and Tartu and their surroundings; 1895–1899), O. v. Ungern-Sternberg's collection (two albums with the views of various places and ethnographic types; 1871–1880), Prof. H. Normann's collection (Tartu University, Estonian physicians, etc.; 1879–1960), the collection of group photographs of the staff of Tartu University (1970), and the collection depicting the construction of the new building of Tartu University Library and the moving of the library (1975–1982).

At present, the collection includes 18 372 items; together with the photographs in manuscript archives and with those that are still unsystematised, the total number is over 35 000. Most of the materials have been received as gifts.

GERMAN PUBLICATIONS OF THE 17th CENTURY IN TARTU UNIVERSITY LIBRARY

Kiira Schmidt

Tartu University Library

Since its very first years, Tartu University Library has tried to acquire the major works of the earlier centuries, which have been of interest to university scholars. Books were bought from the auctions and booksellers in Germany, Russia and Estonia. Plenty of older publications arrived to the library as gifts and donations. In such a way also the publications of the 16th and 17th centuries reached the library. The number of the 17th century documents published in the area of the German language is about 12 000, including about 7 000 dissertations. A detailed *de visu* description of these publications was initiated in the 1980s. By today, 3 862 titles of books and 2 107 titles of dissertations have been described and alphabetical, printers' and provenience files have been compiled.

70% of all German 17th century publications are scientific works in Latin. The most represented fields of science are law (36%) and theology (32%). The collection is made specially valuable by the inclusion of the first editions of the works of prominent scientists and writers of the 17th century published in Germany, and the materials published in the lifetime of the authors. Among the others we can mention the works by a famous astronomer and mathematician Johannes Kepler, a philosopher and mathematician Gottfried Wilhelm Leibnitz, a Baltic-German chronicler Christian Kelch and the writers Martin Opitz and Adam Olearius, which had been published in their lifetime.

In the course of describing the 17th century publications also their provenience was studied, which offers information about the fate of the books via bookplates and inscriptions. Many works have repeatedly changed owners during their history.

The work with German 17th century publication has not yet been completed, About 5 000 titles of dissertations are still waiting to be described, among them there are several convolutes which have never been described in the library catalogues.

FRIEDRICH PUKSOO — THE FOUNDER OF ESTONIAN LIBRARIANSHIP

Marje Aasmets

Estonian Academic Library

In Estonia, librarianship became an independent, separately valued field of culture in the period of independence (1918–1940). An important role in laying down the foundations of librarianship was filled by the persons who established the necessary structure and guaranteed its functioning. The leading persons appeared to be Friedrich Puksoo (1890–1969) as a professional and the Head of the main research library — Tartu University Library, and Aleksander Sibul as the Head of a central public library — Tallinn Central Library, and the Head of the Board of the Association of Estonian Librarians.

F. Puksoo has mostly been appreciated as a book scientist; he has published about 40 works on librarianship, none of which is still a major research. His activities in shaping Tartu University Library into a real library of an Estonian university are invaluable; this could not have been possible without a good foundation of library science. Being the Head of the library, Puksoo was exposed to all areas of library work. He paid most attention to the problems of cataloguing, classification and subject headings. The rules for compiling catalogue entries, which were worked out under his leadership, became the basis for the cataloguing regulations for Estonian public libraries.

F. Puksoo worked also on the scientific aspects of librarianship — Estonian terminology about librarianship, bibliographies on different fields, he wrote articles for Estonian Encyclopaedia about the basic terms of book science, librarianship and bibliography. In his time, Puksoo was one of the main figures who were able to keep up regular professional discussion.

FINDINGS OF *BALTICA* MATERIALS IN THE BRITISH LIBRARY

Tiiu Reimo

Estonian Academic Library

The article gives an informative overview of the holdings of the Estonian 16th–18th century publications and *Baltica* materials in the British Library.

There are three Estonian 18th century publications in the British Library, two editions of the Bible and a church book, and two Estonian grammars from the 17–18th centuries.

Of the materials published in foreign languages in Estonia in the 17th century, 10 publications can be found in the British Library. Five of them had appeared in Tartu and five in Tallinn. One of these books, a 28-page quarto publication of tax orders “Ihrer Königl. Majest. zu Schweden, ...” (1652), is a new discovery among the 17th century materials published in Tallinn. The number of materials published in Estonia in foreign languages in the 18th century is 22. The majority of them are also available in Estonian libraries. A new discovery among them is a convolute binding, containing 7 pietistic booklets in Swedish, all printed by Johan Köhler in Tallinn in 1723.

The oldest publication concerning only Estonia has been published in Strasbourg in 1571. This is a poem on five pages about the brutality of Russian soldiers in Tallinn on Michaelmas Day 1571, titled “Ein Kleglichs un exbermliches lied ...”. The earliest book

SUMMARY

---

about Estonia printed in England, titled "A true reporte of three straunge ..." has been printed in 1603; it contains three texts about Estonia and the description of a victory over Turks.

35 publications, mainly in Swedish, which are the so-called "rapid reports" on 4–8 pages, reflect the events of the Great Northern War in Estonia and Livonia, telling about the motions of the armies or troops, giving lists of prisoners, wounded and dead, etc.

The British Library holds still some other *Baltica* materials in its collections, such as historical reviews, travelogues, official documents (the proclamation given by Queen Anne about the applying of quarantine to the ships which had arrived from the Baltic Sea, the tables of measures for the goods imported from the Baltic countries, navigation instructions for the Baltic Sea, etc.).

The publications of greater interest to Estonia and their contents have been described in detail, matters in need of further examination have been brought into attention.

ACQUISITION PRINCIPLES IN TARTU UNIVERSITY LIBRARY IN THE 1920s AND 1930s

Kersti Pedak

Tartu University Library

The evacuation of Tartu University Library during WW I interrupted its habitual work. On Dec. 1, 1919, Tartu University resumed its activities as a national university of an independent state; this fact caused some changes in the acquisition policy of the library as well. In 1919 the library started receiving legal deposit copies of Estonian publications. The collecting of Estonian publications and *Estica* and *Baltica* materials became one of the library's priorities. The gaps, which had appeared in the library collections because of the war, were filled only by the 1930s. Connections with Western European well-known booksellers and scientific institutions, interrupted by the war, were quickly re-established. K. F. Koehler's bookshop in Leipzig continued acting as the main book supplier to the library, just as it had done since the 1840s. Estonian diplomatic representatives abroad offered their help in restoring connections with former suppliers. A Library Committee was formed of representatives of all faculties to control library acquisitions, discussed the distribution of finances, etc. Since 1921, the library had its own yearly budget, 70–80% of the resources were allocated for acquisitions. About one third or a little more of the sum was generally used for periodicals subscriptions. Books were mostly acquired by one volume per title, mainly in German, English, French and Russian. Books were acquired to the main collection of the library, but also to meet the needs of about 70 institutions of the university in such a way that all these collections supplemented each other. Centralisation prevented the acquisition of duplicate copies and enabled the library to monitor all arrivals. A good co-operation between the university and the library, the participation of faculty members in the collections development and the skilful use of scanty finances helped to develop a carefully planned and unified collection, which met the primary needs of its users.

LIBRARY AND LIBRARIAN IN AN INNOVATION PROCESS

Aili Norberg

National Library of Estonia

A characteristic feature of developing information society is the levelling out of administrative hierarchies as well as the shifting of power from the state to the owners and mediators (via TV, radio, database systems) of information.

This circumstance emphasises the role of (state) libraries as a certain bumper between individuals and power, as this is the very channel via which public access to information, one of the basic human rights, can be secured.

Responsibility for a smooth process of user service and the achievement of relevant results rests with the librarian — therefore, more and more stress should be laid on personnel policy and professional training. It is especially necessary, as Estonian libraries undergo the process of technological innovation. Librarians have to face new tasks which require special skills.

In an innovation process results can never be absolutely guaranteed. Proceeding from the earlier experience gives only a certain degree of probability. Success is to a great extent dependent on whether all staff members believe in the results and are willing to cooperate. Results are much easier to achieve if the staff is well-educated and have professional skills.

To keep uncertainty under a critical level, the process has to be divided into sub-processes. Scientific studies of innovation process have led to a number of handy models. These have in common the following three significant components:

- studies conducted prior to the changes
- motivating the staff
- preparatory work with the staff.

The present article discusses personnel problems at the National Library of Estonia and the planned schedule of coping with them.

ABOUT THE COMPETENCE REQUIREMENTS FOR LIBRARIANS

Aili Normak

Estonian Academic Library

In 1994, a Committee to solve the problems of professional training of the librarians was established, as a counselling body, with the Ministry of Culture of the Republic of Estonia. The Committee consists of thirteen members, who represent libraries, institutions of higher education and the Ministry.

The aim of the Committee is to work out suggestions about the development of the essentials of training in librarianship and information sciences, about the establishing of

unified competence requirements for librarians, about the professional training for librarians who have not studied librarianship, and for organising continuous education.

General essentials for competence requirements were established, according to the suggestions received from libraries and in the discussions held with the Committee, for three types of libraries — for research, public and school libraries. The requirements have been sanctioned by the decree of the Minister of Culture. The competence requirements have been differentiated by different fields: they cover the collections development, collections management, processing of materials, services, public relations, administration, and research.

THE TRAINING OF INFORMATIONAL PROFESSIONALS AND PROFESSIONAL ORGANISATIONS

Aira Lepik

Tallinn University of Educational Sciences

International professional organisations have in recent years paid more and more attention to the education and continuous training of librarians and information specialists. There exist also several organisations whose sole task is the training of librarians and information specialists. The competence and professionalism of information specialists are interesting research subjects in both Europe and America.

The aim of the present article is to introduce and analyse the matters of study and research in the field of the education and continuous training of information specialists in the context of the activities of international professional organisations.

The article is phrased as follows:

- the education of librarians and information specialists in the programs and projects of international professional organisations;
- professional organisations dealing with education in librarianship and information technology;
- the competence and training needs of information specialists; international research projects.